

**İBN HALDUN ÜNİVERSİTESİ
MEDENİYETLER İTTİFAKI ENSTİTÜSÜ**

**HELAL GIDA SERTİFİKASI TÜRKİYE İÇ PAZARINDA
UYGULANMALI MIDIR?: HELAL GIDA SERTİFİKASI'NA POLİTİK
SÖYLEM ANALİZİ YÖNTEMİ İLE BİR BAKIŞ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

GONCAGÜL ŞAHİN KAYA

TEZ DANIŞMANI: DR. ÖNDER KÜÇÜKURAL

İSTANBUL, 2021

**İBN HALDUN ÜNİVERSİTESİ
MEDENİYETLER İTTİFAKI ENSTİTÜSÜ**

**HELAL GIDA SERTİFİKASI TÜRKİYE İÇ PAZARINDA
UYGULANMALI MIDIR?: HELAL GIDA SERTİFİKASI'NA
POLİTİK SÖYLEM ANALİZİ YÖNTEMİ İLE BİR BAKIŞ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

GONCAGÜL ŞAHİN KAYA

TEZ DANIŞMANI: DR. ÖNDER KÜÇÜKURAL

İSTANBUL, 2021

YÜKSEK LİSANS TEZİ ONAY SAYFASI

Bu çalışmada yer alan tüm bilgilerin akademik kurallara ve etik ilkelere uygun olarak toplanıp sunulduğunu, söz konusu kurallar ve ilkelerin zorunlu kıldığı çerçevede, çalışmada özgün olmayan tüm bilgi ve belgelere, alıntılama standartlarına uygun olarak referans verilmiş olduğunu beyan ederim.

Adı Soyadı:

İmza:

ÖZ

HELAL GIDA SERTİFİKASI TÜRKİYE İÇ PAZARINDA UYGULANMALI MIDIR?: HELAL GIDA SERTİFİKASI'NA POLİTİK SÖYLEM ANALİZİ YÖNTEMİ İLE BİR BAKIŞ

Yazar Şahin Kaya, Goncagül

Medeniyet Çalışmaları Yüksek Lisans Programı

Tez Danışmanı: Dr. Önder Küçükural

Ocak 2021, 165 sayfa

Helal Gıda Sertifikası Türkiye’de 2005 senesinden itibaren uygulanmaya başlayan bir sertifikalama süreci olup o günden bu yana farklı platformlarda ve konu başlıklarıyla tartışılmaktadır. Bu çalışmanın konusunu da bu tartışma başlıklarından birisi olan Helal Gıda Sertifikası Türkiye iç piyasasında uygulanmalı mıdır? sorusu oluşturmaktadır. Bu çalışmada, canlı bir televizyon programında HGS’yi savunan ve karşısında olan tarafların argümanları, Fairclough ve Fairclough’a ait olan Politik Söylem Analizi metodu ile analiz edilerek “iki taraf arasında uzlaşma zemini için bir içgörü oluşturulabilir mi” sorusuna cevap aranacaktır. Helal Gıda Sertifikası dini bir kavramdan türemiş olsa da taraflar arasındaki tartışma daha çok insan hakları ve kutsal bir kavramın pazarlaştırılması konu başlıklarına odaklanmaktadır. Tarafların gerek din ve dünya görüşleri gerekse teknik ve bilimsel altyapıları çok farklı olduğu için derin bir anlaşmazlık içinde görünse de, aralarında bir uzlaşma zemininin sağlanabileceği mümkün görünmektedir.

Anahtar Kelimeler; helal, Helal Gıda Sertifikası, sekülerizm, Politik Söylem Analizi, Çerçeveleme Teorisi, derin anlaşmazlık.

ABSTRACT

SHOULD HALAL FOOD CERTIFICATION PROCES BE APPLIED IN TURKISH DOMESTIC MARKET ? : AN OVERVIEW OF HALAL FOOD CERTIFICATE WITH POLITICAL DISCOURSE ANALYSIS METHOD

Student Şahin Kaya, Goncagül

MA in The Civilization Studies

Thesis Advisor: Ass. Prof. Dr. Önder Küçükural

January 2021, 165 pages

Halal Food Certification is a certification process that has been implemented since 2005 in Turkey and it is discussed on different platforms and with topics since then. The subject of this study is, one of the discussion topics of “Halal Food Certification” that whether it should be implemented in the domestic market in Türkiye or not? In this study, the arguments of the parties arguing and opposing HGS in a live television program will be analyzed with the Political Discourse Analysis method of Fairclough and Fairclough (2012), and it will be searched that whether it is possible to create insight for the ground for a compromise between the two parties? Although the Halal Food Certificate is derived from a religious concept, the discussion between the parties is mostly focused on human rights and the marketization of a sacred concept. Although the parties seem to be in deep disagreement due to their very different religious and world views, as well as their technical and scientific infrastructures, it seems possible that a compromise ground can be established.

Keywords; Halal, Halal Food Certificate, secularism, Political Discourse Analysis, Framing Theory, deep disagreement.

Bu alışmamı, akademik alışmalarımı merakla bekleyen ancak oğuna tanıklık edemeden ahirete intikal eden kıymetli babam *İlhan şahin*'e ithaf ediyorum.

TEŐEKKÖR

Çalıőmamın her aşamasında yol gösteren, sabrı ve desteğiyle en az benim kadar emek veren kıymetli tez danışmanım Dr. Önder Küçükural'a, destekleriyle motivasyonumu artıran sevgili aileme teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZ	iv
ABSTRACT	v
İTHAF	vi
TEŞEKKÜR	vii
İÇİNDEKİLER	viii
TABLolar LİSTESİ	x
ŞEKİLLER LİSTESİ	xi
KISALTMALAR	xii
BÖLÜM I GİRİŞ	1
BÖLÜM II HELAL GIDA SERTİFİKASI NEDİR?	7
2.1. Hgs Tarihçesi	9
2.1.1. Dünyada HGS	9
2.1.2. Türkiye’de HGS	13
BÖLÜM III TARTIŞMA NEDİR? TARTIŞMA TEORİSİ VE ARAŞTIRMANIN YÖNTEMSEL ARKA PLANI	19
3.1. Tartışma ve Tartışma Teorisi nedir?.....	21
3.1.1. Tartışma nedir?	21
3.1.2. Tartışma Teorisi ve Tarihçesi	22
3.1.2.1. Tartışma Teorisi nedir?	22
3.1.2.2. Tartışma Teorileri tarihçesi, 1950 sonrası	26
3.2. Politik Tartışma Analizi Şeması (Fairclough Modeli)	37

3.2.1. Pratik argüman yapısı	42
3.2.2. Tartışma Teorisi ve PDA, eleştirel sosyal bilimin amaçları	45
3.3. Bu çalışmada uygulanacak karma yöntem	52
3.3.1. Çerçeveleme Teorisi (<i>Framing theory</i>)	58
BÖLÜM IV TARTIŞMA ANALİZİ YÖNTEMİ VE TARTIŞMA METNİ	64
4.1. Neden bu yöntem?	64
4.2. Neden bu metin?	65
4.3. Programın geniş özeti	66
BÖLÜM V ANALİZ VE DEĞERLENDİRME, TÜRKİYE’DE HGS	
UYGULANMALI MI, UYGULANMAMALI MI? TARTIŞMA METNİNİN	
ANALİZİ	75
5.1. Müzakere şeması oluşturulması ve öncüllerin belirlenmesi	78
5.2. Öncüllerin eleştirel sorularla değerlendirilmesi	83
5.2.1. ES1; A eylemini yapmak G hedefine ulaşmamızı sağlar mı?.....	84
5.2.2. ES2; Aktör’ün gerçekten C koşulları içerisinde olduğu doğru mudur?	101
5.2.3. ES3; Aktörün gerçekten de belirttiği hedefler ve değerleri taşıdığı	
doğru mu?	111
BÖLÜM VI SONUÇ	130
REFERANSLAR	137
EKLER EK A 5N1K program çözümlemesi	144
EK B Tez Sözlüğü.....	162
ÖZGEÇMİŞ.....	165

TABLolar

Tablo 1. Pratik argümanların yorumlanması için sorulacak eleştirel sorular 61

ŞEKİLLER

Şekil 1. Toulmin Modeli	28
Şekil 2. Walton'ın tartışma şeması; kıyas	31
Şekil 3. Müzakereli eylem türlerinde akıl yürütme; müzakere şeması	56
Şekil 4. Helal Gıda Sertifikası Uygulanmalıdır argümanının pratik akıl yürütme şeması.....	80
Şekil 5. Kompleks argümantasyon şeması.....	81
Şekil 6. HGS Uygulanmalıdır veya Uygulanmamalıdır karşıt argümanları için kompleks müzakere şeması	82

KISALTMALAR

HGS: Helal Gıda Sertifikası

TSE: Türk Standartları Enstitüsü

GİMDES: Gıda ve İhtiyaç Maddeleri Denetleme ve Sertifikalama Araştırmaları Derneği

PDA: Politik Söylem Analizi (Political Discourse Analysis)

WHC: Dünya Sağlık Örgütü (World Health Center)

JAKIM: Malezya Din İşleri Kurumu

ISO: Uluslararası Standart Örgütü (International Certification Organisation)

BÖLÜM I

GİRİŞ

HB Suriyedeki iç savaştan kaçarak ailesiyle birlikte İstanbul'da yaşayan Suriyeli bir arkadaşım. Türkiye'ye ilk geldikleri zamanlarda ülkemizde yaşamaya alışma sürecinde kendisine pekçok konuda yardımcı olmaya çalışmıştım. Birgün yine kendisinden bir telefon aldım. “Şu anda bir AVM deyim. Çocuklarımla döner yemek istedik ve X markası oldukça tanınmış bir marka ve kasa yanında Helal Gıda Sertifikası var. Y markasını da pek çok yerde görüyoruz ancak onların Helal Gıda Sertifikası yokmuş. Kafamız karıştı. Acaba Y markasının sattığı dönerler helal olmayabilir mi? Yardımlarını istiyorum” dedi. Arkadaşıma bir cevap verdim tabi ki, ancak bu soru araştırmaya değer bir soru olarak zihnimde kaldı. Hem Gıda Mühendisi olmam hem de ilahiyat lisansı yapmış olmam sebebiyle, bu soru ile ilgili bir araştırma yaptığımda gördüm ki, Helal Gıda Sertifikası, Türkiye’de sadece toplumsal düzeyde değil aynı zamanda sertifikayla ilgili kurumlar düzeyinde de tartışılan bir kavramdır. Ve Türkiye’de kurumsal seviyede HGS’ni talep eden ve gerekli görenlerin yanında karşı çıkan ve gereksiz gören başka bir kesim mevcuttur.

Peki, “Türkiye iç piyasası için HGS gerçekten gerekli midir ve uygulanmalı mıdır?” Yoksa “helal, sadece toplumun taleplerine göre üreticilerin islami hassasiyetlerine kalmış dini bir kavramdan öteye geçmemeli, kurumsal seviyede tartışılacak bir mekanizmaya dahil olmamalı mıdır?” İşte bu çalışmanın sorusu, her iki düşünceye de sahip kesimin iddialarının toplumsal talepler açısından önemli olduğu ön kabulüyle, “büyük bir çoğunluğu müslüman olan ülkemizde, HGS mekanizmasını gerekli gören kesim ile karşısında olan kesim arasında bir uzlaşma sağlanıp sağlanamayacağına dair bir içgörü oluşturmak mümkün mü?” olmuştur. Bu soruyu cevaplamak için politik tartışmaları analiz eden Fairclough ve Fairclough’a ait Politik Söylem Analizi Teorisi’nden (Fairclough&Fairclough 2012, Fairclough 2014, 2015, 2016 vd) faydalanılmıştır.

Sosyal bir varlık olan insanın hayatının tamamının diyaloglarla geçtiği düşünüldüğünde, en sık rastlayabileceğimiz diyalog şekillerinden birisi olan

tartışmanın önemi yadsınamaz. Tartışma için, günlük hayatımızdan, akademiye, medyadan politikaya her alanda interaktif bir iletişim içinde olan insanın en sık kullandığı iletişim biçimidir de diyebiliriz. Bazen fikirlerimizi ortaya koymak, bazen birilerini ikna etmek, bazen itiraz etmek, bazen uzlaşmaya çalışmak, bazen yeni fikirler doğması için fikir alış verişi yapmak, karar alma mekanizmalarını çalıştırmak ve daha birçok sebeple tartışma içine girebiliriz. Türkçeleştirdiğimizde olumsuz bir ifade gibi görünse de “tartışma”yı genellikle sonucunda kişi veya toplum menfaatine yönelik karar alma sürecini etkileyen fikirlerin ifade edildiği bir diyalog ortamı olarak anlamak daha doğru olacaktır. Helal Gıda Sertifikası da her ne kadar gıdaya dair ürün ve hizmetlerin helal olup olmadığını belgeleyen tamamen teknik bir sertifikasyon mekanizması olsa da, üzerinde tartışılan bir kavram olarak bu çalışmaya konu olmuştur. Teknik bir konu üzerinde toplumda bir tartışmanın var olması bile özünde bir soru(n) olarak değerlendirilebilir. Zira HGS süreci ile ilgili bir “tartışmaların varlığı”, çoğunluğu müslüman olan bir ülkede insanların kullandıkları ürün ve hizmetlerin helal olup olmadığını bilmek istemeleri kadar doğal bir durum olamayacağı ön kabulüyle okuyucuya da pek olası gelmeyebilir. Ancak bu çalışmaya başlanıldığında, hem dünyada hem de ülkemizde HGS var olduğu günden bu yana olmasa da ticari bir enstrüman olarak pazarda ciddi bir hacme sahip olmaya başlamasından itibaren bir takım kesimler arasında “tartışılan” bir gündem maddesi olduğu görülmüştür. Tartışma HGS’yi destekleyen ve buna karşı olanlar arasında cereyan etmektedir. Kabaca, destekleyenler, HGS süreci içerisinde bir şekilde yer alanlar –din adamları, müslüman tüketiciler, HGS veren kurumlar, kuruluşlar, ve bu sürece dahil olan devlet mekanizmalarında çalışanlar, bu sertifika ile iş yapan üreticiler vb-, karşısında olanlar ise seküler düşünce yapısına sahip, dini kavramlardan Pazar oluşturulmaması gerektiğini savunan teknik ve düşünce insanlarıdır denebilir.

Dünyada helal ve HGS kavramları ile ilgili sosyal bilimlerde bünyesinde pek çok çalışma yapılmıştır. Dünyada bu çalışmaların çoğunu şu başlıklar oluşturmaktadır; helal gibi dini bir kavramdan nasıl yeni bir Pazar oluşturulduğu, HGS gibi bir teknik belgeyle tüketiciler arasında pozitif/negatif ayrımcılığa gidilmesi, bu mekanizmanın seküler devlet idaresinde olan veya dini, devlet idaresi ve sosyal hayatın içerisinde çıkarmaya çalışan toplumlarda tüketiciler arasında çatışmaya sebebiyet verdiği,

üreticiler arasında haksız rekabete yol açması ve benzerleri gibi (Mariam 2008, Wilson ve Liu 2010, Wrigth ve Annes 2013, Ab Talib 2015, Thomas ve Selimovic 2015, Kaur ve Mutty 2016, Ab Talib vb 2017, Guillaume vd 2017, Fuseini 2017, Yalçın 2017, vb gibi) . Ülkemizde de HGS ile ilgili tartışmaların daha çok, ticaret hukukundaki yeri, sosyal ayrımcılığa sebebiyet vermesi, dini bir kavramın pazarlaştırılması, seküler devlet yapısına uygun olmayan bir mekanizma olması gibi konularda gerçekleştiği görülmüştür (İzberg 2013, Kurt 2013, Batu ve Regenstein 2014, Erdoğan 2014, Tüzüner 2015, Keleş 2017, vb gibi). Nüfusunun çoğunluğu müslüman olan ülkemizde bu çalışmaların büyük bir kısmının HGS'ye eleştirel yaklaşması dikkate şayandır. Akademik çalışmalarda, sosyal mecralarda, bloglarda, dergi, gazete yayınlarında, ulusal ve uluslararası sempozyum, panel ve benzeri gibi mecralarda HGS'nin gerekliliğine (ve gereksizliğine) dair pek çok tartışma yapılmıştır. Bu çalışmaların bir çoğu konunun farklı veçhelerine değinmiş olsa da bu çalışmalar içinde farklı tarafların argümanlarının analiz edildiği, fikir ayrılığının tam olarak nerede yer aldığını tartışan her hangi bir araştırmaya denk gelinmemiştir.

Peki bu kadar çok yönlü tartışmanın içerisinde, özellikle Türkiye gibi çoğunluğu müslüman olan ülkemizde HGS'nin yanında ve karşısında olan grupların bir uzlaşma içerisinde olmaları mümkün olabilir mi? İşte bu çalışma Türkiye iç pazarı için HGS'nin gerekliliğine inanan ve inanmayan iki kesimin arasındaki tartışmanın analizini yaparak aralarında uzlaşma zemini oluşturulabileceğine dair bir içgörü oluşturmayı hedeflemektedir. Zira, gıdanın hem helal boyutuyla hem de teknik anlamda hijyen, sağlıklı olması ve güvenilirliği boyutuyla ilgilenen birisi olarak bu uzlaşma ortamının mümkün olabileceğini ve bunun da mevcut tartışmaların analiz edilmesinden geçtiğini düşünüyorum. Çünkü her bir söylem, tartışmaya dönse de dönmese de bir takım uygulama ve prosedürlere politik anlamda zemin hazırlar, kamuoyunun dikkatini çeker ve bir talep oluşturur (veya oluşturmaz) özetle bir "eyleme" sebep olur (Fairclough ve Fairclough, 2012). Eylemlerde çoğunluğun onayı veya kabulü söz konusu olduğunda ise toplumsal çatışmalar ve fikir ayrılıkları sorun olmaktan çıkabilir. Onaylamalar veya kabullerin genele yayılması, görüşler arasında bir uzlaşma zemini oluşturulabilirse mümkün olabilir. Dolayısı ile toplumsal birlikteliğe çokça ihtiyaç duyduğumuz şu zamanlarda – HGS'nin gerekli ve gereksiz

olduğuna dair tartişmalar gibi- mümkün olan her konuda çatışmadan ziyade uzlaşılabilineceğine dair bir iğgr oluşturulabilmesi büyük önem taşımaktadır.

Bu araştırma, HGS yanında ve karşısında olan tarafların karşılıklı bir diyalog içerisinde canlı bir ortamda konuyu tartiştikları 5N1K adlı televizyon programında geçen bir tartişmaya odaklanmaktadır. Bu program, ana akım medya kanallarından biri olan CNNTürk kanalında 27 Ekim 2010 tarihinde gerçekleşmiştir. Bu tartişma programının tercih edilmesindeki en büyük etken, tartişmanın taraflarının yukarıda bahsettiğim HGS ile ilgili itirazlar konusunda sekülerizm ve dinin pazarlaştırılması gibi çok dikkat çeken konulara odaklanmalarıdır. Bu temel konular çerçevesinde, zıt görüşteki iki tarafın argümanları analiz edilerek aralarında bir uzlaş sağlanabileceğine dair bir iğgr oluşturulup oluşturulamayacağı incelenmiştir. Böylelikle bu çalışmanın, öncelikle tartişma bilimi ile ve HGS kavramıyla (olumlu ve olumsuz olarak), ayrıca Türkiye'nin sekülerizmi tartişmasının farklı boyutları ile ilgilenenlerin dikkatini çekebileceği söylenbilir.

Çalışmada, televizyonda canlı yayında gerçekleşen tartişma programının analizi yapılırken, Fairclough ve Fairclough tarafından zgnleştirilmiş, politik tartişmaların ve söylemlerin analizine imkan veren Politik Söylem Analizi Teorisi kullanılmıştır. Bu analiz sırasında Fairclough tarafından kavramlaştırılmış, söylemin (veya tartişmanın) analizine imkan veren, söylemdeki (veya tartişmadaki) temel öncüller tespit edilerek bunlar arasındaki ilişkilerin gösterildiği Müzakere Şeması üzerinde bir analiz gerçekleştirilmiştir. Bu Şema Walton tarafından ortaya atılan bu tür Müzakere Şemalarını değerlendirmek için sorulan bir takım eleştirel soruların cevaplarına bakılarak analiz tamamlanmıştır. Eleştirel soruların cevapları taraflar arasında sağlanması mümkün bir uzlaşıya bir iğgr oluşturabilmek anlamında değerlendirilmiştir. Analize başlamadan önce tartişmanın tarafları arasındaki teknik/bilimsel altyapı ve dünya görüşü farklılıkları gibi önemli görüş ayrılıklarından dolayı, sosyal bilimlerde derin anlaşmazlık (Fogelin 1995) (*deep disagreement*) denen, tarafların hiç bir zeminde uzlaşmalarının mümkün olmadığı gibi bir öngörüde bulunulabilir. Ancak analizler göstermiştir ki, derin anlaşmazlık durumlarında, tarafların konuyu çerçeveledikleri alanla sınırlı kalmayarak daha farklı perspektiflerden bakıldığında, tarafların ilgilenmedikleri veya sahip olmadıkları bir

takım bilgileri tamamlandığında, ekonomik ve toplumsal bir takım gerçeklikler çerçevesinde ek bilgiler dahil edilerek bir uzlaşma zemininin oluşması mümkün olabilir.

Çalışma sırasında, tartışma analizi için tercih edilen Fairclough ve Fairclough'ın Tartışma Teorisi'ndeki analiz şekli, çalışmanın temel sorusu olan tartışan taraflar arasında uzlaşma zeminini için içgörü oluşturmaya tek başına imkan vermediği görülmüştür. Bu imkanı oluşturabilmek için analizdeki eksik kalan unsurlar diğer tartışma analiz yöntemlerinden ilaveler yapılarak giderilmeye çalışılmış böylece teoriye bazı katkılarda bulunmak amaçlanmıştır. Zira, Fairclough ve Fairclough'ın (2012) Politik Söylem Analizi Teorisi en temelde tek bir argümanın anlaşılmasına odaklanmaktadır. Bu çalışmada ise odaklanmış olduğumuz tartışma tarafların ortaya attığı pek çok argüman ve karşı argümanı barındırmaktadır. Çoklu argümanlar söz konusu olduğunda bu argümanlar arasındaki ilişkileri Fairclough'ın Müzakere Şeması ile analiz etmek yeterli olmamaktadır. Bu anlamda şema çoklu argümanlar arasındaki ilişkileri analiz etmek amacı ile revize edilmiştir. Bu şekilde politik tartışmalarda ortaya atılan çoklu argümanların "beraberce" analizine imkan sağlayacak bir yaklaşım tercih edilmiştir. Fairclough tarafından yapıldığı gibi her bir argüman tek tek de analiz edilebilirdi. Ancak, uzlaşmaya engel teşkil eden zeminin ardındaki temel dinamikleri anlayabilmek için, ortaya atılan bir çok argümanı beraberce analiz etmek gerekmektedir. Bu sebeple yöntemle yapılabilecek katkıyı gösterebilmek amacıyla öncelikle Fairclough ve Fairclough tarafından önerilen tek argümana odaklanan Müzakere şeması hazırlanmış, akabinde çoklu argümanların bir arada etkileşimleriyle birlikte gösterildiği çoklu Müzakere Şeması hazırlanmış ve analiz bu şemaya göre yapılmıştır.

Yöntemle ilgili karşılaşılan bir diğer sorun, Fairclough ve Fairclough'ın analizi sırasında sadece söylemlerde geçen konuşmaları değerlendirmesidir (Fairclough ve Fairclough 2012). Halbuki bu çalışmada analizcinin kuşbakışı bir duruşla tarafların ifade etmedikleri ancak gerçekte var olan bir takım bilgileri değerlendirmeye katması gerekir. Aksi halde bir uzlaşma zemini oluşturmaya çalışmak mümkün olmaz. Bu anlamda Eemeren tarafından teorileştirilen pragmatik analiz yönteminden de (Eemeren vd, 2010) faydalanılarak, tartışma esnasında tartışmacılar tarafından dile

getirilmeyen veya tartışmacıların çizdiği çerçevelerin dışında kalan bir takım bilgilere analiz sırasında sorulan eleştirel soruların cevapları aranırken başvurulmuştur.

Özetle tartışma analizi, Fairclough ve Fairclough (2012)'ın Politik Söylem Analizi yöntemi temelinde, Eemeren'in kuşbakışı analizci tarafından ek bilgiler getirilmesi, Walton tarafından önerilen bir takım eleştirel sorularla öncüllerin mantık ve gerçeklik bağlamında sorgulanması yöntemleri ile beraber ilerlemiştir. Bu arada Fairclough ve Fairclough'ın Müzakere Şeması çoklu argümanlar arasındaki ilişkileri gösterecek şekilde yeniden yapılandırılmıştır.

Analize geçmeden önce okuyucunun bilgi sahibi olabilmesi için ilk bölümde helal kavramı ve HGS ile ilgili tanımlar ve dünyada ve ülkemizde gelişimi ile ilgili tarihçe verilmiştir. Aynı zamanda tartışma özünde bir sekülerizm tartışması olduğu için, sekülerizmin günümüzde dünya ve Türkiye bağlamında genel anlaşılma biçimleri ile ilgili bir takım bilgilere yer verilmiştir.

İkinci bölümde, bir tartışma analizi olan bu çalışmanın teorik temellerini okuyucuya izah etmek amaçlanmıştır. Tartışma'nın ne olduğu, Tartışma Teorileri ve bu teorilerin tarihsel süreçten günümüze geçirdiği evreler anlatılmıştır. Akabinde bu çalışmanın yöntem(ler)inin de dahil olduğu çağdaş tartışma teorileri anlatılmıştır. Bu çalışmada kullanılacak olan karma yöntem gerekçeleriyle birlikte izah edilmiştir.

Üçüncü bölümde, analizi yapılacak olan tartışma programının geniş bir özeti ile birlikte neden bu tartışma programının tercih edildiği ve neden bu karma yöntemle analiz yapıldığının gerekçeleri izah edilmiştir.

Dördüncü bölümde, ikinci bölümde anlatılan çerçevede, tartışmada tarafların kullandığı argümanların öncülleri tespit edilerek, bu öncüller arasındaki ilişkiler üçüncü bölümde detaylandırılan müzakere şemasında gösterilip, son olarak argümanlar eleştirel bir takım sorularla mantıklılık ve gerçeklik bağlamında değerlendirilmiştir. Walton tarafından önerilen bir dizi eleştirel soru kümesi içerisinde analiz edilecek olan öncüllerin mantık çerçevesine uyup uymadıkları ve "gerçekte" var olup olmadıklarını sorgulayan sorular yeterli görülmüştür. Çalışma bu

soruların cevapları ile sınırlı tutulmuştur. Çünkü bu çalışmanın sorusu olan uzlaşma zeminini araştırırken seçilen soruların cevapları temel olarak yeterlidir. Ancak benzer alanda çalışmak isteyen araştırmacılara diğer soruların analiz edilmesi de önerilebilir. Özellikle “sonuçların araştırıldığı” yani hedeflerin ve eylemin önceden görülebilir istenmeyen sonuçlarının (yani risklerin) kabul edilebilir olup olmadığını sorgulayan eleştirel soruların analizleri” tartışmaya yeni boyutlar katabileceği için önemlidir.

Sonuç bölümünde ise tartışmanın analizinden çıkan sonuçlara göre taraflar arasında bir uzlaşmanın mümkün olduğuna dair bir içgörü oluşturulmaya çalışılmıştır.

Özetle, bu çalışma ile toplumsal bir çatışmayı uzlaştırma ve Tartışma Bilimi açısından bir katkı sağlamak amaçlanmıştır. Toplumsal fayda, HGS'nin gerekliliği konusunda zıt fikirlerde olan taraflar arasında bir uzlaşma zemini oluşturmaya yönelik içgörü sağlanması yönündedir. Akademik olarak da, çoklu argümanlar söz konusu olduğunda ve “uzlaştırma” gibi toplumsal bir amaç güdüldüğünde, Tartışma Bilimi içerisindeki farklı Tartışma Teorileri'ne ait analiz yöntemlerinin birlikte nasıl kullanılabileceğine dair bir katkı sağlamış olmak hedeflenmiştir.

BÖLÜM II

HELAL GIDA SERTİFİKASI NEDİR?

Helal Gıda Sertifikası kavramı, sertifikanın Türkiye’de 15 yıldan fazla süredir uygulanıyor olmasına rağmen, hem üretici olarak sertifikayı alan hem de tüketici olarak yediği gıdaların helalliğini sertifika yoluyla anlamaya çalışanlar açısından tam olarak anlaşılammıştır. HGS veren bir kuruluştta denetmen olarak çalışan bir Gıda Mühendisi arkadaşımın yakın zamanda yaşadığı bir olay bunun en güzel örneklerindendir. HGS sahibi olan bir tavuk üretim ve işleme fabrikasında denetleme¹ sırasında, tavukların uygun olmayan (bir çeşit yasak hayvan organları vb karışımı yem) yemlerle beslendiği tespit edilmiş ve sertifikasının bu koşullar düzelene kadar iptaline karar verilir. Fabrika sahibinin bu konuyla ilgili savunması ise hayli dikkat çekicidir; “Bize tavukların helal gıda olması için uygun şekilde kesilmesi söylendi, tavuklara da helal yedireceksiniz denmedi!?” Bu trajik-komik anekdot toplum olarak HGS ile ilgili sahip olduğumuz bilincin bir özeti niteliğindedir. Tam olarak ne olduğu anlaşılammayan HGS ile ilgili olarak halk tabanından sertifikayla bir şekilde bağlantısı olan kurumsal düzeye kadar geniş bir alanda tartışmalar mevcuttur. Tartışmalar, HGS’nin sistemsel sıkıntılarının yanısıra Türkiye gibi müslüman çoğunluğa sahip bir ülkede gerekli olup olmadığına kadar farklı boyutlardadır.

Bu sebeple, bu çalışmanın da konusunu oluşturan HGS Türkiye iç pazarı için gerekli midir? sorusuna olumlu ve olumsuz yaklaşan iki taraf arasındaki bir televizyon tartışmasının analizine geçmeden önce Helal Gıda Sertifikası nedir?, dünyada ve ülkemizde günümüze kadar hangi süreçlerden geçerek uygulanmıştır ve uygulanmaktadır? Ticari bir Pazara dönüşmüş müdür? Pazarlaşmışsa hacmi nedir? gibi bir takım bilgileri ortaya koymakta fayda vardır. Bu bilgiler ışığında HGS lehinde ve aleyhinde olan kesimlerin görüşlerini anlamak daha mümkün hale gelebilir.

---

¹ HGS alan firmalar belirli dönemlerde beklenen standartları koruyup korumadıklarını tespit etmek için denetlenmektedirler.

Helal gıda sertifikalaması, muteber, ehil ve tarafsız bir kurumun, söz konusu üretimi denetlemesini, helal ve tayyib standartlarla uygunluk içerisinde üretimin yapıldığını teyit etmesini ve buna bağlı olarak, onaylanmış bir belge vermesini kapsayan bir yöntem olarak tanımlanabilir. Gıdalarda helal olma şartı ile birlikte, sağlığa uygunluk safiyet ve temizlik, yani tayyiblik de olması gereken şartlardandır. Başka bir ifade ile Helal Gıda Sertifikası, İslam'da helal inancına uygun olarak üretilmiş gıda ürünlerini tescilleyen bir belgedir. Helal gıda ise İslam dinince emredilen (ayet ve hadislerle) bazı standartlara uygun olan gıdalardır. İslam dinine göre insanların yiyip içtiklerinin helal olma gerekliliği Kur'an-ı Kerimde (*Allah'ın gönderdiği son kitap*) ve Hadis-i şeriflerde (*Peygamber (S.A.V) sözü, emri, hali ve bildirmesi*) belirtilmiştir. Ayet ve hadislerden yola çıkan din âlimleri helal talebinin mükellef olan her müslümanın bizzat kendisinin yapması gereken farz (*Farz-ı ayn*) olduğuna hükmetmişlerdir. Bu hüküm gıdaların, hammaddeden başlayarak tüketilecek olan en son ürün haline gelene kadar geçirdiği üretim aşamalarının tamamında helalliğinin korunması ve bu ürünlerin tüketilmesi mükellefiyetini İslam dinine mensup olan müslümanlara kişisel bir zorunluluk olarak ortaya koymuştur. Bu zorunluluk özellikle müslüman olmayan ülkelerde yaşayan müslümanlar için tükettikleri gıdaların helal olup olmadığını bilmeye dair bir talep oluşturmuştur. Bu talep neticesinde de modern dünyada pekçok işlem gören gıda vb ürünlerin helal kriterlerine uygun olup olmadığının anlaşılacağı bir sistem olan helal sertifikasyonu gündeme gelmiş ve uygulamaya geçilmiştir.² Böylelikle, Helal Sertifikalı Ürün, **İslami kurallar uyarınca izin verilen yiyecek** anlamına gelir. İslami kurallara göre yasak olan herhangi bir unsuru içermeyen, bu unsurlardan arındırılmış yerlerde veya cihazlarda hazırlanan, işlenen, taşınan ve depolanan, bu durumların dışında (şüpheli *-meşbuh-* helalliğine ve haramlığına delil bulunmayan) üretilen herhangi bir gıda ile hazırlama-işleme-taşıma ve depolama aşamasında direkt temasta olmayan ve belirtilen standartlarda Helal Sertifikası veren bir kurum tarafından denetimi yapılmış ve onaylanmış olan ürün olarak tanımlanabilir.

Helal sertifika sadece gıda ürünlerinde değil kozmetik, turizm, vb gibi başka alanları da ilgilendirmektedir. Helal sertifikasyona tabi ürünler açısından oluşan talebin ve bu

---

² Helal Gıda Sertifikası'nın tarihçesinde anlatılacağı gibi ilk olarak Ameri Birleşik Devletleri'nde Islamic Society of North America (ISNA) adı ile resmi bir kimlik kazanmış olan sertifikalama süreci böyle başlamıştır.

talep doğrultusunda oluşan gıda üretiminin boyutu ise, 2018 verilerine göre, 1 trilyon USD, kozmetik, sağlık ürünleri ve hizmet sektörü ile birlikte toplam ürün talebinin 3.8 trilyon USD olduğu tahmin edilmektedir.^{3 4} Geçtiğimiz 21-23 Aralık tarihlerinde İstanbul’da 6.sı düzenlenen ve 90’dan fazla ülkeden katılımcısı olan “Dünya Helal Zirvesi’nde belirtilen rakamlara göre helal ürün pazarı bugün 4 Trilyon USD’ı aşmıştır.⁵

2.1. HGS tarihçesi

HGS bugün ulaştığı hacimle dünya genelinde müslüman olsun olmasın kozmetikten turizme, gıdadan taşıma ve hizmet sektörüne geniş bir alanın ilgisini her geçen gün daha fazla çekmektedir. Türkiye’de gerekli olup olmadığı tartışılarsun dünyada HGS ile ilgili tartışmalar “gerekliliğinin” ötesinde farklı başlıklarda devam etmektedir. Ekonomik hacmi gözönüne alındığında ilgi merkezi olmaya devam edeceği de açıktır. Bu çalışmadaki tartışmaların daha iyi analiz edilebilmesi için dünyada HGS’nin hangi süreçlerden geçerek bugün ki boyutuna ulaştığını genel hatlarıyla ortaya koymakta fayda vardır.

2.1.1. Dünyada HGS

Bu bölüm Türkiye’de helal sertifikasyon ile ilgili geniş kapsamlı bir çalışma yapmış olan Ahmet Tunç Cengiz⁶ tarafından hazırlanan bir çalışmadan alıntılanmıştır. İslam dünyasında helal ürünlerle ilgili ticari nitelikte standart ve belge çalışmaları 1970’li yıllarda başlamıştır. Ancak helal gıda ile ilgili ilk sertifikalama işlemi 1945 senesinde “Helal Trust Cape Town” adıyla yapılmıştır. Güney Afrika Cumhuriyeti’nin başkentinde “Müslüman Yargı Konseyi” (Helal Trust) kurulmuş ve “İslama uygun beslenme yasaları” oluşturularak bölge halkına duyurulmuştur. Helal sertifika talebi,

³ https://www.gidaraporu.com/halal-logolar-gimdes_g.htm

⁴ Gıda sektörünün dev markalarından birisi olan İsveç Kökenli Nestle firmasının 2008 verilerine göre helal ürün üretim hacmi 3.8 milyar USD olup, 1980 senesinden beri kendi helal sertifikalama komitesi bulunmaktadır. Dünya genelindeki 456 fabrikasından 75 tanesi sadece helal gıda ürünleri üretmektedir. (Alserhan, 2010, 42) Dünya gıda devlerinden bir tanesinin helal ürüne verdiği önem HGS’nin ne kadar çekici olduğunun kanıtlarından bir tanesidir.

⁵ <http://www.worldhalalsummit.com.tr/>

⁶ Cengiz, A.Ü. Ziraat Fakültesi mezunu olup, 2009 yılından bu yana değişik kurumlarda Helal Gıda Sertifikasyonu üzerine eğitimler almış, 2011 yılından bu yana da HGS ile ilgili değişik kurumlarda önemli görevlerde bulunmuş, aynı zamanda yazılı ve görsel basında konu ile ilgili çalışmaları yayınlanmıştır. Kendisi ayrıca HGS üzerine eğitimlik yapmış ve konu ile ilgili yurtiçinde ve dışında akademik yayınlar hazırlamıştır. Cengiz hala, bir helal akreditasyon kurumunda uzman ve denetçi olarak çalışmanın yanısıra, Hayatım Helal Hareketi Platformunun da başkanlığını yürütmektedir.

bölgede yaşayan müslümanlar et ürünlerinin helal olması yönünde bir taleple bölge yönetimine gidince ortaya çıkmıştır. Bölgenin müslüman din alimleri tarafından o dönemde mevcut Koşer sertifikasyonu örnek alınarak, kesilen hayvanlarla ilgili İslam dininin gereklerini belirten bir şartname oluşturulmuş ve bu şartnameye uyan ürünlere bu belge verilmiştir. Resmi bir kimlik kazanmasa da helal sertifikasyonun dünyada ki başlangıcı burasıdır denebilir. Bundan sonra dünyada helal sertifikasyon kuruluşları aşağıdaki sıralama ile yerini almıştır.

1963 ISNA (Islamic Society of North America) ABD’de yaşayan Müslümanlar, 1963’de ferdi gayretlerini birleştirerek günlük hayatını ilgilendiren konularda çalışmalar yapmaya başlamışlardır. Helal Standartları tesbit ve ilan ederek faaliyete geçmişlerdir. Hazırladıkları Helal Standart şöyleydi; • Hayvanlar ve Kanatlılar, Eti Helal Kılınmış cinsten olacaktır. • Hayvanlar ve kanatlılar helalliği onaylanmış yemlerle beslenmiş olacaktır. • Hayvanlar ve kanatlılar kesim zamanında antibiyotik kalıntı içermeyecektir. • Hayvanlar ve Kanatlılar Müslüman bir erkek tarafından Tesmiye “Bismillah” ve Tekbir “Allahu ekber” telaffuz ederek kesilmelidir. • Hayvanlar ve Kanatlılar boyunlarının ön tarafından nefes borusu, yemek borusu ve iki ana damar keskin bir bıçakla kesilmelidir. • Bir ürünün üretim işlemlerinde tüm katkı maddeleri ve malzemeler helal olmalıdır. • Ürünler ve katkı maddelerinin üretiminde, paketlemelerinde ve taşınmalarında Hijyen kurallarına üst seviyede uyulması gerekmektedir. • Üretimin ve sevkiyatın her bir aşamasında, helal olmayan bir malzeme, ürün veya katkı maddesi ile kirlenme ve çapraz bulaşma önlenmelidir. • Üretme, işleme, depolama, paketleme ve sevkiyat ISNA tarafından ileri sürülen Helal üretim protokoluna göre yürütülmelidir.

Maddelerden görüldüğü gibi ilk sertifika çalışması günümüzdeki çalışmalar kadar kapsamlı olup, “helal ve tayyip” yani helalliğin yanısıra hijyen ve sağlıklı olmasını da önemseyen bir şartname söz konusudur.

1964 AFIC (The Australian Federation of Islamic Councils) Avustralya İslam Konseyi Federasyonu, 1964 yılında kurulmuştur. S. Arabistan'dan bir heyet danışmanlığında, Avustralya İslam Konseyi Federasyonu'nun

(AFIC) İslami kurallara uygun olarak kesilen hayvanları belgelemek için ülkedeki tek yetkilisi olmuştur.

1970 JAKIM (Malaysian Department of Islamic Development), Malezya Diyanet İşleri Ulusal Konseyi 1970 yılında devlet kurumu olarak kurulmuştur. 1974 yılı itibariyle kendi kurduğu kontrol sistemi ile ithal ettiği ürünlerin helal belgelemesini ve ülkeye giriş onayını gerçekleştirmiştir.

1972 MUIS (Singapur Department of Islamic Development), Singapur Diyanet İşleri Konseyi 1978 de Helal sertifikası vermeye başlamıştır. Aynı tarihte resmi olarak Singapur'daki helal sertifikasyonun tek yetkili birimi olmuştur.

1975 MUI (Majesiz Ulema Endonezya) Endonezya Ulema Konseyi, 1975 yılında özerk bir yapıyada sahip olarak kurulmuştur. 1989 yılında Gıdalar, İlaçlar ve Kozmetik için Değerlendirme Enstitüsü, (Endonezya Ulema Konseyi AIDC YBU / LP POM MUI), helal yönetmeliklere bakmak için MUI tarafından kurulmuştur. MUI kurduğu kontrol sistemi ile ithal ettiği ürünlerin helal sertifikalamasını ve ülkeye giriş onayını gerçekleştirmiştir.

1979 Brezilya Helal Gıda Merkezi açılmıştır.

1982 IFANCA, Amerika İslami Beslenme Konseyi, Müslüman bilim adamları ve akademisyenler tarafından Bedford, Illinois'de kuruldu.

1983 Avustralya Karantina Kontrol Listesi adıyla, Avustralya Hükümeti Müslüman kesim programını tanıdı.

1984 Yeni Zelanda İslam Dernekleri Federasyonu, Yeni Zelanda hükümeti ile helal sertifikasyon hizmetleri sunmak için iki yıllık sözleşmeyi imzaladı.

1996 SANHA, Güney Afrika'da, etkin kontrol ve izleme sistemlerini geliştirmek ve uygulamak için çalışmalar başlatmıştır.

1997 CODEX ALIMENTARUS; Uluslararası pazarda helalin ilk tanımı, Codex Alimentarius tarafından hazırlanmıştır. (Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü tarafından kurulan bir organ olan Alimentarius komisyonu.)

1999 WHC (World Halal Concil) Dünya Helal Konseyi: Jakarta'da bağımsız bir şemsiye organ olarak Malezya ve Endonezya'nın öncülüğünde kurulmuştur. Bu kurula Avustralya, Almanya, İngiltere, Hollanda vb. ülkelerdeki Müslüman azınlıkların kurduğu helal belgelendirme kuruluşları da katılmıştır.

2002 Malezya, Tüm helal sertifikasyon faaliyetlerinin JAKIM tarafından yürütülmesine karar verilmiştir.

2004 MS1500: 2004 Malezya Helal Gıda Standartı Malezya'nın İlk Resmi Helal Standardı: MS1500: 2004 - Helal Food yayınlanmıştır.

2004 MIHAS (Uluslararası Malezya Helal Fuarı): Malezya tarafından 2004 yılında kuruldu. Malezya hükümeti bu fuarın sahibidir. 2005 Yılında helal alış verişin alım misyon programı, Malezya Uluslararası Helal Vitrini'nde (MIHAS) ilk kez tanıtılmıştır.

2005 AGAHP Avustralya Hükümeti Yetkili Helal Programı (AGAHP) yürürlüğe girdi.

2005 GİMDES Gıda Ve İhtiyaç Maddeleri Denetleme Sertifikalandırma ve Araştırılmaları Derneği, Türkiye yi helal sertifika ile tanıştırdı. İlk Helal sertifikasını 2009 yılında verdi. 2011 yılında WHC ye üye oldu. 2016 yılında WHC Başkanlığına seçildi.

2005 WHC, Dünya Helal Konseyi, yetkilendirme için İKT (İslam Konferansı Teşkilatı)'ye sunmak için ilk helal standartlarını tamamladı.

2006 Halal Forum Kuala Lumpur'daki önemli endüstri paydaşlarını bir araya getirdi.

2007 Brunei Darussalam Helal Gıda için Standart (PBD24: 2007) ve Brunei Darüsselam Sertifikası'nı başlattı. Helal Sertifikası ve Helal Etiket

Rehberi, Helal Sertifikasyon Rehberini yayınladı. (BCG Helal 1 - Birinci Basım 2007).

2008 GSO Körfez İşbirliği Konseyi Standardizasyon Örgütü, GSO1931 helal standardı yayınladı.

2009 MS1500: 2009 Malezya Helal Standartı MS1500:2004 - Helal Gıda Standartında revizyon yapılarak MS1500: 2009 olarak yayımlandı.

2009 WHFC (World Halal Food Concil) Endonezya'nın WHC den ayrıldıktan sonra kurduğu ve kendi standartlarını ön plana çıkartan bir federasyon olarak ortaya çıktı.

2010 SMIIC (İslam Ülkeleri Standartlar ve Metroloji Enstitüsü) 1999 yılında kurulan SMIIC helal belgeleme tüzüğünü 2010 yılında oluşturdu. Helal belgeleme çalışmaları, üye olan ülkelerin resmi standart kuruluşları tarafından yürütülmektedir.

2011 TSE Türk Standartları Enstitüsü, 2010 yılında SMIIC tarafından düzenlenen helal belgeleme tüzüğü (OIC/SMIIC 1-2011) ne göre sertifika vermeye başlamıştır.

2.1.2. Türkiye'de HGS

TSE Helal Belgelendirme 2011, Türk Standartları Enstitüsü (TSE), 2010 yılında SMIIC tarafından düzenlenen helal belgeleme tüzüğüne (OIC/SMIIC 1-2011) göre sertifika vermektedir. SMICC üye ülkeleri tarafından kabul edilmiştir. 2017 Ocak ayı itibariyle 169 firma sertifikalıdır. Günümüzde bu sayı daha da artmıştır.

GİMDES Helal Belgelendirme 2005, Gıda ve İhtiyaç Maddeleri Denetleme, Sertifikalandırmaları Derneği 2009 yılında JAKIM ve MUI stardartlarına göre isteğe bağlı ilk sertifikasını verdi. 2010 yılında WHC üyesi oldu, 2011 yılında WHC yönetim kurulu üyesi oldu, 2012 yıllarında oy birliği ile WHC başkanı oldu. 2013 yılında oy birliği ile WHC merkezi İstanbul'a taşındı. GİMDES günümüzde kendisine özgü standartları uygulamaktadır. Verdiği sertifika Dünya Helal pazarında kabul görmektedir. 2016 yılı itibariyle 255 Adet firma sertifikalıdır. Günümüzde ise sertifika verdiği firm sayısı 1000'den fazladır. Ancak her iki kurum içinde sertifika

verdiği kurumların denetlenmesi sonrası sertifika iptalleri vb olduğu için rakamlar sürekli değişiklik göstermektedir. Kendi sitelerinde güncel olarak yayınlanmaktadır.

KASCERT Helal Belgelendirme 2010, Sertifikalandırma ve danışman firmasıdır. JAKİM den akreditasyonludur ve JAKİM in sertifikalama standartlarını kullanır. 2017 ocak itibariyle 100 firma sertifikalıdır. Günümüzde bu rakam daha fazladır.

Bu üç ana kurumun dışında günümüzde, 60 dan fazla HGS veren başka kuruluşlar mevcuttur.

Tarihçeden görülmektedir ki dünyada HGS çalışmaları yetmiş senelik bir geçmişe sahiptir. HGS'na duyulan ihtiyaç müslümanların gayri-müslim yönetimler altında yaşamalarından kaynaklanan özellikle et ürünlerinin helalliğinden emin olmak istemelerinden kaynaklanmıştır. Afrika, Amerika kıtası ülkeleri, Avustralya gibi müslümanların azınlık olarak yaşadığı bölgelerde "müslüman tabandan gelen" bir talep üzerine doğmuştur denebilir. Ancak akabinde Malezya, Endonezya gibi müslüman ülkeler de HGS'ye önem vermiş ve dünya çapında çalışmalara önderlik etmişlerdir. Türkiye ancak 2005 senesinde, öncelikle bir dernekle daha sonra bir devlet kurumuyla HGS çalışmalarına dahil olmuş günümüzde de dünya genelinde bu pazarda yer alma mücadelesine devam etmektedir.

Dünyada ve Türkiye'deki tüm bu süreçlerden görülebileceği gibi günümüzde müslümanların gerek azınlık olarak yaşadıkları ülkelerde gerekse müslüman ülkelerde helal sertifikası her geçen gün hacim olarak artmaya devam etmektedir. Konuyla ilgili çalışma yapan ülke, kurum, kuruluş ve ticari işletmelerin sayıları da artış göstermektedir. Mevcuttaki ve yakın gelecekte öngörülen ekonomik hacim, ticari olarak gerek devletler gerekse ticari firmalar açısından HGS'nin çekiciliğini artırmaktadır. Ayrıca, müslüman ve gayri-müslimlerin, dünya genelinde daha kozmopolit olarak birarada yaşamak durumunda kaldığı yeni dünya düzeninde, gelişen teknoloji ile beraber, gıdadan tekstile, kozmetiğe kadar çeşitli ürün grupları için helal ve haram kavramlarının İslam dininin geleneksel yazılı literatüründen yola çıkarak tam olarak anlaşılabilmesi sebebiyle yeni içtihatlar ihtiyacı duyulmuştur. Bu içtihatların da bir sertifikalandırma işlemi ile belgelenecek müslüman halk tarafından güvenilir ve kabul görür olacağından hareketle, tabandan gelen talep sebebiyle neredeyse bir çeşit zorunluluk haline gelmiştir. Türkiye'de HGS ile ilgili çalışmalar

diğer ülkelere göre bir hayli geç başlamış olsa da, nüfusunun ciddi bir çoğunluğu müslüman olmakla birlikte yönetim şekli itibariyle laik bir yapıyı benimsemiş olan ülkemizde, HGS gibi dini bir kavramdan resmi bir sürecin ve devlet kuruluşları tarafından müdahale edilen bir alanın oluşması laikliğe aykırı görüldüğünden, bir kesim tarafından ciddi eleştirilere maruz kalmıştır. Bu kesim dini kavramların devlet işleyişinde hiç bir alanda politika haline gelmemesi ve Devletin dini alana hiçbir şekilde müdahale etmemesi gerektiğini savunan kesimdir.

Bu anlamda HGS karşısında olan görüşün çıkış noktası olan HGS'nin Türkiye'nin laik devlet yapısına uygun olmadığı iddiasından yola çıkarak bu tartışmanın HGS bağlamında bir çeşit Türkiye Cumhuriyeti'nin sekülerliği tartışması olduğu da söylenebilir. Bu sebeple tartışmayı analiz etmeden önce HGS tanımı ve tarihçesinin yanısıra sekülerizm kavramının günümüzde yaşandığı ve anlaşıldığı boyutlardan söz etmek de uzlaşma zemini ararken gerekli olacaktır.

Sekülerizm tanımı üzerine gerek dünyada gerekse ülkemizde kıyasıya tartışmalar yapılmaktadır. Bu çalışmanın konusunu oluşturan HGS'yi Türkiye iç pazarında uygulamak gerekli mi sorusuna olumsuz bakan tarafın temel argümanlarından birisi de HGS'nin Türkiye'nin seküler olması gereken devlet yapısına aykırı bir uygulama olmasıdır. Bu anlamda aslında bu çalışmanın araştırma konusu bir çeşit Türkiye'nin sekülerliği tartışmasıdır da denebilir. Bu sebeple çalışmanın başında HGS'nin ne olup ne olmadığını detaylandırmanın yanısıra tartışmanın taraflarınca farklı anlamlar yüklediği görülecek olan sekülerizm kavramının da dünya ve Türkiye özelinde nasıl anlaşıldığına bakmak gerekir. Çünkü en geniş anlamıyla sekülerizm tanımı⁷ her ne

---

⁷ Sekülerizm kelimesi, dünyevi olanı belirtir ve dünyanın nesnel halinin göz önünde tutulması demektir. **Türk Dil Kurumu** sekülerizm karşılı olarak verdiği dünyacılığı şu şekilde tarif etmektedir: "Bireysel katılımı önemli gören, dinin devletten ayrı ve özerk olmasını savunan öğretisi." Siyasi anlamda, sekülerizm din ve devletin ayrılmasıdır ki bu din ve devletin birleşmesi olan teokrasinin zıttıdır. Felsefi bir açıdan, sekülerizm devletlerin dogmatik bir inanç değil de nedensellik ve deneysellik üzerine kurulu olduğu, somut ve bilimsel temellere dayandığı kavramı ve düzenidir. Modern zamanlarda, genel kanı insanların özgürlük ve eşitlik ideallerinin yasa ile korunduğu bir siyasi sistemin kralın veya ruhban sınıfının dinî dogma, istek ve kuralları merkez alan ilahi hak ve yargılarından oluşan bir siyasi sistemden daha üstün olduğu yönündedir. Sekülerizmin bir başka tanımı da; dinin bir toplumun kamusal mesele ve işlerine karışmaması ve bunlarla bütünleşmemesini savunan ve belirten düşüncedir. Sıklıkla Avrupa'daki Aydınlanma hareketiyle ilişkilendirilen sekülerizm, Batı toplumu ve siyasi gelişimi açısından çok önemli bir yere sahiptir. ABD'deki kilise ve devletin ayrımı ve Fransa'daki laiklik (laïcité), pratik anlamda olmasa da prensip bakımından büyük oranda sekülerizm kaynaklıdır. Ayrıca, sekülerizm din ve doğaüstü inançların dünyayı anlamak ve günlük hayat için temel teşkil etmediğini savunan sosyal ideoloji olarak da tanımlanmıştır. <https://www.turkedebiyati.org/sekuler/>

kadar devlete dair işlerin dini otoriteden bağımsız olarak görülmesi şeklinde yapılsa da Türkiye’de devlet mekanizmasının işleminde, laikliğin⁸ devlet anayasasına girdiği⁹ günden bugüne teori ile pratik arasında farklılıklar söz konusudur. Dolayısıyla, sekülerizmin ülkemizde aldığı şekli ile bunun ne olduğu üzerine oluşan fikir ayrılıkları bireylerin hem siyasi tercihlerini hem de günlük hayattaki pratik eylem tercihlerini belirlemektedir.

Diğer taraftan, sekülerizm/sekülerleşme kavramları bugün farklı perspektiflerden ele alınmaktadır. Dünyada genellikle sekülerizm ikiye ayrılır; anglosakson tip ve Fransız modeli. Fransız modeline göre devlet dini yaşamı kontrol eder. Anglosakson modelde devlet dini alana hiç karışmaz. Fakat bu ayırım aslında sosyolojik olarak yaşanan gerçekliği yansıtmıyor denebilir.

Casanova’ya göre (2006) sekülerleşme üç varsayıma dayanmaktadır. İlki, modern toplumlarda dini inanç ve ibadetlerin azalacağı (*decline*) beklentisi olarak sekülerleşme, dinin özel alana çekileceği (*privatisation*) varsayımı olarak sekülerleşme, ve seküler alanların ayrışması (*seperation*) şeklinde anlaşılan sekülerleşme, -ki ekonomi, bilim ve Devlet gibi alanlarda dini kurum ve kurallardan tamamen bir arınma şeklinde düşünülmektedir -. Yazara göre yukarıdaki açılımda belirtilen farklı sekülerleşme teorileri ortay koymakla, tarihte farklı sekülerleşme anlayışlarını ve bu terimin bahsedilen üç manasını da içeren, bütün toplumları ve medeniyetleri kapsayan sekülerleşme tartışmalarına yeni yorumlar getirilebilecektir (Casanova, 2006).

Ancak sekülerizmin bu üç varsayımı da gerçekleşmemiştir. Toplumlarda ne din azalmış ne de özel alana çekilmiştir. Buna rağmen sekülerizm kendi kendisini doğrulayan bir kehanet gibi anlaşılmıştır. Bir başka ifade ile sekülerizm, sosyolojik olarak gözlemleyebileceğimiz ampirik bir olgudan ziyade bu varsayımların ideal olarak kodlandığı bir ideoloji olarak karşımıza çıkmaktadır. Yani sekülerizm her ne

---

⁸ Laiklik ve sekülerizm kavramları Türkçede sıklıkla eşanlamlı kullanılır. Laiklik, dinî kişi ve kurumların devletin işleyişine ve devlet kurumlarına müdahale etmemesi; devletin de din işlerine karışmaması anlamına gelir. Fransız sekülerizmi olarak da anılan laiklik kavramı, daha kapsamlı olan sekülerizm hareketinin bir parçasıdır.

⁹ 29 Ekim 1923 de yapılan ilk Anayasada 2. Madde "Türkiye Devletinin dini, Din-i İslâm'dır. Resmî lisanı Türkçedir." şekliyleydi. 1924 anayasasında bu madde kaldırılmıştır. 5 Şubat 1937 de ilan edilen anayasada ise 2. Maddeye "Türkiye Devleti, cumhuriyetçi, milliyetçi, halkçı, devletçi, laik ve inkılapçıdır" ibaresi eklenmiş böylece laiklik kavramı ilk kez anayasada kullanılmıştır. (Ertan, 2007)

kadar modernite tarafından kendi kendini doğrulayan bir kehanet olarak ortaya atılıp, günlük yaşamı dinin dışında tanzim etmeye dönük idealler taşısa da, bu ideal gerçekleşmemiştir. Toplumların yaşamlarına baktığımızda dini alanın ve bu alanın kontrolünün bir pazarlık alanı olarak ortaya çıktığını söyleyebiliriz. Örneğin, paranın üzerinde dini semboller, ya da Almanya’da olduğu gibi eğitim kurumlarını bizzat dini kuruluşlarca organize edildiğini görmekteyiz.

Sekülerizmin din ve devlet işlerini birbirinden tamamen ayırdığına ilişkin vulgar anlayış kendisini popüler söylemde de gösterebilmektedir. Taraflar sekülerizm çipini kullanarak günlük yaşamdaki her türlü dini düzenlemeyi sekülerizme karşı bir uygulama olarak da algılayabilmektedirler. Sekülerizm kavramı üzerindeki bu belirsizlik kendisini kamusal tartışmalarda da göstermektedir. Bu çalışmada analiz edilecek olan televizyonda gerçekleştirilen bu tartışma da sekülerizmin ülkemizdeki alımlanması üzerindeki karmaşayı yansıtmaktadır. Bu veçheden bakıldığında, bu tezde sekülerizm kavramı üzerinde yaşanan tartışmanın HGS bağlamında ne şekilde tezahür ettiği de araştırılmaktadır. Taraflar kendi tahayyüllerindeki ideal sekülerizm anlayışından yola çıkarak birbirlerinin pozisyonlarını değerlendirmektedir. Taraflardan biri sekülerizmi din ve devlet işlerinin birbirinden tamamen ayrıldığı, devletin dini alana ilişkin hiç bir düzenleme yapmaması üzerine olan Anglosakson tanımından hareketle kendi tutumunu oluşturmaktadır. Diğeri ise yine aynı sekülerizmi Fransız tipi sekülerizm şeklinde anlayarak ona göre bir pozisyon getirmektedir. Özetle kavramın ne şekilde anlaşıldığı tartışmanın temel başlangıç noktasını oluşturabilmektedir.

Burada birkaç noktanın da altını çizmekte fayda vardır. Bazı düşünürlere göre Türkiye’nin sekülerliğinden bahsedilemez bile (Keddie, 2005). Ayrıca Türkiye’de laiklik ve sekülerizm çoğu kez aynı anlamda kullanılmaktadır. Laiklik ve sekülerliği aynı anlamda kullanmak ne kadar yanlışsa, laikliğin her siyasi ortamda, pratikte ve teoride aynı şekilde olduğunu söylemekte yanlıştır. Bu bağlamda Kuru’nun iki tür laiklik anlayışının var olduğu iddiasından yola çıkılabilir (Kuru, 2007).

Kuru’ya göre, dinin kamusal alandan dışlanması ve dini, vicdanî bir çerçeveye yerleştirmeyi içeren sosyal bir mühendislik projesi olan laiklik anlayışını “dışlayıcı (*assertive*) laiklik”; devletin kamusal alanda da bireysel bağlamda da dinî tercihlere müdahil olmadığı daha yumuşak laiklik anlayışını ise “pasif laiklik” olarak tanım-

lamaktadır.¹⁰ Kuruya göre **Türkiye** tıpkı Fransa örneğinde olduğu gibi dışlayıcı laiklik hakimdir. Ancak laikliğin gelişimini tam olarak anlamak için tarihsel ve ideolojik saiklere bakmak gerekir, laiklik anlayışının altında Kuruya göre o ülkedeki yönetici elitin ideolojik tercihleri yer alır. Farklı laiklik uygulamalarının kaynağı ise Kuru'ya göre tarihî mirasla açıklanabilir. Bu noktada en önemli kavram “devr-i sâ-bık” (*old regime*) kavramıdır. Bir ülkedeki tarihî şartlar şu dört kritere karşılık geldiğinde dışlayıcı laiklik ya da dinin tamamen dışlanması ortaya çıkar: (i) Meşrûti monarşinin varlığı; (ii) hâkim bir dinin varlığı; (iii) bu monarşi ile dinin işbirliği içinde olması; (iv) bu işbirliğine karşı başarıya ulaşan cumhuriyetçi bir hareket. Bu bağlamda Türkiye’de ise 1949’a kadar laiklik-din çatışması yaşanmıştır. Ancak halkının büyük bir kesimi dindar hem de dışlayıcı laiklik anlayışının hâkim olduğu Türkiye açısından büyük bir paradoksa yol açmaktadır. Bu sorunun aşılması için de ya Türk halkının büyük bir kısmı sekülerleşmek ya da Türkiye’deki laiklik anlayışı yumuşamak durumundadır (Kuru, 2007).

Sonuç olarak, yukarıda verilen kavramlara dair yaklaşımlara istinaden, bugün politik ve akademik platformda en itibar gören sekülerizm ve laikliğin ele alınış biçimleri üzerinden HGS’nin Türkiye iç pazarında gerekliliğini savunan ve aleyhinde olan kesimlerin söylemlerinde bu kavramları hangi boyutuna göre kullandıkları, hatta bunların dışında başka anlamlar yükleyip yüklemediklerine bakılmıştır. İçinde bulunduğumuz dünya söylemin son derece önemli olduğu bir dünyadır (Wodak, Meyer, 2002). Söylemlerde kullanılan dil ve kelimelerin tarihsel bağlamları karşılıklı açık edilmeden girilen tartışmaların bir çözümle sonuçlanması ise zordur (Emeren, vd 2004). Bu çalışmada da HGS bağlamında seküler ve dini söylemlerin uzlaşmaları için bir içgörü oluşturmaya çalışılırken, en azından varsa kavramlarda farklı anlaşılmanın ortak bir zemine taşınması yolunda da bir başlangıç teşkil edilmiş olacaktır.

---

¹⁰https://www.bisav.org.tr/KAM/YuvarlakMasa/Detay/19/tezat/459/islam_dunyasi_ve_darfur_turkiye_nin_darfur_politikasinin_sinirlari_ve_imkanlari

BÖLÜM III

TARTIŞMA NEDİR? TARTIŞMA TEORİSİ VE ARAŞTIRMANIN YÖNTEMSEL ARKA PLANI

Tartışma, ilk insandan beri insanların iletişim yöntemlerinden birisi olmuştur. Semavi dinlere göre insanlık tarihindeki ilk tartışma Habil ile Kabil arasında yaşanmış ve birinin ölümü ile sonuçlanmıştır.¹¹ O gün bugündür insanlar arasındaki tartışmalar farklı boyutlarla, farklı amaçlara yönelik olarak devam eder durur. Günlük hayattan politikaya, bilimsel alandan inanç sitemine kadar herşey “tartışmaya” açıktır. Nihayetinde insanlar bir tartışma ortamından çıkan kararlara göre eyleme geçerler ve tartışma böylece her eylemin ayrılmaz bir parçası olarak hayatımızda ki çok önemli yerine oturur. Bu önemine binaen de bilimin doğuşundan itibaren, bilimsel olarak da anlaşılacak ve çözümlenmek istenmiştir. Aristo’dan bu yana tartışma, pek çok yönüyle tanımlanmış, kategorize edilmiş, üzerine analiz yöntemleri geliştirilmiştir. Günümüzde de ticaret, analitik ve sosyal bilimler, medya-iletişim ve politika gibi sayısız alanda yer bulmakta ve önemini korumaktadır. Özellikle politik tartışmalar, toplumsal hayatın her alanını etkilediği için, toplum menfaatine bir eyleme dönüşebilmesi amacıyla çoğu zaman analize muhtaç, mantıksal ve gerçeklik boyutlarıyla incelenmesi gereken söylem türleridir. Habil ile Kabil arasındaki tartışma bugün ki yöntemlerle analiz edilse bir çözüme ulaştırılabilir miydi bilinmez, ancak bu çalışmaya konu olan tartışmanın analizinde çıkan sonuçların toplum menfaati için bir içgörü oluşturmaya fayda sağlayacağı ümit edilmektedir.

Bu çalışmaya, Türkiye iç pazarında satılan gıda ürünlerinin Helal Sertifikası almaya ihtiyacı var mıdır, bu bir gereklilik midir, yoksa değil midir tartışması konu olmuştur. Başka yönleri olsa da tartışma özünde politik bir tartışmadır. Zira toplumsal ihtiyaçlar, beklentiler ve menfaatlerle yakında ilgilidir. Büyük çoğunluğunun Müslüman olduğu ve sürekli müslüman göçü alan Türkiye’de, sadece gıdanın değil günlük hayatta ihtiyaç duyulan pek çok tüketim maddesinin helalliginden emin

---

¹¹ Semavi dinlerde Kabul edilen ilk insan olan Adem peygamberin oğulları. Detaylı bilgi için bkz TDV İslam Ansikloposidisi “Habil ve Kabil”.

olmak yönünde toplumsal bir beklenti söz konusudur. Bunun yanında, Helal Sertifikasyon mekanizmasının getirdiği ticari, ekonomik ve ahlaki bazı soru işaretleri mevcuttur. Toplumsal birlik ve beraberliğin çok önemli olduğu bugünlerde, dini bir kavram gibi görünmekle beraber ticari, ahlaki, politik boyutları da olan Helal Sertifika ile ilgili tartışmaların bir uzlaşısı içinde olmasına ihtiyaç vardır. Bu çalışmada, HGS ile ilgili tartışmalara güzel bir örnek olan bir televizyon programının analizi ile böyle bir uzlaşısı ortamının oluşmasına dair bir içgörü oluşturmak hedeflenmiştir.

Analizde, yöntem olarak Fairclough ve Fairclough'a ait pratik söylem analizi şemaları (*practical argumentation scheme*) kullanılacaktır (Fairclough ve Fairclough, 2012). Uluslararası literatürde “Argumentation” ifadesini Türkçeleştirirken “Argüman” ve “Tartışma” ifadeleri eş anlamlı olarak kullanılacaktır (Üzelgün vd, 2020).

Tartışma teorileri ve analizleri geçmişten günümüze sosyal bilimler içerisinde farklı boyutları ile ele alınmış ve değişik teoriler ortaya atılmıştır. Aristo'dan günümüze kadar gelen farklı amaçlara hizmet eden bu söylem ve tartışma teorileri, konuşma dilinin ve kelimelerin bağlamından tutun da konuşmacıların amaç, hedef ve değerlerine, hatta konuşma eylemi sırasında oluşan mimik, vücut dili ve diğer bedensel hareketlere kadar pek çok derin ve detaylı kavramları incelemektedir. Bu sebeple bu çalışmanın yönteminin daha iyi anlaşılabilmesi için çalışmanın arkaplanında duran ve teorik çerçevesini oluşturan Tartışma Teorisi'ne yakından bakmak gerekir. Bu amaçla, öncelikle Aristo'dan günümüze uzanan söylem ve tartışma analizi tarihi kısaca gözden geçirilecek, hangi evrelerden geçtiği ve sosyal bilimlerde nasıl yer aldığını anlatılacaktır. Zira bir söylem veya tartışmanın analiz yöntemi, analiz sonucundan ne beklendiği ile doğru orantılı olarak değişir. Akabinde 1950'lerden bu yana gelişen Tartışma Teorileri hakkında bilgi verilecektir. Son olarak da bu çalışmada yöntem olarak tercih edilen müzakere şeması (Fairclough modeli) detaylandırılacaktır. Fairclough, pratik tartışma teorilerini çerçeveleme teorileri ile benzer görür ve analizlerde iki teoriyi beraber çalıştırır. Bu sebeple çerçeveleme teorisi hakkında da bilgi verilecektir. Ayrıca yöntem bölümünün sonunda, analizde görülecek olan, taraflar arasındaki çözümsüz gibi görünen katı anlaşmazlığı tanımlamak için derin anlaşmazlık teorisinden de bahsedilecektir.

3.1. Tartışma ve Tartışma Teorisi nedir?

3.1.1. Tartışma nedir?

Tartışma sözlük anlamıyla “karşıdakinin duygu, düşünce ve görüşlerini değiştirmeyi veya yenilemeyi, karşıdakini etkilemeyi amaçlayan bir konuşma biçimi”¹² olarak ifade edilse de, tartışma biliminde farklı boyutlarına göre yapılmış değişik tanımları vardır. Çağdaş bilim adamlarından Eemeren’e göre tartışma, “aynı problem karşısında farklı görüşe veya görüşlere sahip iki taraf arasında açık veya -monolog durumlarında- gizli olarak yapılan söz alışverişidir” (Eemeren vd, 2010). Eemeren tarafından geliştirilen pragma-diyalektikte bir diyalogun normatif amacı, görüş farklılığının makul bir şekilde veya esaslar üzerinde çözülmesidir ve tartışma en iyi bakış açısının eleştirel sorgulama ışığında kabul edilebilirliğini test etmek için bir prosedür olarak anlaşılır (Eemeren ve Grootendorst 1992, 2004, Eemeren vd 2010).

Bu çalışmada tercih edilen tartışma analizi yönteminin sahibi Fairclough ise tartışmayı “iki ya da daha fazla muhatap arasındaki diyalog şeklindeki hareket alışverişidir” şeklinde tanımlar (Fairclough, 2015, 2:7). Fairclough’a göre tartışma diyalog içerir, çünkü bir tartışma her zaman fikir farklılıklarına, bazıları ifade edilen, ifade edilmese de öyle olduğu beklenen şüphe veya eleştirilere yanıt olarak ortaya çıkar (Fairclough, 2015, 7).

Diğer diyalektik teoriler de tartışmanın bir diyalog biçimini aldığı ve kritik bir işlevi olduğu görüşüne dayanmaktadır. Walton'a göre, diyalog, iki kişinin sırayla katıldığı (asgari olarak) bir tür hedefe yönelik konuşmadır; tartışmacı bir diyalog, katılımcıların bir talebin (belirsiz, geçici) kabul edilebilirliğini test etmek ve böylece bir görüş farkını çözmek için eleştirel soruları sorup cevapladıkları bir “bağlantılı hareketler dizisidir” yani “konuşma eylemleri” dir (Walton ve Douglas, 2006, 2).

Bu çalışmaya konu olan politik tartışmalar söz konusu olduğunda, Fairclough, tartışmanın birbirine zıt iki özelliğini temel karakteristiği olarak görür. Fairclough’a göre, politik konuların, söylemsel süreçte artı ve eksi yönleri için lehte ve aleyhte olan, sorunun kutuplaşmasına sebep olan savunucuları ve eleştirmenleri vardır. Bir tarafta, iki uç konumda bulunanlar, yani mutlak “evetçiler” ve mutlak “hayırcılar”,

---

¹² <https://www.turkedebiyati.org/tartisma-nedir-turleri-ozellikleri-kurallari/>

ortalama pozisyonda olanları ve arabulucuları devredışı bırakma eğilimindedir. Burada devre dışı bırakma, ikna ederek taraf olmalarını sağlama veya tartışmadan çekilme yönünde olabilir. Ancak asıl amaç, tarafsızları taraf haline getirmektir.

Diğer tarafta ise özellikle açık çoğulcu toplumlarda, hükümetin yanısıra sivil toplum örgütleri, siyasi partiler, aktivistler gibi, konuyla ilgili menfaati olan ve tartışmaya bir şekilde katkısı olabilecek olan dernekler veya gruplar vardır. Bu gruplar tartışmanın aynı tarafında olsalar dahi, taraf olmalarına sebep olan argümanları, bakış açıları birbirinden farklı olabilir. Tartışmanın dinamikleri, zıt kutuplarda olsalar bile, ittifakların yer değiştirmesi veya inşası gibi, “ne...ne de” argümanları gibi, üçüncü bir alternatif çözümler veya dikkatli diplomasi yolları ile doludur (Fairclough, 2012). Bu çalışmaya konu tartışmanın tarafları ikinci gruptakilere dahildir.

Bu bağlamda, bu çalışmada temel alınacak Fairclough modelinin dayandığı tartışma teorisine geçmeden önce, neden bu yöntemin tercih edildiğini ortaya koyabilmek için, farklı amaçlara hizmet eden tartışma teorilerinin en çok dikkat çekenlerine göz atılacaktır.

3.1.2. Tartışma Teorisi ve Tarihçesi

3.1.2.1 Tartışma Teorisi nedir?

Lewinski ve Mohammad'e göre Tartışma Teorisi genel olarak iletişim teorisi ile temel bir koşulu paylaşmaktadır. Normal bir teori gibi deneysel sonuçları ve teorik varsayımları bir araya getirmekten ziyade, tarihsel arka planın yanı sıra bazı temel hedefleri, konuları, yöntemleri ve terminolojiyi paylaşan farklı disiplinlerden meydana gelmiş bir ağ gibidir (Lewinski ve Mohammad, 2016, 1).

Tartışma, sosyal bilimciler tarafından çok ilgi görmüştür aynı zamanda çok “tartışılan” bir kavramdır. Tartışmaya olan her bir yaklaşım, tartışmanın farklı özelliklerini vurgulamaktadır. 1970-80'lerde tartışmaya O'Keefe, argümanın iki farklı tanımını yaparak katkı sağlamıştır. O'Keefe ye göre argüman, birinin yaptığı bir argüman; başka bir önermeyi (sonucu) destekleyen bir dizi öncüller içeren sözlü bir eylem, ve birinin sahip olduğu bir argüman; bazı iddiaların tartışıldığı bir tür etkileşim olan sözlü bir faaliyettir, şeklinde iki farklı anlama gelmektedir (O'Keefe, 1977, 121:128). Bu iki tanım formal akıl yürütmedeki (*reasoning*) “matematiksel

argümanlardan” (kanıtlar), kişiler arası iletişimde incelenen çiftler arasındaki “seri argümanlara” (kavgalar) kadar, argümanlar olarak incelenen fenomenlerin hepsini içine aldığı için oldukça kabul görmüştür (Lewinski ve Muhammad, 2016, 1). Yani denebilir ki argümanlar, tipik olarak iki tarafın tartışmalı konu üzerinde (2. Tanım) çatıştığı ve diğer tarafın iddialarına itirazların yanında kendi iddialarını (1. tanım) destekleyen sebepler üreterek ortaya koyduğu kavramlardır. Burada önemli bir noktanın altını çizmek gerekir ki, Tartışma Teorisi’nde tümdengelimle ulaşılmış “kesin, şüpheye yer bırakmayan” kanıtlar çalışılmaz. Benzer şekilde, tarafların bir sebebe dayandırmadan yalnızca sözlü saldırı (hakaret) yaptığı, hararetili sözlü çatışmalar da Tartışma Teorisi’nin ilgi alanına girmez. Böylece Tartışma Teorisi için, tümdengelimli mantık gibi biçimsel disiplinlerden ayrılır ve söylem analizi gibi ampirik metodolojiler kullanarak tartışmanın “gerçek olayları”nı incelemeye yönelir diyebiliriz (Lewinski ve Muhammad, 2016, 1). Yine de, Tartışma Teorisi sebeplere odaklanarak akılcılığın felsefi açıdan incelenmesiyle doğrudan ilişkili hale gelir ve normatif boyutunu kazanır. Sıradan kullanımda bile “iyi sebep” ve “kötü sebep” kavramlarının “sebep” kavramının doğasında olduğu göz önüne alındığında bu şaşırtıcı değildir. Buna göre, yaygın olarak tasarlanan “kötü argümanlar” olarak anlayabileceğimiz yanlışlamaların (*fallacies*) incelenmesi, Tartışma Teorisi’nin merkezi bir bölümünü oluşturmaktadır. Tartışma Teorisi’nin bu tür normatif incelemeleri, genellikle “iyi akıl yürütme (*good reasoning*)”, “eleştirel tartışma (*critical argumentation*)” veya “eleştirel düşünme (*critical thinking*)” konulu çok sayıda çalışmada yer aldığı gibi, hataları düzeltmek ve tartışma biçimimizi geliştirmek için kullanışlı, pratik bir amaca da hizmet eder (Lewinski ve Muhammad, 2016, 2).

Tartışma Teorisi’ndeki ana konuları ve çeşitli yaklaşımlarını anlamak için önemli bir başlangıç noktası, Wenzel’in “tartışmaya üç bakış açısı” olarak bahsettiği retorik, diyalektik ve mantık şeklindeki klasik üç bölümdür (Wenzel, 1990, 3:16). Wenzel, bunlardan ilki olan “retorik tartışma”ya “ikna edici iletişimin doğal bir süreci” olarak yaklaşır (s.9). Bu süreç, ses, dil, görüntü gibi ifade kaynaklarının, hitap edilen kitleye karşı ustalıkla kullanılmasını gerektirir. Zira ileri sürülen kanıtlar “göreceli” olup kararlar üzerinde etkilidir. Diyalektikte ise, rakip iddiaların kapsamlı bir argüman ve eleştiri alışverişi yoluyla test edildiği tartışmaları düzenleyen prosedürlere odaklanılmaktadır. Bu tür prosedürler, izlendiğinde makul sonuçlara yol açan önemli

(ikna edici) argümanların üretilmesini sağlar. Son olarak mantık, tartışmanın ürünlerini inceler. Argümanların çıkarımsal yapısını yeniden yapılandırabileceğimiz ve değerlendirebileceğimiz yöntem ve standartları tanımlar. Wenzel, alanın bilim insanları arasında hala tartışıldığı üzere, bunların farklı argüman türlerinden ziyade her bir argümanı görebileceğimiz perspektifler olduğunu vurgular. Dahası, her perspektif tanımlayıcı içgörüler gerektirse de, hepsi “iyi bir argümanın ne olduğu”nu tanımlayan normatif bir amaca hizmet eder (Lewinski, 2016, 2).

Günümüze yaklaştığımızda Frans van Eemeren ve Rob Grootendorst (2004), retorik, diyalektik ve mantığın normatif temellerini Stephen Toulmin tarafından belirlenen üç farklı rasyonalite anlayışı ile ilişkilendirirler. Toulmin’e göre retorik, rasyonellik yargılarının her zaman belirli bir tarihsel ve kültürel bağlamda bulunan belirli bir topluluğa göre değiştiği, “antropolojik bir rasyonellik”le doludur. Diyalektikte ise, rasyonel iddiaların bazı yöntemsel prosedürlerle eleştirel olarak test edildiği “eleştirel rasyonalite” söz konusudur. Son olarak, mantık, ana değişkenlerinde, büyük ölçüde tam ve kesin kanıt fikrine dayanan “geometrik rasyonalite” formları üzerine çalışır (Toulmin, 2003).

Lewinski’ye göre bugün, tartışma teorisyenleri mantıksal, retorik ve diyalektik unsurları tek bir kapsamlı teoriye entegre etmeye çalışmaktadırlar. Ortaya şöyle bir fikir birliği çıkmıştır; argümanlar, çeşitli “retorik durumlardaki” informal çıkarım şemaları yoluyla aktarılır ve bunların rasyonellikleri “eleştirel testin” dialektik standartları tarafından kontrol edilir ve artıları ve eksileri tartılıp “daha iyi olan argümanı” takip ederek sonuçlanır (Lewinski, 2016, 2). Buna göre, tartışma ile ilgili üç ana başlık belirlenebilir:

- çıkarsama şemaları ve yapıları (mantık kaynaklı);
- tartışmalı (*argumentative*) tartışmaların şekli ve rolü (diyalektik kaynaklı);
- argümanların bağlamları (retorik kaynaklı).

Bu şekilde Tartışma Teorisi, bağımsız argüman birimlerini analiz etmekten, tartışmanın doğal olarak gerçekleştiği etkileşimlere ve tartışmayı ana toplumsal faaliyetlere (politika, hukuk, eğitim, sağlık) bağlayan daha geniş iletişimsel bağlamlara doğru genişler. Daha da önemlisi, bu alanların her biri Tartışma Teorisi’nin normatif ilgi alanlarının merkezinde oturan bir kavram olan yanlışları (*fallacies*), en uygun şekilde tanımlamaya çabalar. Teorik olarak yanlışlar; “geçersiz

çıkarımlar, diyalektik tartışma kurallarının ihlali veya bağlamsal olarak uygunsuz argümanlar” olarak anlaşılır (Lewinski, 2016, 2-3).

Bu noktada tartışmanın tarihsel arka planına bakmakta fayda vardır. İlk akla gelen isim Aristo ile başlamak gerekir. Çünkü diğer pek çok disiplinde olduğu gibi Aristo, Batı dünyasında tartışma konusundaki fikirlerin ilk olarak yetkin bir biçimde sistemleştirilmesini sağlamıştır. Aristo'nun felsefi görüşleri, her disiplinin kendine özgü konularına ve amaçlarına yeterli hassasiyet göstermeyi gerektiren genel işlevselci bir ilkeye dayanır (Lewinski, 2016, 3). Aristo'ya göre tartışma alanında, mantık (analitik) en titiz metodolojik araçtır, çünkü hem formal bir kanıttır hemde bilimsel bir göstergedir. Lewinski'ye göre, Aristo'nun mantıktaki başlıca başarısı, tümdengelim tanımı ve somut modeli olan kıyas (*sylogism*) idi. Tümdengelim bazı ifadelerden (öncül (*premise*)) başka bir ifadenin (sonuç) mutlaka takip ettiği bir çıkarımdır; yani, önermeler doğru olduğunda sonuç yanlış olamaz. Kıyas belirli bir türden tümdengelim argümanıdır. Büyük bir bölümden oluşan bir yapıda üç farklı terimi (örneğin, insanlar, memeliler ve balık) bağlamak için tahmin sınıflarını (“tümü”, “bazıları,” “hiçbiri”) kullanır; ana öncül, yan öncül ve sonuç. Örneğin:

Bütün insanlar memelidir (ana öncül) *Ve*

Hiçbir balık memeli değildir (yan öncül) *Bu sebeple*

Hiçbir balık insan değildir (sonuç)

Diyalektik; bir dizi endoksa¹³ karşısında iddiaları doğrulamak için kaynakları ve kuralları tanımlar -ki bunlar (bilimsel bilgi yerine) genel kabul görmüş veya “saygın” görüşlerdir-. Bu, tartışma sırasında soru soranın cevap vereni bir “çelişkiye” düşürmeye çalıştığı ve böylece bakış açısının veya pozisyonunun sürdürülemez olduğunu gösterdiği çekişmeli bir tartışma yoluyla olur. Eski Yunanistan'da, diyalektik sanatı, tartışma becerilerini geliştirmek için bir tür egzersiz olarak kullanılırdı ki bu günümüzde modern üniversite münazara yarışmalarına benzetilebilir. Dahası, Aristo bunu bilimin ilk ilkelerine ulaşmak için “mantıklı” (“kesin” değil) – en çok eleştirilen iddia budur- ve yeterli bir yöntem olarak görmüştür . Diyalektik argümanlar sıradan çıkarım kalıpları olan *topoi*'ye (*mevzi*)

---

¹³ **Endoksa** Aristo tarafından kavramlaştırılmıştır. Bireylerin görüşüne değil (bu görüş 'doxa' olarak adlandırılan bireyin karşı durduğu görüştür) ancak fikir birliğine varmış bir grup insanın ve bireyinkinden daha geçerli bir görüşe sahip olduğu varsayılan bilge insanların fikir birliğine atıfta bulunur.

dayanır: “sonuçlardan sebeplere” gibi. Yanlış argümanlar, diyalektik bir tartışmada “karmaşık çürütmeler” olarak görülebilir (Lewinski, 2016, 3). Aristo’ya göre, söylem “diyalektiğin bir karşılığıdır”: Benzer kaynakları kullanır ama daha az katı bir topluluk önünde konuşma şeklidir. Konuşmacı (*rhetors*), elindeki tüm ikna araçlarını kullanarak izleyicilerini ikna etmeyi amaçlamaktadır. Üç temel ikna yolu vardır: Ethos konuşmacının karakteri ile, Pathos dinleyicilerin duygularına hitap etmesi ile ve Logos argümanların kalitesi ile ilişkindir. Logos¹⁴ aracılığıyla ikna etmenin önemli bir yolu örtük kıyas, (kıyas-ı muzmar, *enthymeme*) dir, ki öncüllerden biri gizli olup diğerlerinde seyirciler tarafından doldurulduğu kıyasın retorik bir versiyonudur. Genel olarak, teknik açıdan sofistike ancak muhtemelen sıkıcı argümanlara odaklanmak yerine, retorik tartışmacılar, belirli bir vesileyle özelliklerini iyi kavradıkları izleyicilere uyum sağlamalıdır. Buna göre, Aristo’nun üç retorik türü (müzakereci, adli ve törensel (*epideictical*)), öncelikle meclis üyeleri, jüri üyeleri ve topluluk önünde konuşanlar, spektatörler gibi konuşulan izleyici türüne göre belirlenir: (Ackrill , 1987).

Aristo’nun teorileri yüzyıllardır tartışma anlayışımızı şekillendirmiştir ve Tartışma Teorisi’nin mevcut sorunlarının ele alınması konusunda hala alakalı olmaya devam etmektedir (Lewinski, 2016, 3-4).

2.1.2.2. Tartışma Teorileri tarihçesi, 1950 sonrası

20. yüzyılda tartışma çalışmalarında ilk dikkat çekici isim “mantığın uygulamasıyla temasını kaybettiğini” öne süren en önemli bilginlerden İngiliz bir filozof olan Stephen Toulmin (1922-2009) dir. Toulmin’in argüman modeline göre, mantık gerçek argüman pratiğine karşı test edilmesi gereken ilkeler üreten “genelleşmiş içtihat” olarak değerlendirilmelidir (Toulmin, 1958, 8). Bu görüş, Toulmin’in alana büyük katkısının temelini oluşturmuştur; buna göre argüman, bir tartışma sırasında talep edilen bir argümanın farklı unsurları ve işlevlerini temsil eden “bir tartışma düzeni”dir.

Toulmin, iki öncül ve bir iddiadan oluşan klasik kıyas şemasını geliştirerek bugün artık Toulmin Modeli olarak anılan zenginleştirilmiş bir argüman modeli sunmuştur

---

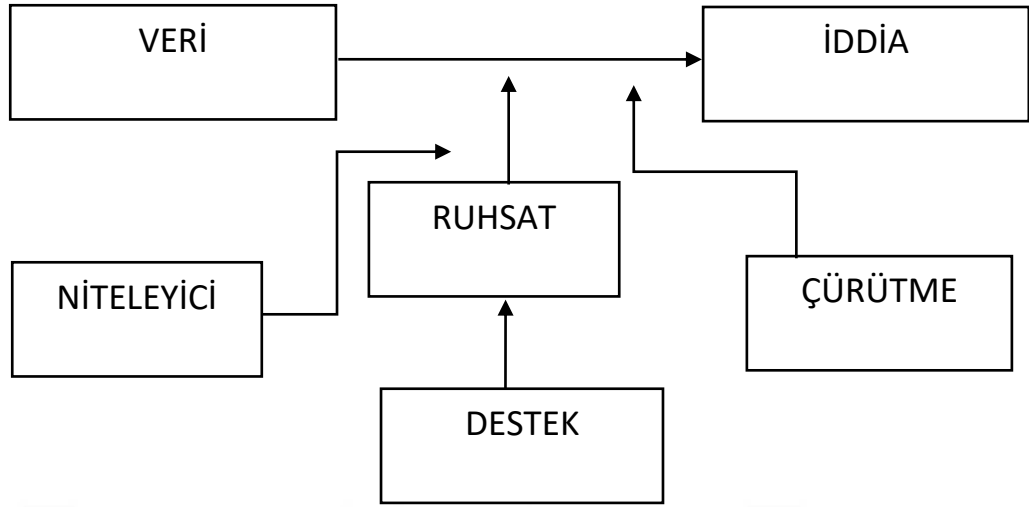
¹⁴ **Logos**, Yunancada duyguları kavrama anlamındaki [pathos](#) sözcüğünün karşıt anlamı olan [us](#) ile kavrama anlamındadır.

(Üzelgün vd, 2020). “Toulmin modeli”, olarak anılan bu model, genellikle mantıkçılar tarafından geliştirilen modellerden farklılaşarak radikal bir değişim göstermiştir. Böylece, sadece daha karmaşık olmakla kalmamış, aynı zamanda argümanların geçerliliğini değerlendirme kriterlerinin genellikle mantıkçılar tarafından iddia edildiği gibi evrensel değil, aynı zamanda alana bağımlı olduğunu da kabul etmiştir. Bu şekilde, Toulmin, bir çıkarımın önermeler arasındaki biçimsel bir ilişki olarak anlaşılmasından, “belirli bir tartışma alanındaki öncüllerin içeriğine dayanan bir çıkarım” a geçmiştir (Toulmin, 1958, 90).

Toulmin modeli, bir iddianın savunulmasında tartışılan farklı “adımları” temsil eder. En temel adımda, Veri (*data*, D: iddianın temeli olarak başvurduğumuz gerçekler) sunarak İddiamızı (*claim*, C: haklarını saptamak istediğimiz sonuç) destekleriz. Bu adım, verileri iddiaya bağlayan kural, ilke veya çıkarım gibi genel, varsayımsal bir ifade olan bir Ruhsat (*warrant*, W) aracılığıyla yetkilendirilir (Toulmin, 1958, 90).

Ama burada durulmaz. Toulmin bunların yanında, muhatabın olası soru ve eleştirilerini de hesaba katan destek, niteleyici ve çürütme öncüllerini de modeline eklemiştir (Üzelgün vd, 2020). Talebimizi savunurken, argümanın belkemiği olan ruhsatın söz konusu veri-iddia ilişkisini ne kuvvetle desteklediğini Niteleyici (*qualifier*, Q) (Üzelgün vd, 2020) ile gerçekleyebiliriz. Veya, veriden iddiaya atılan adımda olası karşı argümanların geçerlilik koşullarının hesaba katıldığı istisnaları (*rebuttal*, R) ortaya koyabiliriz ki bu öncülle bir tartışmacının kendi iddiasına yönelik olası itirazları öngördüğü - ve istisnaları teslim ederek önlem aldığı - ifadeleri kaydetmek mümkündür (Üzelgün vd, 2020). Toulmin bu öncülle gündelik iletişimde sıkça ve çok çeşitli dilsel araçlarla kullanılan ve özünde argümantatif bir yapısı olan tavizleri (Üzelgün vd, 2015) modeline eklemiştir. Ayrıca, Toulmin'in destek (*backing*, B) dediği şeyle ruhsat için destek sağlayabiliriz.

Şekil 1. Toulmin Modeli

Toulmin'e göre, bu düzen, karmaşık bir argümanın analizinde kullanılabilir, örneğin:

Harry Bermuda'da doğdu (D)

Bermuda'da doğanlar genellikle İngiliz uyruklu olur (W)

Aşağıdaki tüzükler ve diğer yasal hükümler nedeniyle (B)

Yani, böylece (Q)

Anne babası yabancı olmadığı sürece (R)

Harry İngiliz uyrukludur (C)

Toulmin, “kurgunun (layout) kendisinin evrensel (alana göre değişmeyen) olmasına rağmen, adımların her birinin değerlendirilmesi alana bağlıdır” konusunda ısrarcıdır. Toulmin'e göre, kurgunun farklı unsurları farklı doğalara sahiptir ve insanlar tarafından ortaya konan gerçek argümanları değerlendirmek için yeterli araç sağlayacaksa, ayırt edilmeleri gerekir (Lewinski, 2016, 5).

Toulmin modelinde, sadece bir taraf argümanın iç yapısını ya da çıkarsama düzeneğini sergileyip, ikinci taraf sorgulayıcı ya da kuşkucu olmaktan öteye gidemez yani kendisi bir iddia ortaya atmaz (Üzelgün vd, 2020) gibi bazı noktalarda eleştirilebilse de, informal mantık alanının geliştirilmesinde etkili olan içgörülere katkıda bulunmuştur (Eemeren vd., 2014, bölüm 4; Freeman, 2011; Johnson, 2000). Bugün, konuşma iletişimi, hukuk, yapay zeka ve eğitim uzmanları arasında etkili olmaya devam etmektedir (Lewinski, 2016, 5).

Toulmin'den sonra, biçimsel mantığın egemenliğine karşı bir diğer önemli ses Chaïm Perelman'dan gelmiştir. Polonya doğumlu, Brüksel merkezli filozof (1912–1984)

Belçikalı akademisyen Lucie Olbrechts-Tyteca (1899–1987) ile yakın çalışmıştır. Birlikte *Traité de l'argumentation: La nouvelle rhétorique* (1958) yazdılar, *Yeni Retorik: Tartışma Üzerine Bir İnceleme* (1969) olarak İngilizceye çevrildi. Toulmin gibi, Perelman ve Olbrechts-Tyteca da “hesaplamaların kesinliğini ortadan kaldıran” ve dolayısıyla formal mantık kapsamında olmayan sıradan argümanların incelenmesi ile ilgilendiler (Perelman vd, 1969). Ancak çalışmaları formal mantıktan daha radikal bir ayrılış olarak düşünülebilir. Çünkü bu filozoflara göre tartışma çalışmaları, bazı tanımlamalar yapar. Yani tartışma tekniklerini tanımlar, ki bu alanda bir ilktir. Perelman ve Olbrechts-Tyteca için, tartışmanın merkezinde izleyici vardır: “tartışma, ele alındığı kişilerin sadakatini güvence altına almayı hedeflediğinden, bütünüyle etkilenecek izleyiciye göre olmalıdır” (Perelman vd, 1969, 19). Buna göre, iyi bir savunucu dinleyicilerine uyum sağlayan kişidir. Bununla birlikte, konuşmacıların heterojen görüşlere sahip “kompozit izleyicilerle” karşı karşıya kalmamaları nedeniyle, kişinin argümanlarını uyarılma görevi karmaşık hale gelir. İşte, Perelman ve Olbrechts-Tyteca’nın belirli ve evrensel kitleler arasındaki ayrımı bu noktada çok önemli hale gelmektedir. Şekillendirilmiş belirli kitlelerin sadakatini sorgulamanın yanısıra, bir konuşmacı evrensel kitleye hitap ediyormuş gibi tartışabilir. Burada “evrensel kitle”, belirli bir konuşmacının etkilemek istediği ve argümanın bağlamına ve amaçlarına bağlı olarak tanımladığı ideal, makul bir kitledir (Perelman vd, 1969).

Perelman ve Olbrechts-Tyteca, dinleyicilerin bağlılığını artırmak için tartışmaların konuşmacı ve dinleyicileri arasında bir “anlaşma esasına” dayanması gerektiğini vurgulamaktadır. Bunu güvence altına almak için, savunucunun dinleyicileri tarafından kabul edilen “gerçekler”, “doğrular” ve “varsayımlar” ile birlikte paylaştıkları “değerler”, “hiyerarşiler” ve “konumlar (*loci*)” ı seçmesi gerekir (Perelman vd, 1969).

Tartışma tekniklerinin envanterini hazırlarken Perelman ve Olbrechts-Tyteca, bunların altında yatan iki ana süreç arasında ayrım yapar: (i) birlik: “ayrı unsurları bir araya getiren ve aralarında birlik oluşturmamıza izin veren şemalar”; ve (ii) ayrışma: “bir bütün oluşturduğu düşünülen öğelerin ayrılması, farklılaşması, aralarının açılması amacıyla ayırma teknikleri”. Bir birleşme sürecine dayanan teknikler arasında, yarı mantıksal argümanların kullanılması, gerçekliğin mevcut yapısına itiraz ve yeni bir gerçeklik yapısı oluşturan argümanlar yer alır. Ayrışma ile tartışma,

görünüşte birleşik bir kavramı, tipik olarak uyumsuzluklara yanıt olarak “görünüş-gerçeklik” gibi iki zıt tarafa (çiftlere) böler. Yani, “gibi” gibi görünen kavramın gerçekte farklı olduğu iddiasına dayanır (Perelman vd, 1969, 190).

Perelman ve Olbrechts-Tyteca, diyalektikle ilişkilendirilmiş söylemlerini, genel bir tartışma teorisi olarak görürler. Tindale’e göre bu ikili, tartışma tekniklerine ve genel kitleye bağımlılığına dair önemli bir içgörü sağlarlar (Tindale, 2015). Lewinski’ye göre, Yeni Retorik, esas gereği, genel olarak tartışma bilimi, özellikle de retoriler ve yasal retoristler üzerinde kalıcı bir etkiye sahip olmuştur (Lewinski, 2016, 6).

Yeni retoriği takiben diğer bir filozof Avustralyalı (1922-1985) Charles Hamblin, Toulmin ve Perelman'a benzer şekilde, tartışmanın formal mantıksal işlevlerinin sınırlamalarına eleştiriler getirmiştir. Yapıcı eleştirisini, kötü argümanların veya yanlışların derinlemesine tarihsel ve teorik bir çalışmasıyla geliştirmiştir (Hamblin, 1970). Hamblin, yanlış bir argümanı “geçerli gibi görünen, ancak öyle olmayan” (s; 12) olarak tanımlayan “standart tedaviyi” (Lewinski, 2016, 6) tanımlayarak başlar. Bu tanıma göre, yanlışlar “görünüşte makul ama aslında, bizi gizli bir mantıksız hile ile ikna etmeye çalışan aldatıcı argümanlar” dır (s; 12).

Örneğin, cehalet argümanını ele alalım (*ad ignorantiam*): “hayaletler var çünkü kimse olmadığını kanıtlamadı” gibi. Bununla birlikte, Hamblin’in yaygın olarak iddia ettiği gibi, birçok klasik yanlışlık bu tanımın kapsamına girmez; bazıları geçersiz görünmesine rağmen mantıklı olarak geçerlidir. Örneğin, “ruh asla ölmediği için ölümsüzdür” gibi dairesel argümanlar mantıksal olarak doğru ve çok da ikna edici çıkarımlardır (Hamblin, 1970).

Hamblin yanlışları diyalektik ile birleştirmiştir. Burada Hamblin’e göre yanlışlar, bize yanlış ve tutarlı bir açıklama sunabilecek argümantal (tartışmacı) diyalogların (diyalektik sistemler) sistematik bir çalışmasıdır (s; 40). Yani yanlışlar, mantıkçıların icat ettiği şeyler her türlü argümanla ilgili “dilsel eylemleri” kucaklayan izole argümanlardan ziyade argümanlara (çıkarımlara) ek olarak, sorular, meydan okumalar veya tavizler gibi diyaloglardır. Tartışmacılar kendi önermelerinin kabul edilebilirlik standartlarını kullanmalı ve belirli kurallara uymalıdır (örneğin neyi taahhüt ettiklerini veya neyin ilgili bir cevap olarak sayıldığını tanımlamak gibi). Yanlışlar, en genel anlamda, bu kuralların ihlalidir (s; 40).

Hamblin, tartışma diyaloglarının çalışmasının sürekli olarak tanımlayıcı ve biçimsel analizi birleştirmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Böylece Hamblin ve felsefe, bilgisayar bilimleri, hukuk veya eğitimde kullanılan formal diyalog modellerini geliştiren takipçilerinin çoğu, formal analize odaklanmışlardır (Lewinski, 2016, 7).

Ancak pragma-diyalektisyenler gibi birçokları, sıradan bir dilde tartışmacı konuşmaları ciddiye alarak araştırmaya yönelmişlerdir. Çağdaş gelişmelerin çoğu da bu perspektiftedir. Genel olarak da çıkarım şemaları ve çıkarım yapıları (*structures of inference*) üzerinden tartışma analizlerine gidilmiştir. Çünkü çağdaş çalışmalar için tartışma biliminin konusu genelde “argümanların altında yatan çıkarımların doğası” olmuştur. Bu konudaki çalışmaları iki ana başlıkta konumlandırabiliriz. İlki, önermeleri tek bir çıkarımda birleştiren argüman şemaları ve diğeri karmaşık çıkarımların organize edildiği argüman yapıları (Lewinski, 2016, 7).

Çağdaş araştırmacılardan ilki Douglas Walton olup, Walton her biri “otoritelerin tartışması” veya “popüler görüşlerin tartışması” gibi belirli bir planın araştırılmasına ayrılan birçok eser yayınlamıştır. Genel olarak, argümanların altında yatan altmışın üzerinde informal çıkarım tanımlamış ve her birini değerlendirmek için kullanılabilecek kritik sorular formüle etmiştir.

Şekil 2., Walton'un şemalarına ve kritik sorularına bir örnektir (Walton, Reed ve Macagno, 2008, s. 56-62). Walton'un şemaları, eleştirel düşünme sınıflarını öğretmenin yanı sıra argüman diyagramlama araçları geliştirmek için de kullanılmıştır.

Şekil 2. Walton'ın tartışma şeması; Kıyas

Kıyastan argüman oluşturma:

Ana Öncül: Genel olarak C1 olayı C2 olayına benzerdir

Küçük Öncül: C1 olayında A önermesi doğru (yanlış) dur

Sonuç: C2 olayında A önermesi doğru (yanlış) dur

Eleştirel Sorular (*Critical Questions*)

ES1: A C1 de doğru (yanlış) mudur?

ES2: C1 ve C2 belirtilen açılardan benzer midir?

ES3: C1 ve C2 arasında önemli farklılıklar (benzemezlikler) mevcut mudur?

ES4: A'nın C3 de yanlış (doğru) olmadığı durum hariç C1 durumuna benzer başka bir C3 durumu var mıdır?

Walton'ın aksine, Eemeren ve Grootendorst (2004), argümanları kendi bakış açılarına bağlayan çıkarımların üç ana tipte sınıflandırılabilceğini ve bunların altında da birkaç alt tipin tanımlanabileceğini öne sürmektedir. “Bağlama önermeleri” şunlara dayandırılabilir: (i) analogi veya (ii) semptomatik veya (iii) nedensel ilişki. Bu açıklamada, metafor temelli bir argüman, analogi (benzetme) argümanının bir alt türüdür, uzman görüşünden gelen argüman, semptomatik şemanın bir alt türüdür ve pragmatik argüman, nedensel şemanın bir alt türüdür. Burada da şema türlerinin her biri ile ilgili genel sorular ve alt tiplerle ilgili özel sorulardan ibaret olan kritik sorular formüle edilmiştir (Lewinsky, 2016, 8).

Özetle, tartışma terorilerinin tarihsel gelişimi, söylemlerin mantıksal dayanaklara dayanıp dayanmadığının analizinden, kelimeler ve ayrıca kelimeler dışındaki tüm diğer etkenlerin, konuşmacının altyapısı, bilgi birikimi, amacı, hedefi gibi kriterlerinde tartışmanın analizine dahil edildiği daha komplike ve daha pragmatik bir akışta gerçekleşmiştir. Ancak bu akışın lineer olduğunu söylemek çok doğru olmaz. Çünkü Aristo'dan bu yana formal mantık kuralları her teorinin içinde muhakkak çalışmıştır. Retorik, diyalektik ve formal mantık söylem analizinin türü ne olursa olsun sarmal bir geçişle muhakkak önemini korumuştur. Bu aşamada tartışmacı (*argumentative*) argümanların şekli ve rolüne bakmak gerekir.

Bir başka ifade ile çağdaş dönemlerde tartışma araştırmalarına göre tartışma, ortak varsayımlarını müzakere eden ve atılan çıkarımsal adımları karşılıklı olarak test eden iki konuşmacının ortak çabalarına dayanmaktadır. Bu şekilde, bir argüman “tartışma pratiğinin damıtılması” haline gelir (Johnson, 2000, 168) ve sonuç olarak, öncelik kazanan argüman uygulamasının çalışmasıdır (Lewinski vd, 2014, 161). Bu uygulama geleneksel olarak iki konuşmacı (soru-cevap, destekçi-rakip) arasında kişilerarası bir tartışma ortamı olarak teorize edilmiştir. Ancak bugün, yeni iletişim araştırmaları, basit birebir diyalogların ötesinde tartışmalı fikir alışverişlerini kapsamaktadır (Lewinski, 2016, 9).

Tartışmalı argümanların şekli ve rolüyle ilgili güncel çalışmalar, konuşma ve söylem analistleri tarafından kesin olarak tanımlayıcı çalışmalardan, mantıkçılar ve

bilgisayar bilimcileri tarafından kullanılan resmi ve tipik olarak normatif diyalog modellerine kadar birçok farklı şekilde ortaya çıkmaktadır. Ancak bu araştırmanın merkezinde sıradan dilin pragmatik çalışmasını “normatif pragmatikler” (Jackson, 2015, 243-263) başlığı altında normatif düşüncelerle birleştiren Eemeren ve Grootendorst gibi ve ayrıca Jackson’a ait olan başka yaklaşımlar da vardır.

Eemeren, Grootendorst, Houtlosser'ın etkili pragma-diyalektik teorisine göre eleştirel bir tartışmanın teorik modeli; taraftar (*protagonist*)’ların ve muhalifler (*antagonist*)’lerin argümanlarının ve eleştirilerinin esasları üzerindeki görüş farklılıklarının rasyonel olarak çözümlenmesi amacıyla düzenlenmiş bir tartışmacı diyalog şeklinde özetlenebilir. Diyalektik kuralları aracılığıyla, model Tartışma Teorisi'nin normatif hedeflerine hizmet eder: Kuralların ihlali, eleştirel argümantasyonun rasyonelitesini engeller ve bir yanılsamaya sebep olur. Kurallar, örneğin, "tartışmacıların birbirlerinin bakış açılarını geliştirmelerini veya sorgulamalarını engelleyemeyeceğini" veya "bakış açılarının, bakış açısıyla ilgili olmayan tartışma veya argümanlarla savunulamayacağını" öngörmektedir (Eemeren, Grootendorst, 2004, 190-192).

Bir eleştirel tartışma modeli, pragmatik yaklaşımı sayesinde önemli buluşsal ve ampirik işlevler de yerine getirir. Modelde, tartışma ile ilgili hareketler sıradan konuşma eylemleri gibi tanımlanmıştır, örneğin, bir bakış açısını ifade etmek, ona meydan okumak, ortak başlangıç noktalarını kabul etmek, tartışmayı ilerletmek, eleştirel sorular sormak, tanımlamak gibi. Bu, sıradan bir tartışmacı söylemin, açıkça tanımlanmış, tartışmayla ilgili hareketler açısından metodik olarak yeniden düzenlenmesine izin verir (Lewinski vd, 2016, 10). Bu durumda pragma-diyalektikler, ciddi bir tartışmaya girildiğinde, ister başarılı olsun ister başarısız olsun, “eleştirel bir tartışma” yapmayı hedeflemektedirler.

Bu noktada diyalog yeni bir kavram ile pragmatik bir bakış açısı kazanır ki bu kavram pragma-diyalektiktir (*pragma-dialectic*). Eemeren tarafından geliştirilen pragma-diyalektik teorisine göre, bir diyalogun normatif amacı (*goal*), herhangi bir görüş farkının makul bir şekilde veya esaslar üzerinde çözülmesidir ve bu anlamda tartışma, en iyi bakış açısının kabul edilebilirliğinin -eleştirel sorgulama ışığında- test edildiği bir işlemdir (*procedure*) (Eemeren, 2010). Pragma-diyalektik argümantasyon teorisi bu bağlamda düşünce farklılıklarını “sözsözsel anlamda” çözmeyi amaçlayan bir

teoridir denebilir. Yani, yapılan tartışmanın amacı, tartışmanın her bir tarafı için, kendi bakış açısının kabul edilebilirliğine diğer tarafı ikna etmektir (Eemeren, 2010-2, preface).

Eemeren tarafından yapılan tartışma analizi, düşüncelerdeki farklılıkların belirlenmesi, belirtilmemiş öncüllerin tanımlanması, argüman şemalarının (*argumentation scheme*) hazırlanması, tartışmanın yapısının (*argumentation structure*) analiz edilmesi, tartışmanın sağlamlığının değerlendirilmesi, eleştirel tartışma (*critical argumentation*) için kurallara aykırı yanıtların tespit edilmesi konularına değinmektedir (Eemeren, 2010-2, ix).

Daha sonraki bir gelişmede, pragma-diyalektik, “mesajımızı iletmekteki amacımız başkalarını ikna etmektir, kısacası, kazanmaktır” demek olan “stratejik manevra” kavramına odaklanmıştır (Eemeren vd, 2014, bölüm, 10.8). Bu amaçla retorik kaynakları kullanılır yani seyirci kitlesine uygun bir konuşma yapılır, duymak istedikleri söylenir. Ancak bunun eleştirel bir tartışmanın diyalektik normları ile stratejik olarak dengelenmesi gerekir. Yani her zaman kitlenin duymak istediklerini söylemek, kendi argümanlarımızla çatışmamalıdır. Bu anlamda pragma-diyalektik, farklı tartışmacı diyalogların analizinde ortada bir yerde durmaktadır (Eemeren vd, 2014).

Bundan başka bir dizi daha soyut ve biçimsel model geliştirilmiştir. Örneğin Walton ve Krabbe, başlangıç durumlarına, ana hedeflerine ve katılımcıların amaçlarına göre altı temel diyalog türünü ayırarak pragmatik diyalektiğe önemli bir katkıda bulunmuşlardır ki bunlar; ikna diyalogu, tartışma, sorgulama, müzakere, bilgi arama ve erist (didişmeli) diyalog şeklindedir. Her biri teorik ve normatif bir duruştan başlar ve daha sonra kavramlarını kolayca “tipik konuşma ortamlarına” uygulamaya çalışırlar (Walton vd, 1995). Yani bu ve benzer bir grup bilim insanı teorik felsefi diyaloglar yerine, gerçek hayattan pratik, günlük konuşma ve söylemlerin analizlerine yönelmişlerdir.

Jackson ve Jacobs'a göre, tartışma, günlük iletişimimizin “anlaşmazlık yönetiminden” sorumlu olan doğal bir parçası olarak işlev görmektedir. Jackson’a göre, tartışırken, "anlaşmazlık alanımızdan", politika oluşturma gibi hedeflere ulaşmak için argümanların alınıp verilmesinin gerekli olduğu kesik konuşma

bölümlerini (örneğin, reddedilen bir davet), daha büyük dil oyunlarını (örneğin arabuluculuklar) ve nihayetinde daha büyük sosyal aktiviteleri "onarmak" istiyoruz (Jackson, 2015, 243-263). Jackson, artan argüman alışverişlerimizin, çoğu yeni bilgi teknolojilerini kullanan bu amaca uygun olarak tasarlanmış etkileşim biçimleri tarafından yönetildiğini de iddia eder. Bu, gelişmiş tartışma türü için yenilikçi tasarımların hizmetinde Tartışma Teorisi'nin ampirik ve normatif kaynaklarını kullanacak bir "tasarım perspektifinin" geliştirilmesini gerektirmektedir (Jackson, 2015, 243-263).

Lewinski ve Aakhus ise, tartışmanın her zaman "bir konunun her iki tarafında" tartışan iki düşmanla ilgili olduğu varsayımına eleştiri getirmektedirler. Onlar, günümüzde çokdillilik (*polylogues*) yerine birden fazla tarafların farklı iletişim alanlarındaki farklı konularını ve davalarını savundukları birçok argüman etkileşimi biçiminin olduğunu iddia etmektedirler. Onlara göre, bu tür karmaşık iletişim modellerini basit ikili ünitelere indirgenmesi, analizi de eksik bırakmaktadır (Lewinski vd, 2015, 161-185).

Özetle son dönem analistlerinden bazıları, sadece karşılıklı olarak görüş bildiren diyalog taraflarını değil, diyaloga konu olan argümanlarla ilgili dolaylı veya dolaysız dahil bulunan tüm tarafların belirgin olan veya olmayan tüm söylemlerinin ortaya konarak analiz edilmesi durumunda başarılı bir analiz ortaya çıkacağını ve pragmatik bir sonucun ancak bu şekilde elde edileceğini savunmaktadırlar.

Bu noktada tarihte gelinen noktayı daha iyi anlayabilmek için tartışmanın bağlamlarına da değinmekte fayda vardır. Tartışma Teorisi en başından beri, tartışmanın hiçbir zaman saf bilişsel alanda meydana gelmediği varsayımına dayanır: Tartışma Teorisi daha ziyade, her zaman günlük hayatımızın çeşitli bağlamlarında meydana gelen iletişimsel bir uygulamadır. Dolayısıyla bu bağlamların incelenmesi, tartışmanın nasıl işlediğini, nasıl değerlendirileceğini ve nasıl geliştirileceğini anlamak için vazgeçilmezdir (Lewinski, 2016, 11).

"Bağlam" kavramı kuşkusuz çok anlamlıdır (polisemiktir). Genel olarak, söz konusu söylemin üretimi ve anlaşılması ile ilgili olan, söylemin metinsel ve dışsal çevresini ifade eder. Eemeren ve arkadaşları gibi bazı pragma-diyalektistler, Tartışma Teorisi'nde en az dört farklı bağlam düzeyini tanımlar, bunlar dilsel mikro bağlam

(ortak metin), halihazırda analiz edilmiş olan argüman metinlerine bitişik metni ifade eder. Bu, mevcut argümanların ele aldığı diğer metinlerin metinler arası söylemsel bağlamından farklıdır. Mezo-bağlam, belirli bir konuyla ilgili mevcut tartışma durumu da dahil olmak üzere, tartışmanın durumsal, tarihsel ortamını ifade eder. Son olarak, daha büyük kurumsallaşmış sosyal uygulamaların makro-bağlamı (yasal işlemler, siyasi müzakere, sınıf talimatları vb gibi) söz konusudur (Eemeren vd, 2014, 538).

Tartışma Teorisi'ndeki mevcut çalışmaların çoğu, bağlamın son iki düzeyi ile ilgilidir. Özellikle, makro-bağlamı tanımlayan kavramları çoğaltmak mümkündür; Toulmin'in "tartışma alanlarından" Walton ve Krabbe'nin "diyalog türlerine" Eemeren ve Houtlosser'in "iletişimsel aktivite türleri", Rigotti ve Rocci'nin "etkileşim alanları ve şemaları" ve Aakhus ve Jackson'ın "İletişim tasarımları" gibi. İlgili tartışma teorileri içinde bu kavramlar, çeşitli kurumsal ortamların ve iletişim biçimlerinin tartıştığımız yolları nasıl etkilediğini kavramaya çalışır. Zira kamu tartışmalarında ilgili kurumun kısıtlamalarına maruz kalmak da kaçınılmazdır. Örneğin; bir yasal dava ile ilgili tartışmalar veya devlet sistemi ile ilgili kanunen bağlayıcılığı olan konularla ilgili tartışmalar gibi (Lewinski vd, 2016, 11). Dolayısıyla, sosyal kurumların tartışmamızı nasıl şekillendirdiğinin sistematik olarak incelenmesi, tartışmayı anlamak ve değerlendirmenin yanısıra, bu kurumları anlamak ve değerlendirmek için de çok önemlidir.

Bu tür araştırmalar bugün Tartışma Teorisi'nin farklı alanlarında devam etmektedir. "Tartışma", kamu politikası oluşturma, yasal işlemler, sağlık hizmeti sunumu, eğitim, sosyal aktivizm, kişilerarası iletişim, vb. gibi bir dizi temel sosyal aktiviteyi oluşturan veya önemli ölçüde katkıda bulunan bir iletişim biçimi olarak kabul edilmektedir. Bu nokta da, bu çalışmanın da metod olarak tercih ettiği, kurumsallaşmış ortamlarda yapılan müzakerelerin söylemlerinin analiz edildiği, Isabela Fairclough ve Norman Fairclough'a (2012) ait olan pratik tartışma şemalarını Politik Söylem Analizi (PDA) yöntemleriyle bütünleştirdikleri teoriye değinerek, tartışmanın özet tarihçesini bitirip bu metodu aşağıda detaylandıracağım.

Fairclough ve Fairclough, İngiliz Parlamentosu veya televizyonda yapılan tartışmalar gibi çoğunlukla kurumsallaşmış mekanlarda müzakere edilen söylemleri analiz etmişlerdir. Örneğin, 2008'de başlayan küresel mali kriz üzerine yapılan

tartışmalarda yaygın olarak kullanılan argümanların türü ve kalitesi ile ilgili sonuçlar çıkarmışlardır. Bu çalışmada da benzer şekilde, Türkiye iç pazarında Helal gıda sertifikasının gerekliliği üzerine yapılan bir televizyon programındaki tartışmanın söylemleri Fairclough ve Fairclough modeli ile analiz edilecektir.

3.2. Politik Tartışma Analizi Şeması (Fairclough Modeli)

Tartışma analizlerinin kendisi disiplinlerarası bir yapısı olmasının dışında, siyasal çalışmalar, hukuk, iletişim (sağlık, örgütsel veya çevresel), eğitim, bilim, bilgisayar bilimi ve diğerleri gibi pek çok disiplinde de kullanımı yaygınlaşmaktadır. Buna paralel olarak, bu disiplinlerde “tartışma” kendi disiplin içi problemlerinin de merkezinde bir olgu olarak önem arzettiği için, tartışma analizlerine yoğun bir ilgi duymaktadırlar. Yukarıda özet gelişmeleri anlatılan tüm bilim insanları da, Fairclough’ların politik alanda yaptıkları katkılar gibi, bu disiplinlerin sorunlarına çözüm bulabilmek amacıyla çalışmalarına devam etmektedirler. Çağdaş söylem veya tartışma analizleri bu şekilde toplumsal sorunların çözümüne yönelik daha pragmatik bir dava gütmekte, bu anlamda kendini sürekli yenilemektedir. Tarih boyunca bu analizler çeşitli amaçlara hizmet etmiştir. Aşağıda detayları verileceği üzere, bazıları sadece dilbilim, anlamı ortaya koyma veya daha anlaşılır kılma üzerine odaklanırken, bir kısmı söylemlerden eylemlere geçiş ile ilgilenmiş, bir kısmı ise söylemlerinden doğan veya doğacak olan sonuçları pragmatik bir bakış açısı ile mantıksal bir çerçeveye oturtarak toplum menfaatine uygun bir politika üretmede gerekli bir enstrümana dönüştürerek “eylem önerme” olarak görüp ona göre tahlil etmişlerdir.

Fairclough yöntemini geliştirirken de son 30 yılda ilk başladığı formattan değişerek bugün ki yapısını zaman içerisinde almış olup, yöntemin son aldığı şekilde, eleştiriden “söylem”e bir genişleme (*extension*) amacı güdülmektedir (Fairclough ve Fairclough, 2012, 3). Fairclough metodunda Tartışma Teorisi ve Eleştirel Söylem Analizi yöntemini birleştirerek politik söylemlerin analizini yapmaktadır. Politik görüşler, müzakare ile başlayıp karar verme ve ardından harekete geçme veya eyleme dönüştürme ile neticelenen bir aksiyonel yapıdır (Fairclough, 2012). Fairclough’a göre, politika, aslında, hemfikir olmama bağlamında, çıkarların ve değerlerin çatışması, güç eşitsizliği, belirsizlik ve risk durumlarında “ne yapılacağına” dair karar verme, hangi eylemlerin harekete geçirileceği ile ilgilidir. Politika yapısı gereği “tartışmalı” bir süreçtir ve pratik argümanların birbirlerine

karşı tartılmalarının (*weighing*) yanısıra bunların üretilmesi sürecini bir diğer ifadeyle müzakere sürecini de içerir (Fairclough ve Fairclough, 2012, 9). Bu anlamda Fairclough kamuda oluşan müzakerelerin politik kararlar verilirken yapabileceği etkiyi incelemektedir. Ancak bu çalışmada, taraflar arasındaki anlaşmazlık bir çözüme bağlanarak ortaya toplum menfaatine bir sonuç çıkarılması adına, ortak bir noktada buluşturabilme “çözümleri” aranacağından Fairclough modeli çözüm üretme aşamasında yetersiz kalmaktadır. 2015 yılında yaptığı çalışma ile Fairclough “tarafların savundukları ve karşılarında oldukları iddiaların olası pozitif ve negatif etkileri”ni de şemaya eklemiştir (Fairclough, 2015, 16). Ancak bu eklenti de bu çalışmanın hedeflerinden birisi olan müzakerelerin ortak bir sonuca bağlanabilmesi yönünde bir yorum ortaya çıkarmak için yeterli değildir. Dolayısıyla, bu çalışmada temelde Fairclough modeli üzerinden tarafların argümanlarını inceleyerek argümanların amaç, hedef ve olası pozitif ve negatif etkilerini ortaya koyarak bir çözümleme yapılacaktır. Ancak bu çözümlemeden sonra ortaya konacak olan çözüm önerileri yani sonuç kısmında Fairclough pragma diyalektik yaklaşımı (*pragma dialectical method*) yetersiz kalmaktadır. Zira söylemler analiz edildiğinde, tarafların genel altyapı, bilgi birikimi, sosyal-kültürel bakış açıları dikkate alındığında tartışmanın iki tarafının ortak bir noktada buluşma imkanları çok zor gibi görünmektedir. Tarafların içinde bulunduğu bu durum Fogelin’in “derin anlaşmazlık” kavramı ile anlaşılmaya çalışılacaktır (Fogelin, 1985, 1-8).

Norman ve Isabel Fairclough, PDA yöntemi ile eleştirel sosyal bilimlere önemli bir katkı sağlamışlardır. Eleştirel sosyal bilim, sadece toplumları tanımlamakla kalmayıp, aynı zamanda, mensuplarının refahını geliştireceklerse, “toplumların nasıl olması gerektiğine dair fikirleri yakalamak açısından onları değerlendirmeyi amaçlamaktadır” (Fairclough, 1992, 1998, 2000, 2012). Değerlendirme, değişen toplumların onları bu bakımdan daha iyi hale getirme olasılıklarının anlaşılması ve önündeki engelleri tespit edip müdahale etmek amacıyla yapılmaktadır ki bu bağlamda Habermas (1996b, 180-192) ile ortak bir hedefi paylaşmaktadırlar.

Eleştirel sosyal bilim, fikirlerin ve kavramların sosyal yaşamdaki önemini uzun zamandır incelemektedir. Marsden’e göre sosyal gerçeklik “kavramsal olarak dolaylıdır” (Marsden, 1999), yani sosyal olaylara (davranış, uygulamalar) ek olarak, her zaman sosyal yaşamda üretilen ve sosyal yaşamın etkilerine sahip olan “fikirleri”

(kavramlar, temsiller, teoriler) vardır. Sosyal yaşam üzerindeki etkiler, hem mevcut formların korunmasına hem de bunların değiştirilmesine yardımcı olur. Ve fikirler (kavramlar, temsiller, teoriler) belirli söylem türlerinde ve biçimlerinde ortaya çıktığından (örneğin adaletle ilgili farklı fikirlerin, yani adaletin farklı söylemlerde ortaya çıkması gibi), bu iddia söyleme genişletilebilir. Bu bağlamda aynı görüşü paylaşan Fairclough'a göre, söylemin türleri ve biçimlerinin, sosyal yaşama etkileri açısından açıklanması gerekmektedir (Fairclough, 1992).

Fairclough'a göre, eleştirel sosyal analiz, sosyal yaşamın belirli yönlerinin eleştirisini içerir. Burda iki eleştiri biçimini söz konusudur; normatif ve açıklayıcı eleştiri (Fairclough 1992). Normatif eleştiri, toplumsal gerçekleri "iyi bir toplum" için gerekli olan değerler standardına göre değerlendirir, örneğin hırsızlığın ahlaki açıdan eleştirilmesinin toplumsal düzeni sağlaması gibi. Açıklayıcı eleştiri, toplumsal gerçekliklerin "neden" oldukları ve "nasıl" sürdürüldüklerini veya değiştirildiklerini açıklamaya çalışır. Normatif eleştiri, davranışları, eylemleri ve sosyal uygulamaları, örneğin adil ya da haksız, adil ya da sömürücü, ırkçı ya da ırkçı olmayan ve inançları doğru ya da yanlış olarak değerlendirmektir. Açıklayıcı eleştiri, örneğin mevcut sosyal gerçekliklerin zararlı etkilerine rağmen neden ve nasıl devam ettiklerini açıklamaya çalışır. Açıklayıcı eleştiri, belirli bir sosyal düzen için neyin işe yaradığını anlamak ister; bunun, insan refahını arttırmak için değiştirilmesi gerekirse muhakkak yapılması gerekir (Sayer, 2011). Her iki eleştiri biçimi de PDA'nın hedefi olan "söylem"e dönüştürülebilir.

Normatif eleştiri, bir tür tahakkümün ayrılmaz bir parçası olduğunda örneğin manipülatif söylemin eleştirisini de içerebilir. Açıklayıcı eleştiri, hem belirli tür ve söylem biçimlerinin toplumsal sebeplerini hem de kısmen söylemin etkileri olarak bir sosyal düzenin kurulması, sürdürülmesi veya değiştirilmesine ilişkin açıklamaları içerir. Endişenin bir kısmı ideolojilerle ilgilidir: fikirlerin, inançların ve endişelerin, sosyal söylemlerin ve iktidar ilişkilerinin kurulmasına, sürdürülmesine ve yeniden üretilmesine katkıda bulunur. PDA kendi başına normatif veya açıklayıcı eleştiriler uygulayamaz, ancak söyleme ve söylem ile disiplinlerarası eleştirideki diğer sosyal unsurlar arasındaki ilişkilere odaklanmaya katkıda bulunabilir. PDA, bazı durumlarda çok farklı ve bazı açılardan bağdaşmayan eleştirel sosyal analizi "söylem"e genişletmek için ortak bir kaygıya yönelik geliştirilebilen bir dizi

yaklaşımıdır. Bu yaklaşımlar Fairclough tarafından (1989, 1992, 2000a, 2003, 2006, 2010, 2012, 2015) gibi bir dizi yayında geliştirilmiştir.

Söylem, sosyal hayatın diyalektik olarak başkalarıyla ilişkili bir sosyal unsur, bir parçası veya bir yönüdür (Fairclough, 2001, 231-242). Sosyal analistler bu kavramların hepsini farklı görmeyi gerekli bulsa da, bunlar tamamen ayrı değildir. Örneğin, neo-liberal ekonomiler ilk olarak neo-liberal fikirler ve neo-liberal bir söylem olarak ortaya çıktılar, bu da uygun koşullar altında başarıyla yeni ekonomik gerçekliklere, neo-liberal ekonomilere dönüştü. Neo-liberal ekonomilerin sadece fikir veya sadece bir söylem olduğunu söylemek oldukça yanıltıcı olacaktır, çünkü kısmen “somut” nitelikleri vardır. Özetle bunlar kısmen fikir ve kısmen söylemdir, başka bir ifadeyle somut özellikleri “gerçek hale getirilmiş”, “işlevsel hale getirilmiş” fikirler ve söylemlerdir (Fairclough, 2000a, 2000b).

PDA sadece göstergibilimsel unsurla ilgilenmez, göstergibilimsel ve somut unsurlar arasındaki ilişkileri tanımlamak ve anlamak için disiplinlerarası bir şekilde çalışmaktadır (örneğin politik iktisatçılarla). Bu tür ilişkilerin doğası kurum ve kuruluşlar arasında ve farklı yerlerde değişiklik gösterir ve zamanla değişebilir; bunların analiz yoluyla belirlenmesi gerekir. Sosyal yaşam, sosyal gerçekliğin üç seviyesi arasındaki etkileşim olarak kavramsallaştırılabilir ve analiz edilebilir: sosyal “yapılar”, “uygulamalar” ve “olaylar” (Chouliaraki ve Fairclough, 1999). “Sosyal yapılar” ve “sosyal olaylar” arasındaki ilişki doğrudan değildir, bu ilişkiye (nispeten istikrarlı ve dayanıklı) (ancak dönüştürülebilir) aksiyona geçme, temsil etme ve olagelme yöntemleri (kamu politikasının uygulamalarının tartışmaları veya insanların krizlere karşı tepkilerinin tartışıldığı tartışmalar gibi) olan sosyal uygulamaların aracılık ettiği görülmektedir. Uygulamalar olayları şekillendirir ancak belirlemez ve olayların karakterindeki değişiklikler kümülatif olarak uygulamalarda, bu da akabinde yapılarda (*structures*) değişikliklere yol açabilir (Chouliaraki ve Fairclough, 1999).

Yapılar, uygulamalar ve olayların hepsi kısmen söylemsel veya göstergibilimsel bir karaktere sahiptir. Göstergibilimsel boyutlardaki olaylar "metinler" dir (sözlü, yazılı, elektronik).

Uygulamalara gelindiğinde, “türleri” içeren eylem yolları; “söylemleri” içeren temsil etme yolları; ve “stilleri” içeren oluşlardan (*being*) bahsedebiliriz. Tür, söylem ve stil göstergebilimsel kategorilerdir. Zaman içinde bir kararlılık ölçüsü vardır. Türler, haber veya iş görüşmeleri, gazete raporları veya reklamlar gibi semiyotik hareket etme ve etkileşim yoludur. Söylemler, genel olarak farklı sosyal aktörlerin (örneğin, farklı siyasi partiler) farklı pozisyonları veya bakış açılarıyla tanımlanabilen dünyanın farklı yönlerini tanımlamanın bir yoludur. Stiller varlık biçimleri, sosyal kimliklerdir - örneğin, göstergebilimsel açıdan başarılı bir yönetici olmak kısmen doğru stili geliştirme meselesidir. Sosyal alanlar, kurumlar ve kuruluşlar, bir arada tutulan ağlar gibi birçok sosyal uygulamadan oluşur ve böyle bir ağın göstergebilimsel boyutu, bir söylem sırası, farklı türlerin, farklı söylemlerin ve farklı stillerin bir yapılandırmasıdır (Fairclough, 2000a) . Örneğin siyaset, çeşitli söylem türlerini (meclis tartışması, siyasi röportajlar, siyasi konuşmalar vb.), politik söylemleri ve üslupları (örneğin, siyasi liderlerin söylemleri gibi) içeren bir sosyal uygulamalar ağından (siyasi partiler, parlamentoların işleyişi, seçimler, kamusal alanlar vb.) oluşan bir sosyal alandır (Fairclough, 2000a).

Belirli bir sosyal alan veya kurumdan kaynaklanan söylemler (örneğin, Akademik ekonomik, teori kaynaklı, yeni liberal ekonomik söylem) diğerlerinde (örneğin iş dünyasında, siyasi alanda veya eğitim alanında) “yeniden bağlamsallaştırılabilir”. Dahası, söylemler, belirli koşullar altında, “işlevselleştirilebilir” veya faaliyete geçirilebilir, uygulamaya konabilir: yeni hareket ve etkileşim yolları olarak “yürürlüğe girebilirler”, yeni varlık yolları (yeni kimlikler) olarak “aşılabilirler” ve bunlar fiziksel olarak “somutlaştırılabilir”. Örneğin mimaride, mekanı organize etmenin yeni yolları gibi. Yürürlüğe girme ve aşılama semiyotik biçimler alabilir: yeni bir yönetim söylemi (örneğin, “yeni kamu yönetimi” söylemi), yöneticiler ve çalışanlar arasında yeni etkileşim türleri içeren yönetim prosedürleri olarak yürürlüğe girebilir veya göstergebilimsel olarak yeni türdeki kamu yöneticilerinin stillerini içeren kimlikler olarak aşılabilir. Bu operasyonel süreçler kaçınılmaz olmayıp, hem maddi hem de semiyotik bir dizi faktöre ve koşula bağlıdır (Fairclough vd, 2004).

PDA, daha yakın zamanda “kültürel politik ekonomi” yi (KPE) içeren çeşitli alanlar ve teorilerle disiplinlerarası işbirliğinde kullanılmıştır (Fairclough, 2010). KPE,

ekonomik ve politik sistemlerin, kurumların, ilişkilerin, uygulamaların sosyal olarak inşa edildiğini ve sosyal yapılarının kültürel bir boyutu olduğunu söyler: yani “söylem”. KPE, yapılar ve stratejiler arasında bir ayırım yapar ve mevcut yapıların yeterince işe yaramadığı durumlarda kriz zamanlarında stratejilerin ön plana çıktığı ve sosyal aktörlerin mevcut yapıları belirli yönlerde dönüştürmek için farklı stratejilerinin çoğaldığını söyler (Fairclough, 2010). Fairclough’a göre stratejilerin göstergebilimsel bir boyutu vardır: sosyal temsilcilerin gelecekteki durumlar için “hayalleri” gibi. Örneğin mevcut işletme biçimlerinden daha ekonomik bir işletme biçiminin var olabileceği düşüncesi (hayali) bir tür söylemdir . Bazı hayallerin bir kısmı, PDA terimleriyle, operasyonel hale getirilecek, somut ve gerçek olacak, belki bir kısmı gerçekleşmeyecektir. Önemli bir nokta, örneğin mevcut krize yanıt vermek için bazı “hayallerin” ve stratejilerin diğerlerine niçin ve nasıl üstün geldiğini araştırmaktır. PDA, KPE'ye göstergebilimsel sorunların ele alınmasını sağlarken, KPE, PDA'ya politik ekonominin maddi ve kurumsal boyutlarının yanı sıra göstergebilimsel boyutu ele alan bir politik ekonomi içerisinde söylem analizini bağlamsallaştırmanın bir yolunu sunmaktadır. Tartışma analizi, metin çözümlemesinde KPE strateji ve “hayal” kategorilerini işlemek için sistematik ve tutarlı bir yol sağlayarak KPE'ye önemli bir katkıda bulunabilir (Fairclough ve Fairclough, 2012 ve öncesi).

3.2.1. Pratik argüman yapısı

Fairclough’ın 1999 dan günümüze uzanan modelinde, pratik argümanlar, durumun ne olduğu konusundaki argümanların (*teorik argümanlar*) aksine ne yapılması gerektiğine dair argümanlardır. Pratik bir argümanın sonucu, bir aktörün (*agent* - kişi, kurum, topluluk, şirket ve benzeri) bir eylemi gerçekleştirmesi gerektiğini veya söz konusu eylemin önerildiğini söyleyen normatif veya kuralcı bir ifadedir. Önerdiğimiz pratik akıl yürütmenin yapısı şu şekildedir: A eyleminin, aktörün koşullarından (C) başlayarak ve belirli değerlere (V) uygun olarak hedeflerine (G) ulaşmasını sağlayabileceği hipotezi, A'yı yapması gerektiği varsayımına yol açar. Burada iki durum söz konusudur, birincisi, eylem bağlamının bir sorun olarak görülmesi (ve aktörün mevcut değerleri veya endişeleri göz önüne alındığında olumsuz olarak değerlendirildiği durum) ve eylemin sorunu çözecek bir çözüm olarak görülmesi.

Fairclough'a göre, pratik argümanlar, koşulları (*circumstances*) ve hedefleri (*goals*) öncül olarak alır. Aktörler, kendi durumları ve hedefleri hakkındaki bilgileri, buldukları koşullardan gelecekteki koşulları olacak olan hedeflerine götürebilecek olası bir araç-sonuç (*means-end*) ilişkisi ile birleştirirler. Aktörler, sadece hedefleri göz önünde bulundurularak değil, aynı zamanda kendilerinin buldukları mevcut belirli koşullara göre belirli eylemleri seçerler. Eylemin bağlamı, düşünülebilecek eylemlerin çeşitliliğini ve yapılabilecek seçimleri kısıtlar. Muhtemelen aktörün değerleri (*values*) (ya gerçek değerleri ya da sahip olması gerektiğini düşündüğü başka değerleri) tarafından belirlenen doğru eylem olarak ortaya çıkan eylemin içinde bulunduğu mevcut koşulları, aktörün hedefiyle eşleşecek şekilde değiştirmesi beklenir. Dolayısıyla, mevcut koşullar, tabiri caizse, eylemin altında yatan normativitenin kaynağı ile daha uyumlu hale getirilecektir.

Fairclough diyalektik açılarından tartışmayı analiz ederken önerdiği şemadaki öncülleri Walton tarafından oluşturulan bir dizi eleştirel soru ile de analiz eder.

Walton, her tartışma planına bir dizi eleştirel soru ekler. Pratik akıl yürütme şeması, aşağıdaki kritik sorular sorarak değerlendirilebilir (Walton, 2007, 221-222)

- Temsilcinin G hedefi ile çelişebilecek başka hangi hedefleri var?
- Hedef, birimin değerleri tarafından ne kadar iyi destekleniyor (veya en azından tutarlı)?
- Savunulananın dışında hedefe götürecek alternatif eylem biçimleri de dikkate alınmalı mıdır?
- Bu alternatifler arasında, G'yi getirme konusundaki verimlilik düşünceleri ışığında en iyisi hangisidir?
- Bu alternatifler arasında acentenin değerleri ışığında en iyisi hangisidir?
- Durumda eylemi gerçekleştirmenin pratik olarak mümkün olduğunu iddia etmek için hangi gerekçeler var?
- Projenin, G'nin pozitif değerinden daha büyük negatif değere sahip olabilecek olumsuz sonuçları dikkate alınmalı mıdır?

Walton'a göre, pratik akıl yürütme doğası gereği etkisizdir. Eksik bilgi, belirsizlik ve risk koşullarında, aktörler mağlup olabilir, başka bir eyleme zorlanır ve genellikle ortaya çıkan sonuçlar ışığında veya eylemin içeriği değiştiğinde bunu değiştirmeye hazırlanır. Pratik bir argümanın sonucu, yeni bilgi geldikçe doğası gereği revizyona

tabidir, örneğin, eylem bir şekilde yanlış icra edilirse, aktör değer çatışmalarından veya izlediği diğer hedeflerle veya diğer temsilcilerin hedefleriyle çatışmanın farkına vardığı zaman gibi. Eleştirel sorular, tartışma ile ilgili çeşitli olası sorunları gösterir. Walton'a göre, bir argümana meydan okumanın en az iki ana yolu vardır: biri “argüman hakkında şüphe uyandıran sorular sormak”, diğeri ise daha güçlü bir saldırı şekli olan “çürütme veya karşı argüman sunmak” (Walton, 2006, 27). Fairclough'a göre, bu ikinci tür meydan okuma tipik olarak önerilen eylemin olumsuz sonuçlarının doğmasına sebep oluyor ve eylemin belirtilen hedeflerini ve değerlerini veya zarar görmemesi gereken diğer hedefler ve değerleri baltalıyorsa, eylemi gerçekleştirmemesi veya eylemden kaçınmak, onunla devam etmekten daha mantıklıdır (Fairclough ve Fairclough, 2012, 62-68).

Pratik akıl yürütme, doğal olarak iptali mümkün ve varsayımsal ise, pratik bir eylem iddiası sadece geçici olarak devam ettirilebilir. Bir eylem önerisinin makul olup olmadığı ile ilgili olarak konuyla ilgili daha fazla bilgi edinildiği zaman her zaman şüphe duyulabilir. Mesela koşullar değişir, aktörler diğer hedefleri ve değerleri dikkate almaları gerektiğini veya projenin öngörülemeyen ve istenmeyen sonuçlara yol açacağını fark ederler. Tabii ki, pratik iddialar genellikle büyük bir kesinlik ile devam eder. Ancak yeterli tüm doğru bilgilere sahipsek, hedefler veya değerlerin olası çatışmaları yoksa, kendimizi tatmin edebiliyorsak ve olası fikirler sadece bir yolu işaret ediyorsa kesin olan bir sonuca varılabilir. Bu tür senaryolar genellikle günlük koşullarda ortaya çıkmaz. Bununla birlikte, pratik argümanların prensip olarak iptal edilebilir olduğunu söylemek doğal olarak ve her zaman zayıf oldukları anlamına gelmez. Pratik bir argüman makul ve güçlü bir argüman olabilir ve öncüllerin kabulü, iddianın eleştirel bir sorgulama sürecinden geçerek ortaya çıktığı gerçeği, sonucun kabul edilmesi için iyi bir neden olabilir. Öte yandan, eylemi gerçekleştirmenin pratik olarak akla uygunluğu, savunma pozisyonunda olan birimin eleştirel soruları tatmin edici bir şekilde cevaplamaması, yani argümanın öncüllerinin sistematik eleştirisine ve iddiasına dayanamamasıyla zayıflatılabilir (Fairclough, 2010, 2012).

Pratik akıl yürütme, önerilen bir eyleme lehinde ve aleyhinde olan gerekçelerin “tartılmasını” da içerir. Tüm bu gerekçelerin “dengelenmesini” içeren herhangi bir pratik argüman bir “müzakere” örneğidir. Bir kişi tek başına ya da insanlar birlikte

düşünebilir. Müzakere tek bir argümandaki bir eylemin sebebi üzerine ya da aleyhine olabilirken, insanlar genellikle alternatif argümanları ve alternatif olası eylem yollarının nedenlerini eleştirel olarak sorgulayarak ve tartarak tartışırlar. Müzakere araçsal ya da araçsız olabilir: insanlar kendilerine verilen bir amaca ulaşma yollarını kendileri belirleyebilirler, aynı zamanda hedefler ve gerçek değerler üzerinde müzakere edebilirler, belirli argümanların amaç ve değer öncüllerini eleştirel bir şekilde sorgulayabilirler yada alternatif olası hedefler ve değerleri de tartabilirler. Eleştirel sorgulama, bir argümanın öncüllerine veya öncülden sonuca giden çıkarımına meydan okuyabilir veya önerilen eyleme, aktörün taahhüt etmesi gereken hedefini veya diğer hedefleri baltalayacak olası sonuçlara dayanarak doğrudan meydan okuyabilir (Fairclough, 2012, 2014, 2015).

3.2.2. Tartışma Teorisi ve POLİTİK Söylem Analizi, eleştirel sosyal bilimin amaçları

Fairclough ve Fairclough'ın Tartışma Teorisini ve analizini PDA'ya dahil etme konusundaki ilk argümanı, siyasetin doğası ve politik söylem hakkındaki iddialardan kaynaklanmıştır. Fairclough ve Fairclough'a göre, politika en temel olarak, belirli amaç ve değerler ışığında koşullara ve olaylara tepki olarak nasıl davranılacağı konusunda seçimler yapmakla ilgilidir ve bu tür seçimler ve bunlardan sonra gelen eylemler, ne yapılması gerektiği konusunda pratik akıl yürütmeye dayanır. Bu, Aristo'nun Nicomachean Etik'indeki siyaseti karakterize etme biçimine karşılık gelir: eylem, müzakere sonucunda ortaya çıkan kararlara dayanır. Bu nedenle, politik söylem, öncelikli olarak tartışma ve daha spesifik olarak pratik tartışma ve müzakere olarak görülmektedir. Bu nedenle politik söylemin analizi, tartışmalı söylemi analiz etmek için sağlam yöntemler içeren (eleştirel) söylem analizi modelleri ile çalışabilir.

Bu noktada Fairclough'ın PDA metodunun söylemin diğer çeşitlerinden ziyade sadece politik söylemlere odaklanmasını bir çeşit zayıf noktası olarak görebiliriz. Bu, PDA öncelikle temsillere -veya simgelere- (*representations*) ve dünyayı “temsil etme”nin yollarından biri olan söylemlere odaklanmaz. Fairclough ve Fairclough eylemin ve türlerin (*genre*) analizinin temsil ve söylemlerin analizinden öncelikli olduğunu iddia eder. Çünkü temsiller, anlatı, açıklama, teorik tartışma veya pratik argümantasyon gibi belirli eylem türlerinin unsurları olarak kritik öneme sahiptir (Fairclough, 2012). Ancak bu temsiller genellikle PDA'da büyük ölçüde eylemden

soyutlanarak analiz edilmiştir. Fairclough ve Fairclough'ın teorisinde ise, bu temsiller pratik tartışma durumunda, argümanların kurucu unsurlarıdır. Ve pratik tartışma durumunda aktörlerin ne yapılması gerektiği konusundaki argümanlarında öncül olarak analiz edilir.

Fairclough ve Fairclough tarafından siyasi söylem üzerine yapılan çalışmaların en önemli sonuçlarından biri, söylemlerin (temsil etme yolları olarak) aktörler için eyleme geçme sebebi olmasıdır. Pratikte akıl yürütmede, aktörler yapısal, kurumsal ve ahlaki emirler ile ilişkili söylemlere dayanır. Diğer bir ifadeyle aktörler, eylemlerine sebep olarak bu emirleri kabul ederler. Bunlar, aktörün arzularından bağımsız olarak eylemi sınırlayan dış sebeplerdir. Ancak aktörler tarafından arzu ve endişeler olarak içselleştirilebilirler ve sıklıkla da içselleştirilirler. Aktörler, bu eylem sebeplerinin dış doğasının bilincinde olabilirler, onları benimsemeyen razı olabilirler veya onları göz ardı edebilir veya karşı koyabilirler. Öte yandan, bu tür eylem sebeplerinin dış doğasının bilincinde olmayabilirler, (ideolojinin tipik bir özelliği olan) kendi endişelerinden ve arzularından kaynaklanan dış nedenleri tamamen iç nedenler olarak yanlış yorumlayabilirler (veya yanlış temsil edebilirler). Bu nedenle Fairclough ve Fairclough argümanın kurucu unsurları (*öncüller*) ile ilişkili olan temsiller ve söylemleri ele alırken, yapı-birim diyalektiğinin tatmin edici bir şekilde işlenmesinin çok önemli olduğunu savunmaktadırlar; yani pratik akıl yürütme, yapının kısıtlamalarını birimin motivasyonlarıyla bir araya getiren yapı ve birim arasında bir arayüz gibi çalışır (Fairclough, 2012).

Fairclough'ın bu yaklaşımının bir başka önemli özelliği, söylemin işlevselleştirilmesidir (yasaya uygun hale getirme, aşılama, somut eyleme dönüştürme). Ve özellikle belirli temsillerin, dünya üzerinde yapıcı etkilere sahip olabileceği ve dönüşümüne katkıda bulunabileceğini savunmasıdır. Bu tür temsiller, aktörlere dış eylem nedenleri sağlayan söylemlerle ilişkiyse, pratik tartışma ve müzakere sonuçlarını (iddialarını) ve akabinde kararları ve eylemleri nasıl şekillendirebilecekleri açıklanabilir. Dünyanın temsilleri, onu dönüştüren eylemleri bildirerek yapıcı etkilere sahip olabilir. Bu tür temsiller, hedef öncüllerinde temsil edilen, sorunlu mevcut durumlara alternatif olarak olası ve arzu edilen gelecekteki durumları temsil eden ve stratejik eylemin gerçekleştirilmesine yönlendirilen “hayaller” olabilir (Fairclough, 2012).

Fairclough ve Fairclough'ın tartışmaya yaklaşımı, normatiftir. Hem tartışma pratiği hem de siyaset pratiği (bu da bir çeşit tartışmadır aslında), katılımcıların başkalarının argümanlarını ve politik eylemlerini değerlendirmelerinin bu uygulamaların ayrılmaz bir parçası olması bakımından normatif bir karaktere sahiptir. Siyasi söylemde, insanlar sürekli olarak başkalarının argümanlarını değerlendirirler ve eleştirirler ki aslında “müzakere” tam olarak budur. Fairclough ve Fairclough'a göre analistler tarafından sadece insanların tartışmaları nasıl değerlendirdikleri ve bunu yaparken uyguladıkları normatif standartları nasıl tanımladıklarının tartışılmasının yeterli olmadığını iddia etmektedirler. Analistlerin bu değerlendirmelerinin makul olup olmadığını da ayrıca sormaları gerekir. Yani “katılımcıların değerlendirmelerinin de değerlendirilmesine” ihtiyaç vardır. Bu nedenle Fairclough ve Fairclough'ın yaklaşımları iki tür normatifliği kapsamaktadır; ilki katılımcıların “yatık” normativitesi ve diğeri analistlerin analitik normatifliği. Analistler bu şekilde değerlendirme yapmazlarsa, tartışma pratikleri yeterince tanımlanamaz, çünkü bu tür pratiklerde, insanların argümanları haksız yollarla değerlendirdikleri, kusurları göremedikleri veya var olmayan kusurları gördükleri ve aslında onları ikna etmemesi gereken argümanlar ile ikna oldukları durumlar pekala da mümkün olabilir (Fairclough, 2012).

İç ve dış eylem sebepleri böylece ortaya konabilir, ancak argümanları değerlendirmek için analitik normatif modellerin standartları ve katılımcıların değerlendirmeleri için “dış”, tartışmanın dışından gelmek anlamında “dış” değildir. Aksine, argümanları analistlerle aynı standartlar temelinde değerlendiren katılımcılar her zaman bulunabilir ve analistlere özel değerlendirme standartları yoktur. Normatif modeller, katılımcıların argümanları değerlendirirken uyguladıkları standartlardan türetilir, ancak değerlendirme ilkelerini tanımlamak için belirli örneklerden ve belirli değerlendirme bağlamlarından genelleme yaparlar ve bu ilkeleri rasyonalite teorisine bağlayarak sistemleştirirler. İnsanlar bu değerlendirme ilkelerini her zaman tutarlı ve kapsamlı bir şekilde uygulamamakla birlikte, bunları “makul” olarak tanıyabilirler (Eemeren, 2009).

Fairclough ve Fairclough bu yaklaşımın normatif karakterinin, eleştirel sosyal analiz ve PDA'nın amaçlarını geliştirme kapasitesi için şart olduğunu savunmaktadırlar. Genel argüman, eleştirinin doğası gereği normatif bir karaktere sahip olması

nedeniyle, eleştirinin hedeflerini geliştirmeyi amaçlayan tartışma analizinin (ve genel olarak söylem analizinin) normatif olması gerektirir (Fairclough, 2012, 87). Ancak, eleştiri kapasitesini artıran aklın gelişmesi için önkoşul olan öğrenme süreçleri ile ilgili özel bir argüman da vardır. Normatif modeller standartlarını gerçek argüman uygulamasından alırken, bunların etkiledikleri genelleme ve sistemleştirmenin kendisi sosyal öğrenmeye ve gerçek argüman uygulamasının geliştirilmesine katkıda bulunabilir. Müzakeredeki olasılıkları sistematik bir şekilde bir araya getirerek (örneğin, olası kritik soruların kapsamlı bir listesi şeklinde), gerçek uygulamanın nasıl olabileceğinden ve olması gerektiğinden daha az olduğunu net bir şekilde gösterebiliriz. Böyle yaparak, geliştirilebileceği yolları daha açık bir şekilde belirtebiliriz ve onu geliştirmek için modeller sağlayabiliriz. Böylece (uygun koşullar altında) akıl yürütmenin eleştirel potansiyelinin geliştirilmesine katkıda bulunabiliriz. Somut olarak, örneğin, bu sistematik yolla, mümkün ve yeterli (ve bazen elde edilmiş) gerçek uygulamaların iyileştirilmesine yardım edebilecek daha tercih edilebilir durumların ne olduğunun belirlenmesinde, strateji ve politika hakkında daha makul ve daha demokratik kararlar alınmasında, mevcut bir krize karşı siyasi tepkiler üzerine kamuoyundaki müzakere ve tartışmaların yetersiz kaldığı gösterilebilir. Örneğin, sistematik bir dizi kritik soru setinin değer öncüllerindeki belirli değerlerin diğer değerlerle bağlantılı olup olmadığı ve nasıl sorgulandığı hakkında sorular içerdiğini gösterebiliriz. Farklı değerlerin birbirleriyle ilişkili olarak nasıl tartışıldığına dair önemli ancak çoğu zaman ihmal edilen soruyu vurgulayarak, basit temyizlerin ötesine geçerek, eylem nedenleri sunan değer öncüllerinin eleştirel incelemesinde, (bu çalışmada yapılacak olan söylem analizlerinde Helal sertifikasyon ile ilgili olarak her iki karşıt görüşün değerlerinin analizi gibi) kamu müzakerelerinin daha fazla araştırılmasına yardımcı olmak mümkün olabilir (Fairclough 2010,2012,2013,2014).

Fairclough ve Fairclough müzakere yönteminin, diyalektik yöntemlerle güçlü bir şekilde tutarlı olduğunu öne sürerler. Çünkü diyalektik, öğrenmenin, gerçek bir söylemde, sosyal dönüşüm için bir ön koşul olarak dilin “ufuk açan” veya “dünyayı açıklayan” potansiyelini nasıl sağlayabileceğini gösterir (Fairclough, 2017). Burada diyalektik ile ilgili olarak Gramsci'nin tanımına değinmek yerinde olur. Gramsci'ye göre diyalektik, yeni bir düşünme yöntemi, yeni bir felsefedir, ayrıca insanlara kontrol ve yargılama yapmayı, ayrıca sağduyulu düşünme yoluyla çarpıklıkları

düzeltilmek için gerekli kriterleri sağlayan yeni bir düşünce tekniğidir. Bu tekniği öğretmek Gramsci'ye göre en az yazmayı ve okumayı öğretmek kadar önemlidir (Gramsci, 1995, 297-303). Diyalektik akıl yürütme, mevcut realiteyi değiştirme eyleminin bir parçası olarak, tartışma şartlarını değiştirmenin yolunu tanımlayabilen, açıklayabilen, eleştirebilen ve açabilen bir düşünce tekniği ile tartışma ve müzakereyi sağlar. Buna Fairclough ve Fairclough'da (2012) verilen bir argümanı örnek verebiliriz. Ekonomik bir krizin sebeplerinden biri, yaygın olarak kabul edilen, felaket olduğu kanıtlanan kararların, özellikle bunlara dayalı eylemlerin olumsuz sonuçlarının yeterli bir şekilde “tartılmadan” alındığı, yüksek finans ve finansal yönetişimin müzakere süreçlerinin olmadığı veya eksik olduğu zamanlardır. Krizin açık bir dersi, toplumun tamamı için çok önemli sonuçları olan kararların, oldukça gelişmiş müzakere süreçleri gerektirmesidir. Ki bu süreçler, öğrenmenin temeli olarak argümanların titiz, sistematik ve eleştirel olarak sorgulanması ve test edilmesi için müzakere potansiyelinin olduğu, ayrıca, öğrenmeye dayalı yeni ufuklar ve hayaller hakkında yaratıcı düşüncenin daha eksiksiz ve kapsamlı olduğu süreçlerdir (Fairclough, 2012).

Fairclough (2004/2011) PDA versiyonla daha önceki çalışmalarındaki bir boşluğu şöyle tespit ediyor; “söylemin analizlerinde toplumsal dönüşümün bir parçası olarak öğrenmenin göstergibilimsel yönlerini ele almamak.” Bu versiyon, bunların çeşitli yönleri ve özellikleri açısından farklı argümanları yeterince tartarak müzakereyi kısmen açıklığa ve farklılığa yönelimi açısından makul veya mantıksız olarak değerlendirmek için bir temel sağlar. Gerçek anlamda çok fazla müzakere bu bağlamda aşağı yukarı mantıksızdır. Bu son yaklaşımdaki müzakereyi, az çok tatmin edici bir şekilde gerçekleştirilebilen bir öğrenme potansiyeli ile karakterize edilen bir söylem türü (*genre*) olarak görebiliriz. Bu anlamda makul olan müzakere, örneğin, iddiaların savunulan alternatif eylem tarzlarının olumsuz ya da olumlu sonuçlarının öğrenilmesine katkıda bulunabilir. Bu sadece mevcut argümanlardan birini seçmekle ilgili olmayıp, potansiyel olarak sunulan argümanların hiçbirinin sonuçlar hakkında eleştirel sorgulamaya dayanmadığını ve daha tatmin edici yeni argümanlar geliştirip geliştirmedini görmeyi de sağlar. Bu nedenle müzakere potansiyel olarak öğrenme kapasitesi sayesinde yaratıcı düşünceye ve yeni ufuklara yol açabilir. Bu nedenle argümanların eleştirel sorgulanması ve bu süreçten kaynaklanabilecek öğrenme, ufuk açan, dünyayı ifşa eden, dil potansiyelinin açılma yoludur (Fairclough, 2011).

Ancak belirli müzakere modeli ve dayandığı pratik tartışma modeli, bu öğrenme ve ufuk açma potansiyelini açıklamada önemlidir. Örneğin, bu pratik tartışma modeli, durumsal bir önermeyi değerlendirmede diğerlerinden farklıdır. Bu müzakere modeli, mevcut durumun, eylem bağlamının nasıl temsil edildiğine dair eleştirel sorgulamayı içermektedir. Örneğin bu çalışmada değinilecek olan Helal gıda sertifikasının devlet tarafından verilmeye başlanmasını gerektiren ön koşullar, bunun dayanakları, süreci, tüm bunlarla ilgili açıklamalar ve benzeri gibi. Diğer sertifikasyon proseslerine devletin verdiği öneme etkisi, bunun helal sertifikasyonla yatay veya dikey ilişkisi gibi tartışmalara ek olarak devletin seküler yapısına vurgu yapıp helal sertifikasyon mekanizmasının legalitesini sorgulama gibi. Burada Fairclough ve Fairclough'ın yöntemi ile sertifikasyon sürecinin Türkiye iç piyasasına yerleşmesinin arkasındaki unsurlar yasal, prosedürel veya kamu talebi açısından savunulurken veya karşısında durulurken, bazı öznel faktörlerin de dahil edildiği (günah, umursamazlık, görmezden gelme gibi) açıklamalar yapılabilir. Ancak önemli olan bu süreçte sunulan tüm argümanlar açısından bağlantılar kurmaktır. Bu nedenle, bu modeli tercih ettiğimizde varacağımız sonuca göre, tarafların koşulları nasıl temsil ettikleri ve açıkladıkları ile ilgili argümanların eleştirel olarak sorgulanması, bir öğrenme sürecine, genel tartışmalarda yaygın olarak “açıklamalar” olarak neyin geçtiğine dair genel bir sorgulamaya ve bize yeni yollar gösterecek yeni açıklamaların sunulmasına neden olabilir. Bunu, eleştirel sosyal analizde “açıklayıcı eleştiri” olarak kabul edilebilenlere benzetebiliriz.

Burada işaret edilen aslında, tür olarak müzakerenin açık uçlu potansiyelidir. Daha önce, müzakerenin araçsal olabileceğini, belirli hedeflere ulaşmak için alternatif araçlar üzerinde (kasıtlı olarak) sınırlı olabileceğini ya da hedefler, değerler ve koşullar üzerinde müzakere de dahil olmak üzere araç dışı olabileceğini belirtmişim. Ayrıca daha önce, Walton tarafından önerilen listeye başka kritik soruların eklenebileceğini, soruların kesin bir listesinin bulunmadığını da belirtmişim. Gerçek müzakere, araçsal müzakere ile sınırlı olmak gibi belirli sınırlar gösterirken, müzakerenin öğrenme potansiyelinin bir yönü kendi kendini yönetmektedir: insanlar müzakere konusunda belirli yönlerde verilen limitleri aşmayı öğrenebilirler (Fairclough, 2012, 2014, 2017). Bu, somut anlamda Habermas'ın tartıştığı iletişimsel ve eleştirel akla yatkın potansiyelin serbest bırakılmasıdır.

Fairclough ve Fairclough'da (2012) geliştirilen ve pratik tartışma ve müzakere metodunu içeren PDA versiyonunun, eleştirel teori ve eleştirel sosyal bilimin hedeflerini devam ettirmek için gerekli ve uygun gibi görünmektedir. Habermas'ın öngördüğü ve Fairclough ve Fairclough'ın üzerinde çalıştığı PDA modelinin hedefi “eleştiriye söyleme genişletmek”dir. Belirli stratejilerin ve bunların neticesi olarak gerçekleşmesi muhtemel “hayallerin” diğerlerine nazaran nasıl hakim olduğunu, kamu müzakerelerinin analizi yoluyla, belirli söylemlerle ortaya konan belirli eylemlere ne kadar eğilim gösterildiğini anlamak çabasında olan açıklayıcı eleştiriye katkıda bulunabilir. Bunu yaparken, uygun koşullar altında müzakerenin başarılı fakat kusurlu stratejilere meydan okumada (ve manipülatif ve ideolojik yönlerini ortaya koymada), daha çok araştırılmasına ve daha etkili olmasına yardımcı olabilecek sınırlamaların aşılması için modeller sağlayabilir, eleştirel sorgulama yoluyla öğrenmeyi kolaylaştırmaya yardımcı olabilir. Yani başka bir ifade ile, belirli şartlar altında toplumsal gerçeklikte, halihazırda geçerli olanlardan daha adil, eşitlikçi ve güvenli olan durumların üretilmesine katkıda bulunabilecek alternatif hayaller ve stratejiler üretmek için ufuk açan müzakere potansiyelini oluşturabilir.

Özetle, bu yöntem, tarafların söylemlerinde belirttikleri, içinde buldukları mevcut durumları değerlendirerek, sahip oldukları evrensel ve öznel değerler çerçevesinde, ulaşmak istedikleri amaç ve hedefleri ortaya koydukları argümanları dilsel ve söylemsel olarak değerlendirerek, tutarlılığı, uygulanabilirliği ve rasyonelitesini ortaya koyar. Bu sürece konuyla ilgili yeni bilgilerin edinilmesi ve bu doğrultuda gerekirse argümanlarda değişime veya uzlaşmaya gidecek yeni yollar aranması için ipuçları koyma, analizin diğer boyutlarından bir tanesidir. Ancak tabii ki nihai amaç politik gibi görünen veya gerçekten politik olan toplumsal olaylar müzakere edilirken, toplum için en faydalı olacak olanı tespit etme, ortaya koyma ve kamusal bir içgörü oluşturmaktır. Bu çalışmaya gelindiğinde, çoğunluğu müslüman olan Türk toplumu için helal hassasiyeti politik alanda gıda boyutuyla tartışılır hale gelmiştir. Bu tartışmanın yapıldığı, belki de kamu önünde yapılmış tek tartışma olan bu programın analizi için Fairclough ve Fairclough'ın bu yöntem de ortaya koydukları yukarıda belirtilen faydalar beklenmektedir.

3.3. Bu çalışmada uygulanacak karma yöntem;

Bu çalışmada analizi yapılacak olan tartışma, Helal Gıda Sertifikasyonu'nun Türkiye iç pazarı için gerekli olup olmadığına dair bir televizyon tartışma programından alınmıştır. Fairclough ve Fairclough'ın Politik Söylem Analizi için geliştirdiği yöntemlerden biri olan müzakere şemasının oluşturularak öncüllerin belirlenmesi yöntemi analiz için yetersiz kaldığından daha kompleks bir şema ile analiz yapılmaya çalışılacaktır. İçeriği itibariyle politik bir tartışma olduğu için Fairclough ve Fairclough'ın politik argüman şeması tercih edilmiştir. Ancak bu yöntemde tartışmalarda bir argümana odaklanarak analiz yapılmaktadır. Bu tartışmada ise iç içe geçmiş birçok argüman söz konusudur. Dolayısıyla her bir argümanı ilişkilendiren daha kompleks bir argüman şeması oluşturulacaktır. Akabinde oluşturulan argümanlar Walton (2006) tarafından önerilen bir takım eleştirel sorular yöneltilecek analiz edilecektir.

Bu çalışmada, karşıt iki söylem politik birer eyleme dönüştüğünde, -Helal Gıda Sertifikası'nın Türkiye iç pazarında uygulanması gibi- bu söylemlerin sahip oldukları iddia edilen hedeflerle (*goals*), değerlerle (*values*) ve bunların şekillendirdiği iddialarla (*claims*) örtüşüp örtüşmediği, ve eylem gerçekleştiğinde -HGS uygulandığında- veya gerçekleşmediğinde -HGS uygulanmadığında- doğabilecek olumlu ve olumsuz sonuçları açısından analiz edilecektir. Bu analiz yapılırken tarafların konuşmalarından çıkarımlar yapılarak sahip oldukları değerler, hedefler ve araç amaçlar (*means goal*) tespit edilecek, aynı zamanda karşı tarafın amaç, hedef ve araç amaçlarını ele alma, itiraz etme (*objection*), çürütme (*rebuttal*) ve sonuç olarak elde edilecek çıkarımlardan (*inference*) bir politika gütmeye önerisi ortaya konacaktır. Bu sebeple, tartışmalı bir söylem ortamının pragmatik bir hedefe yönelik analizine imkan veren (Fairclough 2012, 1), çağdaş bir tartışma analiz teorisi olan Fairclough yöntemi tercih edilmiştir.

Bu çalışmada uygulanacak olan yöntem, Fairclough ve Fairclough'ın 1989 dan bu yana üzerinde çalıştıkları ve en son 2016 senesinde yaptıkları bir takım ilaveler ile aşağıda anlatılacak olan -bugün için- son şeklini alan, müzakerelerin argümanlarının analiz edildiği bir "müzakere şeması" oluşturmak ve bu şemayı analiz etmek şeklindedir. Müzakere şeması argümanlardan oluşmaktadır ve bu argümanlar diyalogun içerisinde (bu çalışmada televizyon programı) gizli veya açık olarak

bulunmaktadır. Dolayısıyla öncelikle analizi yapılacak olan programın, bu çalışmada “müzakere” olarak değerlendirildiğini ve bir pratik argümantasyon örneği olduğunu belirtmeliyiz. Pratik argüman analizi, “durumun ne olduğu” nu tartışan teorik argüman analizinin aksine “bununla ilgili ne yapılmalıdır” tartışır (Walton 2006, 2007a, 2007b; Walton et al. 2008) demiştik. Fairclough’a göre ise, müzakere (*deliberation*) içinde pratik argümanın “ana argüman şeması” olduğu bir tartışma türüdür (*argumentative genres*). Bu teşhisini, Eemeren’in tartışma türleri (*genres*), faaliyet tipleri (*activity types*) ve somut konuşma eylemleri (*speech events*) arasında yaptığı ayırma dayandırmaktadır (Fairclough ve Fairclough 2011, 2015, dg a, b). Eemeren’e göre, belirli bir politik tartışma, faaliyete göre daha soyut bir karakterde olduğundan, ve birden fazla taraf arasında gerçekleştiği için de sadece bir somut konuşma eylemi olmadığından, müzakere şeklinde gerçekleşen daha soyut bir politik tartışma türüdür ki buna soyut müzakere türü (*deliberation genres*) der (Eemeren, 2010, s. 142-143). Bir başka ifadeyle, bir politik tartışma aslında soyut bir müzakere türüdür. Fairclough ve Fairclough’a göre de, müzakere aslında pekçok faaliyet tipi için ortak bir türdür ve bir müzakereden beklenen katkı hem karara hemde eyleme dayanak olabilecek, normatif-pratik (*normative-practical*) bir sonuçtur (Fairclough ve Fairclough 2011, 2015, yakında çıkacak a, b). Bu anlamda da politika, müzakerenin de bir parçası olduğu bir eylemin lehinde ve aleyhinde olmayı gerektiren sebeplerinin tartışılması ve bu temelde bir politik karar öne sürmekten ibarettir. Bir politik eylem içerisindeki müzakere de bir pratik tartışmadır ve koşullar, hedefler ve araç amaçların ilişkilerinden oluşmaktadır (Fairclough ve Fairclough 2011, 2015a, 2015b).

Tartışmanın sonucu dört adet ana öncül temelinde belirlenir. Bunlar, meselelerin mevcuttaki durumları, sebep oldukları problemleri ifade eden koşullar öncülü, aktörün mevcut meselelerin getirilmesini istediği veya getirilmesi gerektiğini düşündüğü gelecekteki durumlarını ifade eden hedef öncülü (buna Fairclough “hayaller” demektedir), aktörün hedefinin temelinde yatan değerleri ve kaygıları ifade eden değerler öncülü ki bu öncül eylemin bağlamını nasıl ortaya koyduğunu da gösterir, ve önerilen eylemler çizgisi olarak aktörü mevcut meselelerden alıp gelecekte hedeflediği yere götürmeyi sağlayacak (varsayımsal) araçlar olarak önerilen eylem şekillerini ifade eden araç amaç öncülüdür. Analiz, konuyla ilgili argümanı, bu argümanın öncüllerini, sonuçlarını ve tüm bunlar arasındaki ilişkileri

belirleme, ortaya koyma işidir (Fairclough, 2012). Ancak Fairclough ve Fairclough ilave olarak bu yöntemde müzakere söz konusu olduğunda, bir karşı argümanın da olacağından hareketle bunların da incelenmesini ister. Yani, aktörün hedeflerini ve değerlerini dinamitleme ihtimali olan olumsuz sonuçlar gibi tartışmada eylemin yapılmaması iddiasını destekleyen sebeplere de bakmak gerekir.

Bu çalışmada ele alınacak olan HGS'nin yurt içinde uygulanması süreci her ne kadar birden fazla boyuta sahip olsa da (dini, ekonomik, insan hakları vb) , ilgili televizyon programında bir politik eylem olarak müzakere edilmektedir. Sürecin lehinde ve aleyhinde olan iki müzakereci taraf bulunmaktadır. Bu müzakereden beklenen sonuç ilgili politik eylemin hem normatif hem de pratik bir faydaya dayandırılması şeklinde olacaktır. İşte bu çalışmada da bu müzakerede tarafların belirttiği koşullar, amaçlar ve araç amaçların ilişkileri analiz edilecektir. Müzakere diğer eylemleri ve bunların yanında ve karşısında olan sebepleri dikkate almayı ve hatta dengeli bir yargıya ulaşabilmek için tüm bu dikkate alınması gereken hususların “tartılması”nı da içerir.

Analiz yapabilmek için ilgili öncüllerin bir şema olarak ifade edilmesi, yani derli toplu bir şekilde gösterilmesi gerekir. Dolayısıyla televizyon programında tarafların gizli veya açık olarak belirttikleri öncülleri tespit edilerek bir şema oluşturulacaktır. Şemayı oluştururken Fairclough ve Fairclough'ın diyalektik akıl yürütme (*dialectical reasoning*) dedikleri, sistemli bir yol haritası izlenecektir.

Bu sebeple önce diyalektik akıl yürütmenin Fairclough ve Fairclough'a göre nasıl yapıldığını anlatalım. Fairclough diyalektik akıl yürütmeyi aşağıdaki aşamaları uygulayarak yapar (Fairclough, 2012).

1. Bir argümanın ne olduğunun söylemden çıkarılması, yani argümanı “tanıma”. Argümanlar genellikle kısmen örtüktür ve metinlerden yeniden yapılandırılması gerekir, yani gizli olabilen argümanı açık bir şekilde formüle etmek gerekir.
2. Ne tür bir argüman olduğunu belirleme.
3. Hangi söylemlerin üzerine çekildiği ve hangi gerekçelerin verildiği de dahil olmak üzere, bir argümanın öncülünü ve sonucunu tespit etme.
4. Pratik bir argümanın değerlendirilmesi (eleştirel olarak sorgulanması): Olası sonuçları açısından iddiası; değerleri, hedefleri ve koşulların temsili /

sorunsallaştırılması dahil olmak üzere öncülleri; ve öncüllerden çıkarılan sonucun belirlenmesi.

5. Bir açıklamanın ve bileşenlerinin (*explanan ve explanandum*)¹⁵ tanımlanması ve değerlendirilmesi.

6. Sebepler, gerekçeler ve motivasyonlar ile aralarındaki bağlantıların belirlenmesi.

7. İlk adım olarak argüman değerlendirilmesi ve eleştirilmesi: müzakere-karar-eylem-değişim sıralamasında.

8. Karşı argümanlar geliştirilmesi.

9. “Tartışma şartları” ve sınırlarının tanımlanması, (tartışma şartlarının değiştirilmesine nasıl yaklaşılabileceği değerlendirilir).

Aşağıdaki şemada ise bu aşamalardan gizli ve açık olarak müzakarede bulunan argüman(lar) belirlenecek (Madde1) , bu argümanların öncülleri tespit edilecek (Madde 3), argümanı değerlendirmek için gerekli olan amaç, araç amaç, iddia, mevcut durumlar belirlenecek (Madde 4), bu kavramları ortaya çıkaran sebepler, gerekçeler ve motivasyonlar araştırılarak (Madde 6) argüman değerlendirilecek (Madde 7) ve karşı argümanlar tespit edilerek benzer bir şema yapılacaktır.

Şema hazırlandıktan sonra, şemanın bileşenleri aşağıdaki Tablo1. de yer alan eleştirel sorular sorulup cevaplara göre analiz gerçekleştirilebilir.

Şemayı hazırlarken gözönünde bulundurulmuş koşullar şu şekildedir. Politik tartışma çerçevesinde öncelikle argümanların bir şema ile bağlantılarının ortaya konulması gerekmektedir. Fairclough 2012’de, Walton (2006, 2007a, 2007b) tarafından ortaya atılan pratik tartışma şemasını, koşullar, amaçlar ve araç-amaçların ilişkilerinden kaynaklanan tartışmanın pratik akıl yürütme şeması şeklinde başka bir şekilde yeniden ifade etmiştir. Başka bir ifadeyle, Fairclough şemayı şu kavramlar eşliğinde yeniden yapılandırır.

“A” eylemini gerçekleştirecek olan aktör “C” koşullarında bulunmaktadır.

---

¹⁵ Bir explanandum, açıklanacak bir fenomeni tanımlayan bir cümledir ve explananlar, bu fenomenin açıklamaları olarak eklenen cümlelerdir. Örneğin, bir kişi "Neden duman var?" Diye sorarak bir explanandum oluşturabilir, diğeri ise "Çünkü bir yangın var" diye cevap vererek bir açıklama yapabilir.

Aktörün amacı “G” dir. (Burada amaç, G, belirli bir normatif kaynaktan çıkarılabilir, görev veya istek vb gibi)

Genel olarak, eğer birisi A eylemini C koşullarında gerçekleştirirse G amacına ulaşılır.

Bu sebeple Aktör A eylemini yapmak zorundadır.

Pratik akıl yürütmenin (*practical reasoning*) nedensel bir tartışma şeması olduğunu biliyoruz (Eemeren ve Grootendorst, 2004). Bu durumda, Fairclough’a göre, eylemlerin hem amaçlanan hem de istenmeyen etkileri vardır ve aynı etki çok sayıda sebepten kaynaklanabilir. İstenen etkileri -ki bunlara G amaçları demiştik-, A eylemini gerçekleştirerek elde ediyor olsak bile, istenmeyen sonuçlar açısından eylemi gerçekleştirmemek daha iyi olabilir. Bu durumda A’ya eleştirel bir itiraz yapılarak kişinin A eylemini yapmak zorunda olduğu hipotezi yanlışlanmış (veya çürütülmüş) olur. Olumsuz sonuçlardan kaynaklanan pragmatik bir tartışma (Şekil 3, sol taraf), pratik önerinin (sonuç) kendisini potansiyel olarak çürütebilir. Bu argüman aşağıdaki forma sahiptir:

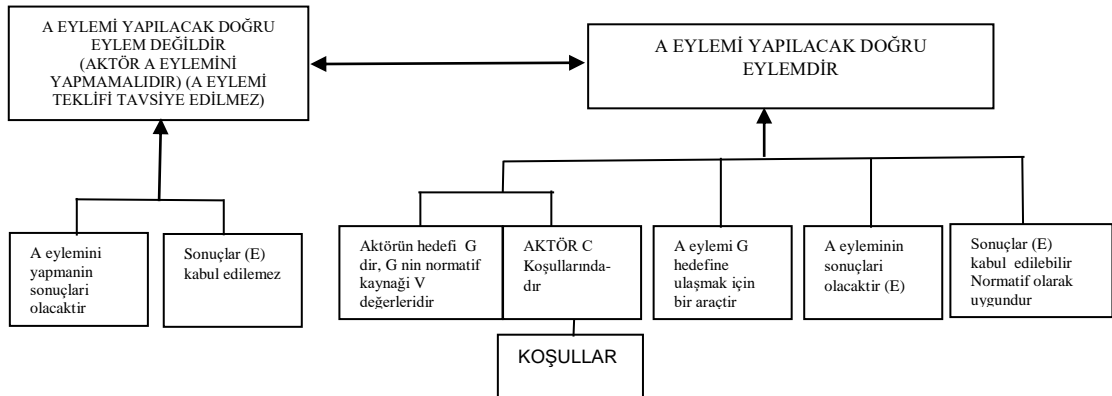
Şayet A aktörü A eylemini benimserse E sonucu (etkiler) doğacak.

E sonucu kabul edilemez.

Bu sebeple A kişisi A teklifini benimsememelidir.

Bu durumda Fairclough, müzakereli eylem türlerinde (*deliberative activity types*) tartışma şeklini temsil eden özet tabloyu aşağıdaki gibi yapılandırmıştır, burada amaçlar, değerler ve koşullardan gelen pratik argümanın sonucu, sonuçtan gelen bir pragmatik argüman ile test edilir (Fairclough 2015):

Şekil 3. Müzakereli eylem türlerinde akıl yürütme; Müzakere Şeması

Şemaya bakıldığında, pratik akıl yürütme şu kavramlar üzerinde yapılmaktadır;

- önerilen eylemin potansiyel sonuçlarını ortaya koyan öncüller, etkiler (*effects*) - ki bunların ışığında takip eden zamanda bu önerilerden vazgeçilebilir veya bunlarla devam edilebilir-

- eylemin koşullarının bir değerlendirmesi (*circumstances*) –ki bu tespit ettiğimiz problemin yanı sıra eylemi mümkün kılan veya kısıtlayan diğer durumları da içerir-,

- nasıl gerçekleştiğini takip etmeye çalıştığımız hedefler (*goals*) ve değerler (*values*),

- araç amaç ilişkileri (*means-goal*).

Etkiler, dengede ve kabul edilemez ise, teklif mantıksızdır ve terk edilmelidir. Bununla birlikte, potansiyel sonuçlar kabul edilemez değilse veya - olumsuz sonuçların gerçekleşmesi durumunda - rotayı değiştirmek veya istenmeyen gelişmeleri düzeltmek mümkün olursa, aktör geçici olarak A eylemi ile devam edebilir (bu koşulun gelecekte çürütülebilme ihtimali her zaman vardır, zira kabul edilemez sonuçlar daha ileri bir tarihte ortaya çıkabilir).

Bir teklife karşı eleştirel bir itiraz (örneğin kabul edilemez bir sonuç veya katlanılması gereken bir maliyet gibi), lehte başka nedenlerle (örneğin herhangi bir potansiyel fayda) geçersiz kılınamayan itirazdır. Müzakere, nedenlerin “tartılmasını” içerir ve sonuç, hem eylemi mümkün kılan ve sınırlayan gerçekler bağlamında hem de belirsizlik ve risk koşullarında dengeye ulaşır.

Ancak burada bazı gerçekleri de göz ardı etmemek gerekir. Şöyle ki, Fairclough’a göre Searle’in (2010) deontik yani “istek ve arzulardan bağımsız sebepler” olarak adlandırdığı, yasal, siyasi veya ahlaki bir alanın kurumsal gerçeklikleri başka bir ifadeyle yükümlülükleri, hakları veya taahhütleri, her zaman pratikte böyle olmasa da prensipte geçersiz kılınamaz. Örneğin, bir A aktörünün önerdiği A eyleminin ilerde herhangi bir lehte fayda sağlasa dahi, yasaya aykırı olduğu için terk edilmesi gerektiği sonucuna varılabilir (Fairclough vd, 2016, 4).

Hazırlanan bu şemaya göre belirlenen argümanlarla ilgili yapılacak olan akıl yürütmenin sistematik olarak sorulması gereken soruları aşağıdaki gibidir (bkz, Tablo 1). Ancak bu sorulara geçmeden önce başka bir kavramdam, çerçevelemeden

bahsetmek gerekir. Zira Fairclough'a göre aktörler belirli kalıplara göre, literal adıyla belirli çerçevelere göre argümanlarını oluştururlar (Fairclough vd, 2016). Entman'ın çerçeveleme teorisinden yola çıkarak Fairclough aktörlerin argümanlarını nasıl oluşturduklarına bir açıklama getirmeye çalışır.

Burada analizde yapılan aslında pek çok alanda kullanışlı olan bir durumu belirli bir çerçevede değerlendirmek üzerine teorileştirilmiştir ve bizim çalışmamızda da benzer şekilde çerçeveler çok dikkat çekmektedir. Bu anlamda çerçeveleme teorisinden kısaca bahsetmekte fayda vardır.

3.3.1. Çerçeveleme Teorisi (*Framing theory*)

Entman'a göre “Çerçeveleme Teorisi”, özünde “dağınık bir kavramsallaştırma” ile “kırık bir paradigmaya” iyi bir örnektir (Entman, 1993, 51-58). Sosyal bilimlerde çerçevelerin ne olduğu ve kamuoyunu nasıl etkilediği konusunda net bir anlayış yoktur (Entman, 1993, 51). Fairclough'a göre literatürde sıklıkla belirtilen birçok tanım belirsiz ve yararsızdır; örneğin, “zaman içinde sosyal olarak paylaşılan ve kalıcı olan ilkeleri örgütleme” (Reese, 2001, 11) ya da “varolanın ne olduğu, ne olageldiği (*what happens*) ve neyin önemli olduğu” konusunda küçük zımni teorilerden oluşan seçim, vurgu ve sunum ilkeleridir (Gitlin, 1980, 6) gibi... Aynı tür eleştiriler yirmi yıl sonra hala ortaya çıkmaktadır (D'Angelo, 2010). Nisbet (2010) “çerçeve” teriminin gevşek kullanımını ve her araştırmacının farklı veri kümeleri arasında kullanılabilir kavramın işleyişini açık bir şekilde ortaya koymadan, genellikle yüksek oranda kendine özgü “çerçeve kümeleri”ni tanımlayarak “tekerleği yeniden icat etme”ye eğilimini belirtmektedir.

Bilişsel semantik literatüründe en az bir “çerçeve” tanımı vardır, ama bu tanım siyasal iletişim ve medya çalışmalarında çalışan çoğu çerçeveleme teorisyeninin başladığı tanım değildir. Bu, *Frame Semantics ve FrameNet* projesinde (Uluslararası Bilgisayar Bilimleri Enstitüsü) geliştirilen, kelimelerin dünya bilgisi ile ilgili tanımlandığı yeni bir sözlük konsepti olan Fillmore'un (1985, 2006) çerçeve tanımıdır. Bu anlayışta çerçeveler birbiriyle ilişkili kavramların yapılarıdır, öyle ki herhangi bir kavramı anlamak için tüm yapıyı (çerçeve) anlamak gerekir. Bir riskin ne olduğunu anlamak için, şans unsuru, durumlar, eylemler, amaçlanan kazançlar veya faydalar, potansiyel zarar ve mağdurlar, ve benzerleri gibi bir RISK

çerçevesinin tümünün anlaşılması gerekir (Fillmore ve Atkins, 1992). Bir çerçevedeki herhangi bir kavram tüm çerçeveyi etkinleştirir (örneğin "Hafta" tüm takvim terimleri sistemini etkinleştirir: "gün", "ay", "yıl").

Çerçeveleme teorisi araştırmasının önemli bir kısmının, Fillmoreian kavram sistemleri olarak, çerçevelerden ziyade çerçeveleme sürecinin anlaşılması ile anlaşıldığı görülmektedir. Bu görüşe göre, “çerçeveleme, insanların belirli bir konunun kavramsallaştırması için geliştirdikleri süreci ifade eder”; bu nedenle çerçeveleme, bir konu üzerinde belirli bir perspektif veya açının alınmasını veya geliştirilmesini içerir. “Çerçeveleme etkileri” olgusunun, “bir konunun sunumunda veya bir olayın sunumunda genellikle küçük değişikliklerin bazen büyük fikir değişikliklerine yol açtığı” oldukça sinir bozucu fenomeninden sorumlu olan bu seçici açıdır (Chong ve Druckman, 2007, 104). Bu terimler içinde en sık atıfta bulunulan tanım, Entman'ın çerçeveyi seçim ve dikkat çekme olarak görmesidir:

“Çerçeveleme esas olarak seçim ve dikkat çekmeyi içerir. Çerçevelemek, algılanan bir gerçekliğin bazı yönlerini seçmek ve bunları, anlatılan öge için belirli bir problem tanımı, nedensel yorumlama, ahlaki değerlendirme ve / veya tedavi önerisini teşvik edecek şekilde iletişim metninde daha belirgin hale getirmektir. Genellikle çerçeveler tanı koyar, değerlendirir ve reçete eder ... (Entman 1993, s. 52).

Entman'ın seçim ve dikkat çekme tanımı, çerçevelemenin tanımıdır, “çerçevelerin” değil. Çerçeveleme, dahil etme, dışlama, seçici vurgu, belirli bir kavramsallaştırma, belirli bir açı ortaya koymayı içerir. Örneğin, bir topluluğu bir öneriyi kabul etmeye yönlendirmek için bir eylemin faydalarını ve buna bağlı olarak maliyetleri vurgulamak seçilebilir. Bununla birlikte, çerçeveler aynı zamanda birbiriyle ilişkili kavramlar yapısı olmadığı sürece, “neye göre seçiyoruz?” sorusunun cevabı önemlidir. Bir öge, diğer ögelerin buna uygun olarak vurgulandığı bir yapının parçası olmadığı sürece nasıl seçilebilir ve vurgulanabilir? (Fairclough vd, 2016, 7)

Fairclough ve arkadaşlarına göre Entman, argüman teorisine ilişkin bir görüş bildirmemiş olsa da, yaptığı tanımlama bu teorideki bir yaklaşımla uyumludur. Çerçeveleme süreci, sorunları tanımlamanın ve teşhis etmenin yanı sıra çözümler önermeyi amaçlıyorsa, pratik, müzakereci bir akıl yürütme şeklidir (Fairclough vd, 2016, 6). Bir konuyu belirli bir şekilde çerçeveledirirken, bir iletişim kaynağı,

muhatapı belirli bir sonuca veya eylem çizgisine doğru yönlendirebilecek belirli öncülleri sağlar. İletişim kaynağı, herhangi bir karmaşık konuşma eylemi -tartışma, anlatı, açıklama gibi- yoluyla bir konu hakkında konuşabilir; bununla birlikte muhatapların bunları karar ve eyleme yol açan tartışmaların inşasında öncül kaynaklar olarak kullanmaları beklenmektedir. Muhatapın bakış açısından, seçilen ve dikkat çekilen yönlerin bir “karar” çerçevesinin unsurları olduğu söylenebilir (Fairclough vd, 2016, 6). Burada çerçevelemeye yönelik önerilecek olan tartışmalı yaklaşımın özü şudur: “bir konuyu çerçevelemek, muhataba karar verme ve eyleme geçmeyi temellendirebilecek müzakere sürecinde öncü ve geçersiz olma potansiyeli olan bir önerme sunmaktır.” Eylem bağlamıyla ilgili çeşitli gerçeklerin yanısıra, değerler, hedefler, potansiyel sonuçlar, muhatap kitleyi belirli, tercih edilen bir sonuca yönlendirmek amacıyla seçici olarak daha dikkat çekici hale getirilebilir. Bu aynı zamanda gerçekleri retorik olarak uygun yollarla yeniden tanımlamak için metaforların (Lakoff ve Johnson 1980), analogilerin ve ikna edici tanımların (Walton 2007a) kullanımını da içerebilir, böylece, teklif edilen projenin önerildiği veya önerilmediği sonucuna destek verir (Fairclough vd, 2016, 7).

Müzakere şemasına göre, bir KARAR çerçevesi (Fillmore'un RISK çerçevesi modeli üzerinde) şöyle özetlenebilir; eksik bilgiye sahip (belirsizlik ve risk) savunucular / aracılardan birini seçip onun lehine karar vermektir. Bu aktörlerin hedefleri ve değerleri vardır ve bazıları eylemi etkinleştiren veya sınırlayan gerçekler (koşullar) bağlamında hareket ederler, örneğin neler yapılabileceğini kısıtlayan yasalar, kurallar, normlar vardır. Önerilerin bazılarında karşı eleştirel itirazlar olabilir ki bunların potansiyel olarak olumsuz sonuçları vardır. Bu çerçevede, birbiriyle ilişkili kavramlar sistemi olarak, çeşitli öncüller ilke olarak en ilgili ve önemli nedenler olarak vurgulanabilir, yani hangi eylem tarzının benimseneceğine birileri tartışmalı olarak karar verebilir. Örneğin, bu tezin konusunu oluşturan helal gıda sertifikasyon sürecine bakalım. HGS uygulanmamalıdır denebilir, çünkü üreticiler arasında haksız rekabete yol açacaktır, ya da halk tarafında tabandan güçlü bir şekilde talep edildiği için uygulanması kabul edilmelidir de denebilir. Bu iki argümanda daha dikkat çekici ve potansiyel olarak geçersiz kılınabilecek olan şey, sırasıyla amaçlanan olumlu sonuçlar (hedefler) ve (istenmeyen) olumsuz sonuçlardır. “Sebepleri tartma” sürecinde muhataplar, faydaları (halk talebine cevap vermek) veya olumsuz sonuçları

(haksız rekabete yol açmak) “daha ağır” veya “daha alakalı” nedenler olarak görebilir ve ulaşacakları sonuç (ve karar) buna göre değişebilir. Alternatif olarak, eylem koşulları dikkat çekici hale getirilebilir (sorunun ciddiyeti, eylem üzerindeki dış kısıtlamalar, belirsizlik ve riskler) ve bu koşulların potansiyel olarak diğer nedenleri geçersiz kılma durumu söz konusu olabilir.

Kısaca, müzakere planının bir unsurunu daha belirgin hale getirirken, diğerlerini de buna göre vurgulayarak, “sebepleri tartma” işleminde göze çarpan unsurun göze çarpmayanı geçersiz kılması bekleniyorsa, muhatab kitlenin ulaşacağı eylem kararının da bir değişiklikle sonuçlanması beklenir. Tabi ki bunu, muhatap kitlenin bu şekilde etkilenmesi ve çerçevelenme sürecinde belirgin kılınan öncüllere göre kararlarını otomatik olarak vermeleri takip etmeyebilir. Gerçek dünyada, çerçeveleme etkileri, halkın alternatif argümanlara maruz kalması, kendi sonuçlarına varma yeteneklerinin yanı sıra önceden var olan inançları ve değerleri ile zayıflar (Sniderman ve Theriault 2005, 133-155; Chong ve Druckman 2007, 104). Bu çalışmada buna benzer bir örnek söz konusudur. Aşağıda görüleceği üzere bu çalışmanın içeriğini oluşturan HGS sürecinde, “din” bağlamında halkın maruz kaldığı inanç baskısının diğer çerçevelere göre daha kuvvetli olması sebebiyle HGS’nin popülarite kazandığı bir gerçektir, bu durumda diğer önemli veya önemsiz argümanlar gözardı edilebilir.

Tüm bu bileşenler analiz edilerek müzakere şeması oluşturulduktan sonra aşağıdaki Tabloya göre eleştirel sorular sorulup cevaplara göre analiz gerçekleştirilebilir.

Tablo 1. Pratik argümanların yorumlanması için sorulacak eleştirel sorular

- 1- Öncüllerin mantıksal olarak kabul edilebilirliklerinin (gerçeklik) tespit edilmesi
  - a) ES1 Prensip, A eylemini yapmak G sonucuna ulaşmamızı sağlar, öncülü doğru mudur?
  - b) ES2 Aktörün gerçekten C durumları içerisinde olduğu doğru mu?
  - c) ES3 Aktörün gerçekten de belirttiği amaçlar ve değerleri (yani motivasyonları) taşıdığı doğru mu?
- 2- Sonuçların akla yatkınlığı
  - a) ES4 A eyleminin istenen sonuçları (yani amaçlar) kabul edilebilir mi?

- b) ES5 A eyleminin önceden görülebilir istenmeyen sonuçları (yani riskler) kabul edilebilir mi?
- 3- Çıkarımlar
- a) ES6 (mantıklı alternatifler arasında) A eylemi bağlama göre karşılaştırıldığında diğerleri içinde daha iyi olan mı? (Fairclough, 2016, 60)

Bu çalışmada tarafların çerçeveledikleri perspektifleri doğrultusunda ortaya attıkları argümanları analiz edildiğinde, tarafların helal sertifikasyon sürecinin Türkiye iç pazarı için uygulanıp uygulanmaması gerektiği konusunda kesin bir anlaşmazlık içinde oldukları söylenebilir. Bu anlamda analize geçmeden önce tartışma biliminin literatürüne Fogelin ile girmiş olan “derin anlaşmazlık” durumunun ne olduğuna da bakmak gerekir.

PDA metodu ile yapılan bu tartışma analizinden çıkan en önemli sonuçlardan bir tanesi müzakereciler arasındaki “derin anlaşmazlık” sebebiyle bir uzlaşma ortamının ancak bazı şartlara bağlı olarak oluşması ihtimalinin olduğudur. Bazı sosyal bilimcilere göre, derin anlaşmazlık kavramı bir meta argümandır (Finocchiaro vd, 2011), ve bu ihtimal az da olsa ne kadar derin olursa olsun anlaşmazlıkların bir uzlaşma noktası muhakkak bulunabilir (Memedi, 2007, 108).

Fogelin’e göre ise “derin anlaşmazlık” oluşabilmesi için gereken şartlar şu şekilde özetlenebilir. Herhangi bir anlaşmazlık ancak tüm taraflar rasyonel olarak taraflardan birinin pozisyonuna ikna olduğunda çözülür. Tartışma, bu tür kararların gerçekleştiği başlıca araçtır. Derin bir anlaşmazlık, bireysel önermeler ya da argümanlar arasında bir çatışma ya da bir ya da daha fazla tarafın diyalektiklere (yani “domuz başı”) samimiyetle girememesi değil, - temel varsayımları, değerleri ve eylemleri derin köklü bir iskelet yapıya sahip olan birbirleriyle kıyaslanması mümkün olmayan yaşam biçimleri arasındadır. Eğer iki yaşam biçimi birbirinden karşılaştırılmaz şekilde farklıysa, onları rasyonel yollarla uzlaştırmanın bir yolu yoktur. “Yaşam biçimleri” kavramı, tartışma standartları gibi şeyleri içerir. Bu, derin anlaşmazlıklar karşısında tartışmanın çaresiz (güçsüz) olduğu anlamına gelir; hiçbir işe yaramaz. Bu nedenle derin anlaşmazlıklara rasyonel olmayan ikna etme yöntemi gibi yaklaşılmalıdır. Bu kadar önemli bir anlaşmazlık türünün rasyonel yollarla ele alınamaması, argümanın etkinliği için sıkıntı verici sınırlar olduğunu düşündürmektedir (Fogelin, 2005, 3-11). Bir diğer ifade ile Fogelin'e göre, “derin

anlaşmazlık” her zaman bir yanlış anlaşılma durumu değildir. Derin anlaşmazlık çoğu zaman sizi diğerlerinden ayıran farklılığı çok iyi anlayabilmektir. Ancak anlaşmazlık, kişinin sebeplerine bağlı olarak az çok mantıklı olabilir. Rasyonel anlaşmazlık, reddettiğiniz iddiayı anlamamanızı gerektirir ve bu da kendinizi başkalarının yerine koyarak olabilir. Katılımcılar, karşılıklı motivasyonlarını değerlendirmek için samimi bir çaba göstermeye istekli değilse, söylemsel süreç hiçbir yere gitmeyecektir. Özetle, Fogelin'e göre, fikir alış verişi tartışma ortamlarında normaldir, kendi deyimiyle, “geniş çapta paylaşılan inançlar ve tercihler bağlamında gerçekleştiğinde... anlaşmazlıkların çözümü için ortak yollar izlenebilir” (s,6). Fogelinin iddiasına göre tartışmada ortaya konan veriler “geniş çapta paylaşılan inançlar ve tercihler” değilse, argüman imkansız hale gelir (Fogelin, 2005, 6).

Fogelin'in bu iddiasını çürütmek üzere bazı eleştirel yaklaşımlar söz konusu olmuştur. Bu çalışmanın bağlamına en uygun eleştiri, üçüncü bir tarafın dahil olması ile bu derin anlaşmazlığın çözülmesi için bir yöntem oluşturulabilir iddiasıdır (Memedi, 2007, V). Bu çalışmanın sonunda uzlaşma ortamı oluşturabilecek olan üçüncü taraf analizci olarak görülebilir. Tarafların çerçeveledikleri konular, analizci tarafından objektif bir yaklaşımla konuşulmayan bilgileri getirerek yeniden değerlendirmeye alındığında çok derin bir anlaşmazlık gibi görünen konuda uzlaşmanın mümkün olabileceği görülecektir.

BÖLÜM IV

TARTIŞMA ANALİZİ YÖNTEMİ VE TARTIŞMA METNİ

4.1. Neden bu yöntem?

Analiz için tercih edilen yöntem, Fairclough ve Fairclough'ın benzer politik tartışmaları analiz etmek için kullandığı politik söylem analizi (*political discourse analyses*- PDA) ve bu analizi yapabilmek için müzakere şemasının (*deliberation scheme*) oluşturulmasıdır. Bu yöntemin tercih edilme sebeplerini detaylandırmak da fayda vardır. Fairclough ve Fairclough'a göre politik tartışmalar, aslında politik argümanlardan pratik (eyleme dönüştürülebilir) sonuçlar elde etmeyi sağlayan pratik argümanlardır (Fairclough ve Fairclough, 2012, 1-17). Aynı zamanda politik tartışmalar, tarafların konuyu kendi bilgi ve dünya görüşleri ile çerçeveyeyleyerek argümanlarını bir eylemin yapılması veya yapılmaması yönünde savunma ve kamuoyu oluşturmaya çalışma çabasıdır (Fairclough 2015, 2016). Bu tartışma programında öne çıkan iki noktadan ilki, tarafların politik argümanları doğrultusunda bir pratik eylem önerip, eylemi haklı gösterme çabasıdır. Diğer dikkat çekici nokta ise argümanlarını kurarken yaptıkları çerçevelemeler ve ikna gayretleridir. Bu iki önemli nokta Fairclough ve Fairclough'ın analizinde de yer aldığı için, bu yöntem bu tartışmanın analizi için uygun bulunmuştur.

Yöntem kullanımında önemli bir noktanın altını çizmek gerekmektedir. Fairclough yöntemi benzer politik tartışmaların analizinde doğru çalışmakta ise de bir takım eksiklikleri ve zorlukları da söz konusudur. Bu çalışmada karşılaşılan en önemli zorluk, Fairclough ve Fairclough'ın analiz sırasında, argümanların analizini yaparken sadece metne dayalı kalmalarıdır. Bu zorluk aynı zamanda yöntemin önemli bir eksikliği olup metinde verilen tüm bilgilerin doğru ve eksiksiz kabul edilmesi anlamına gelir. Bu durum, argüman değerlendirilirken doğrudan sonucu etkileyeceğinden önemlidir. Argümanlara temel teşkil eden bilginin bazı durumlarda metin dışından bilgilerle test edilmesi gerekebilir. Bu çalışmada, tartışmacılar tarafından ortaya konan bilgiler metin dışından, ilgili referans kaynaklardan bilgiler

getirilerek test edilmiştir. Yöntemi kullanırken karşılaşılan diğer bir zorluk ise, genellikle Fairclough ve Fairclough'ın analizini yaptıkları politik söylemlerde tek bir argümanı analiz etmelerinden kaynaklanmıştır. Bu çalışmaya konu televizyon programında karşıt fikirli iki taraf, 3 katılımcı ve zaman zaman taraf olan bir moderatör bulunmaktadır. Her birinin farklı argümanlara dayalı farklı eylem önerileri söz konusudur. Yöntem olarak tarafların her bir argümanı için tek tek müzakere şeması hazırlanarak analiz yapılabilir. Ancak bu durumda, taraflar aynı süreçte birbirlerinin argümanlarına karşı argüman geliştirip, ana argümanı bazen geri plana atarak yeni argümanlarla yeni eylemler önerdikleri için, tek tek analiz edildiğinde aralarındaki ilişkileri ortaya koymak çok zor olacaktır. Bu sebeple, tarafların farklı argümanlarını, bunların karşıt argümanları ile beraber ele alan daha kompleks bir müzakere şeması oluşturmak gereği doğmuştur. Böylelikle, yöntemin özünden uzaklaşmamış, ancak, kompleks argümanlar, aralarındaki ilişkiler gösterilmek suretiyle daha doğru analiz edilme imkanı bulmuştur. Yani, çalışmanın bu bölümünde, politik argümanların analizine yönelik çağdaş bir tartışma analizi yönteminin kompleks bir argümantasyonda daha etkin çalışması için bir öneride bulunmaktadır.

4.2. Neden bu metin?

HGS ile ilgili soru(n)lar, kurumsal düzeyde en çok, HGS veren kuruluşlar ve bunlara danışmanlık veren ilahiyatçı akademisyenlerle, genellikle üretimde yer alan Gıda Mühendisleri gibi teknik kadro ve üreticiler arasında tartışılmaktadır. Basında, internet bloglarında bu ve benzeri tartışmalara çokça rastlamak mümkündür. Ancak, araştırmalarımda bu iki farklı kesimin konuyu karşılıklı yüzyüze tartıştığı bir platforma sadece bir yerde rastladım. O da ana akım medya kanallarından biri olan CNNTürk haber kanalında yayınlanan 5N1K isimli bir canlı tartışma programıdır.¹⁶ HGS ile ilgili tartışmalara yukarıda bahsedilen çerçevede çok güzel bir örnek teşkil ettiği için bu tartışma programı tercih edilmiştir.

---

¹⁶ Bu programda maksimum 45 'er dakikalık oturumlarda dört farklı konu seçilerek bu konularla ilgili konuşmacılar davet edilir. Bu konuşmacılar tartışmalı konunun lehte ve aleyhte taraflarından oluşur. Karşıt görüşteki konuklar moderatörün sorduğu sorular çerçevesinde tartışmaya katılırlar. Sorulara moderatör karar verir ve konuşmacıları yönlendirir. 27 Ekim 2010 tarihinde yayınlanan programında konunun başlığı Helal Gıda Sertifikasyonu ile ilgili güncel tartışmalardır.

Bu bölümde, HGS'nin gerekli olduğunu iddia eden ve bunun karşısında olan iki taraf arasından bir uzlaşma zeminini araştırmak için, HGS ile ilgili kurumsal düzeydeki tartışmalara -tartışmanın kapsamı ve bağlamı anlamında- güzel bir örnek olan bu televizyon programı, -politik bir tartışmayı en iyi analiz eden yöntemlerden birisi olan- Fairclough politik tartışma analizi yöntemi ile analiz edilecektir.

Vakıa odur ki, tartışma içerisinde yer alan taraflar teknik, bilimsel ve dini altyapı ile dünya görüşü olarak birbirinden büyük farklılıklar arz etmektedir. HGS taraftarı olanlar, İslami açıdan dini hassasiyetleri yüksek, akademik olarak dini referans isteyen çalışmaların içerisinde bulunmuş ve Müslüman topluma bu anlamda yol gösteren, helal ile ilgili sertifika programlarına da danışmanlık veren kişilerdir. HGS'yi gerekli görmeyenler ise dini kavramları sosyal ve bürokratik alandaki uygulamalarda görmeyi tercih etmeyen -bir anlamda seküler düşüncesine sahip diyebiliriz-, teknik olarak gıda üretimi sürecinde yer alan ve gıda ile ilgili daha çok teknik, bilimsel ve mühendislik açısından hassasiyetleri (üretim aşamasında sağlık ve hijyen koşullarının sağlanıp sağlanmaması gibi) olan kesimdir. Bu anlamda daha tartışmanın başında, iki kesimin HGS'nin gerekliliği ile ilgili olarak derin fikir ayrılıklarına sahip olduklarını söylemek mümkündür. Ancak yukarıda bir çok tartışma teorisini özetlerken gördük ki, yöntem ve araçları farklı olsa da, tartışma analizlerinin genel amaçlarından biri, fikir ayrılıklarının çözümü için bir içgörü oluşturmaya çalışmaktır. Tarafların fikir ayrılıklarının temel dinamikleri, metin içerisinde tespit edilecek olan tartışmadaki aktörlere ait hedefler, değerler, içinde bulunulan koşullar vb gibi öncüllerin bir takım eleştirel sorular sorarak analiz edilmesi ile ortaya konmaya çalışılacaktır. Yapılacak analiz ile, derin bir anlaşmazlık (*deep disagreement*) içerisinde gibi görünseler de taraflar için bir uzlaşma ortamı sağlanabileceğine dair bir içgörü oluşturmak üzere bilgi üretmek amaçlanmaktadır.

4.3. Programın geniş özeti

Yaklaşık 45 dakika süren programın genel çerçevesinin çizileceği bir özeti vermekte fayda vardır. Çünkü yukarıda verilen ana argümanlar dışında program süresince HGS lehinde veya aleyhinde başka bir çok konuya temas edilmektedir. Her ne kadar bu tartışma analizi bünyesinde bu konuların bir kısmı ele alınacak olsa da, helal ve Helal Gıda Sertifikası'nın ne kadar fazla boyutta ve başlıkta tartışılabilineceğine dair bir fikir vermesi açısından önemlidir. Bu tartışma

başlıklarının her biri için ayrı bir eleştirel analiz yapılabilir. Hepsi ayrı bir tez konusu olacak kadar geniş çerçevelidir. Bu çalışmada ise, aşağıda ana argüman olarak sunulan argümanlara odaklanılacak, bunlar çerçevesinde en azından ana başlıklarda tarafların uzlaşması yönünde bir içgörü oluşturulmaya çalışılacaktır.

Analizi yapılacak olan televizyon programı 2010 senesinde CNNTürk adlı ana akım medya kanalında sunulan bir tartışma haber programı olan 5N1K dır. Bu programda maksimum 45'er dakikalık oturumlarda farklı güncel konularla ilgili konuşmacılar davet edilir. Bu konuşmacılar güncel bir konu ile ilgili kendi yorumlarını savunan bir uzman konuk, veya tartışmalı bir konuyu savunan ve karşısında olan taraflardan oluşur. Karşıt görüşteki konuklar moderatörün¹⁷ sorduğu sorular çerçevesinde tartışmaya katılırlar. Sorulara moderatör karar verir ve konuşmacıları yönlendirir.

Helal Gıda Sertifikası'nın tartışıldığı bu bölümde konuyla ilgili davet edilen konuklardan Bilge Ölmez döneminin Gıda Mühendisleri Odası Marmara Bölge Başkanıdır. Prof Dr Mustafa Nutku, bir kimya profesörü olmasına rağmen bir dönem GİMDES'in icra kurulunda bulunmuş, helal sertifikasyon ile ilgili çalışmalarda yurtiçi ve yurtdışında konferans, sempozyum ve benzeri alanlarda sunumlar yapmış, tebliğler vermiştir. Diğer konuk Ali Rıza Demircan ise ilahiyatçı ve yazardır.

Program canlı olarak yayınlanmaktadır. Programın yayınlandığı tarihte Milli Güvenlik Kurulu toplantısının olması ve toplantı sonucunda çıkan kararların program sırasında yayına ara verilerek verilmesi de o tarihlerde Türkiye iç ve dış politikasında ve genel konjonktürde olagelen değişimlere, özellikle laiklikle ilgili tartışmalara örnek teşkil etmesi açısından önemlidir.

Program moderatörün gündemdeki tartışmalı konulardan “helal et gıda sertifikasının” firmaların ilanlarında belirgin bir şekilde ön plana alınarak reklam edilmesinden hareketle, helalin ne olduğu, sertifikanın ne olduğu ve neden tartışmalı olduğu konularında konuşulacağını belirtmesi ve konuklarını tanıtmayı ile başlar.

---

¹⁷ Tartışmanın moderatörü Cüneyt Özdemir Türkiyenin önde gelen araştırmacı gazeteci ve muhabirlerindedir. Amerika Birleşti Devletlerinde Rıza Sarraf davasının takibi sonrası hazırladığı programla Türkiye Gazeteciler Cemiyetinin verdiği en iyi TV haber programcısı ödülünü kazanmasının yanısıra 2000 yılından bu yana hazırlayıp sunduğu 5N1K programı ile de Türkiyede yine Türkiye Gazeteciler Cemiyeti tarafından verilen “Tv Oscarı gibi” pekçok saygın ödülün sahibi olmuştur. Kendisi ayrıca, 1999 senesinde kurulan CNNTürk haber kanalının kurucuları arasındadır.

Yukarıda genel tanımları verilmiş olan konuklardan Bilge Ölmez (BÖ) Gıda Mühendisleri'ni temsilen oradadır ve konuya yaklaşımı “helal sertifikası” Türkiye’de ve dünyada ticari ve politik amaçlara alet edilen bir dini mefhum olup gereksizdir” yönündedir, HGS’ye teknik açılardan yaklaşmaktadır. HGS’ni savunan tarafta olan diğer iki konuktan birisi ilahiyat camiasını temsil eden Ali Rıza Demircan’dır (ARD). ARD, HGS’den ziyade, “helal” ve “tayyip” kavramlarına ve üreticilerin konuyla ilgili dini ve ahlaki sorumluluklarına odaklanan daha dini ve genel perspektifli bir duruş sergilemektedir. Mustafa Nutku ise, müslüman tüketicilerin inanç özgürlüğü çerçevesinde yiyip içtikleri şeyin helallığı ile ilgili bilgi alma hakkı olduğundan hareketle HGS’ye ihtiyaç duyulmasına odaklıdır. ARD ve MN tarafından program boyunca HGS’nin teknik boyutu ile ilgili bir bilgi paylaşımı yoktur.

Tartışma, “helal”in tanımı ve birkaç yıl öncesine kadar gıdaların helal olup olmadığına dair bir sertifikasyona ihtiyaç yokken bugün böyle bir ihtiyacın doğmasının altında yatan sebepler üzerinden başlamaktadır. Bu anlamda, helal gıda dairesini ilahiyatçı katılımcı, İslam hukukunda helal gıda ile ilgili geçen domuz ve domuzdan üretilen mamuller ve alkollü içecekler sınırından çıkararak daha geniş bir çerçevenin içine dahil eder. Helal ve tayyip yani temiz ve güvenilir gıda olarak çerçeveyi genişletir. ARD tarafından HGS ihtiyacının 4 ana sebebe dayandığı iddia edilmektedir. Bunlar, ithal gıdanın artması, yabancı üreticilerin Türkiye’de gıda üretiyor olmaları, domuz çiftliklerinin artması ve üreticilerin helal konusundaki hassasiyetlerinin azalması şeklindedir.

Tartışmanın bu noktasında domuz çiftliklerinin sayısının artmış olması ile ilgili somut bir veri olmaması, moderatörün bu konuyla ilgili yapmış olduğu başka bir programda bir tane bile domuz çiftliğinin tespit edilmemiş olmasını belgelemiş olması, bunun yanında bu iddiada bulunan ARD’nın kulaktan dolma medyatik bilgilerle böyle bir argümanı ifade ettiğini söylemesi, HGS’ye duyulan ihtiyacın gerekçelerinden birisi olarak bu konunun kapanması gibi olmuş, program boyunca bir daha dile getirilmemiştir.

Bu noktada programın Milli Güvenlik Kurulu (MGK) sonuçlarını izleyiciler ile paylaşmak amacı ile bir son dakika haberi ile bölünmüştür. Bu haber her ne kadar inceleme konumuzun dışında gibi görünse de dönemin değişen iç ve dış politika

koşullarını ve siyasi konjonktürün geçmişe göre ne kadar farklılık arz ettiğini göstermesi açısından önemlidir. Zira bu habere göre o günkü Milli Güvenlik Kurulu (MGK) toplantısında alınan kararlarla “irtica” bir iç tehdit olarak görülmekten çıkarılırken, İran ve Rusya da dış tehdit olarak artık görülmeyecektir. Bu anlamda mevcut politik havada, bundan önceki iktidar dönemlerinde irtica, dincilik vb gibi kavramlarla devletin laik, seküler yapısına karşı düşman ve tehdit ilan edilen “İslami geleneklerin uygulanmasına yönelik hassasiyetlerin” bir tehdit olmaktan çıktığı yönünde anlaşılabilir. HGS da İslami geleneğin gereklerinden olduğuna göre, tartışmanın boyutu güncel olarak başka politik olaylarla da karşımıza çıkan seküler devlet yapısına uygun olmayan başka devlet pratiklerine de vurgu yapılması açısından önemlidir.

Tartışmanın ilk bölümünde, helalin ve HGS'nin tanımı ve içeriği moderatör tarafından sorulur. HGS'ni savunan tartışmacılar helal ve tayyip gibi İslami terimleri detaylandırır. Moderatör yapılan helal ve tayyip tanımlamalarından sonra, bu tanımlamalara göre bir sertifikasyon oluşturulamayacağını, çünkü helal kavramının güncel uygulamalarla mukayese edildiğinde asla karşılığının olmayacağını belirterek konuyu daha teknik bir bağlamda ele almak gerektiğini söyler ve akabinde Gıda Mühendislerini temsilen orada olan BÖ'ye söz hakkı verir.

BÖ'nün helal konusuna yaklaşımı daha teknik boyuttadır. HGS, BÖ'ye göre mevcut iktidar tarafından, ticari ve politik bir fayda sağlamak amacıyla üretilmiştir. Çünkü 2005 senesinden önce yani hükümet TSE'nde konuyla ilgili çalışma başlatmadan önce HGS tartışılan bir konu değildir. Aynı şekilde BÖ, devletin asli işi olduğu halde gıda güvenliği ve denetimlerini sağlamak konusunda yeterli yapılanma ve çaba içerisinde olmadığını iddia eder. Bu noktada BÖ'nün gıdayla ilgili bir diğer önemli hususa temas eder ki o da dünyadaki açlık problemidir. BÖ'ye göre gıda ile ilgili iki önemli konu olan gıda güvenliği ve açlık problemi HGS mekanizması içerisinde yer almamaktadır.

HGS tarafındaki söylemde, ARD gıdanın genel olarak kamuoyu tarafından anlaşılan helal olma boyutunun daha çok et ürünleri, hayvanların kesim şekli ve alkol içerip içermemesi olduğunu ancak gıdanın birde “tayyip” boyutu olduğunu belirtir. Burada da ilk öncelikli konu gıdaların Genetiği Değiştirilmiş Organizma (GDO) içerikli olması üzerinedir. Konuşmacı GDO'lu gıdaların tayyip olmaması sebebiyle

helalliğinin sorgulanması hususunu dile getirirken, burada her iki tarafın savunduğu ve ortaklaştıkları çok önemli bir başka argüman ortaya çıkmaktadır, çok önemli olmasına rağmen GDO'lu gıdalar gıda güvenliği için verilen sertifikalama süreçlerinde ve HGS sürecinde kapsam dışındadır. Şöyleki; GDO'lu gıdalar tayyip vasfı taşımadığı için helal değildir. Ancak Helal Sertifikasyonu yapılırken gıdanın GDO'lu olup olmadığının incelenmesi yapılmamaktadır. Aynı şekilde gıda güvenliği kapsamında da GDO lu gıdaların incelenmesi yapılmamaktadır. Bu noktada taraflar hemfikir olmuşlardır. Ancak BÖ'ye göre GDO'lu gıdalar dünyada açlık sorununa “sözde” çözüm üretmek amacıyla ortaya çıkmıştır. Tıpkı HGS nin da “sözde”, müslüman kesimin gıdaların helalliğini bilmek istemelerinden ortaya çıktığı gibi. Ancak her ikisinde bu “sözde” amaçlara hizmet etmezler, BÖ'ye göre hizmet ettikleri teksey büyük üreticilerin ticari menfaat elde etmeleridir. BÖ, bu noktada HGS kapsamına girmediğini iddia ettiği yetersiz beslenme anlamına gelen gizli açlık konusuna devletin HGS'ye karşı gösterdiği duyarlılık kadar duyarlı olmadığını ve gizli açlığın HGS kapsamında da incelenmediğini iddia eder. Oysa ki BÖ'ye göre gizli açlık gıda mühendislerini ilgilendiren önemli bir diğer konudur.

BÖ ana argümanını burada şöyle özetleyebiliriz, *“çoğunluğu müslüman olan bir ülkede HGS uygulamaya çalışmak sadece iktidarın bir siyasi ve ticari hamlesidir. HGS Türkiye iç piyasası için son derece gereksizdir. Hele bunun bir devlet politikası olarak güdülmesi daha da sıkıntılıdır. Devlet bunun yerine mevcut denetimlerini artırarak gıda güvenliğini sağlamaya çalışmalıdır.”*

Moderatör bu argüman üzerine sözü HGS tarafında olan konuşmacıya verir. HGS tarafı bu sertifikanın gerekliliğini halkın insan hakları kapsamında bir “hakkı” ve ihtiyacı olduğu noktasında sabitken, asla politik veya ticari bir kaygıya dayandıran perspektifte görmediğini ifade eder.

Programa bu sırada dışarıdan telefonla bağlanan Tüketici Birliği Başkanı da HGS ile ilgili olarak, bağlantı bozukluğu sebebiyle tam olarak anlaşılmasa da, dünyada ki monopol gıda üreticileri tarafından ticari amaçlarla ortaya çıkarılmış bir enstrüman olduğu konusunda HGS karşıtı görüşle aynı tarafta görüş bildirir.

Akabinde, HGS'yi savunan tarafta olan MN'ye HGS'nin ticari amaçlara hizmet edip etmediği sorulur. MN'ye göre HGS asla ticari veya politik bir amaç için

doğmamıştır. MN'ye göre her ne kadar anayasal olarak devletin laikliği tartışma götürmez ise de bireylerin dini temayüllerine müdahale edilemez. MN, halkın inançları gereği yediklerinin helal olmasından emin olmak amacıyla böyle bir talep içerisinde olduklarını, ancak bu talebe cevap vermekte devletin geç kaldığını belirtmektedir. Tartışmacıya göre moderatörün “*neden bundan birkaç sene öncesine kadar HGS halk talebi değildi de şu anda halk gıdalarının helal olup olmadığını sorguluyor?*” sorusunun cevabı ile halkın talebinin devlet tarafından bugüne kadar göz ardı edilirken bugün itibariyle “geç de kalınmış olsa” konuya müdahil olduğunun, ve olması da gerektiğinin, ancak mevcut müdahalesinin de hala yeterli olmadığını altını çizmektedir. Çünkü MN'nin verdiği bilgilere göre, o günün koşullarında dünyada sertifikasyon yapan altmıştan fazla firma varken, Türkiye’de bir taneyle sınırlıdır. MN'ye göre, halkın müslüman olması gıda üreticilerinin buna hassasiyet gösterip helal gıda üretimi yapmalarını gerektirmez, ayrıca “küreselleşme”nin doğurduğu, ithalatla yurtdışından market raflarına giren helal olup olmadığı bilinmeyen sayısız gıda maddesi de vardır.

Söz alan BÖ, teknik boyutundan HGS'ye yaklaşacağını belirtir. BÖ'ye göre helal gıda ile güvenilir gıda aynı değildir. Ayrıca, Türkiye’de küçük gıda üreticilerinin denetimlerden tamamen uzak olduğunu, zaten Gıda Mühendisi gibi teknik bir personel buldurmak zorunda olmadıkları için de ayrıca gıda güvenliğinin bu işletmelerde sağlanmasının çok zor olduğunu belirtir. Devletin bu konuda yakın zamanda çıkaracağı bir kanunla küçük işletmeleri gıda güvenliği konusunda tamamen başıboş bırakacağını vurgusunu da yapar.

Moderatör bu konuyu tartışmaya açmayıp HGS'yi savunan yaklaşımı duymak için tekrar gıdanın “helal” ve “güvenli” olması arasındaki farka tartışmayı çeker. ARD'ye göre güvenli olması helal olmasının içerisinde. Yani helal kapsamı güvenli kapsamından daha büyüktür, güvenli olmayan zaten helal olamaz. Bu noktada alkollü içkiler örneği ile bu argüman çürütülmeye çalışılmak istense de -alkolün güvenli olarak üretilebileceği ancak helal olmadığı örneğinden hareketle-, ARD ilahi kanunlara göre alkolün helallığının insan sağlığına zarar vermesinden dolayı yani bir çeşit güvenli gıda kapsamına girmediğinden hareketle helal olmadığını altını çizerek, helal kavramının güvenli gıdadan daha kapsamlı bir kavram olduğunu iddia eder.

Bu noktada ARD, HGS'yi demokratikleşme ile örtüştürerek, halkın inanç özgürlüğüne devletin demokratik yapısı dolayısıyla ötekileştirmeyek cevap vermesi, bunu halkın bir talebi ve ihtiyacı olarak görerek karşılaması gerektiğini vurgular.

Son sözlere gelindiğinde MN, konuya daha teknik ve politik yönden bakan BÖ'nün HGS'yi sadece ticari boyuta indirgemeye çalıştığını, helal kavramını böylece ticarileştirerek “önemsizleştirilmeye” çalıştığını belirtir. Burada detaylarını vermese de kendisinin helal gıda sertifikasının farklı boyutlarda ele alan -ticari, dini, politik, ilmi vb gibi- çalışmalarının olduğunu söyler. Çok yönlü bir konu olan HGS'nin ticariden ziyade insan hakları açısından ele alınması gerektiği vurgular. BÖ'nün dini dışarda tutan iddialarından rahatsız olduğunu da bildirir. MN'ye göre BÖ'nün iddia ettiği gibi din her şeyin üzerinde değil bizzat içindedir.

BÖ, dini önemsizleştirmek değil tam aksine çok fazla önem verdiği için, aşkın olarak gördüğü için, tüm bu teknik mevzuların üzerinde tutulması gerektiğini, ticarete, gıdanın güvenliği gibi teknik konulara alet edilmemesi gerektiğini düşündüğünü vurgular. Asıl hassasiyetinin gıdayla ilgili her türlü konu olduğunu, örneğin, su, GDO ve benzeri gibi, ancak gıda güvenliği meselesinin “teknik olarak” devlet tarafından bütçe ayrılarak ve devletin asli görevi olarak muhakkak yapılması gerektiği hususunun altını önemle çizer. BÖ'nün iddiasına göre devlet yeterli kadrolaşmayı sağlamadığı için iki farklı anlamda olumsuzluğa sebep olmaktadır. İlki nitelikli teknik personele istihdam sağlanmamış ve diğeri de gerekli denetim mekanizmaları oluşturulmamıştır. Bu sebeple de gıda güvenliği denetimleri, Türkiye'nin her yerinde eşit oranda ve yeteri kadar yapılamamaktadır. Moderatörün gıdanın helal olup olmamasını önemli görüp görmediği sorusunun cevabı ise *“devletin bir gıdanın helal olup olmadığını hiç bir şekilde belirleyemeyeği”* yönündedir.

ARD, helal gıdanın tanımını tekrar yaparak anlaşılabilir tanımdan biraz daha geniş bir çerçeveye çizer. Yani helal gıda, bugünün şartlarında sadece domuz etiyle, hayvanların kesim şekliyle yada alkol ihtiva edip etmemesiyle ilgili değildir. ARD'ye göre “istihsal”, yani gıdanın işlem görmesi sırasında uğradığı değişimler gıdanın helallığı kapsamında değerlendirilmelidir. Ayrıca tartışmacı, islami ölçülere göre mesela bir sebze üreticisinin insan sağlığına zararlı bazı kimyasallar kullanması onu dinen sorumlu, günahkar kılar boyutundan olaya bakmaktadır. BÖ'ye göre ise, tüm

üreticiler, sebze üreticisi gibi örnekler dahil, bilimsel sertifikasyon yöntemlerine göre denetlenmelidir.

Moderatör her iki perspektifi değerlendirdiğinde ARD'yi "niyet"lere göre değerlendirme yapması açısından eleştirir.

HGS'yi savunan taraf meseleyi helal-haram boyutuyla dini, manevi süreçler şeklinde ele alır. BÖ teknik tartışmaya geri dönerek, tekrar konunun ticari boyutuna dikkat çekerek HGS ile ilgili pazarın büyüklüğünü ortaya koyar. HGS pazarı yarım trilyon dolarları aşkın seviyededir, yani bir hayli büyüktür. BÖ burada yeni bir iddia ortaya atar, böyle bir pazarın gerçekte ne kadar "gerçekte var olan bir ihtiyacı karşılamak üzere" ortaya çıktığı tartışmaya açıktır ve toplumda dini kavramları ateşleyerek yeni bir ticari mekanizma ortaya çıkarmak yeni bir olgu değildir. Daha önce de yapılmıştır. HGS de bu olgulardan bir tanesidir.

Tartışmanın sonuna gelindiğinde HSG taraftarı tartışmacılar BÖ'nün, helal kavramı konusunda ve İslam dini konusunda yeterli alt yapıya sahip olmadığını iddia eder. BÖ de, karşı tarafın helal sertifikasyon sürecinin ve mekanizmalarını tam olarak bilmediğini iddia eder.

Tüm konuşmacılar, helal, helal sertifikasyon veya gıda güvenliği konularında tartışmacıların ortak bir tabanı, bilgi birikimi ve "ön kültürü" söz konusu olmadığı konusunda hemfikir olduklarını beyan ederler. Konu başlıklarının her konuşmacı tarafından kendi bilgi, altyapı, eğitim ve kültürel birikimine göre değerlendirdiklerini belirtirler. BÖ'nün tespitlerine MN sekülerizm propagandası der. ARD ve MN'nin tespitleri için BÖ, HGS'yi tanımlamaktan uzak olduğunu belirtir.

Tartışmanın sonunda ortaklaşılan bir diğer nokta, "*gıda güvenliğini, ilaç güvenliğini, silah güvenliğini, petrol güvenliğini ikmal eden adamların yeryüzünü sömürmesinden kaynaklanan bir açlık sorunu(nun) var.*" olduğudur.

Son dakikalarda BÖ, HGS'nin şartnamelere uygunluk aranmadan sadece para karşılığında firmalara satıldığı iddiasını ortaya atar. Karşı taraf bu iddiayı reddetmeyip mevcutsa, devletin görev olarak bu tür sertifikasyon yapan firmaları denetleyip gerekli cezaları vermesinin daha doğru olduğunu savunur. Tartışma bu

noktada sona gelir. Ancak moderatöründe kapanış cümlesinde belirttiği gibi, HGS “daha çok uzun süreler konuşulacak” bir konudur.

Programının, HGS ile ilgili tartışmaya açık ne kadar konu başlığı olabileceğini göstermesi amacıyla tam metin özeti verilmiştir. Özete bakıldığında bizzat helal kavramı ve HGS için tartışma boyunca taraflar arasında sürekli yeni başlıklar açılmaktadır. Öyle ki zaman zaman tartışmanın asıl sorusu olan HGS gerekli midir? sorusunda uzaklaşmaktadır. Ancak sonuçta tüm argümanlar HGS ile bağlantılıdır. Bu çalışma kapsamında tüm argümanların analizini yapmak mümkün görünmemektedir. Bu sebeple sadece asıl soru (HGS gerekli midir?) çerçevesindeki argümanlar analiz edilecektir. Bu çalışma dışında kalacak olan açlık problemi, gizli açlık, sertifikaların parayla satılması vb gibi pek çok başlık başka çalışmaların konusu olmaya adaydır.

BÖLÜM V

ANALİZ VE DEĞERLENDİRME, TÜRKİYE'DE HGS UYGULANMALI MI, UYGULANMAMALI MI? TARTIŞMA METNİNİN ANALİZİ

Tartışma biliminde, yukarda detayları verildiği gibi, bu çalışmaya konu olan tartışmadakine benzer, taraflar arasında oluşan fikir ayrılıklarını analiz etmek, anlamak, değerlendirmek ve çözümü için içgörü geliştirmek amacı ile pek çok yöntem geliştirilmiştir. Bu yöntemler 3.1.2.2' de anlatıldığı gibi farklı amaçlara hizmet ederler. Bu çalışmanın konusu olan fikir ayrılıkları politik bir zeminde tartışıldığı için, bu yöntemler içerisinden Fairclough ve Fairclough'a ait olan, politik argümanları analiz eden, politik tartışma analizi yöntemi tercih edilmiştir. Ancak, benzer politik tartışmaların analizine en uygun yöntem olarak tercih edilmekle beraber, tartışmanın bağlamı sebebiyle, yöntem uygulanırken bir takım zorluklarla karşılaşmıştır. Detayları aşağıda görüleceği gibi, yöntemin eksik ve yetersiz kaldığı yerler söz konusu olmuştur. Bu sebeple, çalışma sırasında, benzer tartışmaların analizinde karşılaşılması muhtemel benzer zorluk ve eksiklikler için yönteme bazı katkılar önermek şeklinde yöntemsel bir amaç da hasıl olmuştur. Dolayısıyla bu bölümde ayrıca “politik tartışmaların analizinde kullandığım Fairclough modelinin, tartışmanın bağlamına göre daha etkin çalışması için ne yapılabilir?” sorusuna da cevap aranmıştır. Bu amaçla birden fazla argümanın beraber analiz edilmesine imkan sağlayacak şekilde, çoklu argümanların öncülleri ve aralarındaki ilişkiler bir tek şema üzerinde bir arada gösterilmiştir. Bu şekilde Fairclough yönteminin çoklu argümanların beraber analizi için kullanılmasına da imkan veren bir katkı sağlamak amaçlanmıştır.

Özetle çalışmanın bu bölümü, hem yöntemsel, hem de güncel politik bir tartışmanın toplumsal menfaatler gözetilerek uzlaştırılmasına yönelik bir içgörü oluşturmak üzerine iki açıdan katkı sağlamayı hedeflemiştir.

Bu amaçlar doğrultusunda analizi yapılacak olan televizyon programının çözümlemesi yapılmış ve tam metni EK A'da verilmiştir. Analiz üç aşamada yapılmıştır. İlk aşamada Fairclough'ın önerdiği müzakere şeması hazırlanmıştır. Bu

şemayı oluşturan öncüller metinden tespit edilerek, yöntem kısmında detayları verilen müzakere şeması ile, aralarındaki ilişkiler gösterilmiştir. Fairclough modelinin tek bir argümanın analizine imkan verdiğini daha önce belirtmiştim. Bu aşamada, analizi yapılacak olan metinde çoklu argümanlar söz konusu olduğu için Fairclough'ın müzakere şeması, birden fazla argümanın aynı anda şematize edilmesine imkan verecek şekilde yeniden düzenlenmiştir. Bu anlamda argüman şemasına bir katkıda bulunmak amaçlanmıştır.

Şema, çoklu argümanları gösterecek şekilde yeniden düzenlendikten sonra diğer aşamaya geçilmiştir. Bu aşamada Walton (2006) tarafından önerilen, şemada belirtilen argümanların öncüllerini değerlendirmek amacıyla bazı eleştirel soruların cevapları aranmıştır. Bu sırada, metindeki bilgilerin doğruluğu ile ilgili belirsizlik ve risk söz konusu olduğunda, eleştirel sorunun tam ve eksiksiz değerlendirilebilmesi için metin dışındaki referans kaynaklara başvurulmuştur. Fairclough modelinde, eleştirel soruların değerlendirilmesi sırasında analiz edilen metin içindeki bilgilere başvurulur. Ancak bu çalışmanın sonunda oluşturulmak istenen uzlaşma zeminini sağlamak için kuşbakışı bir değerlendirme yapmak, uzlaşma zemini oluşturabilecek bir takım bilgileri ilgili referans kaynaklardan getirmek gerekmiştir (Eemeren ve Grootendorst, 2004). Referans kaynaklar, bir takım bağlamsal, yapısal ve tarihsel bilgiler içermektedir. Tartışma sırasında katılımcıların bu bilgileri vermemelerinin sebebi bilgilere sahip olmamaları olabilir. Çünkü tartışmanın akışını tartışmacıların bilişsel durumları ve sahip oldukları veya olmadıkları bilgiler belirler. Ortaya konmayan bilgiler ise göz önündeki temel anlaşmazlığı giderecek ip uçlarını verebilir. Çalışma kapsamında dışarıdan dahil edilecek yeni veriler sayesinde taraflar arasında uzlaşma zeminini önerileri yapılabilir. Eemeren, tartışmanın analizi sırasında, tartışmacıların söylemlerini yeniden yapılandırırken, kuşbakışı bakma imkanı olan analizci (Eemeren'in Rabbi olarak isimlendirdiği), ampirik alana girdiğinde, kendisine tartışmalı gerçeklik hakkında hangi özel bilginin onun için yararlı olabileceğini sorar (Eemeren ve Grootendorst, 2004, 29-30). Örneğin ampirik bilgiyi, tartışmalı söylemin belirli bir bölümünün gerçekten "gerçekçi" olup olmadığına karar vermek için kullanabilir (Eemeren ve Grootendorst, 2004, 30). Analizin bu bölümünde Eemeren'in pragma-diyalektik yaklaşımı çerçevesinde önerdiği bu yönteme göre hareket ederek, Fairclough modeliyle birlikte çalıştırılmıştır. Bu çerçevede, eleştirel rasyonalitenin normatif duruşu sebebi ile taraflar arasındaki fikir

ayrılığının giderilerek verimli bir müzakere zemininin tesis edilmesi için metin dışından ampirik bilgiler eklenmiştir. Bu aşamada, eleştirel sorulara cevap verilirken eş zamanlı olarak, aktörlerin yaptığı çerçevelenmeler analiz edilerek, tartışma analizi ile uyum içinde olup olmadığına bakılmıştır.

Son aşamada, tarafların eleştirel sorularla değerlendirilen argümanlarına göre iddialarının geçerliliği ve olumlu ve olumsuz sonuçlarına göre önerdikleri eylemler değerlendirilmiştir. Görünen odur ki, tarafların teknik-bilimsel altyapı ve dünya görüşü farklılıklarına göre sahip oldukları bilgiler, kuşbakışı bir görüşle ampirik bilgilerle tamamlandığında veya yeni bir bilgi ortaya konulduğunda (Eemeren ve Grootendorst, 2004) ve aynı kavramlara yüklenen farklı anlamlar ortak bir çerçevede buluşturulduğunda, uzlaşma zemini sağlamak adına bir içgörü oluşturulabilir.

Helal Gıda Sertifikası'nın dünyada ve Türkiye'de uygulanmaya başlamasının tarihçesinden yukarıda bahsedilmişti. Bu tariheye bakıldığında, "HGS'nin bir gereklilik olup olmadığı", her ne kadar savunan ve karşısında olan tarafların argümanları ve bu argümanlara kaynak teşkil eden değerler ve hedefler değişiklik gösterse de, 1980'lerden bu yana bir şekilde gündem teşkil etmiştir. Analizi yapılacak olan televizyon programındaki tartışmada HGS'nin uygulanmaması teklifiyle gelen tartışmacının, HGS'ye olan itirazları iki boyutuyla ön plandadır. Bunlardan ilki, HGS'nin hem Türkiye'de hem de dünyada politik ve ticari bir malzeme haline getirilmiş olması üzerinedir. Bir başka ifade ile, dini bir kavramdan politik ve ticari bir pazar oluşturulması (dinin pazarlaştırılması, *marketization of religion*) ve buna itirazlar üzerinedir. Diğer bir odak noktası ise, sertifikanın resmi devlet kurumları tarafından da veriliyor olmasına olan itirazdır. Burada, devletin anayasası uyarınca laik/seküler olması gereken yapısı açısından bakılarak, laik bir devletin, resmi bir kurumunda dini bir kavram üzerinden yapılaşmaya gitmesi eleştirilmektedir. HGS'nin uygulanması gerekliliğini savunan tartışmacıların odaklandığı nokta ise müslüman halk için "helal" kavramının önemi ve bu öneme binaen, inanç ve bilgi edinme özgürlüğü bağlamında gıdaların helal olup olmadığının bilinmesi gerekliliğidir. Özetle tartışma, helal kavramı, müslüman toplumun inanç ve bilgi edinme özgürlüğü ile dini kavramların politikaya ve ticarete alet edilmesi ve devletin HGS ile zeval verdiği laikliği ana başlıkları üzerine oturmaktadır.

5.1. Müzakere şeması oluşturulması ve öncüllerin belirlenmesi

Çalışmanın bu bölümünde, öncelikle 2.2. de detayları verilen, Fairclough (2012) de tanımlanmış olan, bir tartışmadaki koşullar, amaçlar ve araç-amaç ilişkilerinin değerlendirildiği müzakere şeması hazırlanacaktır. Şemayı hazırlarken Fairclough ve Fairclough'ın önerdiği pratik argümanlarda bulunan öncülleri yeniden hatırlayalım:

Aktör C koşullarındadır.

Aktör G hedefine ulaşmak istemektedir (bu amaç normatif bir kaynaktan çıkarılabilir)

Şayet Aktör A eylemini C koşullarında gerçekleştirirse G hedefine ulaşır.

Bu sebeple Aktör A eylemini gerçekleştirmelidir.

Bu durumda, belirlenmiş bir G hedefine sahip ve bir takım C koşullarında bulunan bir aktör mevcut koşullarını gelecekte hedefine uygun durumlara dönüştürebilecek bir A eylem planı önermektedir. Bu hedef bir takım değerler, istekler ve yükümlülükleri gerçekleştirme kaygısıyla ilgilidir. Mevcut bilgilerine dayanarak Aktör G hedefine ulaşmak için C koşullarında A1 (belki A2, A3 şeklinde diğer eylemlerde dahil edilebilir) eylemini yapması gerektiğini öngörmektedir. Mantıklı bir karar verebilmek için aktör her bir seçeneği potansiyel olumsuz sonuçlarını da göz önünde bulundurarak eleştirel bir teste tabi tutmalıdır. Pragmatik bir argüman olumsuz sonuçlarına göre eylem önerisini potansiyel olarak kendisi çürütebilir. Halbuki argümanın geçerliliği veya öncüllerin gerçek olup olmaması önerilerin mantıksız olduğunu göstermeyebilir. Bu durumda olumsuz sonuçlardan çıkan pragmatik argüman şu şekildedir;

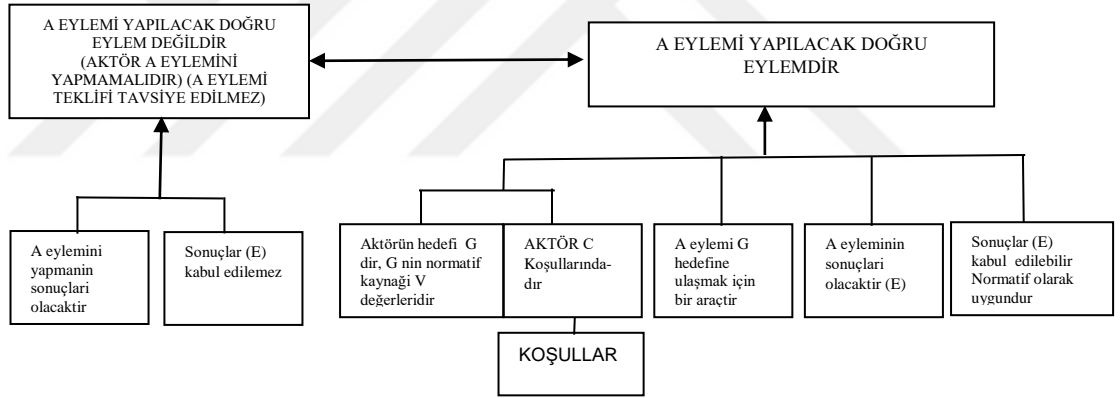
Aktör A eylemini yaparsa (teklif A'yı benimserse), sonuç (etki) E gerçekleşecektir. Sonuç E kabul edilemez.

Bu nedenle, aktör A eylemini yapmamalıdır. (A önerisini kabul etmemeli).

Fairclough bu tür tartışmaları birçok aktivite türü için ortak olan, karar verme ve eyleme geçme süreçlerine zemin oluşturan normatif-pratik sonuçların ortaya çıktığı bir tartışma türü olarak değerlendirir. Bu doğrultuda, Fairclough'ın müzakereci eylem tipleri için önerdiği, hedef ve koşullardan (şemanın merkezinde gösterilmektedir) çıkarılan pratik argümanın, sonuçtan (şemanın solunda gösterilmiştir) ortaya çıkan pragmatik bir argüman ile test edildiği Müzakere Şeması Şekil 3.'de verilmiştir. Fairclough'a göre eylemlerin istenen veya istenmeyen

sonuçları olacaktır, ancak hedeflenmeyen sonuçlar bazen öngörülebilir bazense öngörülemez. Eleştirel bir bakış açısıyla, istenen sonuçlar, A eylemi yapıldığında elde edilse bile, öngörülebilir istenmeyen sonuçlar açısından “bundan daha iyisi yapılamazdı” denebilir. Aslında hedeflenen sonuçlar dahi (yani hedef G) kendisi kabul edilemez olabilir. Bu durumların ikisinde de A eyleminin yapılmasına dair eleştirel bir itiraz getirilebilir ve aktörün “A eylemi yapılmalıdır” şeklindeki hipotezi böylece çürütülebilir. Bununla birlikte, olumsuz sonuçlar prensipte kabul edilemez olsa bile, A eylemine karşı eleştirel bir itiraz teşkil etmez (bu bir B planı veya hafifletici bazı stratejiler olmasından veya olumlu sonuçlarla karşılaştırıldığında olumlu sonuçların daha baskın olmasından kaynaklanabilir) ve A eyleminin gerçekleşmesi karşıt hususlara rağmen hala gündemde kalır (Fairclough, 2015, 61).

Şekil 3. Müzakereli eylem türlerinde akıl yürütme; Müzakere Şeması (2015, 2016)

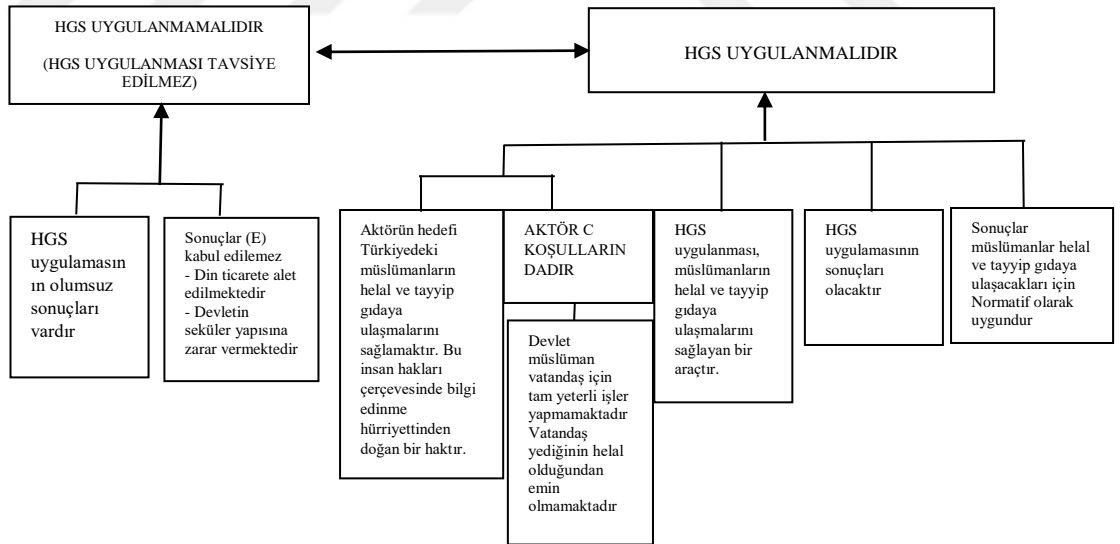

Pratik iddialar, olumlu sonuçların tartışılması ile desteklenebilir. Hedeflerden (G) çıkarılan argümanın kendisi olumlu sonuçlardan kaynaklanan bir argüman olarak görülebilir. Olumlu sonuçlar, ayrıca, açıkça hedeflenmeyen (aktörlerin başlangıç hedefleri arasında yer almasa bile) ancak meydana geleceği tahmin edilebilen istenen yan etkileri de içerir. Şema 4’ün sağ tarafı, (amaçlanan veya amaçlanmayan) olumlu sonuçlardan (E) çıkarılan argümanları temsil etmektedir (Fairclough, 2015, 61). Şekil 3., iki argüman şemasını, hedeflerden çıkarılan pratik argümanı ve sonuçtan çıkarılan pragmatik argümanı birbirine bağlayan, metodoloji kısmında detayları verilen Fairclough ve Fairclough 2012’de önerilen şemanın gelişmiş halidir. Ayrıca bu şema açıklamaların argümanla nasıl ilişkili olabileceğini de gösterir.

Fairclough'a göre, A eylem önerisini kabul etme kararı, A'nın doğru hareket tarzı olduğu hipotezi mevcut tüm bilgiler ışığında kritik testlere tabi tutulmuşsa ve buna karşı yapılan eleştirel itirazlara karşı da doğru savunulmuşsa makul olur (Fairclough 2013, 2014, 2015). Buradaki eleştirel itirazdan Fairclough'ın anladığı, eylemi gerçekleştirmemek için gereken baskın sebebin ortaya konması, yani müzakereci aktivite tiplerinin bir özelliği olan "sebeplerin tartılması" işleminde, konunun bağlamında normatif önceliğe sahip başka bir sebep varsa onun ortaya konmasıdır. Eleştirel sorgulamanın en önemli noktası, bir dizi alternatif teklifi tek ve sadece "en iyi" olana indirgemek değil, bunlar arasından belirgin bir şekilde mantıksız olanları ortadan kaldırmaktır. Buradaki temel kavram Fairclough'a göre, hem argümanın hem de mantıklı olana karar verme işlevinin eleştirel görüşe ve mantığa uygun olmasıdır.

Bu temel kavramlara göre Şekil 4.'de "HGS uygulanmalıdır?" argümanı üzerine hazırlanmış olan Müzakere Şeması görülmektedir.

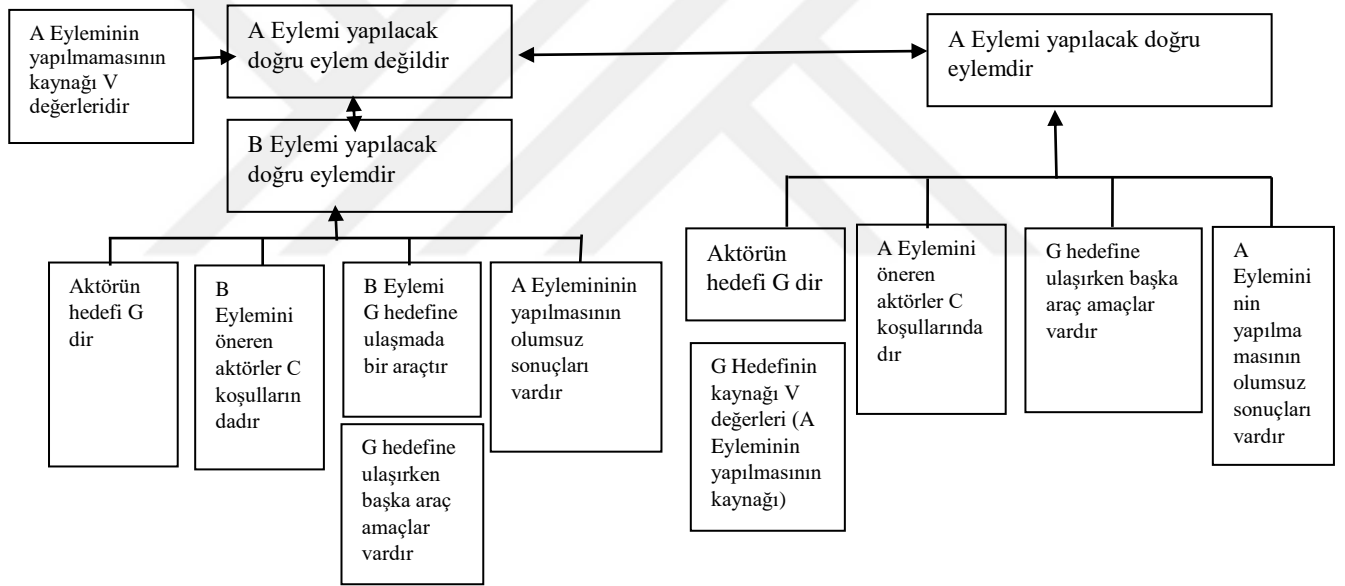
Şekil 4. Helal Gıda Sertifikası Uygulanmalıdır argümanının pratik akıl yürütme şeması

Şema bu argüman için bir doğruluk testi yapmaya uygun olsa da karşımıza başka bir zorluk çıkmaktadır. İlk bakışta tartışma, bir argüman ve karşı argümandan ibaret gibi görünse de, taraflardan birinin önerdiği başka bir eylem söz konusudur. Bir başka ifade ile analizi yapılacak olan metinde ki 'HGS uygulanmalıdır' eylem önerisinin

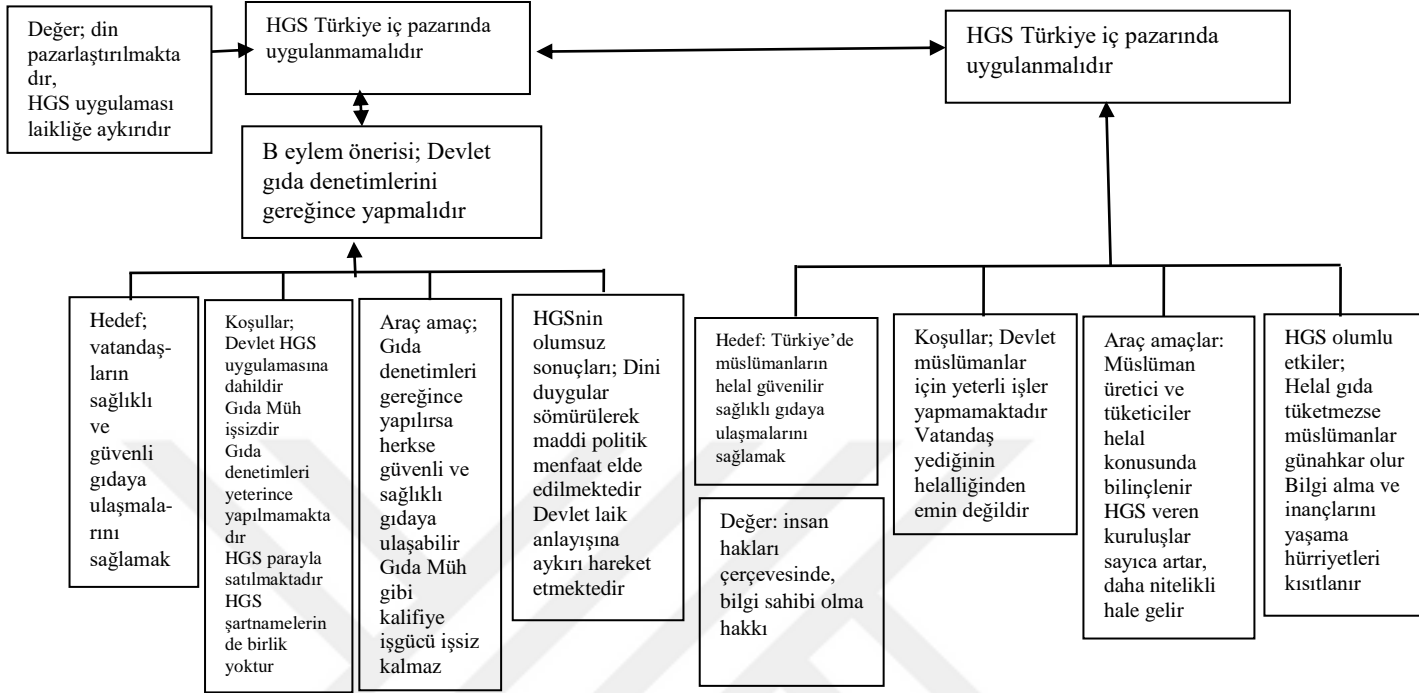
karşısında ‘HGS uygulanmamalıdır, ancak yerine diğer sertifika programları uygulanmalıdır’ şeklinde karşı argümana ilaveten yeni bir eylem önerisi mevcuttur. Bu eylem önerisinin de gerektirdiği araçlar, dayandığı koşullar ve ulaşmak istediği hedefler vardır. Dolayısıyla karşılıklı iki aktörün birisinin argümanı diğerinin karşıt argümanı olmakla birlikte, karşıt argüman sahibinin önerdiği yeni eylem planına yönelik başka öncüller söz konusudur. Yani Şekil 4.’de hazırlanmış müzakere şeması, sadece bir eylem önerisinin değerlendirmesini yaptığı için bizi çalışmanın ana amacına ulaştırmaz. Çünkü asıl sorumuz olan karşıt görüşteki tarafların uzlaşma zeminini aramak için karşılıklı argümanların çapraz değerlendirmelerini yapmak gerekir. Bu amaçla Müzakere Şeması karşılıklı ortaya atılan argümanların birbiriyle olan ilişkisini gösterecek şekilde Şekil 5.’de yeniden hazırlanmıştır.

Şekil 5. Kompleks argümanlar için tartışma şeması

Bu şema, analizi yapılacak olan metnin içinde açık veya örtülü olarak bulunan öncüller tespit edildikten sonra şu şekilde oluturuşabilir.

Şekil 6. HGS Uygulanmalıdır veya Uygulanmamalıdır karşıt argümanları için kompleks müzakere şeması

Görüldüğü gibi, şemayı kompleks hale getiren iki önemli etken vardır. İlki “HGS uygulanmamalıdır” diyen tarafın yeni bir eylem önerisinde bulunmasıdır. Diğeri ise bununla bağlantılı olarak, tartışmacının ortaya koyduğu hedef, koşullar ve araç amaçlar gibi öncüllerin yeni eylem önerisi için geçerli olmasıdır. Zira Fairclough’ın şemasında bu öncüller yeni eylem önerisi için değil eylemin karşısında olan görüşe aittir. Bu tartışmada ise tartışmacı önerilen eylemin karşısında olsa da değer, koşullar ve araç amaç öncüllerini yeni önerdiği eylem için ortaya koymaktadır. Bu durumda şemanın yeniden yapılandırılmasına gerek duyulmuş ve öncüllerin hem eylemin karşısında olan argümanla hem de yeni eylem önerisi ile ilişkilerini ortaya koymak gerekmiştir. Yeni bir şemanın oluşturulmasının gerekliliği eleştirel soruların cevaplandırılması sırasında daha rahat anlaşılabilir. Şayet şema sadece argüman ve argümana itiraz şeklinde basit olarak hazırlansaydı, HGS uygulamasının karşısında olan tarafın hedefi ile argümanı arasında bir bağlantı kurulamayacağından, argümanın mantıklı olup olmaması testinden geçemeyecek ve değerlendirme eksik kalacaktı. Halbuki tartışmacının ortaya koyduğu hedef, karşı tarafın önerdiği eyleme itirazı ile değil yeni eylem önerisi ile doğrudan ilgili olup kompleks bir tartışmanın güzel bir örneğini teşkil etmektedir.

5.2. Öncüllerin eleştirel sorularla değerlendirilmesi

Çalışmanın bu bölümünde pratik argümanları yorumlayabilmek için Tablo 1.de verilen eleştirel soruların (ES) cevaplarına bakılacaktır. Bu çalışma bünyesinde tabloda yer alan eleştirel sorulardan ilk bölüm, yani öncüllerin mantıklılık ve gerçekliklerinin değerlendirilmesi yapılacaktır. Bir diğer ifade ile öncüller mantıksal çerçevede değerlendirilerek “akla uygunluk” anlamında kabul edilebilir olup olmadıklarına bakılacaktır. Walton’a göre (2006) bu amaçla pek çok eleştirel soru yöneltilir de bu çalışmada yukarıda verilen Fairclough’ın özet tablosunda sorulan soruların ilk bölümü değerlendirme için yeterli görülmüştür. Çünkü tartışmacıların hedefleri, içinde bulunduğu koşullar ve sahip oldukları değerlerin mantıksal olarak doğrulukları ve gerçekte mevcut olup olmadıkları sorularının cevapları bu çalışmanın sorusu olan tarafların uzlaşmaları için bir içgörü oluşturabilmeye yeterlidir.

Tablonun tamamı için öncüllerin, sonuçların ve çıkarımların sorgulanması söz konusudur. Bu tabloda sorulan eleştirel sorulardan ES4 ve ES5, önerilen eylemin mantıklılığını test eder, analiz sonucu eylemin mantıksız olduğu ve terk edilmesi gerektiğini gösterilebilir. Diğer sorular ES1 ve ES2 hedeflere göre argümanın öncüllerini, akla uygun olup olmadıklarını (beraberinde gerçek olup olmadıklarını da) sorgular. Son olarak da ES6 öncüllerden sonuca ulaştıran çıkarımları sorgular, böylelikle sonuca etki eden başka öncüllerin de eklenebileceği tespit edilebilir. Fairclough’a göre bu sorular bir muhalif gibi, eleştirel bir bakış açısından da sorulabilir, veya bir taraftar gibi, tartışmacı tarafından ortaya konan eylem önerisini (ve sözde eylemi destekleyen argümanı) değerlendirmek (bu aktör veya aktörün tarafını tutan biri de olabilir) içinde sorulabilir (Fairclough, 2016, 62). Bu çalışmada ise muhalif veya taraftar olmadan “mevcuttaki” durumu değerlendirmek yönünde sorular tarafsız bakış açısı ile sorulacaktır.

Tablo 1. Pratik argümanların yorumlanması için sorulacak eleştirel sorular

- 1- Öncüllerin mantıksal olarak kabul edilebilirliklerinin (gerçeklik) tespit edilmesi
  - 1- ES1 Prensip, A eylemini yapmak G sonucuna ulaşmamızı sağlar, öncülü doğru mudur?
  - 2- ES2 Aktör gerçekten C durumları içerisinde olduğu doğru mu?

- 3- ES3 Aktörün gerçekten de belirttiği amaçlar ve değerler (motivasyonları yani) i taşıdığı doğru mu?
- 2- Sonuçların akla yatkınlığının test edilmesi
  1. ES4 A eyleminin istenen sonuçları (yani amaçlar) kabul edilebilir mi?
  2. ES5 A eyleminin önceden görülebilir istenmeyen sonuçları (yani riskler) kabul edilebilir mi?
- 3- Çıkarımların test edilmesi
  1. ES6 (mantıklı alternatifler arasında) A eylemi bağlama göre karşılaştırıldığında diğerleri içinde daha iyi olan mı?

Burada bahsedilen format, yapılan eleştirel sorgulamada, araçlar ve hedefler hakkındaki müzakere sürecini tek bir tekrarlanan işleyişte birleştirir (ES1). Şöyle ki şayet uygulanan eylem ve hedef arasında bir ilişki kurulamazsa hedefe giden diğer araçlara bakılır. Yani Fairclough'ın "Başarılı bir meydan okuma" (Fairclough, 2016, 62) olarak gördüğü argümanın testten geçememesi müzakere sürecini bir önceki aşamaya veya başlangıç noktasına yönlendirecektir. Öngörülebilir yan etkiler kabul edilemezse, yeni bir pratik teklif yapılmalıdır ve test işleyişi tekrar başlayacaktır. Hedefin kendisi kabul edilemezse, müzakereye, doğru yolu gerçekleştirmek için doğru araçlar hakkında yeni bir tahmin yapmadan önce, gözden geçirilmiş bir hedefle yeniden başlamak istenebilir. Tartışmacı, yani aktör, elbette bu eleştirilerin herhangi birini doğru bulmayabilir. Örneğin, A eylemini uygulamanın öngörülebilir başka sonuçlara götürebileceğini (E) ya da bu olası sonuçların dengeler açısından kabul edilemez, -örneğin, istenmeyen ya da normatif olarak dengede olmayan- olacağını kabul etmeyebilir (Fairclough 2013,2014, 2015, 2016). Analiz edilirken bu hususlar gözden geçirilecektir.

5.2.1. ES1; A eylemini yapmak G hedefine ulaşmamızı sağlar mı?

ES1'e göre müzakere şemasında belirttiğimiz A eyleminin G hedefine sonucuna ulaşmamızı sağlayıp sağlamayacağı değerlendirilecektir. Yani aktörün savunduğu Helal Gıda Sertifikasının yurt içinde uygulanması (A eylemi) Türkiye'de müslümanların helal, güvenli ve hijyen, yani tayyip, gıda tüketmelerini (G hedefi) sağlar mı? Aynı soru karşı argümanı sunan tarafın, yani "HGS yurt içinde uygulanmamalı" eylemi bu aktörün hedefi olan "Türkiye'nin her yerinde temiz ve güvenilir gıdaya her vatandaşın ulaşması"nı sağlar mı? sorusunun da cevabına

bakılacaktır. Şekil 6.'da görüleceği gibi, HGS karşıtı aktörün karşı argümanının yanı sıra önerdiği başka bir eylem söz konusudur. Bu da “HGS uygulamak yerine gıda güvenliği ve hijyenini sağlamaya yönelik evrensel standartlar (CODEX, ISO gibi) uygulanmalı, Devlet de HGS'ye yapacağı yatırımı bu tür denetleme mekanizmalarına yapmalıdır.” şeklindedir. Bu argüman aktörün hedefine ulaşmada karşı argümanından daha ilişkili ve tutarlı görünmektedir. Bu sebeple HGS karşısında olan aktörün hem karşı argümanı hem de alternatif eylem önerisi hedefe ulaşma açısından ayrı ayrı değerlendirilecektir.

Önce HGS taraftarı olan aktörlerin önerdikleri eylem ve ortaya koydukları hedef ile ilişkisine bakalım. Programın çözümlenmesine bakıldığında ilk göze çarpan husus, HGS'yi savunan tarafın programın sonuna kadar HGS ile ilgili bir bilgilendirmeye değinmemiş olmasıdır. Konunun savunucusu pozisyonunda olan 2 tartışmacıdan ARD, tartışma boyunca HGS'nin ne olduğundan ve hangi amaca hizmet ettiğinden çok, gıdanın helal ve tayyip olmasını sağlayan koşullardan ve bu koşulların müslümanlar açısından öneminden bahsetmektedir. MN ise program boyunca, HGS'nin teknik olarak ne olduğundan ziyade, bu sertifikaya sahip ürünleri alan müslümanların, yediklerinin helal olup olmadığına dair bilgi edinme hürriyetlerinin sağlanmış olduğuna vurgu yapmaktadır. Ayrıca ARD gibi helal kavramının bir müslüman açısından neden önemli olduğu üzerinde durmaktadır. Dolayısıyla tarafların metin içerisindeki söylemlerinden, HGS'nin Türkiye'de müslümanların helal, güvenli, tayyip gıda tüketmelerini (G hedefi) sağlayıp sağlamayacağına dair direk bir argümana rastlayamıyoruz. HGS'yi savunanlar tarafından konu sadece helal kavramı üzerinde döndürülüp HGS'ye değinilmemiştir. Karşı argümanı savunan taraf da bu eksikliği ortaya koymakta ve 6 farklı yerde HGS'nin teknik tanımının HGS'yi savunanlar tarafından bilinmediğini belirtmektedir.

HGS karşısında olan taraf, BÖ, ayrıca, HGS ile ilgili olarak savunan taraftan bir argüman gelmediği için 4 farklı yerde kendi bilgileri çerçevesinde HGS tanımlamasını yaparak, hedef ve argüman ilişkisini kendi bakış açısından ortaya koymaktadır. HGS tarafında olan tartışmacılardan ARD bir yerde helal ve güvenli gıda arasında ilişki olduğunu belirtirken, MN de bir yerde HGS'nin farklı boyutları olduğuna vurgu yapar. Ancak burada da bu boyutlar hakkında bilgi vermez.

33 CÖ: Yazıyo mu siz biliyomusunuz hiç gördünüz mü böyle sertifika

34 MN: Hayır helal nedir sorusuna hoca efendi cevap versin

35 CÖ: Bilge Hanım siz gördünüz mü?

36 BÖ: Hayır öyle bir sertifikanın varlığından haberdarız sadece

51 BÖ: ..... Helal sertifikasyonu diye bir tanımlama var. Helal gıdayı kapsamıyor sadece. Helal sertifikasyon, kozmetiği de kapsıyor, taşımayı da, etiketlemeyi de, markalamayı da, lojistik hizmetleri de, seyahati de, bunun ilgili çok ciddi bir sertifikasyon yapılıyor, yurt dışında böyle. Türkiye de ..... TSE ye bununla ilgili bir yetkilendirme yapılıyor. .... O günden beri tartışılan bir kavram aslında 2005 den beri Türkiye’de tartışılıyor. Fakat son dönemlerde ön planda olmasının nedeni, biraz mevcut siyasi iktidardan kaynaklı olduğunu düşünüyorum ben. .... Türkiyede gıdayla ilgili ve dünyanın her yerinde gıdayla ilgili süreç gıda güvencesi ve güvenliği üzerinde yürüyor. Gıda güvencesi çok basit olarak tanımlamaya kalkışırsak, açlık üzerinden üretilen söylemleri kapsıyor, gıda güvenliği de gıdanın hijyenik anlamda halkın sağlığına uygun olması için oluşturulan zeminde, o süreci kapsıyor..... Helal gıda güvence kısmında yok, açıklıkla ilgili kısmında yok. Yani Türkiyede açlık varken, hakikaten dünyanın pekçok bölgesinde açlık varken ve bir milyar insanı aşmışken, açıklıkla ilgili sayı dünya üzerinde, helal gıda kapsamı içerisine girmiyor.....

59 BÖ: ..... Gıda güvenliği kısmında, gıda güvenliği kısmında Türkiyede denetimler çok yeterli düzeyde yapılamıyor ve bununla ilgili, üzerine Türkiye’de başlayan bir süreç var. Helal gıda sertifikasyonu gibi bir süreç var. Henüz güvenli gıda üretilmezken, gıda güvenliği Tarım Köy İşleri Bakanlığında ne yazık ki yetkin ve etkin şekilde yapılamazken, Helal Gıda Sertifikasyonunu sadece teknik bir konu değil politik bir konu olduğunu düşünüyoruz.....

60 CÖ: Yani siz yalan mı diyorsunuz anlamadım, biraz daha... şey olarak..

61 BÖ: Yalan değil, şöyle, sertifikasyonla ilgili olduğu için ticari bir boyutu var bunun. Yani bunun gıda güvenliği üzerinden yada gıda gereksinimi üzerinden değil halkın talepleri üzerinden, Türkiye gibi %99 u müslüman olan bir ülkede, hani bir başka ülkede yapılması belki anlaşılabilir,

63 BÖ: Fransada kalkıp böyle bir talep anlaşılabilir. Fakat Türkiye gibi bir ülkede zaten helal gıdanın sorgulanması, bunun devlet üzerinden (vurgulu bir ifade ile) yapılması sıkıntılı,...

116 BÖ: Cüneyt bey çok farklı bir düzlemde açıkçası ben böyle düşünmemiştim. Biraz daha teknik gideriz belki diye düşünmüştüm. Ama farklı bir düzlemde...

142 BÖ: Helal gıda kimse şunu algılamasın güvenli gıda demek değildir. Çünkü tanımlarda ikisi çok farklı. Helal gıda çok başka bir sertifikasyonu gerektiriyor. Din üzerinden böyle birşey ve ticari usullerle böyle birşeyi gerektiriyor.....

148 ARD: Bakınız, Tamam onun üzerinde durucam. Helal gıda ayrı, güvenli gıda ayrıdır dedi hanfendi.

150 ARD: o bizim literatürümüze hakim olmadığı için bu ifadeleri kullanıyor. Bir gıdanın helal olması için mutlaka güvenli olması lazım

151 CÖ: Zaten diyosunuz güvenli olmayanı...

152 ARD: Güvenli vasfını yitiren gıda helal gıda olmaktan çıkar

153 CÖ: Ama öyle birşey yokmuş ki sertifikasyonda. Öyle birşey sormuyor dini kurallar geçerli mi diye soruyo.....

245 BÖ: bi saniye hayır hayır, helal gıdadan söz ediyorsunuz, ama helal sertifikayla ilgili bilginiz olmadığı çok açık. Helal sertifikasyonu içerisine neleri katıyor az önce söyledim. Ama siz durup durup helal gıda üzerinden konuşuyorsunuz ve bunun ticari boyutlarından da söz etmiyorsunuz. Nasıl sertifikalandırıldığı...

246 MN: ya tabi var ben beş çeşit boyut üzerinde konferans verdim

247 BÖ: bi saniye, cüneyt bey sordunuz siz nasıl sertifikalandırıldığı

248 MN: 5 boyutunu anlatmışım

249 BÖ: anlatmadınız bunu

250 MN: helal...

251 BÖ: cüneyt bey sordu az önce anlatmadınız

252 MN: 5 çeşit boyutu üzerinde tebliğ verdim dedim

253 BÖ: hiçbir zaman anlatmadınız

254 MN: iktisadi konusuna getiriyorsunuz, bilmem sekülerizmin propagandasını yapıyorsunuz

255 BÖ: ama az önce cüneyt bey sorduğunda bunların hepsinin yanıtını verebilirdiniz vermediniz

256 MN: verdim, kısaca verdim, anlayan anlar

257 BÖ: nasıl yapılıyor denildi fakat bununla ilgili bende bilgilenmedim az önce

Özetle, tüm tartışma boyunca HGS'nı savunan taraf, Türkiye'de müslümanların helal ve güvenilir gıda yemeleri ile HGS arasında bir ilişki kuramamışlardır. Aksine karşı görüşte olan BÖ tarafından hem bu argümanın ortaya konulmadığına dair net ifadeler (245, 249, 251, 253, 255, 257) hem de HGS'nın buna imkan vermediğine dair bilgilendirmeleri (36, 51, 142) söz konusudur. Bu durumda, tartışma metnine bakarak HGS'yi savunan tarafın önerdiği eylemin, hedeflerine ulaşmakta bir yol olduğu çıkarımını yapmak güçtür. Bu anlamda eylem-hedef ilişkisi kurulamadığından argüman geçersizdir denebilir. Ancak bu noktada iki önemli sorunu ortaya koymak gerekir. İlki HGS karşıtı olan görüşün HGS ile ilgili verdiği bilgilerde ki çerçevelenmelerdir. Entman'ın iddia ettiği gibi, bir argümanla ilgili tarafların tartışmada karşı tarafı ikna etmek adına bazı noktaları daha dikkat çekici hale getirerek, yani “çerçeveleyerek” ortaya koyması veya Fairclough'ın iddia ettiği gibi belirsizlik ve riske sebep olabilecek (Fairclough, 2016, 7), aktörlerin eksik ve/veya yanlış bilgiyi ortaya koyarak karar sürecini etkilemeleri söz konusudur. Çalışmanın amacı tarafların uzlaşması olduğu için kuşbakışı bir müdahale ile, metinde tarafların ortaya koy(a)madığı, ancak uygulamada (gerçekte) olan bilgileri getirip, farklı çerçevelerden de argümanları tekrar değerlendirmek gerekir.

Şöyle ki yukarıda, “HGS nedir?” başlığında verilen bilgilerden görüleceği üzere, bir gıdanın helal olması kriterlerinden bir tanesi de, hijyen, sağlık ve güvenlik şartlarına uygun olmasıdır. Bu uygunluk iki şekilde tespit edilir. Üreticinin hali hazırda sahip olduğu gıda güvenliği ve hijyeni standartlarına uygunluk belgelerine bakılır veya bu belgeler yoksa (HGS veren kuruluşların şartnamelerine göre değişmekle birlikte) bir takım standartların şartnamelerine göre gıdanın güvenli ve hijyen olduğuna dair analizler yapılır. Gıda güvenliği ve hijyeni standartlarına uygun gıdalar bu aşamadan geçerek diğer helallik kriterlerine bakılır. Dolayısıyla gerçekte ve uygulamada HGS helalliğinin yanısıra gıda güvenliği ve hijyenini de gözetmektedir. Bu anlamda, tartışmacının önerdiği eylem “HGS uygulanması”, “müslümanların, helal, hijyen ve güvenli gıdaya da ulaşmasını sağlar hedefini gerçekleştirmiş olur. Metinden eylemin hedef doğrulaması yapılamasa da, gerçek koşullarda eylem hedefe götürür doğrulaması yapılabilmektedir. Bir başka ifade ile ilk eleştirel soruya göre argüman ilk testten geçer.

Burada argümanın gerçek hayatta, yani “pratikte” uygulanabilir olup olmadığı değerlendirilmesi analizci tarafından yapılmıştır. Fairclough modelinde olduğu gibi sadece metne sadık kalarak bir değerlendirme yapılsaydı, sadece semantik ve mantıksal bir değerlendirme yapılmış olacaktı. Bu anlamda tartışmadaki argümanları pratik olarak da (gerçekte olup olmadığını) değerlendirmek için tartışma esnasında tartışmacılar tarafından dile getirilmeyen ancak argümanın doğru ve geçerli olmasını tamamen etkileyecek olan bilgiler, (ampirik olarak eksik veya yanlış ise doğrusunu) dış kaynaklardan getirilmiştir. Yöntemin pratikte fayda sağlayabilmesi için bu gereklidir. Dolayısıyla yöntemin eksik gibi görünen bu yönüne, Eemeren’in pragmatik yönteminde önerdiği şekilde, uzlaştırma için “kuşbakışı” bakılarak, analizci tarafından ampirik bilgiler getirilip, katkı sağlanmıştır.

Fairclough, şayet argüman geçersiz olursa burada durmaz ve araçların hedefle olan ilişkisinin de gözden geçirilmesini önerir. Ancak eylem-hedef ilişkisini kurmakta yaşanan sıkıntı, ‘HGS uygulanmalıdır’ eylemini öneren tarafın araçlarını tespit etmekte de yaşanmaktadır. Tartışmacıların araçlar öncüllerini tespit etmek istendiğinde, araç eylem önerileri açık bir şekilde ifade edilmemektedir. Tartışmacılar “İslamın helal dairesinde çizdiği şartlara uyararak sevap kazanmak, günahı kaçınmak için, ithalata market raflarına gelen ve yerli olup müslüman olmayan üreticiler tarafından üretilen gıdaların helal olup olmadığı tespit edilmeli” şeklinde anlaşılabilir söylemlerde bulunmakta, ancak HGS ile direkt bir ilişki kurmamaktadır. Sadece tartışmada 2 farklı yerde, “Türkiye iç piyasasında HGS veren kuruluşlar daha nitelikli hale gelmeli, büyümeli, yaygınlaşmalıdır, bu sayede müslüman toplumun helal ve tayyip gıda tüketilmesi sağlanabilir” şeklinde anlaşılabilir ifadeler geçmektedir.

4 ARD: helal gıda konusu müslümanlar için fevkalade önemli bir konudur. Yaradan yeryüzündeki bütün varlıkları bizler için yaratmıştır. ve Bizlerin şu veya bu şekilde yararlanabileceğimiz, ki bütün maddeler Kur'an dilinde rızık olarak sunuluyor, ama bu rızıklardan yararlanırken onların helal ve tayyip olması ön şartı ileri sürülüyor

6 ARD: Şimdi helal ve tayyip olması bu nitelikler içinde rızıklardan yararlanılması müslümanlar için bir ibadet görevi olduğu, ibadetleri ile alakalı olduğu yaradanın huzurunda sorgulanacakları bir konu olduğu için fevkalade önem arz ediyor.

7 CÖ: peki ama düne kadar önemli değildi de bu şimdi mi önemli oldu. Neden şimdi

8 ARD: Efendim, bir, ithal ürünler çoğaldı. İki, yabancı yatırımcılar ülkemizde gıda sanayinde yatırım yapar oldular. Üç, ülkemizde domuz çiftlikleri kurulmaya sayıları artmaya başladı.

9 CÖ: başladı mı ben en son haber yaptım, bir tane bile yoktu, kurulmuyordu. Yada izin verilmiyordu kurulanlara

10 ARD: efendim, ben deniz doğrudan konuyu inceleme gücüne sahip değilim, intikal ettirilenleri medyaya aldıklarımızı aktarıyorum

11 CÖ: Evet

12 ARD: Bir dördüncüsü, bir dördüncüsü ... müslümanlarda helal gıda konusundaki duyarlılıklar giderek azaldı. Böyle olunca birilerinin çıkması ...müslümanlar adına konu üzerinde hassasiyetle durması bu konuları gündeme taşıması gerekirdi

13 CÖ: O da oldu diyorsunuz,

14 ARD: Olmakta

130 MN: Yani fert dinle dünya işlerini ayıramaz. Bir tarafta içki içip ondan sonra gelip namaz kılamaz vesaire neyse. Şimdi fert laik olamayacağına göre ve anayasa ve insan hakları sözleşmelerine göre herkesin kendi dini inancını yaşama hürriyeti olduğuna göre dini inancını yaşamak isteyenler dini inancımıza göre biz **helal gıdayla beslenmek istiyoruz şeklinde bir temayül bir eğilim ortaya koyuyorlar. Bu eğilime şimdiye kadar cevap verilmemiş Türkiye’de çok geç kalınmış. Bütün dünya ülkelerinde böyle 60 tane kadar böyle helal gıda sertifikası veren kuruluş varken Türkiyede daha yeni emekleme çağında bir tane kuruluş faaliyet göstermeye çalışıyor. Bu çok büyük bir gecikmedir.** Hanfendinin dediği gibi Türkiyenin %99 unun müslüman olması demek Türkiyedeki her türlü gıdanın helal olması manasına gelmez. Yani küreselleşen bir dünyadayız....

Tartışmanın bağlamla ilgili kısımlarında **kahın** olarak gösterilen ifadelerden, HGS’nin halkın helal ve güvenli gıda tüketmesi için gerekli bir uygulama olduğuna yönelik bir çıkarımda bulunmak mümkün olabilir. 6-14 arası diyalogda, ARD helal kavramının müslümanlar için önemine binaen, gıdaların helal olup olmadığının anlaşılması gerektiğinin altına çizerek, direkt olarak ifade etmese de, “bunun da HGS ile anlaşılması mümkündürü” işaret ediyor denebilir. Benzer şekilde MN’nin 130 daki ifadelerinden, müslümanların helal gıda tüketme talebinin olduğu iddiasından hareketle “bu bilgiye HGS ile ulaşılabilir” diyor denebilir. Çünkü cümlenin devamında “... *HGS veren kuruluş varken...*” ifadesi, açık bir şekilde ifade etmese

de, “*helal gıdayla beslenmek için gıdanın HGS sertifikasına sahip olması gerekir*” anlamı çıkarılabilir.

Özetle, HGS taraftarı olan tartışmacıların araçlar öncüllerinden direkt olmamakla birlikte HGS’ye işaret edilmektedir ve bu anlamda önerilen araç eylemlerle hedef arasında doğru orantılı bir ilişki vardır denebilir. Böylelikle, hem eylem-hedef hem de eylem-araçlar arasındaki ilişki için yapılan sorgulamadan argüman geçer ve birinci eleştirel soruya göre eylem önerisi geçerlidir denilebilir.

Aynı eleştirel soruya “HGS uygulanmamalıdır” eylemini savunan taraf açısından bakıldığında A eyleminin tartışmacının hedefine ulaşılmasını sağlayıp sağlamayacağı sorusu “HGS’yi yurt içinde uygulamamak Türkiye’de yaşayan tüm insanların her yerde temiz ve güvenli gıda tüketimini sağlar mı?” şeklinde olacaktır. Ulaşılması beklenen hedef ile yapılması (**karşı argüman olarak yapılmaması**) önerilen eylem arasında mantıksal bir bağlantı kurulamamaktadır. Tartışmacı HGS uygulaması yapılmadığında, gıda güvenliği ve hijyeninin Türkiye’nin her yerinde sağlanabileceğine dair hiçbir bildirimde bulunmaz, doğrudan bir ilişki kurmaz. Mantıksal olarak da böyle bir ilişki söz konusu değildir. Ancak bölümün başında da belirtildiği gibi tartışmacının ortaya koyduğu hedefe ulaşmak için karşısında olduğu eylemden başka, yeni bir eylem önerisinde bulunmaktadır. Tartışmacının önerdiği B eylemi, Şema 7.’de de görüldüğü üzere “HGS uygulanmamalıdır” argümanı ile beraber değerlendirilmelidir. Bu eylem önerisi de “*Gıda hijyen ve güvenliğine yönelik evrensel sertifika mekanizmaları uygulanmalı ve devlet HGS için yapacağı her türlü çabayı, bu denetleme mekanizmalarına yapmalıdır*” şeklindedir. Bir başka ifade ile burada Tartışmacının birden fazla argümanı aynı hedef için koşturmaktadır. İki argümandan kompleks bir argüman çıkarıldığında, tartışmacının argümanı “*Devlet, HGS için gösterdiği çaba ve yapılan eylemler yerine, gıdanın hijyen ve güvenliliğini doğru ve eksiksiz sağlamak amacıyla denetim mekanizmalarını sağlıklı, yeterli ve yetkin olarak kurmalıdır. HGS bu mekanizmaların önünde bir engeldir bu sebeple de uygulanmamalıdır*”, şeklinde yeniden yapılandırılabilir. Bu aşamada birinci eleştirel soruya göre A eylemi, hedef ile arasında mantıklı bir ilişki olmadığından geçersiz olsa da, B eylemi için birinci eleştirel soru tekrar sorulmalıdır. Bu durumda yeni birinci eleştirel soru, HGS karşısında olan taraf için “Gıda hijyen ve güvenliğine yönelik evrensel sertifika mekanizmaları uygulanıp devlet tarafından

denetlendiğinde, devlet HGS için yapacağı her türlü çabayı bırakıp, bu denetleme mekanizmalarına yönlendirdiği takdirde Türkiye'nin her yerinde temiz ve güvenilir gıdaya ulaşılabilir" mi şeklinde olacaktır.

Tartışma metni incelendiğinde tartışmacı 5 farklı yerde Türkiye'de gıda güvenliği ile ilgili devletin denetim görevini yeteri kadar yerine getirmediğinden, 3 farklı yerde helal gıda ile güvenli gıdanın aynı şeyler olmadığından, 4 farklı yerde devletin yeterli denetimleri bile yapamazken HGS diye birşeyi ortaya çıkarmasından bahsetmektedir. Ancak tartışma boyunca sadece bir yerde gıda güvenliği ile ilgili diğer sertifikasyon mekanizmalarının içeriğinden bahsetmektedir. Dolayısıyla, tartışmacı tarafından, devletin denetlemekle mükellef olduğu diğer sertifikasyonların içeriğinden, ayrıca Türkiye genelinde kurulmuş olması gereken denetim mekanizmasının niteliği ve niceliği ile mevcutta olan durumu ile ilgili somut bir veri paylaşmamaktadır. Sadece devletin bu konudaki yetersizliği ifade edilmekte ayrıca A eylemi yerine B eylemi yapılmalı şeklinde eylem önerisinde bulunmaktadır. Hatta A eyleminin yapılması B eylemin yapılmasının önünde bir engel olarak ifade edilmektedir. Bu bilgileri ortaya konan hedefi doğrulaması açısından varsa eksikliklerini gidermek ve yorumlamak gerekir.

Gıda güvenliği ve hijyenine standartlar belirleyen ISO22000 gibi evrensel sertifika programlarının ilgili üreticiler tarafından uygulanması ve bunun denetiminin devlet tarafından yapılması gerekliliği bir vakiydir. Her ne kadar tartışmacı bu tür sertifikasyonların gıda güvenliği ve hijyeni açısından kapsamını belirtmemiş olsa da bu sertifika programları evrensel ve çok bilinen programlar olduğu için buna gerek görmemiş olabilir. Bilinirlik açısından bu sertifikaların HGS ile karşılaştırıldığında halk düzeyinde bile çok daha bilinir olduğu bir gerçektir. Olması gerektiği kadar uygulandığında da, Türkiye'de yaşayan herkesin temiz ve güvenilir gıdaya ulaşmasının mümkün olacağı mantıksal olarak da doğrudur. Yani B eylemi tartışmacının hedefine ulaşmasında yapılması gereken doğru eylemdir. Ancak A ve B eylemleri tartışmacı tarafından bir koşulla birbirine bağladığında ortaya çıkan "*Gıda hijyen ve güvenliğine yönelik evrensel sertifika mekanizmaları uygulanmalı ve devlet tarafından denetlenmeli, devlet HGS için yapacağı her türlü çabayı bırakıp, bu denetleme mekanizmalarına yaptığı takdirde Türkiye'nin her yerinde temiz ve güvenilir gıdaya ulaşılabilir*" kompleks argümanı değerlendirildiğinde mantıksal

olarak bir takım sıkıntılar ortaya çıkar. Şöyle ki, tartışmacı HGS eyleminin karşısında olmasının sebeplerinden birisini, Gıda Mühendisleri olarak gıdayı ele aldıklarında önemli olan iki başlıktan birisi olan gıda güvenliği konusunun devlet tarafından ihmal edilmesi olarak ortaya koymaktadır (51, 59, 142, 184). Çünkü devlet HGS alanına girmiş gıda güvenliği denetimi konusunu ise ikinci plana itmiştir. BÖ, konuyla ilgili somut rakamlar ortaya koymadığı için iki mekanizma arasında bir bağlantı yapmak zor görünmektedir. Bu sebeple konuyla ilgili reel olarak durumun ne olduğunu ortaya koymak gerekir.

Türkiye’de gıda güvenliği gıda mevzuatları ile sağlanmaktadır ve Türkiye’deki gıda mevzuatının temelini, “Gıdaların Üretimi, Tüketimi ve Denetlenmesine Dair Kanun Hükmünde Kararname’nin Değiştirilerek Kabulü Hakkında 5179 Sayılı Kanun” oluşturmaktadır. Gıda mevzuatı en genel tabiriyle, gıda maddelerinin taşınması gereken asgari kalite ve sağlığa uygunluk kriterlerini belirleyen kurallar dizisidir. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Türkiye’de gıda güvenliğinden sorumlu birincil kurumdur. Teşkilatlanma açısından değerlendirildiğinde, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı’nın taşra yapılanması olarak ülke genelinde her ilde tarım il müdürlüğü, ilçelerde ise tarım ilçe müdürlükleri bulunmaktadır. Türkiye genelindeki 81 tarım il müdürlüğünde görevli 4 bin 535 gıda denetçisi ve 40 il kontrol laboratuvarında çalışan bin 200 kişiyle resmi denetim ve kontrol hizmetleri gerçekleştirilmektedir. Ayrıca Tarım ve Köyişleri Bakanlığı dışında 49 adet, Bakanlıktan faaliyet izni almış özel gıda kontrol laboratuvarı da kontrol hizmetlerine destek vermektedir.

Yukarıda verilen rakamlar gözönüne alındığında, 2010 senesinde Türkiye nüfusunun 72 milyon olduğu düşünülürse 16,676 kişiye bir gıda güvenliği denetmeni düşmektedir. Tabiki denetim kuruluşlarının ülke genelinde dağılımı homojen olmadığı için bu oran büyük şehirlerde düşebilir, daha küçük il, ilçe ve yerleşim yerlerinde daha da artabilir. HGS için devletin ayırdığı bütçe, yapılanma ve istihdam verilerine bakılıp bu verileri ile devletin gıda güvenliği denetleme mekanizmaları için ayırdığı bütçe ile mukayese edildiğinde bu veriler anlamlı olacaktır. Ancak elimizde bir kamu kurumu olan TSE içerisinde bir daire başkanlığı statüsünde olan HGS biriminin istihdam ve bütçe verileri mevcut değildir. Belli olsa bile bu bütçenin diğer denetleme mekanizmaları için ayrılacak olan bütçeden tasarruf edilerek mi ayrıldığı sorusu gündeme gelebilir. BÖ tarafından böyle bir bilgi aktarımı

yapılmamıştır. Bu bilgiye dış kaynaklardan ulaşmak da mümkün değildir. Dolayısıyla HGS mekanizmasının kurulmasının diğer denetleme mekanizmalarının kurulmasının önünde bir engel olduğu veya birinin diğerine tercih edildiği argümanı bu anlamda mantıklı, akla yatkın görünmemektedir. Bu sebeple de A ve B eylemlerinin bir arada koşullu olarak değerlendirilmesi tartışmacıyı G hedefine ulaştırır mantıksal çıkarımı yapılamaz. Her ne kadar B eylemi ile hedef arasında bir ilişki kurulmuş olsa da A eylemi uygulanmayıp B eylemi uygulandığında G hedefine ulaşılabilir argümanı mantıklı değildir. Bir başka ifade ile tartışmacının argümanını şu şekilde anlamak mümkündür. “HGS için ayrılan bütçe, yasada belirtilen ve zorunlu olan denetleme alanlarına aktarılsa daha etkin bir denetleme sağlanıp, halkın hijyen ve güvenilir gıdaya ulaşması sağlanabilir” Hem reel verilerden bakıldığında hem de mantık çerçevesinde değerlendirildiğinde HGS'nin uygulanmaması Türkiye’de yaşayan herkesin sağlıklı ve hijyen gıdaya ulaşmasını sağlar argümanı eleştirel aklın normative kriterlerini karşılayamamıştır ve birinci eleştirel sorudan argüman geçememiştir.

51 BÖ: Türkiye de 2005 yılında yanlış anımsamıyorsam, ...TSE ye bununla ilgili bir yetkilendirme yapılıyor. Helal sertifikasyonu ile ilgili süreci ..... O günden beri tartışılan bir kavram aslında 2005 den beri Türkiye’de tartışılıyor. Fakat son dönemlerde ön planda olmasının nedeni, biraz mevcut siyasi iktidardan kaynaklı olduğunu düşünüyorum ben. Birazcık gıda mühendisliği açısından yaklaşcam, gıda güvenliği açısından yaklaşcam ve politik kısmından yaklaşcam. Gıda güvenliği ile ilgili Türkiyede biliyorsunuz çok ciddi sıkıntılar yaşanıyor. .... Helal gıda güvence kısmında yok, açıklıkla ilgili kısmında yok. Yani Türkiyede açıklık varken, hakikaten dünyanın pekçok bölgesinde açıklık varken ve bir milyar insanı aşmışken, açıklıkla ilgili sayı dünya üzerinde, helal gıda kapsamı içerisine girmiyor. Bize burda helal gıda ile ilgili söylenen.....

59 BÖ: Türkiyede açıklıkla ilgili, kronik bir açıklık yok fakat gizli ve pardon, gizli rahatsızlıklar söz konusu, gizli, insanların gizli hastalığı söz konusu, o da beslenme yetersizliğinden kaynaklanan hastalıklar. Gıda güvenliği kısmında, gıda güvenliği kısmında Türkiyede denetimler çok yeterli düzeyde yapılamıyor ve bununla ilgili, üzerine Türkiye’de başlayan bir süreç var. Helal gıda sertifikasyonu gibi bir süreç var. Henüz güvenli gıda üretilmezken, gıda güvenliği Tarım Köy İşleri Bakanlığında ne yazık ki yetkin ve etkin şekilde yapılamazken, Helal Gıda Sertifikasyonunu sadece teknik bir konu değil politik bir konu olduğunu düşünüyoruz.....

142 BÖ: Helal gıda kimse şunu algılamasın güvenli gıda demek değildir. Çünkü tanımlarda ikisi çok farklı. Helal gıda çok başka bir sertifikasyonu gerektiriyor. Din üzerinden böyle birşey ve ticari usullerle böyle birşeyi gerektiriyor. Fakat güvenli gıda dediğimizde tarım köy işleri bakanlığının türk gıda kodeksi var, yine 13 aralık'ta yürürlüğe girecek olan yeni bir gıda yasası var. Bunun üzerinden zaten hükümler veriyoruz biz. Güvenli gıda dediğinizde tarladan çatala kadar güvenli üretimi kapsayan halkın sağlığını asla tehdit etmeyen bir süreci kapsıyor. Kimse bunun Türkiyede denetimler gıda ile ilgili yapılamazken ve çok ciddi sıkıntılar varken, ben size çok küçük bir sayıdan söz edicem. Yeni gıda yasası kapasitesine göre tüm işletmeleri ve gıda mühendislerini etkiliyor.

184 BÖ: Türkiye ve dünyanın her yerinde gıda güvenliği ile ilgili insanların minimumda eğer sosyal durumları ekonomik durumları uygun değilse, devlet tarafından mutlaka gıda güvencesinin sağlanmasını ve güvenli gıda üretiminin sağlanmasının olduğu bir ülkede yaşamak isterim. Hani, bununla ilgili bir tercih yapmak gerekiyorsa önceliğimiz bizim.., devlet ne yazık ki denetim yapamıyo, lütfen denetimlerle ilgili sıklaştırılmasından söz edelim, gıda mühendisleri çok fazla dışarda ve işsiz kalabiliyorlar yada başkalarında. Ben, Türkiyede bir köyde bir mezrada yada nişantaşı'nda yaşayan insanların eşit derecede güvenli gıda tüketmesinden yanayım. Gıda Mühendisleri Odası olarak böyleyiz.

190 CÖ: Bilge hanım diyo ki evet başka standartlar da var tamam din diyosunuz ama

191 ARD: evet nedir bana söylesin nedir, nedir başka standartlar

192 CÖ: evet nedir bilge hanım başka sizin kastettiğiniz yerinize ben konuşmayım

193 BÖ: tamam, gıda güvenliği ile ilgili tarım köy işleri bakanlığının kendi mevzuatında uyguladığı, gıda yasasında uyguladığı standartlar var

194 ARD: nedir bunlar

195 BÖ: dünyanın her yerinde, örneğin ISO22000 var

Ancak analiz bu noktada bitirilemez. Fairclough göre eğer argüman bu aşamada (ES1) eleştirel sorgulamadan geçemezse, argümanın araç amaçlar-hedef ilişkisine bakmayı önerir. Şayet bu ilişki de argümanı geçersiz kılırsa, bu durumda alternatif bir araç seçmek veya hedef doğrultusunda kendi başına yetersizse seçilen araçları başkalarıyla birleştirmek gerekebilir. Çünkü tartışmalar özünde bir temel argüman

üzerine dönse de içerisinde eylemin olmasını veya olmamasını gerektiren başka bir çok argüman bulunabilir. Aslında tartışmacının tam olarak şikayetçi olduğu konu, HGS'nin uygulanması ve gündemde olmasından ziyade, gıda güvenliğini sağlayan diğer sertifikasyon süreçlerinin uygulama, denetleme ve istihdam anlamında devletin gündeminde yeteri kadar yer almamasıdır. Aynı zamanda üretici firmalar HGS'ye yatırım ve masraf yapacakları yerde diğer sertifikasyon süreçlerine yatırım yapmalıdırlar. Bu anlamda sektörle ilgili kalifiye iş gücü istihdam edilmelidir. Bu süreçler uygulanırsa ancak "Türkiye'de yaşayan tüm insanların her yerde temiz ve güvenli gıda tüketimi sağlanmış olur." Bu çıkarımlara tartışmacının kendi hedefi ile ilgili ortaya koyduğu araç amaçlar öncülleri tespit edilerek ulaşılabilir.

Araç amaçlar-hedef ilişkisinde öncüllerin sıralamasında görüleceği üzere üç öncül karşımıza çıkar. Bunlardan açıklıkla ilgili olan öncül hedefe işaret etmediği için burada değerlendirilmeyecektir. Diğer iki öncül ise, "*HGS için ayrılacak olan maliyetler evrensel olarak uygulanan gıdanın güvenliğine ve hijyenliğine dair diğer sertifikasyon mekanizmalarına yönlendirilmelidir, denetimler artırılmalıdır, eksik yasalar çıkarılmalıdır, mevcuttaki yanlışlıklar düzeltilmelidir*" ve "*Gıda Mühendisi, Ziraat Mühendisi gibi teknik elemanlar yasal olarak zorunlu olan sertifikasyon işlemlerinde ve bunların denetim mekanizmalarında görev almalıdır (böylece nitelikli işgücünün işsizliğinin önüne geçilmelidir)*" öncülleridir. İki farklı öncül aynı zamanda birbirleri ile de ilişkilidir. Şöyle ki, bahsi geçen personelin istihdamı zaten denetimlerin artırılması, vb eylemler yapıldığında otomatik olarak gerçekleşecektir. Dolayısıyla bu iki argümanı beraber değerlendirebiliriz.

Tartışmanın geneline bakıldığında, BÖ tarafından sıklıkla yapılan eleştiri, Devletin gıda güvenliğini denetlemede yetersiz kaldığı üzerinedir. Aslında BÖ'nün ana hedefi olan Türkiye'nin her yerinde tüketicilerin temiz ve güvenli gıdaya ulaşmasını sağlamak için yapılması gereken en önemli eylem, mevzuat gereği Tarım Orman ve Köy İşleri Bakanlığının görev tanımına giren gıda işletmelerinin temiz ve güvenli gıda üretmelerini sağlamak amacıyla gerekli olan denetim mekanizmalarını kurmak ve denetleme yapmasıdır. Tartışmacı bu denetimlerin yeteri kadar ve etkin yapılmadığını 51'de "Gıda güvenliği ile ilgili Türkiye'de biliyorsunuz çok ciddi sıkıntılar yaşanıyor. Her akşam televizyon programlarında da bununla ilgili takip edebiliyor halkımız" ifadesiyle konuşmasının başında belirtmiştir. Burada

“televizyon programları” ifadesi ile o dönemde haber bültenlerinde veya özel haber programlarında hijyen ve güvenlik şartlarına uymayan gıda işletmelerine yapılan baskınlarla ilgili sıklıkla yapılan haberlere gönderme yapılmaktadır. Bu programlarda TV programı ekipleri tarafından yapılan şok baskınlarda uygunsuz, sağlıksız şartlarda üretim yapan gıda işletmeleri teşhir edilmektedir. Tartışmacıya göre de bu programlar gıda güvenliği ve hijyeninin devlet tarafından yeteri kadar denetlenmediğinin ispatıdır. Ayrıca, Devlet’in ilgili kurumu, kanunlarla belirlenmiş, asli görevi olan gıdanın hijyen ve güvenilirliğini denetleyen mekanizmayı “tam olarak” kurmakta yetersiz kalmıştır. “...bir köyde veya mevrada...” (184) da yani büyük şehirden uzaklaşıldıkça küçük yerlerde bu mekanizmalar kurulu değildir. Ancak HGS veren yeni kuruluşlar devletin kanunen böyle bir zorunluluğu olmadığı halde devlet bünyesinde kurulurken devlet asıl görevini yerine getirmekte yetersiz kalmaktadır.

Ayrıca, BÖ’ye göre denetim mekanizmalarının yeterli olmaması bu mekanizmalarda çalışması gereken işgücünün değerlendirilmemesi anlamına gelir. 142, 144, 146 ve 184 de devletin bu kalifiye personelin yasal olarak da istihdam edilme mecburiyetinin ortadan kaldırıldığını, zaten denetim mekanizmaları olması gerektiği kadar kurulmadığı için de ayrıca bir istihdam eksikliği olduğunu belirtmektedir. Sonuç olarak denetim mekanizmalarında görevlendirilmesi beklenen Gıda Mühendisi, Ziraat Mühendisi gibi kalifiye işgücü işsizdir. 184 de “...bir tercih yapmak gerekiyorsa...” ifadesi tartışmacının HGS ve diğer denetleme mekanizmaları arasında bir tercih yapılması durumunda tercihin denetim mekanizmaları kurulması yönünde olması gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu ifadede devletin de bu iki mekanizma arasında bir tercih yaptığının tartışmacı tarafından kabul edildiğini anlamak da mümkündür. Bir başka ifade ile tartışmacıya göre gıda denetimlerinde çalıştırılacak olan kalifiye personel devletin bu mekanizma yerine HGS mekanizmasını öncelediği için işsiz kalmıştır. Ve “... bir tercih yapmıştır”. Bu tercih, devlet tarafından diğer sertifikaların denetlenmesi mekanizmasını kurmak ve burada kalifiye personel yani Gıda Mühendisi, Ziraat Mühendisi ve benzeri gibi istihdam yapmak yerine HGS mekanizması kurulup ve buralarda başka istihdamlar yapmak üzerine yapılmıştır. Dolayısıyla tartışmacının bir araç amaç öncülü olarak ortaya koyduğu kalifiye personelin denetleme mekanizmalarında istihdam edilmesinin artırılması, hedefe uygun bir öneridir ve eylemi destekler.

Ancak bu noktada benzer tartışmalarda aynı argümanın başka öncülleri temsil ettiği söylenebilir. Bir başka ifadeyle aynı argüman bir açıdan bakıldığında hedefe götüren bir araç olarak anlaşılabilirdiği gibi başka bir açıdan bakıldığında kendisi bir hedef olarak da anlaşılabilir. Gıda Mühendisi ve benzeri gibi kalifiye personelin istihdam edilerek işsizliğin azaltılması kendisi bir hedef olarak anlaşıldığında değerlendirme başka bir şekilde yapılır. Şöyle ki bu durumda Gıda Mühendisi vb kalifiye işgücünün işsizliğini ortadan kaldırmak için HGS uygulanmamalıdır ilişkisi söz konusu olur. Bu ilişkiyi değerlendirirken aradaki mantık bağlantısı tam olarak kurulamamaktadır. Bu durumda Walton'ın ifade ettiği gibi akla başka eleştirel soruları beraberinde getirir. Örneğin,

- HGS süreci için yapılan istihdamlarda işsizlik karşısında bir “istihdam oluşturma” değil midir?
- Burada oluşturulan istihdamlar kalifiye personel değil midir?
- Hangi yetkinlikteki personel bu alanlarda istihdam edilmektedir? Gıda Mühendisi, Ziraat Mühendisi vb gibi mi veya niteliksiz personel mi, veya dini eğitim almış personel mi?

TSE nin HGS ile ilgili laboratuvarlarda ve denetleme de istihdam ettiği personelin Kimya Mühendisi, Kimyager, Gıda Mühendisi, Gıda Teknikeri, Ziraat Mühendisi vb olduğundan hareketle konuşmacının iddia ettiği kalifiye personelin işsiz kalması söz konusu görünmemektedir. Kaldı ki bu noktada devletin “bir tercih yapıp yapmadığı” sorusu da sorulmalıdır. Diğer bir ifade ile “Şayet devlet HGS mekanizması için bir istihdam yapmasaydı, diğer denetleme mekanizmalarının kadrolarını mı artıracaktı?” sorusu sorulabilir.

Bu soruların cevapları argümanın akla uygunluğunu test edeceği gibi, çürütülebileceğini de gösterir. Ancak bu soruların cevapları, ilgili kurumların istihdam politikalarını belirleyen makamlarca bilinebilir. Buna rağmen, birbirinden bağımsız iki denetleme mekanizmasındaki kadrolaşmada, birinin diğerinin önünü kesmesi veya aynı çerçevede değerlendirilerek “bu istihdam yerine bu istihdam (alokasyon)” gibi bir tercih durumunun olması, devlet mekanizmasının işleyişi açısından doğru görünmemektedir. Mantık çerçevesinde bakıldığında da “Bir Fen Lisesi’ne Matematik öğretmeni mi almamız yoksa Fizik öğretmeni mi?” gibi bir sorunun anlamsızlığı gibi, yukarıdaki istihdam tercihleri de çok anlamlı

görünmemektedir. Özetle denetim mekanizmalarının yetersizliği ve ilgili mekanizmalarda istihdamın olmamasından kaynaklanan işsizlik tartışmacının hedefiyle örtüşür. Yani tartışmacının araçları ile hedefi arasında bir ilişki söz konusudur. Kalifiye personelin işsizliğinin giderilmesi bir hedef olarak anlaşıldığında ise HGS mekanizmasının uygulanıp uygulanmaması ile bir ilişkisi bulunmamaktadır. Yani bu öncül bir çeşit hedef olarak da anlaşıldığında geçersiz, araç amaç olarak anlaşıldığında ise hedefi desteklediğinden geçerlidir.

Özetlemek gerekirse, birinci eleştirel soru (ES1) aktörün hedefi ile iddiası arasındaki ilişkiyi hem mantık hem de uygulanabilirlik anlamında inceler. Şayet burada doğrudan bir ilişki kurulamazsa veya “mantıklı” olarak değerlendirilemezse argüman hemen geçersiz sayılmaz. Bu noktada hedeflere götüren araç amaçlar gözden geçirilerek mantıklı ve uygulanabilirliğine bakılır. Şema 7.’ye göre, her iki tarafın iddialarına göre hedefleri ve eylem önerileri arasındaki ilişkiye bakıldığında “HGS uygulanmalıdır” iddiasında bulunan tarafın hedefi müslüman vatandaşların helal güvenilir ve hijyen (tayyip) gıdaya ulaşmasını sağlamaktır. İddia hedefi desteklediği için bu argüman ilk analizden geçer. Ancak “HGS uygulanmamalıdır” iddiasında bulunan tarafın hedefi Türkiye’nin her yerinde güvenilir ve hijyen gıdaya ulaşmasını sağlamak olup, iddiası ile hedefi arasında mantık ve uygulama açısından bir bağlantı veya tutarlılık söz konusu değildir. Bu durumda tartışmacının alternatif eylem önerisi (B eylemi) ile bağlantılı olarak eylem-hedef ilişkisine bakılır. Burada da HGS uygulanmamalı bunun yerine diğer denetim mekanizmalarına devlet öncelik ve önem vermelidir, artırmalıdır şeklinde yeni eylem önerisi, HGS ile koşullu ilişkisi ortadan kaldırıldığında geçerli, koşula bağlandığında mantıksal olarak geçersizdir. Ancak bu aşamada argüman direk geçersiz sayılmaz. Çünkü B eylemi tek başına eylem önerisi olarak ele alındığında aynı zamanda araç amaçlar öncüllerinden bir tanesi konumundadır. Hedefe ulaşmak için seçilen araçlar tartışmacının iddiasını dolaylı olarak destekleyebilir. Bu bağlamda araç amaçlar analiz edildiğinde gıda denetim mekanizmalarının ve bu mekanizmalarda istihdam edilecek olan kalifiye işgücünün artırılması, tartışmacının Türkiye’nin her yerinde güvenilir ve hijyen gıdaya ulaşma hedefini desteklemektedir. Araçlar-hedef ilişkisi hem mantık hem de uygulanabilirlik anlamında geçerlidir. İddianın hedefle ilişkisi araçlar vasıtasıyla dolaylı olarak kurulabilmektedir. Dolayısı ile “HGS uygulanmamalıdır ancak diğer sertifikasyon

denetlemeleri devlet tarafında artırılmalıdır”, argümanı araçlar ve hedef ilişkisi dolaylı da olsa kurulabildiği için geçerlidir.

51 BÖ: Aslında Gıda Mühendisi olarak ve bağlayıcı konuşucam Gıda Mühendisleri Odası adına da konuşucam burda sadece bir Gıda Mühendisi açısından bakmıycam. Helal sertifikasyonu diye bir tanımlama var. Helal gıdayı kapsamıyor sadece. Helal sertifikasyon, kozmetiği de kapsıyor, taşımayı da, etiketlemeyi de, markalamayı da, lojistik hizmetleri de, seyahati de, bunun ilgili çok ciddi bir sertifikasyon yapılıyor, yurt dışında böyle. Türkiye de 2005 yılında yanlış anımsamıyorsam, TSE, Abdullah Gülün Sayın Abdullah Gül’ün Dış İşleri Bakanı olduğu dönemde TSE ye bununla ilgili bir yetkilendirme yapılıyor. Helal sertifikasyonu ile ilgili süreci Türkiye’de siz başlatın, bununla ilgili standartlar oluşturun şeklinde. O günden beri tartışılan bir kavram aslında 2005 den beri Türkiye’de tartışılıyor. Fakat son dönemlerde ön planda olmasının nedeni, biraz mevcut siyasi iktidardan kaynaklı olduğunu düşünüyorum ben. Birazcık gıda müğhendisliği açısından yaklaşıcam, gıda güvenliği açısından yaklaşıcam ve politik kısmından yaklaşıcam. İki zeminde inceleyelim istedim. Gıda güvenliği ile ilgili Türkiyede biliyorsunuz çok ciddi sıkıntılar yaşanıyor. Her akşam televizyon programlarında da bununla ilgili takip edebiliyor halkımız. Türkiyede gıdayla ilgili ve dünyanın her yerinde gıdayla ilgili süreç gıda güvencesi ve güvenliği üzerinde yürüyor. Gıda güvencesi çok basit olarak tanımlamaya kalkışırsak, açlık üzerinden üretilen söylemleri kapsıyor, gıda güvenliği de gıdanın hijyenik anlamda halkın sağlığına uygun olması için oluşturulan zeminde, o süreci kapsıyor. Gıda mühendisleri odası olarak biz en fazla güvence ve güvenlik üzerinde duruyoruz. Helal gıda güvence kısmında yok, açlıkla ilgili kısmında yok. Yani Türkiyede açlık varken, hakikaten dünyanın pekçok bölgesinde açlık varken ve bir milyar insanı aşmışken, açlıkla ilgili sayı dünya üzerinde, helal gıda kapsamı içerisine girmiyor. Bize burda helal gıda ile ilgili söylenen

59 BÖ: ..... Gıda güvenliği kısmında, gıda güvenliği kısmında Türkiyede denetimler çok yeterli düzeyde yapılamıyor ve bununla ilgili, üzerine Türkiye’de başlayan bir süreç var. Helal gıda sertifikasyonu gibi bir süreç var. Henüz güvenli gıda üretilmezken, gıda güvenliği Tarım Köy İşleri Bakanlığından ne yazık ki yetkin ve etkin şekilde yapılamazken, Helal Gıda Sertifikasyonunu sadece teknik bir konu değil politik bir konu olduğunu düşünüyörüz. Ve bununla ilgili son zamanlarda bilginiz vardır....

142 BÖ: Helal gıda kimse şunu algılamasın güvenli gıda demek değildir. Çünkü tanımlarda ikisi çok farklı. Helal gıda çok

başka bir sertifikasyonu gerektiriyor. Din üzerinden böyle birşey ve ticari usullerle böyle birşeyi gerektiriyor. Fakat güvenli gıda dediğimizde tarım köy işleri bakanlığının türk gıda kodeksi var, yine 13 aralıkta yürürlüğe girecek olan yeni bir gıda yasası var. Bunun üzerinden zaten hükümler veriyoruz biz. Güvenli gıda dediğinizde tarladan çatala kadar güvenli üretimi kapsayan halkın sağlığını asla tehdit etmeyen bir süreci kapsıyor. Kimse bunun Türkiyede denetimler gıda ile ilgili yapılamazken ve çok ciddi sıkıntılar varken, ben size çok küçük bir sayıdan söz edicem. Yeni gıda yasası kapasitesine göre tüm işletmeleri ve gıda mühendislerini etkiliyor.

144 BÖ: 13 aralıktan sonraki süreçte bunu lütfen herkese bu şekilde algılasın ve doğru algılasın. 13 Aralıktan sonraki süreçte konuyla ilgili gıdayla ilgili uzmanlık alanları gıda olan insanların 30 beygir gücünün altında kapasitesi olan gıda işletmelerinde çalışmalarıyla ilgili herhangi bir yasa yok. Devlet diyo ki 30 beygir gücünün altındaki gıda üretim yerlerinde eğer işverenler gerek görürse Gıda Mühendisi, ziraat mühendisi ya da kimya mühendisi istihdam edilebilecek

145 CÖ: Yani

146 BÖ: Yani devlet gıda güvenliği ile ilgili kapasitesi küçük işletmelerde artık yetkin insanları görevlendirmeye gitmiyor

184 BÖ: türkiye ve dünyanın her yerinde gıda güvenliği ile ilgili insanların minimumunda eğer sosyal durumları ekonomik durumları uygun değilse, devlet tarafından mutlaka gıda güvencesinin sağlanmasını ve güvenli gıda üretmesinin sağlanmasının olduğu bir ülkede yaşamak isterim. Hani, bununla ilgili bir tercih yapmak gerekiyorsa önceliğimiz bizim.., devlet ne yazık ki denetim yapamıyo, lütfen denetimlerle ilgili sıklaştırılmasından söz edelim, gıda mühendisleri çok fazla dışarda ve işsiz kalabiliyorlar yada başkalarında. Ben, Türkiyede bir köyde bir mezrada yada nişantaşında yaşayan insanların eşit derecede güvenli gıda tüketmesinden yanayım. Gıda Mühendisleri Odası olarak böyleyiz.

5.2.2. ES2; Aktör'ün gerçekten C koşulları içerisinde olduğu doğru mudur?

İkinci eleştirel soru (ES2), aktörün içinde bulunduğu koşulların gerçekte var olup olmadığını, metinde tartışmacıların ifade ettiği gibi mi olduğunu yani “doğru” olup olmadığını sorgular. Bir başka ifade ile tartışmacıların ortaya koydukları koşullar gerçekten de mevcut mu sorusunu araştırır. Tartışmanın her iki tarafı için eyleme dair koşullar öncüllerin sıralamasında gösterilmiştir. Fairclough, aslında “mevcut

koşullarla” önerilen eylemin gerçekleşmesi halinde çözüme ulaşacak olan mevcut problemleri kastetmektedir.

Bu bağlamda, “HGS uygulanmalıdır” eylemini destekleyen tarafın ifade ettiği koşullara bakıldığında HGS’nin neden uygulanması gerektiğine dair satır başlarını da görebiliyoruz. Şöyleki, tartışmacılara göre Türkiye’de, HGS konusunda gerek üreticiler gerekse tüketiciler bilinçli değildir, Devlet çoğunluğu müslüman olan bir ülkede dini hassasiyetleri açısından vatandaşı için tam ve yeterli işler yapmamaktadır ve yeni yeni oluşan helal gıda sertifikası işlemleri yaygın değildir, adet olarak fazla kuruluş yoktur, olanlar yetersizdir. En önemli problem de, artan ithalat ve yabancı üreticilerin gıda üretiminde yer almaya başlamaları ile birlikte, bu ürünlerin helal olup olmadığının bilinmemesidir. HGS taraftarı olan tartışmacılar tarafından ortaya konan bu koşulların gerçekleri ifade edip etmediğine bakmak için programın yayınlandığı 2010 senesine gitmek gerekir.

Tartışmacılardan ARD’nin belirttiği gibi HGS’yi önemli hale getiren bir takım gelişmeler söz konusudur. Bunlardan bir tanesi de müslümanların helal kavramı ile ilgili duyarlılıklarının azalmasıdır. ARD sadece 12’de, bir kez müslümanların helal konusunda duyarsız olduğunu belirtmiştir. Burada muhtemelen tüketiciler kastedilmektedir. Ancak 12’de belirtilen duyarsız müslümanlar üreticiler de olabilir. Çünkü HGS taraftarı olan diğer tartışmacı MN 130’da müslüman tüketicilerin helal tüketmek istediklerine dair bir teamül ortaya koyduklarından bahsetmektedir. Bu durumda tüketiciler böyle bir talepte bulduklarına göre “duyarsız” demek doğru olmaz. Aynı söylemi savunan iki tarafın çelişkide olduğunu düşünmüyorsak üreticilerin duyarsızlığı söz konusudur diye anlayabiliriz. Zira, aynı diyalogun öncesinde 8’de üreticilerin özellikle yabancı yatırımcıların helal kavramındaki bilgisizlik ve duyarsızlığını belirtmektedir. Ancak ARD 12’de “müslümanlarda helal gıda konusundaki duyarlılıklar giderek azaldı. Böyle olunca birilerinin çıkması ...müslümanlar adına konu üzerinde hassasiyetle durması bu konuları gündeme taşıması gerekirdi” ifadesi müslümanların duyarsızlığına karşılık, onların helal yeme konusunda kendisinde sorumluluk hissedeni birileri tarafından gündeme getirilmesi, müslümanlara bu konuda bilinç kazandırılması gerekir şeklinde de anlaşılabilir. Yani burada ARD’nin ifadesini, helal konusunun HGS ile gündeme “*taşırlmış*” böylece müslüman tüketicilerin ve bu tüketicilere üretim yapan üreticilerin bilinç kazanması

yönünde bir adım atılmıştır diye yapılandırmak mümkün olabilir. Bu durumda müslüman tüketiciler MN'ye göre, helal olduğunu bilme eğiliminde olanlar ve ARD'ye göre duyarsız olanlar şeklinde iki grup vardır diyebiliriz. HGS, duyarlı olanlar için bilgi sağlayacak, duyarsız olanları da bilinçlendirecektir şeklinde anlaşılabilir.

Aslında hem ARD hem de MN tarafından, müslümanların helal duyarlılığı konusunda yapılan tespitler hem 2010 senesinin koşullarında hem de günümüz için doğrudur. Toplumun belirgin bir çoğunluğunun yediği şeyin helal olup olmamasıyla ilgili bir endişe taşımadığı söylenebilir. Bunun sebebi çoğunluğu müslüman olan Türkiye'de halkın üreticilere duyduğu güven olabileceği gibi, ARD nin belirttiği gibi müslümanların duyarsızlığı ve bilinçsizliği de olabilir. Bunu tartışma sırasında HGS karşıtı olan BÖ'nün söylemlerinde de görebiliyoruz. 61'de "BÖ:.... halkın talepleri üzerinden, Türkiye gibi %99 u müslüman olan bir ülkede, hani bir başka ülkede yapılması belki anlaşılabilir", ifadeleriyle Türkiye'de HGS'nin gereksizliğini halkın çoğunluğunun müslüman olmasına bağlamaktadır. Burada aslında tartışmacının söylemek istediği, halkın gıdasının helal olması gerektiği bilinci, nüfusun müslüman çoğunluğu ve hatta üreticilerin de müslüman olmasından dolayı zaten mevcuttur. Ancak, BÖ'nün bu yaklaşımı, başka bir argüman analizi çalışmasının konusu olabilir ve tartışmaya açıktır. Bu konuda farklı düşünceler ve iddialar mevcuttur. Ancak HGS karşıtı tarafın, ARD'nin endişe ettiği gibi tüketicinin "burası müslüman ülke, ne de olsa her şey helaldir" düşünce yapısına örnek olması açısından önemlidir. Çünkü ARD'nin iddia ettiği gibi toplumun genelinde müslüman çoğunluğu olan bir ülkede yaşadığımızı göre gıdaların hepsi helaldir düşüncesinin hakim olduğu toplumun her kesiminde gözlenebilir bir gerçektir. BÖ'nün 61'de ki ifadesi de buna bir örnek teşkil etmektedir. Günlük hayatımızda benzer yaklaşımları gözlemek mümkündür. Bu bakış açısından ve gözlemlerden ARD'nin iddia ettiği gibi, Türkiye'de genel olarak müslümanlar helal konusunda bilinçsizdir, duyarsızdır denebilir.

Aslında bu koşul öncülü tartışmacının değerlerini de ifade etmesi açısından değer öncülü olarak da değerlendirilir ve aşağıda bu konudan da bahsedilecektir. Ancak burada altını çizebileceğimiz koşul-değer arasındaki ilişki, sebep-sonuç ilişkisi içinde değerlendirildiğinde, müslümanların "helal bilinci"nin dini değerler anlamında HGS taraftarları için önem arzemesine rağmen, HGS karşısında olan BÖ için bir koşul

oluşturmamasıdır. BÖ'ye göre zaten halkın çoğu müslümandır. Bu da gıdaların bu bilgi ışığında üretildiğinin bir göstergesidir. Yani ürünün gerçekte helal olup olmadığına karşı bir hassasiyet söz konusu değildir. Bu öncül tarafların farklı değerlere göre koşulları yorumladıklarını görmek açısından önemlidir. Tartışmacıların değerleri içinde buldukları koşulları da farklı yorumlamalarına sebep olmaktadır. Tüketicilerin “helal konusundaki hassasiyetleri” de dini değerleri önceleyenler açısından önemli, diğer taraf açısından önemsizdir.

Diğer bir koşul, Devletin müslüman vatandaşların dini hassasiyetlerine yeterince eğilmediği konusu da ayrı bir çalışmanın konusu olacak kadar geniştir. Bir ilahiyatçı olarak ARD

166 ARD: Evet, efendim bakınız halkın, halkın değerlerince halkın talepleri de değer kazanıyor. Yöneticilerin temel özelliklerinin halkın inançlarına ve ihtiyaçlarına göre yönetim belirlemesidir. Pek tabi ki Türkiye'de bu ihtiyaçsa yönetimler, bilmiyorum olduğu kanaatinde de değilim. Ve ben bir ilahiyatçı olarak bugünkü yönetimden de müslümanların temel problemlerine gereğince eğilmediği için müştekiyim.

ifadesiyle bunu ortaya koymaktadır. Ancak tartışmaya açık olan nokta şudur ki Devlet 2005 senesinde HGS uygulanması ile ilgili süreci başlatmışsa, dönemin basın organlarından rahatlıkla ulaşılabileceği gibi daha önce problem olan örneğin başörtülü öğrencilerin okullara alınmaması gibi bazı uygulamalar artık gündemde değilse¹⁸ bu anlamda devletin müslüman halkın problemlerine eğilmediği konusu gerçeği yansıtmayabilir. Burada “gereğince” ifadesiyle, yapılan işlerin bu konuda yapılması gerekenlerin daha fazla olduğunu düşünen bir kesimin beklentisinin altında kalmış olabileceği yani görece bir durum olduğu söylenebilir. Ancak tartışma programının başlangıcında canlı yayın olduğu için o gün ki Milli Güvenlik Kurulu toplantısından çıkan kararları bildirmek amacıyla bağlantı yapan spikerin 18'deki ifadelerinden görüleceği gibi “irtica” kavramının iç tehdit olmaktan çıkarılması, İran'ın dış tehdit olmasından çıkarılması gibi, dini sebeplerden dolayı kamuda problem teşkil etmiş olan bazı kavramların artık problem teşkil etmediği sonucuna varılabilir. Kaldı ki o dönem iktidarının Türkiye'de tüm iktidarlar içerisinde dini bir tabana en çok hitap eden ve dini temayülleri yadsınamayacak bir iktidar olduğu

¹⁸ ¹⁸ <http://www.aljazeera.com.tr/dosya/turkiyede-basortusu-yasagi-nasil-basladi-nasil-cozuldu>

herkesin malumudur. Bu anlamda ortaya konan bu problem doğrudur denemez. Ancak ARD için görece doğrudur denebilir.

Belirlenen diğer bir koşul, HGS uygulamalarının yetersiz olması, bu anlamda talepleri karşılamaması, iddia edildiği gibidir denebilir. MN bu konuya 2 farklı yerde değinmektedir. 2010 senesinde, HGS Türkiye’de TSE bünyesinde ve GİMDES tarafından verilmekteydi. MN nin 130 da belirttiği “..... Türkiye’de daha yeni emekleme çağında bir tane kuruluş faaliyet göstermeye çalışıyor” ifadesinde, emekleme çağında olan kuruluş, HGS veren bağımsız bir kuruluş olan GİMDES’dir. Devlet bünyesinde HGS veren TSE ise BÖ’nün 51’de belirttiği gibi

51 BÖ: .....Türkiye de 2005 yılında yanlış anımsamıyorsam, TSE, Abdullah Gülün Sayın Abdullah Gül’ün Dış İşleri Bakanı olduğu dönemde TSE ye bununla ilgili bir yetkilendirme yapıyor. Helal sertifikasyonu ile ilgili süreci Türkiye’de siz başlatın, bununla ilgili standartlar oluşturun şeklinde. O günden beri tartışılan bir kavram aslında..

2005 senesinden beri HGS ile ilgili çalışmalar yapmaktadır. MN’ nin 136’da, 65 bin farklı kalem gıda ürününün HGS’ye ihtiyaç duyduğunu bildirmesinden hareketle, sadece iki kurumun sertifikalandırma yapıyor olması yetersiz görünebilir. Kaldı ki MN’130 da, dünyada o dönemde 60 kadar kuruluş olduğundan bahsetmektedir. Bugün ise Türkiye’de 60 civarında HGS veren kurum ve kuruluş olduğu düşünülürse o dönemde bu sayının bir hayli az olduğu iddiası doğru kabul edilebilir.

Ancak bu noktada, HGS’yi savunan taraf olmasına rağmen MN’nin TSE’nin sertifikalama kuruluşu olmasından bahsetmemesi önemli bir detaydır. Çünkü BÖ’nün “HGS uygulanmamalıdır” argümanı için ortaya koyduğu mevcut koşullardan yani problemlerden birisi devletin TSE ile bizzat sertifikasyon sürecinin içerisinde olmasıdır. MN’nin programın yayın tarihinden önceki dönemlerde GİMDES danışma kurulunda olduğu düşünülürse standart veren kuruluşlar arasında bir çekişme olduğu sonucu bile çıkarılabilir. Dönemin ilgili tartışmalarına bakıldığında, konu ile ilgili olarak TSE ile GİMDES arasında basına yansımış bir atışma dahi mevcuttur. GİMDES batıya bağımlı otorite olarak nitelendirdiği “laik devletin” helal-haram ayrımı yapamayacağı yönünde açıklamalarda bulunurken, TSE de HGS veren derneklerin standartlarının yetersiz olduğu, bu derneklerin firmaları

baskı ve şantajla HGS almaya zorladıkları yönünde açıklamalar yapmışlardır.¹⁹ Bu anlamda BÖ tarafından ortaya konan, sertifikasyon standartlarında bir birlik olmaması koşulunda iki karşıt görüşün fikir birliği vardır denebilir. Bu nokta tartışma boyunca tarafların ortaklaştığı nadir birkaç noktadan bir tanesidir. Gerçekte “sertifika veren kuruluşlar arasında bir birlik söz konusu mudur?” sorusunun cevabı ise “yoktur”. Ancak bu birlik HGS sisteminin sadece Türkiye için değil, dünya geneli için söz konusu olan bir problemidir (Keleş, 2015, 59-101). Bir başka gıda güvenliği ile ilgili standart olan ISO22000’in şartnamesi tüm dünyada sabittir ve sertifika veren kuruluşlar dünyanın bütün ülkelerinde aynı kriterlere göre değerlendirme yapmak zorundadırlar, şartname bir değişiklik eksiklik veya fazlalık gösteremez. HGS için ise uluslararası bir standart söz konusu olmadığı gibi aynı ülke içerisinde farklı kurumlar arasında bile içerik farklılıkları söz konusudur. Örneğin, Türkiye’de bugün 60 dan fazla kuruluş HGS vermektedir. Bunlardan en popüler ve en eski olan TSE ve GİMDES’in şartnameleri karşılaştırılabilir. GİMDES tüzüğünde amacını, “her türlü ihtiyaç maddesinin helal olup olmadığı, sağlık bakımından temizlik ve fayda taşıyıp taşımadığı hususlarında bilinçli insan ve bilinçli toplum yetiştirmektir.” (Tüzük 4/1) şeklinde ortaya koyar. Diğer bir amacı, “birey ve toplumun hakça kazanç, helal rızık, temiz beslenme, sağlıklı yaşama hususunda bilinçlenmesine karşı çıkan her türlü engeli ortadan kaldırmaktır” (Tüzük 4/2). Bunlara ilave olarak 4/4 ve 5/8 maddelerinde “esasen gıda maddeleri, temizlik ve kozmetik ürünleri, ilaç ve diğer ihtiyaç maddesinin helallik, temizlik, sağlığa faydalılık hususlarında sertifikalandırılmasında her türlü araştırma organize edilmekte kamuoyu oluşturulmaktadır” ifadelerine yer verilmektedir. Bu amaçlar doğrultusunda GİMDES kendi özgün şartnamesine göre yiyecek, içecek, kozmetik ürünlerinin helal kriterlerini belirlemiştir. Şartnamesinde bu kriterleri belirlerken Kuran, sünnet, icma ve kıyas yöntemlerinden faydalandığını ve Hanefi, Şafi, Maliki ve Hanbeli mezheplerinin fıkına göre hareket ettiğini belirtir. Helal kriterlerinin dışındaki temizlik, hijyen, sağlık standartları için “*Codex Alimentarius*” muhtevasında yer alan CAC/GL61-2007 (General Principles of Food Hygiene) dökümanına atıf yapılmaktadır.²⁰

¹⁹ <http://sorular.gimdes.org/53/tsenin-helal-sertifikasina-guvenebilir-miyiz>

²⁰ Bkz, GİMDES şartnameleri

TSE ise Helal Gıda Genel Kılavuzu rehberliğinde gıda mamulleri ile gıda hizmet ve tesislerini denetler. Bu tamamen özgün ve herhangi bir başlıkta başka ulusal veya uluslararası standarda atıf yapmayan kılavuza göre helal uygunluk belgesi verilirken, helal, sağlıklı güvenli girdilerin kullanılması, gıdanın hijyenik ortamda hilesiz üretilmesi hususları araştırılır.²¹ Bu klavuz sayesinde helal gıda hassasiyeti olan Müslüman tüketicinin taleplerine karşılık verilmiş olur. Amaç aynı olsa dahi şartnameler birbirinden tamamen bağımsız olup bir birlik söz konusu değildir. Standartlarda bir birlik olmaması farklı yerlerden HGS almış firmalar tarafından farklı kriterlere göre değerlendirme yapıldığı için sorgulanabilir. “*Kimin sertifikası amaca daha iyi hizmet veriyor?*” sorusu tüketici nezdinde de gündeme gelebilir. Özetle hem BÖ hem de dolaylı olarak MN tarafında ortaklaşa ortaya konan standartların başka kuruluşlarca verilip bir birlik olmaması koşulu doğrudur.

BÖ tarafından ortaya konan koşullar bir başka ifade ile problemler, şemadan da görüleceği gibi bir hayli fazladır. Karşıt argümanı savunan taraf ile ortaklaşan yukarıdaki problemin dışında BÖ tarafından ortaya konan diğer problemler şu şekilde sıralanabilir. Türkiye de devlet TSE kurumuyla HGS veriyor olup laik yapısıyla bağdaşmayan bir durumdadır, buna karşılık devlet gıda güvenliği ve hijyeni denetimini ise yeteri kadar yapmamaktadır, bu sebeple de Gıda Mühendisleri gibi teknik personelde işsizlik söz konusudur. Devletin ihmal ettiği bir diğer konu açlık, gizli açlık konularıdır. Ayrıca, her ikisinde helal şartlarına göre üretim yaptığı halde HGS sahibi olmayan firmalar haksız rekabete maruz kalmaktadırlar. Ayrıca HGS veren bağımsız kuruluşlar, firmalar HGS şartnamesine uymadığı halde parayla sertifika satabilmektedirler. Son olarak da aslen ihracata katkı sağlaması amacıyla desteklenen HGS'nin ihracata bir katkısı yoktur. Bu koşulların her biri ayrı ayrı değerlendirildiğinde realitede hepsi mevcuttur denebilir. Ancak bu çalışma kapsamında en önemli görülen sekülerizm koşulu detaylandırılacaktır.

HGS karşısında olan tarafın, en önemli argümanlarından birisi, HGS mevcudiyetinden ziyade Devlet'in kendi resmi organları ile bu mekanizmanın içerisinde yer alıyor olmasının anayasada belirlenmiş olan laik yapısına uymadığı, bu sebeple HGS'nin hiçbir aşamasına dahil olmaması gerektiğidir. BÖ tarafından tartışmanın 4 farklı yerinde konu açık bir şekilde dile getirilmiştir. İlk olarak 51 de

---

²¹ Bkz, TSE helal standart şartnameleri

“Birazcık gıda mühendisliği açısından yaklaşıcım, gıda güvenliği açısından yaklaşıcım ve politik kısmından yaklaşıcım. İki zeminde inceleyelim istedim.” ifadeleri ile girerken politik olarak yaklaşmasındaki kasıt tam olarak mevcut hükümetin bir politikası olarak HGS mekanizmasının gündeme alındığını ifade etmektedir. Yani bu anlamda MN eleştirel manada 254 de (254 MN: iktisadi konusuna getiriyorsunuz, bilmem sekülerizmin propagandasını yapıyorsunuz...) HGS'nin bir sertifikasyondan çok BÖ tarafından bir “sekülerlik tartışması” halinde ortaya konduğunu ifade etmektedir.

BÖ'ye göre, 186'da özellikle vurguladığı gibi, devlet ne kurmak ne de denetlemek anlamında da HGS sürecine dahil olmamalıdır. Çünkü bu devletin seküler yapısına “kanunen” uymaz. BÖ'nün bu argümanına göre ortaya koyduğu problemin gerçekte var olup olmadığını anlamak için her dönemin polemige en açık konularından birisi olan “seküler devletin ne olup ne olmadığı” na bakmak gerekir. HGS'nin Türkiye'deki tarihçesine baktığımız bölümde sekülerizmin anlaşılma şekillerinde detaylandırıldığı üzere, devletin sekülerliği çok farklı şekillerde anlaşılabilen, üzerine ayrıca bir söylem analizi yapılabilecek kadar detaylı bir konudur. Ancak özetlemek gerekirse, Türkiye sözlük anlamından farklı yaşanan bir sekülerizm anlayışı ve yapısı bulunan, devletin Diyanet İşleri Başkanlığı gibi bir çeşit İslami fetva kurulu olan bir resmi kuruluşu bünyesinde barındıran bir ülkedir. Bugüne kadar da devlet kurumları içerisinde mevcut, İslam dinini korumaya, yaymaya, anlatmaya yönelik bazı mekanizmalar farklı şekillerde ve boyutlarda da olsa her dönemde var olmuştur. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın mevcut olması gibi, cami imamlarının devlet memuru olması, Milli Eğitim Bakanlığına bağlı ilk, orta ve lise düzeyindeki eğitim kurumlarında mecburi olarak Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin okutulması ve bu derslerde İslam dininin eğitiminin verilmesi gibi.

Bu anlamda Tartışmacı BÖ'nün normatif olarak değerlendirdiği seküler devlet anlayışı ile, Türkiye'nin ilgili bölümde detaylandırılmış olan mevcutta içinde bulunduğu durum birbirinden farklıdır. Aslında buradaki tartışma HGS mekanizmasından daha ziyade bir sekülerlik tartışmasıdır denebilir. Türkiye'nin sekülerliğinin sorgulanması uygulamada mevcut olan seküler yapıya aykırı olarak değerlendirilen bir takım devlet icraatlarından dolayı vakıadır. Bir kesim tarafından Diyanet İşleri Başkanlığı'nın sorgulanması gibi. Bu noktada tartışmanın asıl odak

noktasının Türkiye'deki mevcut iktidarın eğilimlerinden kaynaklanan “yeni” bir devlet düzeninde geçmişte olduğundan farklı, dini öğelere dayanan bazı oluşumların gündem teşkil etmesinden kaynaklanan hatta “Türkiye’de laiklik elden gidiyor” söylemlerine sebep olan siyasi konjonktür olduğu söylenebilir.

Tartışmacı BÖ program boyunca devletin bu mekanizma içerisinde olmasını 5 farklı yerde vurgulu bir şekilde eleştirmektedir. 51, 59, 61, 63 ve 186’da, mevcut iktidarın ideolojisi ve bu ideolojiyi sahiplenen tabanı gereği, devlet mekanizması içerisinde, dini bazı yapıları organize ederek siyasi görüşüne göre revizyona uğrattığını ve böylece laik olması gereken devlet sistemini “dinleştirdiğini” anlatmaya çalışmaktadır. Tartışmacı, dini ve dini kavramları yasal prosedürlerin içine sokmamak gerektiğini bunun devletin laik yapısıyla bağdaşmayacağını ısrarla belirtirken, “din karşıtı” gibi görünmemek adına, dini her türlü mekanizmanın üzerinde 178’de ifade ettiği gibi “aşkın” bir konuma yerleştirir. Ancak burada BÖ, diğer Tartışmacıların dini altyapısını eleştirileri üzerinden dindar/dindar olmama polemiğine girmemeye çalışmaktadır. 178’de “ben yanlış anlattım sanırım ama ...” ile başlayan ifadesi bunu göstermektedir. Bu manevra ile tartışma dini altyapı boyutuna sürüklenmeden sekülerlik boyutunda kalır. Bu bağlamda diğer tartışmacılardan ARD devletin toplumun dini hassasiyetlerine yeteri kadar eğilmediğinden şikayetçi olmuştu. MN ise devlet ve HGS yi aynı cümle içinde hiç kullanmamış, devletin HGS mekanizmasına katkısından hiç bahsetmemişti. HGS, MN tarafından sadece insan hakları boyutunda 3 farklı yerde dile getirilmişti. Buna rağmen, 254’de “iktisadi konusuna getiriyorsunuz, bilmem sekülerizmin propagandasını yapıyorsunuz” ifadeleri ile BÖ’nün HGS’ye sekülerlik bağlamında yaklaşımını eleştirir. Ayrıca, 174’de ifade ettiği gibi “MN: Ama bir tek boyuta indirgeyip te bu siyasidir bu ticaridir deyipte meselenin ehemmiyetine gölge düşürülemez aksi takdirde insan haklarına saygısızlık olur bu.” HGS nin siyasi bağlamda tartışıldığı zaman öneminin azaltılmış olacağını da iddia eder.

Görünen odur ki, Türkiye’nin ne olması gerektiğinden ziyade ne olan “sekülerliği” bu tartışmanın temel koşullarından (ya da problemlerinden) birisidir. Realitede Türkiye’de İslam dinine diğer dinlerden yakın ve devlet kurumsallığı içerisinde de dini kavramlara göre yapılanmaları olan bir sekülerlik anlayışı vardır. Bu anlamda devletin HGS mekanizması içinde olması, din ve devlet işlerinin net bir şekilde

ayrılması gerektiğini, devletin bir dininin olamayacağını düşünen kesime göre laikliği ile bağdaşmaz, ancak Türkiye'nin hali hazırdaki Diyanet İşleri Başkanlığı vb gibi kurumlarını devletin laik yapısına aykırı görmeyenlere göre bağdaşır.

Özetle, gerek HGS taraftarı olan gerekse olmayan tarafların ifade ettikleri koşullar kişinin teknik ve bilimsel altyapısı ile dünya görüşüne göre göreceli doğrudur denebilir. Bir başka ifade ile tarafların değerleri yani motivasyonları içindeki buldukları koşulları farklı yorumlamalarına sebep olmaktadır. Analizci olarak, her iki tarafın değerleri açısından mevcut durumlar yorumlandığında, ifade edilen her koşul iddia edenin bakış açısına göre görece doğrudur denebilir.

8 ARD: ....Bir, ithal ürünler çoğaldı. İki, yabancı yatırımcılar ülkemizde gıda sanayinde yatırım yapar oldular. Üç, ülkemizde domuz çiftlikleri kurulmaya sayıları artmaya başladı.

12 ARD: Bir dördüncüsü, bir dördüncüsü ... müslümanlarda helal gıda konusundaki duyarlılıklar giderek azaldı. Böyle olunca birilerinin çıkması ...müslümanlar adına konu üzerinde hassasiyetle durması bu konuları gündeme taşıması gerekirdi

13 CÖ: O da oldu diyorsunuz,

14 ARD: Olmakta

130 MN: ..... biz helal gıdayla beslenmek istiyoruz şeklinde bir temayül bir eğilim ortaya koyuyorlar. Bu eğilime şimdiye kadar cevap verilmemiş Türkiye'de çok geç kalınmış. Bütün dünya ülkelerinde böyle 60 tane kadar böyle helal gıda sertifikası veren kuruluş varken Türkiyede daha yeni emekleme çağında bir tane kuruluş faaliyet göstermeye çalışıyor),

136 MN: Bir dakika cümlemi bitireyim, 65 bin çeşit endüstriyel gıda ürünü var. 65 bin çeşit (vurgulayarak). Bunların içerisinde ne var, bunlar müslüman için helal mi değil mi, bunu araştırmak...)

162 ARD: .....ama henüz daha türkiyede bu helal gıda sertifikası meselesi henüz daha ayağa kalkma safhasında, sürüklenme safhasında, henüz böyle bir durum.

166 ARD: Evet, efendim bakınız halkın, halkın değerlerince halkın talepleri de değer kazanıyor. Yöneticilerin temel özelliklerinin halkın inançlarına ve ihtiyaçlarına göre yönetim belirlemesidir. Pek tabii ki Türkiyede bu ihtiyaçsa yönetimler, bilmiyorum olduğu kanaatinde de değilim. Ve ben bir ilahiyatçı olarak bugün ki yönetimden de müslümanların temel problemlerine gereğince eğilmediği için müştekiyim.

51 BÖ; ...“Fakat son dönemlerde ön planda olmasının nedeni, biraz mevcut siyasi iktidardan kaynaklı olduğunu düşünüyorum ben.”,

59 BÖ; “Henüz güvenli gıda üretilmezken, gıda güvenliği Tarım Köy İşleri Bakanlığında ne yazık ki yetkin ve etkin şekilde yapılamazken, Helal Gıda Sertifikasyonunu sadece teknik bir konu değil politik bir konu olduğunu düşünüyoruz.

61 BÖ; Türkiye gibi %99 u müslüman olan bir ülkede, (HGSnin) hani bir başka ülkede yapılması belki anlaşılabilir,

63 BÖ: Fransada kalkıp böyle bir talep anlaşılabilir. Fakat Türkiye gibi bir ülkede zaten helal gıdanın sorgulanması, bunun devlet üzerinden (vurgulu bir ifade ile) yapılması sıkıntılı,

178 BÖ: Hayır, şöyle birşey söz konusu, ben gıdayla ilgili her konuda çok hassas olunması gerektiğine inanıyorum. Böyle bir dönemde özellikle, GDO larla ilgili de çok hassasız biz, suyun ticarileştirilmesi ile ilgili de hassasız. Eğer bir gıda meta haline getiriliyorsa bu artık bir simge haline gelmeye başlıyorsa bununla ilgili çok ciddi bir sıkıntı yaşanacak demektir. Bizim, ben yanlış anlattım ifadelerde sanırım ama din hiçbir şekilde herhangi bir şekilde türkiyede yada dünyada gıdanın içerisine giremeyecek kadar üstte, giremeyecek kadar dışarıda kalması gereken bir öge. Çünkü

186 BÖ: Helal olup olmaması devletin insiyatifinde olamaz, o benim..., hiç bir şekilde helal olup olmadığını belirleyemez.

5.2.3. ES3; Aktörün gerçekten de belirttiği hedefler ve değerleri taşıdığı doğru mu?

Üçüncü eleştirel soru, aktör(ler)in gerçekte belirttikleri hedefler ve değerleri taşıyıp taşımadıklarını sorgular. İlk olarak tartışmacıların iddia ettikleri değerlere sahip olup olmadıklarına bakalım.

Fairclough, aktör(ler)in değerlerini sorgularken, bir anlamda eylemi gerçekleştirmek için sahip oldukları motivasyonların gerçekliğini anlamak istemektedir. Öncüllerin sıralamasında görüldüğü gibi tartışmacıların motivasyonları farklı değerler üzerindedir.

HGS uygulanmalıdır eylemini öneren iki tartışmacının motivasyonları farklı görünmektedir. İlk tartışmacı ARD, dini değerler üzerinden giderek sıklıkla müslümanların helal-haram bilincini kazanmaları ve günah işlemek adına bu bilince göre hareket etmeleri gerektiği üzerinde durmaktadır. ARD söz aldığı her bölümde helal kavramını müslüman bireyin sadece dünyadaki hayatı için değil ahiret hayatı için de önemli olduğunu belirterek, bir müslümanın bunu bilmekle mükellef olduğunu dile getirmesine rağmen, bir başka ifade ile dini yükümlülük anlamında helal kavramına odaklanmasına rağmen, tartışma boyunca helal kavramı ile tartışmanın asıl sorusunu oluşturan Helal Gıda Sertifikası kavramını ilişkilendiren bir yorumda bulunmamaktadır. Burada tartışmacının asıl motivasyonunun dini değerleri olduğu çok açıktır. Ancak bu değerler üzerinden HGS'nin uygulanması gerekliliği ile ilgili bağlantı kuran cümleleri kendisinden duyamamaktayız. Sadece izleyici olarak tartışmanın sorusu gereği şu çıkarımlarda bulunmak mümkündür. Helal kavramı bir müslümanın hem dünya hem de ahiret mutluluğu için önem vermesi gereken bir kavramdır ve bir gıda ürününün helal olup olmadığı ancak HGS'ye sahip olduğunda anlaşılabilir. Yani, bir müslümanın helalle ilgili dini yükümlülüğünü yerine getirebilmesi için, o gıdanın helal olup olmadığı bilgisine sahip olması gerekir, bunu sağlayacak enstrümanda HGS'dir. Bu sebeple gereklidir. Ancak bu çıkarım tartışmacı ARD tarafından hiç dile getirilmediği için tartışmacının dinen çok önemli olan helal kavramına müslümanların riayet etmesi için HGS gerekli mi değil mi sorusuna karşılık gelen bir ifadesi olmadığını söyleyebiliriz. Özetle ARD'nin motivasyon kaynağı olan dini değerleri önemseydiği ve öncelediği konuşmalarından rahatça anlaşılabilir bir şekilde bu değerleri HGS ile ilişkilendirmemesi müslümanların helal ve tayyip gıdaya ulaşmaları hedefi ile de bir ilişki kuramamaya sebep olmaktadır. Aslında ARD'nin tartışma boyunca sadece helal kavramına odaklanıp HGS konusuyla bağlantı kurmaması ifade ettiği değerlerinin argümanı için motivasyon kaynağı olduğunu net bir şekilde ortaya koyamamaya sebep olmaktadır. Özetle ARD bahsettiği dini değerlere sahiptir. Ancak bu değerler HGS ile ilişkilendirilmemiştir diyebiliriz.

HGS tarafında olan diğer tartışmacı MN'nin en önemli motivasyonu ise, insan hakları çerçevesinde hem inancını yaşama özgürlüğü, hem de inancının gereklerini yerine getirebilmek için bilgi edinme özgürlüğüdür. Diğer bir ifade ile demokrasi ve insan hakları çerçevesinde inanç ve bilgi edinme özgürlükleridir. İnsanların tercihine

bağlı beslenme hakkı Birleşmiş Milletler tarafından 1985 yılında kabul edilen ve üye ülkelerin uygun kanunlar çıkartmak zorunda oldukları Tüketici Hakları Evrensel Beyannamesinde, “Bütün insanların tercihine uygun gıdaları talep etme ve seçme hakkı vardır ve bu hak tüketici hak ve özgürlüklerinin temelini teşkil eder.” cümlesiyle belirtilmiştir. Bu durum inançlara göre tüketimin de bir hak olduğu sonucunu ortaya çıkartmıştır. Bu anlamda MN nin tartışma boyunca detaylı olarak tartışmaya katıldığı 2 yerde de odaklandığı konu müslümanların helal ürünleri bilmek hakkı ve HGS'nin bu hakkı insanlara sağlamasıdır.

MN'nin HGS ile ilgili ele aldığı en önemli motivasyonun insan hakları olması, aslında karşı tarafın motivasyonu olan “dini değerlerin kurumsal mekanizmalarda kullanılmaması” eleştirisinden hareketle, dini değil, insan hakları gibi modern değerler üzerinden sertifikasyonun mevcudiyetini “normalleştirmek” için tercih edilmiş olabilir. Aslında HGS için asıl motivasyonun helal kavramı yani dini değerler olması beklenir. Çünkü dinen helal-haram kavramları mevcut olmasa böyle bir sertifikasyon sistemine de ihtiyaç olmayacaktı. Tartışmada da “HGS uygulanmalıdır” diyen taraftan beklenen motivasyon, helal kavramının müslümanlar için önemidir. Tartışmacılardan ARD, HGS'nin dayandığı helal kavramının önemi üzerinde dursa da, MN için tartışma boyunca ön planda olan motivasyon helal kavramının kendisi değil, müslümanların inanma ve inanç sistemleri doğrultusunda bilgi edinme hürriyetleridir. Yukarıda Tüketici Hakları Evrensel Beyannamesi'nde belirtildiği gibi herkesin seçme, tercih etme hakları çerçevesinde tartışmacıların öncelendiği bilgi edinme hürriyetleri vardır. Bu anlamda motivasyonlarının kaynağı bu değerlerde olabilir. Ancak MN dini değerleri öncelemek yerine insani değerleri ortaya koymayı tercih etmiştir. Beklendiği gibi dini değerleri değil insani değerler üzerinde HGS'yi savunmasının altında yatan temel sebep karşı görüşün motivasyonudur denebilir. Çünkü “HGS uygulanmamalıdır” diyen tartışmacının temel argümanı “*seküler bir ülkede dini kavramlar üzerinden kurumsal sertifikasyonlar yapılamaz*” şeklindedir. Bu sebeple dini değerler üzerinden resmi bir sertifikasyon işlemine “sekülerlik” bağlamında itirazların yükselmesi olasılığı daha yüksek olduğu için, MN insani değerleri tercih etmiş olabilir. Çünkü insan hakları gibi evrenselleşmiş, din, dil, ırk ayrımı gözetmeyen değerlere kimsenin itiraz etmesi beklenmez. Bu anlamda insani değerler üzerinden HGS'yi “meşrulaştırmak” daha mümkün olabilir. Ancak HGS aleyhindeki tartışmacı BÖ, MN'nin öncelendiği bu

değerlere hiç değinmez. Aksine HGS taraftarı olan MN'nin pek üzerinde durmadığı dini değerleri HGS'nin motivasyonu olarak görür. BÖ eleştirilerinde insan hakları ve bilgi edinme hürriyeti gibi konulara asla değinmediği gibi, tüm eleştirilerini dini değerlerin pazarlaştırılması yönünde yapar. Şunu da belirtmek gerekir ki, BÖ'nün MN'nin savunduğu değerleri görmezden gelmesi ve eleştirisini dini değerler üzerinden yapması, bu değerleri taşımadığı anlamına gelmez. Aksine BÖ'nün amacı, tartışmayı dini bir çerçevede tutmaya çalışarak resmi sertifikasyon işlemlerinde dini motivasyonların olmaması gerektiği, yani seküler devlet yapısı gereği HGS'nin gerekmediği argümanını ortaya koymaktadır. Zira BÖ insan hakları ve benzeri konularda MN ile hem fikir olduğunu belirtseydi, HGS'nin karşısında olması beklenmezdi. Burada da konuyu tutmaya çalıştığı çerçeve BÖ'nün "HGS uygulanmamalıdır" argümanına temel teşkil etmektedir. Bu konu aşağıda BÖ'nün değerlerinden bahsederken detaylandırılacaktır.

Özetle HGS taraftarı tartışmacılardan ARD'nin motivasyonu dini değerleri, MN'nin motivasyonu ise müslümanların insan hakları çerçevesinde inançlarını yaşamaları ve bunun gereği olarak da tükettikleri metalarla ilgili doğru bilgileri alma özgürlükleri olduğu söylenebilir. Bir başka ifade ile HGS taraftarlarının iki önemli değeri İslam dini ve bu dinin yasakladıkları ve izin verdikleri kapsamında helal kavramı ve insan haklarıdır. Bu tartışmada insan hakları öncelenmeye çalışılmıştır. Ancak "helal" kendisi dini bir kavram olması hasebiyle her iki tartışmacıdan da helal kavramını merkeze alarak HGS ile ilişkilendirmesi beklenirdi. Ancak ikincil bir motivasyon kaynağı olması beklenen insan hakları ön plana çıkmıştır. Bunun ana sebebi, çerçeveleme analizi boyutundan bakıldığında tartışmacının konuyu çerçevelerken kendi bakış açısından ziyade, karşı tarafın bakış açısına göre pozisyon alarak, karşı tarafın dünya görüşüne göre bir ikna çabasına girmesidir denebilir. Asıl amaç HGS'yi diğer tartışmacı nezdinde dini boyuta göre daha evrensel bir boyut olan insan hakları çerçevesinde göstermeye ve değerlendirmeye çalışmak gibi görünmektedir. HGS taraftarları, HGS'ye temel teşkil eden "helal" kavramının müslümanlar için önemi ve çoğunluğu müslüman olan Türkiye'de bu öneme binaen toplumun alttan talep oluşturması sebebiyle helal belgelendirme yapılması gerekliliği üzerinde durabilirdi. Çünkü MN ve ARD'nin asıl motivasyonlarının dini olduğu dünya görüşleri açısından beklenir. Ancak ARD helal kavramıyla HGS arasında bir bağlantı kurmayarak, MN ise insan haklarını önceleyerek bu değerlerini net bir şekilde ifade

etmemişlerdir. MN'nin önelediği insan hakları boyutu ise diğer tartışmacı tarafından hiç dikkate alınmadığı için MN'nin HGS'yi seküler görüş için de “meşrulaştırma” çabası hedefini bulmamıştır denebilir.

130 MN: Yani fert dinle dünya işlerini ayıramaz. Bir tarafta içki içip ondan sonra gelip namaz kılamaz vesaire neyse. Şimdi fert laik olamayacağına göre ve anayasa ve insan hakları sözleşmelerine göre herkesin kendi dini inancını yaşama hürriyeti olduğuna göre dini inancını yaşamak isteyenler dini inancımıza göre biz helal gıdayla beslenmek istiyoruz şeklinde bir temayül bir eğilim ortaya koyuyorlar.

172 MN: Ben şimdiye kadar söylediklerim hep aynı tema üzerineydi. Yani biz fert olarak yani kendimize göre bir yaşama biçimi belirlemişsek yani bir tercih ortaya koymuşsak devlet veya herhangi bir şahıs, herhangi bir kişi dernek vesaire buna müdahale edemez. Bunu engelleyemez, yani ben helal gıda yemek istiyorum, benim vücudumun hücreleri dokularının Allahın helal kıldığı şeylerden inşaa edilmesini istiyorum derken başkası sen bunu istiyemezsin diyemez. Bu yani demokratik bir ülkede insan haklarına saygılı bir ülkede böyle bir şey olamaz. Buna başka bir takım kulplar takılarak bu gözden düşürülemeye tenkit edilmeye, bunun önüne çeşitli engeller çıkartılamaz. Evet bu konunun çeşitli boyutları vardır. Bir boyutu da siyasidir, bir boyutu da ticaridir, bir boyutu ilmidir, bir boyutu dinidir. Ben bunları 2009 da uluslararası konferansta beş ayrı boyutunu anlattım, uluslararası bir konferansta, ama

174 MN: Ama bir tek boyuta indirgeyip te bu siyasidir bu ticaridir deyipte meselenin ehemmiyetine gölge düşürülemez aksi takdirde insan haklarına saygısızlık olur bu.

“HGS uygulanmamalıdır” diyen tarafın temel iki motivasyonu ise sekülerlik ve dini değerlerin ticari menfaatlere alet edilmesidir. Başka bir ifade ile, dini kavramların politik ve ticari anlamda mefaah elde etmek için kullanılması yani dinin pazarlaştırılmasına bir eleştiri söz konusudur. BÖ tartışma boyunca 6 farklı yerde HGS'nin ticarileştirilmiş bir dini tema olduğunu vurgulamaktadır. BÖ'nün ifadelerinden anlaşılan, dini hassasiyetler bunu fırsat gören mekanizmalar tarafından ticari bir kazanç elde etme kapısı şekline dönüştürülebilir. 227 de HGS'nin dünyadaki ticari boyutundan bahsederken, benzer bir sertifikasyon örneği olan ve bir anlamda HGS'ye örnek teşkil eden Yahudiler için “helal” belgesi olan Koşer sertifikası uygulamasından bahsetmektedir. BÖ'ye göre dini duygular paraya en

kolay çevrilebilecek hassasiyetlerdir ve Koşer de HGS gibi dinin ticarileştirilmesine bir örnektir. BÖ 51’de helal kavramının sadece gıda ile sınırlı olmadığını,

51 “Helal sertifikasyon, kozmetiği de kapsıyor, taşımayı da, etiketlemeyi de, markalamayı da, lojistik hizmetleri de, seyahati de, bunun ilgili çok ciddi bir sertifikasyon yapılıyor, yurt dışında böyle”

sözleriyle ifade etmektedir. Yani aslında helal belgeleme mekanizması insan hayatının hemen hemen her alanını içine almaktadır. Dolayısıyla helal kavramı, yeme, içme, gezme, tatil yapma, taşıma, kozmetik kullanma, giyinme, finansman sistemine dahil olma gibi çok geniş bir alanda karşılık bulmaktadır. Dini hassasiyetleri olan veya bu hassasiyetleri uyandırılan kesim ister istemez kullandığı ürün her ne olursa olsun helalliğini araştırmak durumunda kalır. Ticari olarak bu fırsatı gören bir kesimde bu hassasiyetleri beklentiye dönüştürür. Bu beklentinin karşılığı kullandığı ürünün helal olup olmadığının bilgisine sahip olmaktır. Bu da ürünün üzerine helal olduğuna dair bir damga, logo ve benzeri basarak yani sertifikalanarak mümkün olur. Böylece helal kavramı, dini hassasiyetler üzerinden bir talep oluşturulmak suretiyle ticarileştirilmiş olur. BÖ’nün temas ettiği bölümlerden dini bir kavramın ticarileştirilmesi bu şekilde anlaşılabilir. Çerçeveleme teorisinin en iyi çalıştığı örneklerden biri, burada BÖ tarafından yapıldığı gibi, helal kavramının sertifikasyona tabi tutularak ticari bir mekanizmaya dönüştürülmüş olması iddiasıdır. Çünkü tartışmacının bakış açısı kendisinin de ifade ettiği gibi dini aşkın bir konumda görmesi, gündelik hayata “*her ne şekilde olursa olsun*” müdahalesinin önlenmesidir. Tartışmacının durduğu noktadan HGS, bir ihtiyaçtan ziyade metalaştırılmış bir kavramdır. Bu da seküler bakış açısına uygundur. Sekülerlik bağlamında HGS değerlendirilirken de benzer şekilde, özellikle devletin kendi bünyesindeki yapılaşması çerçevesinde dini bir hükme veya kavrama göre hareket etmemesi beklentisi vardı. Burada da aynı şekilde ticari mekanizmalar içerisinde dini kavramlara göre “menfaat kanalları” oluşturulmaması anlamında bir eleştiri söz konusudur. Aslında bu noktada BÖ için sekülerlik ve dinin pazarlaştırılması motivasyonları beraber koşmaktadır denebilir.

Burada BÖ’nün iddialarına benzer yaklaşımlara, hem dünyada hem de ülkemizde dini kavramların pazarlaştırılması ile ilgili benzer iddialara bakılabilir. Bu çalışmalardan tartışma programı ile aynı senelerde yayınlanmış Wilson ve

arkadaşları (2010) tarafından yapılmış olan “Helali markaya dönüştürmek” (*Shaping the Halal into the Brand*) başlıklı çalışmanın sonuçlarından burada bahsetmek faydalı olacaktır. Bu çalışmaya göre “Helal” kavramı bir meta olarak “Pazar” ve “pazarlama”nın içerisinde yer almaya başladığından beri, günlük yaşamın ayrılmaz bir parçası olan bir inanç sisteminin ve ahlaki davranış kurallarının bir parçası mıdır?, yoksa bir tür marka bileşeni ya da firmaların pazar payını artırmaya yardımcı olabilecek bir potansiyel bir marka mıdır (Wilson ve Liu, 2010, 3) tartışması devam etmektedir. Wilson ve Liu’ya göre, Helal bir taraftan aşkın bir kaynak tarafından bildirilmiştir, bu nedenle asla materyalist markalaşma çerçeveleri içerisinde değerlendirilemez (s:4). Bir taraftan ise helal ile ilgili tüm yönetim uygulamaları ve süreçlerinde, tüm paydaşların “gizli” görüşlerini de dikkate almak gerekir ki bu aslında helal kavramının “gerçek potansiyelinin” yattığı yerdir. Dini perspektiften bakıldığında, Helal'in mevcut marka çerçevelerinde yer alamayacağı görüşü nettir. Bununla birlikte, helal terimi işletme disiplinlerinde gözden geçirilmezse ve değerlendirilmezse, bu kavramı ilgilendiren tüm metalar için iyileştirilme yapılamama, kısıtlayıcı uygulamalara tabi tutulma ve gelecekte tabiatının değiştirilebilmesi riski vardır. Sonuçta bunlar, tüketicilerin de zarar görmesi anlamına gelebilir, çünkü Helal dogması, işletmelerden ziyade tüketicilere hizmet edilmek amacıyla konumlandırılmış, birincil paydaştır (s:108). Helal terimi bir marka unsuru olarak kabul edildiğinde ise genellikle işlevsel ve materyalist yorumlarla değerlendirilir. Bunlar daha çağdaş pazarlama ve markalaşma yapıları yerine daha çok istek uyandıran, örtük ve manevi bileşenlere odaklanmaya çalışır (s:108).

2009 yılı rakamlarına göre dünya nüfusunun dörtte birine tekabül eden 1,8 milyar Müslüman mevcuttu (Miller, 2009). Ancak daha dikkat çekici olan mevcut nüfustan ziyade müslüman nüfusun büyüme oranlarıdır, şöyle ki, Kuzey Amerika ve Avrupa'daki Müslüman nüfusun büyüme oranı, önümüzdeki yirmi yılda, Müslüman nüfusun Kanada'da %180 ve ABD'de %140 artacağı tahmin edilirken, İtalya, Norveç, Finlandiya ve İsveç'te büyümenin %100'den fazla olması bekleniyor (Miller, 2009). Müslüman profili, standart bir yapının aksine, sayı olarak etkileyici bir tüketici segmenti olarak bakıldığında, çok çeşitli gelir ve eğitim seviyeleri, dini uygulamaları ve politik ideolojileri olan 200 ülkeden inananların bir mozayicini temsil etmektedir. Bu heterojen demografinin büyümesine paralel olarak, son yirmi yıldır Avrupa ve Amerika pazarlarında çeşitli Müslüman dostu ürünler ortaya çıkmakta olduğu da bir

gerçektir. 2010 senesi rakamlarına göre Miller'in çalışmasında belirttiği rakamlara göre küresel İslam pazarının 2.1 trilyon dolar (ogilvynoor.com) değerinde olduğu tahmin edilmekte ve Şeriat uyumlu kredi kartlarından helal şampanyaya kadar geniş bir yelpazede sunulan farklı sosyo-ekonomik geçmişlerden gelen Müslümanlara hitap etmektedir. Alkolsüz parfümler, cinsiyet ayrımı yapılmış tatil köyleri ve Müslüman kolalar da değerlerde muhafazakar olan ancak popüler küresel tüketici kültüründen de uzak durmak istemeyen yeni bir Müslüman tüketici profili anlamına gelmektedir. (Pink, 2009). Bu anlamda Miller'e göre teknoloji meraklısı, dünya çapında seyahat eden ve hırslı Müslüman tüketiciler, tüketimi İslamî bir kimlik ve yaşam tarzı oluşturmak için bir araç olarak kullanma konusunda Batılı meslektaşlarından farklı değiller. Hal böyle olunca da maddi olarak imkanlarını artıran müslümanlar küresel helal endüstrisinin motorları olarak görünmektedir. Bu sebeple de, Helal kavramı İslam'ın doğuşu ile başlamış olsa da, küresel helal pazarı son 10-15 yılda çarpıcı bir büyüme yaşadı diyebiliriz. Miller'e göre Helal'e yenilenen ilgi, çeşitli sosyo-ekonomik faktörlerin bir kombinasyonuna bağlanabilir. Her şeyden önce, bugünün Müslümanları ebeveynleri ve önceki nesillere kıyasla daha varlıklı ve daha iyi eğitilidir. İkincisi, genç ve eğitilmiş Müslümanlar, postmodern bir çevrede, sanayileşmenin ve küreselleşmenin çevre ve insan sağlığı üzerindeki olumsuz etkilerinin farkındadırlar. Son olarak, helal duyarlılık, ulusal bilinçten veya başka herhangi bir sadakat biçiminden boşanmış bir Müslüman kimliğini ilerleten İslamcı hareketlerin yeniden canlanmasıyla vurgulanmaktadır. Miller'a göre özellikle orta sınıf Müslümanlar için, bu kimlik pozisyonunu gerçekleştirmenin en uygun ve en belirgin yolu helal ve diğer Müslüman dostu ürünlerin tüketilmesidir. Belki de bu "kimlik arttırıcı değer" ve Müslüman aktörlerin modern tüketim kalıplarını benimsemesinin bir sonucu olarak, helal kavramı İslam'ın en önemli kavramlarından biri olmanın ötesine genişlemiştir. Helal terimi artık diş macunu, kozmetik ve reçetesiz satılan ilaçlar gibi günlük tüketim mallarının yanı sıra restoranlar, kasaplar ve ev ipotekleri gibi daha geleneksel hizmetlere kadar girmiştir. Helal, helal tedarik zincirleri, üretim süreçleri ve depolama uygulamalarının ortaya çıkmasıyla işletmeler arası alanlarda da uygulanmaya başlanmıştır.

Miller'ın bu araştırması bize gösteriyor ki, artan nüfusu ve alım gücü ile birlikte modern dünyanın her türlü imkanını İslami şartlara uygun hale getirerek kullanmak isteyen dünyanın tüm bölgelerine yayılmış bir müslüman topluluk söz konusudur. Bu

topluluk hem müslüman kimliği ile “diğerleri”nden ayrılmak, diğer bir tabirle gelenekten ayrılmamak hem de modern dönemle birlikte başlayan her türlü teknolojik, bilimsel, sanatsal gelişmenin içerisinde yer almak istemektedir. Buna maddi ve manevi olarak her türlü yeterliliği vardır. Dolayısıyla arzu ettiği global marka olmuş bir parfümü kullanmak isteyecek, bunun alkolsüz versiyonunu talep edecektir. Üretici firma, alım gücü mevcut bu kadar geniş bir potansiyel müşteri kitlesini görmezden gelemez. Alttan oluşan bu talep üreticiyi İslami kriterlere uygun olarak ürettiğini ispatlayacak mekanizmalara sahip olmaya mecbur edecektir. Bu da Helal sertifikasıdır. Özetle hem adetsel hem de kalite olarak artan müslüman tüketici ihtiyaç ve beklentileri helal kavramını ister istemez bir ticari meta haline getirmiş, markalaştırmıştır. Günümüz kapitalist ekonomik düzen ve hayat anlayışında bu gelişmeler kaçınılmazdır diyebiliriz. Dolayısıyla BÖ tarafından dinin pazarlaştırılmasına gelen eleştiri günümüz pazar şartları gözönüne alındığında çok idealist durmaktadır. Dünya ticareti bu yönde yol alırken Türkiye olarak bu alanın dışında kalmaya çalışmak devekuşu gibi kafamızı kumun altına gömmek gibi olabilir.

Benzer şekilde Türkiye için helal kavramının pazarlaştırılması ile ilgili yapılmış olan göze çarpan çalışmalardan birisi Elif İzberg Bilgin tarafından yapılan Helal Marketin Türkiye’de Söylemsel Oluşumu (*Theology Meets the Marketplace: The Discursive Formation of the Halal Market in Turkey*) isimli makaledir. Bu çalışma da yukarıdakine benzer şekilde helal sertifikasının Türkiye’de oluşma, yer edinme ve ciddi bir Pazar haline gelme sürecini ortaya koymaktadır. İzberg’e göre helal sertifikasını talep eden kesimi alttan uyaran güçlü bir kurum söz konusudur ki bu da GİMDES’tir. İzberg’in çalışmasındaki analizlerle benim analizini yaptığım tartışma programında helal sertifika taraftarlarının söylemleri birbirini benzerlik göstermektedir. İzberg, GİMDES’in yayınlanmış söylemlerini analiz ederek, helal sertifikasının yurt içinde kamu tarafından algılanmasını sağlayarak gerekli olduğuna dair söylemlerle bulunup bundan bir halk talebi oluşturduğunu iddia etmektedir. İzberg’e göre, 1990'larda medya, filmler, müzik, romanlar, oyuncaklar, mayolar, tatil köyleri, güzellik mağazaları ve kafeler gibi tüketim unsurları inanç temelli tekliflerin yaygınlaşmasıyla önemli ölçüde değişmiştir. Mevcut ürünlerin İslamlaştırılmış versiyonlarının başlaması laik Müslümanlar ve İslamcılar arasında bir kültür savaşına sebep olmuştur. (Navaro-Yashin, 2002, 223).

“İslamcılar²² geldiğinde aldıkları ve sattıkları şeyleri değiştirdi. Farklı kıyafetler giyiyorlardı, sadece belirli türlerde yiyecekler yiyorlardı, belirli dükkanlar sık sık kendi özel işlerini kuruyorlardı. İslamcı hareketin yükselişi, popülerlik ve güç, 'İslami mallar' için özel işletmelerin geliştirilmesinden ve inananlar için pazar ağlarının oluşturulmasından soyutlanarak çözülemez.”

İzberg'e göre gerçekten de, helal pazarın yükselişi, İslam yanlısı partilerin iktidara yükselmesinden ve İslam sermayesinin - yani muhafazakar işadamlarının birikimlerinin - 1980 sonrası ekonomiye entegrasyonu ile beraberdir. 1980'deki askeri darbenin ardından, Türkiye, Özal yönetimi sırasında devlet kontrollü bir liberal piyasa ekonomisine büyük bir geçiş yaşadı. Özal yıllarının pazar artırıcı politikaları, devletin devletçi yörüngesini yalnızca hükümetin ekonomideki rolünü önemli ölçüde sınırlamakla kalmayıp, daha da önemlisi, daha önce dışlanmış muhafazakar işadamları ve dini mezhep gruplarını ulusal ekonomik alana dahil ederek değiştirdi. Örneğin, 1983 faizsiz bankacılık yasası, İslami burjuvazinin cezbedilmesi için önemli miktarlarda yastık altı tasarrufunu yatırımlara dönüştürmede etkili oldu. Bu yatırımlar da, İslami grupların görünür bir İslamî kimlik taşımalarına ve dayanışmalarını güçlendirmelerine olanak tanıyan İslami işletmelerin, özellikle de gazetelerin ve TV kanallarının büyümesini destekledi (Demir ve diğerleri, 2004). İslam burjuvazisinin ekonomik görünürlüğüne paralel olarak siyasi etkisi de arttı. İslam yanlısı partiler arka arkaya iktidara geldiğinde, İslami işletmelere ihaleler ve benzeri verildi. Bu tür hükümet desteği ve yurtdışında yaşayan Türk işçilerin işçi dövizleriyle desteklenen Anadolu Kaplanları olarak da bilinen bu yeni muhafazakâr girişimci türü, Türk toplumundaki ekonomik ve siyasi etkilerini önemli ölçüde genişleten birçok İslami girişim kurdu. İzberg'e göre bu Anadolu kaplanlarının çoğu Türkiye'deki helal hareketin belkemiğidir. Hem helal ürünlere olan talebi destekleyerek hem de pazara İslamî mallar sağlayarak helal endüstrisinin oluşumunda temel bir rol oynamaktadırlar. İzberg'in helal hareketinin kamusal yüzü dediği GİMDES, helal niteliklerinin, hijyen standartlarının ve gıda maddelerinin, temizlik maddelerinin, kozmetik ürünlerin ve ilaçların beslenme

---

²² İslamcı laiklerden farklı kimlikler oluşturmak için diğer Müslümanlardan çok daha dindar olmayan, aynı zamanda alternatif bir İslami yaşam politikası ve yeni bir toplumsal düzen arayan bireylere atıfta bulunur.

değerinin İslamî normlara uygun olduğunu doğrulayarak, aynı şekilde “toplumun, helal gıda, dürüst servet ve sağlıklı yaşamı, kamuoyuna duyduğu ihtiyaç ve talebin ortaya çıkarılması”²³ misyonu ile ortaya çıktı ve hızlıca Dünya Helal Konseyi gibi kilit uluslararası kurumların ağına katıldı.

İzberg’e göre GİMDES İslamcı aktivistlerin, helal bilinci az olan, laik bir pazarda yeni bir pazar için alan yaratma ve söylemsel bir oluşumunun dikkate değer bir örneğidir. Çağdaş hareketlere (örneğin Organik ürün, adil ticaret gibi) öncülük eden diğer taban örgütlerine benzer şekilde, GİMDES öncelikle helal farkındalık yaratmak, helali diğer pazar unsurlarından ayırmak ve onu küresel ve yerel sosyo-tarihsel olarak konumlandırmak için çaba göstermektedir. GİMDES literatürünün anlatı analizi, modernliğin, sanayileşmenin ve kapitalizmin, GİMDES’in helal hareketin gündemini çerçevelemede kullandığı temel ideolojik kaynaklar olduğunu ortaya koymaktadır. Bir yandan, hareket kendisini Batı modernleşmesine karşı bir güç olarak tanımlar ve diğer yandan helal konseptini meşrulaştırmak ve ticarileştirmek için bilimsel çalışmalara ve modern pazarlama tekniklerine başvurur. İzberg çalışmasında GİMDES’in bir helal savunucusu olarak Türkiye’deki helal hareketi oluşturmak için modernizmin kilit ilkelerini seçici bir şekilde nasıl benimsediklerini ortaya koymaya çalışmıştır.

Tartışma esnasında ARD’nin 12, MN’nin 65’de belirttiği helal duyarlılığının müslümanlarda azalmasının sebeplerini ARD 88, 90 ve 259’de vurguladığı dünyanın kapitalist sisteminin getirdiği genel sömürü ortamına bağlıyor diyebiliriz. İzberg’in üzerinde durduğu gibi bu tartışmada da helal destekçilerinin genel çıkış noktasının “dünyanın mevcut düzenine karşı bir duruş sergilemek” gibi anlaşılabilir. GİMDES’te bu hareketin öncülerinden olup, helal hareketi, Batı modernliğinin getirdiği sosyal ve ekonomik sorunlara karşı bir güç olarak yorumlamaktadır diyebiliriz.

Ayrıca tartışma sırasında ARD tarafından 84 ve 96’da dile getirilen GDO’lu gıdaların ortaya çıkması, gıdanın bozulmasına sebep olur ve helalliğine zeval getirir. İzberg’e göre de özellikle tarımsal işletmede genetiği değiştirilmiş organizmaların (GDO’lar) artan kullanımını konusundaki endişe, helal tartışmasını körükleyerek

---

²³ Gimdes.org

GİMDES'in helal olmayan seçimler yapmanın sonuçlarını dramatize etmesine izin vermiştir. Gıda biyoteknolojisindeki ilerici yaklaşımlar, Tanrı'yı oynamak isteyen çok uluslu şirketlerin açgözlü ve emperyalist gündemlerinin bir yansıması olarak algılanmaktadır. ARD 90 ve 259'da benzer söylemlerde bulunmaktadır.

İzberg makalesinde GİMDES'in helal kavramını modernizmin silahlarına karşı bir savunma aracı olarak ortaya atmasının yanısıra sekülerizme karşı bir duruş olarak da ortaya koymaktadır. İzberg'e göre helal taraftarların Batı modernliğine karşı şüpheciligi, onları helal olmayan malların Müslümanların bedenini ve ruhunu ele geçirme niyetiyle emperyal güdülere boyun eğdirmeyi amaçlayan bilimkurgu senaryoları yaratmalarını cazip kılmaktadır. Helal taraftarlar, en belirgin şekilde 1923'te Kemalist reformlar ve İslam İmparatorluğu'nun ortadan kaldırılmasıyla başlayan modernleşme çabalarının sadece dış yollar ve ideolojiler getirmekle kalmayıp aynı zamanda Müslüman kimliğini ve helal duyarlılıklarını da ortadan kaldırmayı amaçladığını savunmaktadırlar. (İzberg, 2013, 78). Yine başka bir tespiti, birçok Ortodoks Müslüman için, halifeliğin kaldırılması, dini türbelerin kapatılması ve İslami kanunun değiştirilmesi ile İsviçre kanununun değiştirilmesi gibi sekülerleştirici reformlar İslami bir devletten önemli bir değişime işaret etmiştir ve İslam medeniyetinin sona erdiğine işaret etmektedir. Arap alfabesini -*İslam'ın kutsal dili*- değiştirmek, çok eşliliğin yok edilmesi ve sivil evliliklerin uygulanması ile birleştiğinde, nüfusun günlük yaşamına derinden dokunmuştur. Bu sosyo-tarihsel mercekten görülen cumhuriyet dönemi sekülerleşme çabaları, İslami gelenek ve uygulamalardan koparak Osmanlı dönemindeki yaygın helal bilincini önemli ölçüde azaltmaktadır. Bugün, bu kayıp helal bilinç, toplumsal bağların çözülmesinden artan kanser oranlarına kadar çok çeşitli çağdaş problemlerle ilişkilidir. İzberg'e göre modern çağ sorunlarının artması için aşınan bir helal bilinci sorumlu tutulmakta ve aynı şekilde helal tüketimi GİMDES tarafından bu modern hastalıkların tedavisi olarak konumlandırılmaktadır. Helal seçimleri modern hastalıklara çözüm olarak konumlandıran GİMDES anlatıları, laik zihniyet ve toplumsal yapıları harekete karşı en önemli engeller olarak inşa etmektedir. Laik zihniyetin, Batılı muadili gibi, ahlakî sorumluluklardan ziyade kapitalist endişeler tarafından motive edilmekte, üreticiler İslamî olarak kabul edilemez bileşenleri kullanmaktadırlar. Laik rejim aynı zamanda helal hareketini helal meselelere hükmetmek için gerekli yetenek ve uzmanlıktan uzak olmakla eleştirilmektedir. Rejimin sadece bağımsız fetva (*dini kararname*)

kurumunu devlet kontrolündeki bir kurumla değiştirerek İşlami yargı yetkisini ortadan kaldırmakla kalmayıp, aynı zamanda laik eğitim sistemi aracılığıyla İşlam alimlerini üretmeyerek hareketin geleceğini tehlikeye attığı iddia edilmektedir. Helal ve haram meseleleri İşlami yargı yetkisine ait olduğundan, bu kararlar İşlam alimleri tarafından verilecektir. Ancak din bilginlerimiz teknoloji bilgisinden yoksundur. Öte yandan, bilimsel çalışmalar yapan insanlar, İşlami normlar ve kanon hukuku hakkında temel bilgiye sahip değildir, çünkü tamamen laik eğitim sistemi bireyleri temel dini öğretilerden mahrum bırakmaktadır.

Tüm bu iddialardan yola çıkan İzberg'e göre, helal savunucuları helal hareketinin ortaya çıkışını haklı çıkarır ve helal sertifikasyon ihtiyacını söylemsel olarak inşa eder. Buna göre, modern uygulamaları ve laikliği benimsemek Türk halkını "gerçek yolundan" atanmış helal yaşam tarzından uzaklaştırmıştır. Helal bilincini kaybeden Müşlümanlar, azalan toplumsal sevgide ve Türk toplumunda artan hastalık oranlarında açıkça görüldüğü gibi lütuftan düşmüşlerdir. GİMDES, bu söylemlerle helal arayışını modern hastalıkların tedavisi olarak söylemsel bir şekilde güçlendirir (İzberg, 2013, 67-85).

İzberg'e göre, GİMDES söylemleri, seküler kitlelere ulaşmak için modern pazarlama stratejilerini ve eğilimlerini benimser. Özellikle doğal sağlık pazarı söylemlerinden yola çıkarak helal, doğaya göre, pestisit, GDO ve diğer zararlı kimyasallardan arınmış olduğunu iddia eden sağlıklı bir seçim olarak konumlandırılmaktadır. Helal'in, biyoteknoloji ve GDO'lara karşı küresel mücadelede organik tarımdan daha üstün olduğu iddia edilmektedir. GİMDES aynı zamanda, helalleri adil ticaret olarak konumlandırarak etik tüketicilere hitap etmektedir. Toplumsal adaletin İşlam'ın özü olduğunu öne süren GİMDES anlatıları, helalin üretimin yatırım, kaynak ve imalat yönlerini kapsayan "çatı" bir kavram olduğunun altını çizmektedir. Bu ifadeler ile ARD'nin 187, 205, 216, 232' deki söylemlerine bakıldığında aynı doğrultuda olduğunu görebiliriz. Özetle burada ulaşılmak istenen sonuç, organik, doğal ve adil ticaret gibi çağdaş pazar söylemlerinden yararlanmak, helal hareketinin kitesini Türkiye'deki laik tüketicileri ve deniz aşırı sağlık bilincine sahip, etik tüketicileri içerecek şekilde genişletmekle kalmaz, aynı zamanda lobi devlet yetkililerini ve yerel üreticileri de kapsar.

Gerek dünyada gerekse ülkemizde dinin pazarlaştırılması ile ilgili yaklaşımlara bakıldığında, bunun sekülerizm başlığı altına alınabileceği söylenebilir. HGS karşıtı anlayışa göre, Müslümanlar modern hayatın imkanlarından faydalanmak istemekle beraber, İslam dininin özüne ve gereklerine aykırı uygulamaları da islamî hale getirmek istemektedirler. Bununla ilgili bazı kurum ve kuruluşlar çalışmalar yaparken helal kavramından HGS gibi bir ticari mekanizma ortaya çıkmıştır. Bu mekanizmanın gerekliliği müslümanların dini duygularına hitap ederek ve modernizmin getirdiği olumsuzluklar ortaya konup bunlara bir çeşit “çare, ilaç” gibi gösterilerek pompalanmakta ve müslüman tabandan bir talep yaratılmaktadır. Helal sertifika karşıtı görüş tıpkı BÖ gibi seküler ön kültürlerinden gelen bir anlayışla, HGS mekanizmasını, dini günlük ve sosyal hayatın, devlet idare mekanizmasının içerisinden çıkarmaya çalışan seküler anlayışa karşı bir duruş olarak görmektedir.

Tüm bu bilgilerden BÖ'nün motivasyonunu doğru bir şekilde ortaya koyduğunu, gerek dünyada gerek ülkemizde HGS karşıtlarının, seküler ön kültüre sahip, dini kavramları sosyal, bürokratik, devlet idaresi gibi mekanizmalardan arındırmak düşüncesinde olduklarını söyleyebiliriz. Özetle BÖ tartışma boyunca iddiasına temel teşkil eden değerlere sahiptir, seküler bir düşünce yapısına sahip olup, bu düşünce yapısının gerektirdiği değerleri taşımaktadır ve tartışma boyunca da bunları ifade etmektedir diyebiliriz.

59 BÖ: Türkiyede açlıkla ilgili, kronik bir açlık yok fakat gizli ve pardon, gizli rahatsızlıklar söz konusu, gizli, insanların gizli hastalığı söz konusu, o da beslenme yetersizliğinden kaynaklanan hastalıklar. Gıda güvenliği kısmında, gıda güvenliği kısmında Türkiyede denetimler çok yeterli düzeyde yapılamıyor ve bununla ilgili, üzerine Türkiye’de başlayan bir süreç var. Helal gıda sertifikasyonu gibi bir süreç var. Henüz güvenli gıda üretilemezken, gıda güvenliği Tarım Köy İşleri Bakanlığında ne yazık ki yetkin ve etkin şekilde yapılamazken, Helal Gıda Sertifikasyonunu sadece teknik bir konu değil politik bir konu olduğunu düşünüyoruz. Ve bununla ilgili son zamanlarda bilginiz vardır

60 CÖ: Yani siz yalan mı diyorsunuz anlamadım, biraz daha... şey olarak..

61 BÖ: Yalan değil, şöyle, sertifikasyonla ilgili olduğu için ticari bir boyutu var bunun. Yani bunun gıda güvenliği üzerinden yada gıda gereksinimi üzerinden değil halkın talepleri üzerinden, Türkiye gibi %99 u müslüman olan bir ülkede, hani bir başka ülkede yapılması belki anlaşılabilir,

62 CÖ: evet,

63 BÖ: Fransada kalkıp böyle bir talep anlaşılabilir. Fakat Türkiye gibi bir ülkede zaten helal gıdanın sorgulanması, bunun devlet üzerinden (vurgulu bir ifade ile) yapılması sıkıntılı,

64 CÖ: Mustafa Bey ne diyorsunuz, ticarete alet mi ediliyor helal gıda diye insanlar,

118 BÖ: Yani GDO larla ilgili başka bir süreç var. Çok geniş bir süreç birde onu ayrıntılandırmaya kalkıştığımızda helal gıdayla bir yerde bir bağlantı da kurulabilir ama ikisinin de ortaklaştığı yer aslında ticaret. Çokça ekonomik kaygılar üzerinden gidiyor böyle birşey, biraz önce politik zeminde açıklamaya çalıştığım oydu aslında. Böyle birşey hakikaten son dönemde hepimiz farkındayız, su, gıda ve enerji üzerinde çok büyük oyunlar oynanıyor, hem dünyada, dünyada gelişmelere paralel olarak Türkiyede de böyle bir süreç başlıyor. Ve ticari olmasının anlamı GDOların küçük üreticiyi yok etmesi, bununla ilgili teknik ayrıntılardan çok fazla söz edemeyeceğim ne yazık ki ama

119 CÖ: Girmeyelim zaten

120 BÖ: Evet evet, fakat bununla ilgili hem helal gıdanın hemde GDOların ortaklaştığı nokta para... Çok uluslu firmalar yada helal sertifikasyonu yapan firmalar bununla ilgili tüketici taleplerinden söz edebiliyorlar herhangi bir şekilde zaten

121 CÖ: Yani bu bir ticari bir meta mı

122 BÖ: Çok ciddi ticari, mutlaka

178 BÖ: Hayır, şöyle birşey söz konusu, ben gıdayla ilgili her konuda çok hassas olunması gerektiğine inanıyorum. Böyle bir dönemde özellikle, GDO larla ilgili de çok hassasız biz, suyun ticarileştirilmesi ile ilgili de hassasız. Eğer bir gıda meta haline getiriliyorsa bu artık bir simge haline gelmeye başlıyorsa bununla ilgili çok ciddi bir sıkıntı yaşanacak demektir. Bizim, ben yanlış anlattım ifadelerde sanırım ama din hiçbir şekilde herhangi bir şekilde türkiyede yada dünyada gıdanın içerisine giremeyecek kadar üstte, giremeyecek kadar dışarıda kalması gereken bir öge.

221 BÖ: cüneyt bey birazcık sayılardan söz etmek gerekiyor. 580 milyar dolarlık bir hacmi var dünyada

222 CÖ: neyin

223 BÖ: helal sertifikasyonun

224 CÖ: yani ne demek bu

225 BÖ: sayılar üzerinden gidilirse çok büyük bir Pazar

226 CÖ: 580 milyarlık birşey

227 BÖ: evet 580 milyarlık bir pazarı var, piyasası çok geniş çünkü o anlamda, çünkü insanların çok rahat olarak kullanabilecekleri şeydir dinle ilgili duygular, çok hassas olduğumuz şeyler, benim içinde öyle bir başkası içinde öyle ve bunu paraya çevirmek gerçekten zor değil dünya üzerinde. Derlerse ki ihracata yöneliktir, ııııııııı... Yahudilerde İsrailde Koşer sertifikası diye bir sertifika var, bu dünya üzerinde yapılan bir sertifikasyon zaten. Denilirse ki ihracat için yapıyodur. Yani bu bile kabul edilmeden doğrudan din üzerinde yorumlar yapılması çok keyifli değil o anlamda, çok da anlamlı değil zaten kimse Pazar hacminden söz etmiyo çünkü

264 BÖ: ama ticari ve siyasi boyutunu görmezden gelmek

269 CÖ: yine de önemli tabi ki 580 milyarlık bir pazardan bahsediyoruz az bir Pazar değil

270 MN: değil, çok güzel, olsun, insanlar demek ki helal gıda yemek istiyor yani

271 CÖ: peki

272 ARD: olsun daha fazlası da olsun

273 CÖ: ben yemesinler demiyorum. Bu sadece hanfendinin altını çizdiği kuşkların doğmasının sebebi..., böyle bir kuşku doğması da normal

274 BÖ: cüneyt bey sertifikalar parayla dağıtılıyor

275 BÖ: cüneyt bey sistemle ilgili de şöyle bir sıkıntımız var bizim, bu sertifikalar ücretlede dağıtılabiliyor. Yani 1000 2000 dolar verdiğinizde yada onun karşılığını ücret olarak ödediğinizde sertifika bile yapılabiliyor

Üçüncü eleştirel sorunun ikinci bölümünde tartışmacıların hedeflerinin gerçekte, ifade ettikleri gibi olup olmadığı araştırılacaktır. Aslında her iki tarafın hedefi de aynı gibi görünmektedir. Hedefin ortak paydası tüketicinin güvenli ve hijyen gıdaya her yerde ulaşabilmesi beklentisidir. HGS savunucuları için bu hedefe müslümanların helal gıdaya ulaşmaları da eklenmektedir. HGS sertifikası her ne kadar sertifika lehinde olan tartışmacılar tarafından ifade edilemese de, bu hedefe ulaşmakta gerekli bir araçtır. Çünkü HGS alan ürünlerin sertifika alma koşulları gereği ARD tarafından “tayyip” ifadesi ile belirtilen hijyen ve sağlık koşullarını sağlamalarının yanısıra ürünün helal koşullarına uygunluğu da teyit edilmektedir. Bu anlamda HGS savunucularının hedefi gerçektir denebilir. Yani HGS müslümanların helal ve tayyip gıdaya ulaşmalarını sağlar.

HGS karşıtı olan tartışmacı BÖ açısından bakıldığında, buraya kadar olan eleştirel sorulara göre BÖ'nün gerek motivasyonunu sağlayan değerler, gerek içinde bulunduğu koşullar yani problemler, gerekse araçları, yani olması gerektiğini iddia ettiği durumlar, hedef olarak ortaya koyduğu “insanların her yerde güvenli ve hijyen gıdaya ulaşması” nı sağlamaya götürmediği görülmektedir. Tartışmacı programın başında, tartışma sorusu gereği olarak HGS'nin hijyen ve sağlıklı gıdaya ulaşmada bir araç olmadığı bu yüzden uygulanmaması gerektiği argümanını ortaya koymuş olsa da, programın geneli göz önüne alındığında tartışmacının söylemlerinden çıkarılabilecek asıl hedefi, *“HGS'nin ticari bir meta olarak değerli hale getirilmesine, bunun üzerinde hem politik hem ticari bir menfaat elde edilmesine karşı durmak, devletin, sekülerliğine zeval verdiği için bu menfaat kanallarına dahil olmaması”* şeklinde okunabilir. Yani HGS'yi hem politik hem de ticari olarak gündemin dışında tutmak istemektedir. Bu anlamda tartışmacı asıl hedefini insanları güvenli ve hijyen gıda yemelerini sağlamak şeklinde değilde, devletin ve toplumun helal kavramını metalaştırmaması olarak ortaya koyabilirdi. Bir Gıda Mühendisi olarak gıdaya bakış açılarının güvenli gıda olduğunu ifade etmesine rağmen, BÖ tartışma boyunca dini kavramların güvenli gıdaya işaret edemeyeceği ve gündemden düşürülmesi yönünde argümanlar ortaya koymuştur. Teknik pratiklere bakıldığında, HGS'nin uygulanması, BÖ'nün hedefi olan güvenli ve hijyen gıdaya ulaşmanın önünde bir engel gibi görünmemektedir. Bu anlamda tartışmacının hedefi ifade ettiği gibidir denemez. Bir takım örtük hedefler programın akışı boyunca yukarıda bahsedildiği gibi dile getirilmiştir. BÖ'nün dile getirdiği örtük hedeflerinin konuşmasının başında ortaya koyduğu asıl hedefinin önüne geçmesi program boyunca karşılıklı söylemlerin akışından da kaynaklanmış olabilir. Çünkü BÖ, gıda üretimi ile ilgili önemli bir kesimi, teknik ve sorumlu işgücünü oluşturan Gıda Mühendislerini temsilen oradadır. Onlar adına konuştuğunu da 51'de belirtmiştir. Asıl hedefinin insanların her yerde temiz ve sağlıklı gıdaya ulaşmak olması da bu anlamda beklenir. Ancak tartışma boyunca ortaya koyduğu söylemler HGS'nin ne işe yaradığından ziyade “ne anlam ifade ettiği” üzerinedir. HGS'yi bir sertifika programından çok ticari ve politik amaçlara hizmet eden, dini bir kavramdan türediği için seküler devlet yapısıyla uyuşmayan bir dini enstrüman olarak değerlendirmektedir. HGS karşısında olan tüm görüşleri de bu argümanlarının sonuçlarıdır. BÖ'nün hedefi mantıksal olarak ortaya koyduğu gibi olsa da, HGS'na yaptığı eleştirilerden bu hedefi ile bağlantı kurulamamaktadır. Aslında BÖ'nün asıl

hedefi seküler bir ülkede dini kavramlardan resmi uygulamalar çıkarılmamasıdır. Bir başka ifade ile argümanları sağlıklı ve hijyen gıdaya her yerde ulaşabilmekten ziyade, bir sekülerizm tartışmasına daha uygundur denebilir. Yani BÖ'nün asıl hedefinin, dini bir kavramdan türemiş olan HGS mekanizmasının gerek ticarileştirilerek bir Pazar enstrümanı haline getirilmemesi, gerekse devlet kurum ve kuruluşlarının bu mekanizmaya dahil edilerek devletin laik yapısına zeval getirilmemesi olduğu söylenebilir.

Özetlemek gerekirse, ilk eleştirel soru kümesinde öncüllerin mantıksal olarak kabul edilebilirlikleri ve gerçekte mevcut olup olmadıkları 3 soru ile test edilmiştir. Bunlar, aktörlerin önerdiği eylem koydukları gerçekten hedefe ulaştırabilir mi, aktörlerin ifade ettikleri koşullar gerçekten mevcut mu ve aktörler gerçekten de belirttiği hedefler ve değerleri (motivasyonları) taşıyorlar mı sorularıdır. Müzakere şemasına göre “HGS uygulanmalıdır” argümanını savunan tarafın ortaya koyduğu “müslümanların helal, güvenli ve hijyen gıdaya ulaşmalarını sağlamak” hedefine önerilen eylemle mantıksal olarak ulaşılabilir görünmektedir. Ortaya koyduğu koşullar, bir diğer ifadeyle önerdiği eylemle çözüme ulaşacak olan koşullar mevcuttur. Yani Türkiye’de “helal” konusunda gerek üreticiler olarak gerekse tüketiciler genelde bilinçli değildir, HGS veren kuruluşlar yeni yeni ortaya çıkmaya başlamıştır, o sebeple yaygın değildir, adet olarak fazla kuruluş yoktur, olanlar yetersizdir. Ayrıca ithalatın bir hayli artmış olması sebebiyle, yurtdışından gelen, hem nihai ürün olarak hem de gıda üretiminde kullanılan katkı maddelerinin, ayrıca Türkiye’de olup yabancı yatırımcılar tarafından üretilen gıdaların helal hassasiyetine göre üretilip üretilmediği bilinmemektedir. HGS bu problemlerin hepsine mantıksal olarak çözüm oluşturabilecek nitelikleri taşımaktadır. Tartışmacıların ortaya koyduğu koşullardan Devlet çoğunluğu müslüman olan bir ülkede dini hassasiyetleri açısından vatandaşları için tam ve yeterli işler yapmamaktadır iddiası için ise ancak görece doğrudur denebilir. Bunun tam tersi iddialar da söz konusudur. Dolayısıyla ile bu iddia ortaya koyan tarafın bakış açısına, odaklandığı yöne, konuyu çerçevelediği alana göre değişebilir. HGS uygulanmalıdır eylemini öneren tarafın motivasyonunu oluşturan değerler açısından bakıldığında ise, asıl motivasyon dini değerler gibi görünse de insan hakları açısından da dini inançların yaşanması ve bilgi alma, seçme hürriyeti bağlamında ki değerler de motivasyon kaynağı olarak aktörler tarafından ifade edilmiştir. Bu noktada tartışmacıların hareket noktası kendilerinden beklenen

dini ağırlıklı bir takım motivasyonlardan daha ziyade karşı tarafı motive etmesi beklenen değerler paralelinde kendilerini ifade ettikleri söylenebilir. Bunun temel sebebi de konuyu karşı tarafı ikna etmeye yönelik, “aynı değerleri paylaşıyoruz” mesajını vermeye çalışmak olabilir.

“HGS uygulanmamalıdır” görüşünü savunan tarafın öncüllerini değerlendirdiğimizde ise, önerdiği eylem, ortaya koyduğu “Türkiye’nin her yerinde herkesin güvenli ve hijyen gıdaya ulaşması” hedefini sağlamamaktadır. Bu durumda tartışmacının alternatif eylem önerisi (B eylemi) ile bağlantılı olarak eylem-hedef ilişkisine bakılır. Burada da HGS uygulanmamalı bunun yerine diğer denetim mekanizmalarına devlet öncelik ve önem vermelidir, artırmalıdır şeklinde yeni eylem önerisi, HGS ile koşullu ilişkisi ortadan kaldırıldığında geçerli, koşula bağlandığında mantıksal olarak geçersizdir. Ancak bu aşamada argüman direk geçersiz sayılmaz. Çünkü B eylemi tek başına eylem önerisi olarak ele alındığında aynı zamanda araç amaçlar öncüllerinden bir tanesi konumundadır. Hedefe ulaşmak için seçilen araçlar tartışmacının iddiasını dolaylı olarak destekleyebilir. Bu bağlamda araç amaçlar analiz edildiğinde gıda denetim mekanizmalarının ve bu mekanizmalarda istihdam edilecek olan kalifiye işgücünün artırılması, tartışmacının Türkiye’nin her yerinde güvenilir ve hijyen gıdaya ulaşma hedefini desteklemektedir. Araç amaçlar-hedef ilişkisi hem mantık hem de uygulanabilirlik anlamında geçerlidir. İddianın hedefle ilişkisi araçlar vasıtasıyla dolaylı olarak kurulabilmektedir. Dolayısı ile HGS uygulanmamalıdır ancak diğer sertifikasyon denetlemeleri devlet tarafında artırılmalıdır, argümanı araçlar ve hedef ilişkisi dolaylı da olsa kurulabildiği için geçerlidir. İkinci eleştirel soruda tartışmacının ortaya koyduğu koşullar araştırılmış bunlardan Türkiye’nin laik yapısı ile HGS sertifikası uygulamasının bağdaşmadığı koşulu detaylandırılmıştır. Özetle bu öncül sekülerizme kavram olarak baktığımızda doğru ancak sekülerizmi farklı şekillerde uygulayan ve yaşayan “realitede ki durumlar”a göre değerlendirildiğinde ise Türkiye’nin uygulamadaki diğer gerçekleri ile beraber değerlendirildiğinde doğru değildir diyebiliriz. Son olarak değerler öncülünün analizi yapıldığında BÖ’nün özellikle dini kavramın pazarlaştırılması ile ilgili ortaya koyduğu iddialar konunun kim tarafından nasıl değerlendirildiğine göre değişiklik gösterdiğinden kendi bakış açısıyla durduğu yerden, çerçevelendiği alanda doğrudur denebilir.

BÖLÜM VI

SONUÇ

Bu çalışmada HGS uygulanmalı ve uygulanmamalı iddiasında olan iki farklı görüşün ortaya koyduğu öncüller analiz edilmiş, bu öncüllerle ortaya konan argümanların mantıksal olarak ve gerçekte mevcut olup olmadıkları değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmelerin sonucuna bakarak tarafların uzlaşmalarının mümkün olup olmadığına bakalım.

Eleştirel soruların cevaplarına bakıldığında tartışmacılar arasındaki temel anlaşmazlığın kökeninde, sahip oldukları değerler ve içinde buldukları koşulları değerlendirirken sahip oldukları bakış açıları, bu bakış açılarına göre çerçevelmeleri olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü her iki tarafın ortaya koyduğu hedef aslında en önemli noktada ortaklaşmaktadır. Her iki taraf da ülkede insanların temiz ve hijyen gıdaya ulaşmalarını sağlamak hedefini gütmektedir. Buna ilave olarak HGS taraftarları ürünün helal olduğu bilgisinin verilmesini de bu şartlara eklenmesini istemektedir. Burada önemli olan tartışma içerisinde, HGS'nin aynı zamanda ürünün sağlıklı ve hijyen olduğunu belgelediği bilgisinin verilmesidir. Çünkü tartışma ortamında görülmektedir ki BÖ'ye göre HGS hiçbir şekilde güvenli gıda anlamına gelmemektedir. Ancak realitede böyle değildir. Dolayısıyla bu bilgi eksikliği giderildiğinde tarafların hedefte ortaklaştıkları söylenebilir. Kaldı ki BÖ'nün ortaya koyduğu olumsuz koşullarla HGS arasında mantıksal bir ilişki de kurulamadığından, bu bilgilerle taraflar ortak hedefe sahip oldukları konusunda uzlaşabilir.

Bir başka ifade ile, tarafların uzlaştırılması aynı hedefe sahip olduklarını ortaya koyarak mümkün olabilir. Analiz sırasında belirtildiği gibi tarafların bir takım bilgileri tartışma sırasında vermemiş olmaları aslında ortak olan hedeflerini hem seyirci açısından hem de taraflar açısından farklı gibi algılanmasına sebep olmaktadır. HGS taraftarı olan ARD ve MN tartışma boyunca HGS'nin ne olduğuna, işlevlerine ve tüketiciye neler sağladığına dair bir bilgilendirme yapmamışlar sadece helal kavramı üzerine odaklanmışlardır. Halbuki tartışma sırasında HGS'nin şartnamelerinden örnekler getirmiş olsalardı BÖ, HGS'nin de diğer ISO ve benzeri

gibi sertifika programlarının ürünün hijyen ve sağlık koşullarının denetlemesini yaptığı bilgisine sahip olabilirdi. Buna ilave olarak GDO konusunda da bir denetleme söz konusu olduğunun bilgisi verilmiş olsaydı BÖ'nün sertifikaya itirazı "hijyen ve güvenli gıdaya herkesin ulaşmasını sağlamak" hedefinin ortak olması sebebiyle, kalmayabilirdi. Çünkü HGS süreci içerisinde ürünün hijyen ve sağlıklı olması da mevcuttur. Özetle bu bilgilerle "zaten herkes aynı şeyi istiyor" sonucuna rahatlıkla ulaşılabilirken, tartışmanın taraflarından BÖ'nün HGS sürecinin detaylarını bilmemesi, HGS taraftarı olan ARD ve MN'nin de bu bilgileri getirmemeleri sebebiyle aynı hedefe sahip oldukları anlaşılabilir. BÖ "Gıda Mühendisleri olarak amacımız Türkiye'nin her yerinde tüketicilerin hijyen ve sağlıklı gıdaya ulaşmasını sağlamak" ifadesini kullandığında HGS taraftarlarından beklenen HGS prosesi veya şartnameleri de bunu sağlar demeleriydi. Ancak tartışma sırasında bu ifade edilmediğinden tartışmanın başında 33'de, moderatör CÖ'nün sorduğu gibi "Siz biliyorsunuz hiç gördünüz mü böyle sertifika" sorusuna BÖ tarafından 36'da "Hayır öyle bir sertifikanın varlığından haberdarız sadece" şeklinde cevap verdiğinde, MN ve ARD sadece helal kavramına odaklanarak helalin ne olduğunu anlatmaya çalışmak yerine HGS'nin ne olduğunu ve ne olmadığını anlatmalıydı. Kaldı ki HGS dini bir kavram üzerine inşa edilmiş olmasına rağmen aslında teknik bir süreçtir. Ve teknik bilgilerle anlatılması gerekirdi. Çünkü 142'de BÖ'nün "Helal gıda kimse şunu algılamasın güvenli gıda demek değildir. Çünkü tanımlarda ikisi çok farklı. Helal gıda çok başka bir sertifikasyonu gerektiriyor." ifadelerinden anlaşılacağı üzere BÖ sertifikasyonla ilgili yeterli bilgiye sahip değildir. ARD ve MN de konuya hiç teknik anlamda yaklaşmadıkları için BÖ'nün 142'deki ifadeleri HGS için geçerli sayılarak değerlendirilir ve bu durumda HGS'nin güvenli gıda ile bağlantısı seyirci tarafından da kurulamaz. Çünkü HGS taraftarları sadece helal kavramına odaklanmışlardır. BÖ bu eksikliği aslında, 116'da "...çok farklı bir düzlemde açıkçası ben böyle de düşünmemiştim. Biraz daha teknik gideriz belki diye düşünmüştüm. Ama farklı bir düzlemde" ve 245'de "helal gıdadan söz ediyorsunuz, ama helal sertifikayla ilgili bilginiz olmadığı çok açık. .... Ama siz durup durup helal gıda üzerinden konuşuyorsunuz" ifadeleriyle HGS taraftarlarının konu ile ilgili teknik bir bilgilendirme yapmamlarından duyduğu rahatsızlığı dile getirmektedir. Bu durum da tartışmanın seyrini farklı etkilemekte, BÖ kendi bilgi dağarcığı ile seyirciyi yönlendirerek HGS ve hijyen güvenli gıda arasındaki bağlantıyı tamamen koparmaktadır. Bu da hedef anlamında tartışmacıların bir ortak alanda buluşmalarına

imkan vermemektedir. Çünkü BÖ'ye göre 142' de belirttiği gibi “Helal gıda kimse şunu algılamasın güvenli gıda demek değildir. Çünkü tanımlarda ikisi çok farklı. Helal gıda çok başka bir sertifikasyonu gerektiriyor. Din üzerinden böyle birşey ve ticari usullerle böyle birşeyi gerektiriyor. Fakat güvenli gıda dediğimizde Tarım Köy İşleri Bakanlığı'nın Türk Gıda Kodeksi var...”. Halbuki HGS sürecinde yukarıda bahsedildiği gibi gıdanın güvenliği Türk Gıda Kodeksi'nin şartnamelerine göre değerlendirilmektedir. Özetle taraflar ortak bir hedefe sahip oldukları konusunda uzlaşabilirler.

Koşullar öncüllerine bakıldığında da tarafların uzlaşmaları mümkün görünmektedir. Aslında tartışma boyunca BÖ, HGS taraftarlarının koşullarına itiraz etmemiş, olumlu veya olumsuz bir değerlendirmede bulunmamıştır. Çünkü HGS taraftarlarının ortaya koyduğu tüm koşullar ikinci eleştirel soruda değerlendirildiği gibi vakiadır. Bunlara BÖ tarafından itiraz edilmesi beklenmez ve etmemiştir de.

BÖ'nün ortaya koyduğu koşullardan sekülerizm tartışması ise tarafların uzlaştırılması zor olan noktalarından birisi gibi görünmektedir. Çünkü BÖ'ye göre dini sosyal hayatın hiçbir alanında görmek istemeyen -ARD'nin deyimiyle- “ön kültürü” (266 ARD: aslında bizim ayrıldığımız bir nokta yok ama aldığımız ön kültürler bu alanda 267 CÖ: biraz farklı) sebebiyle HGS seküler devlet yapısına hiç bir şekilde uymamaktadır. Ancak burada uzlaşmaya açılan kapı HGS uygulaması yapan kurum ve kuruluşlar açısından değerlendirildiğinde bulunabilir. Şöyle ki BÖ'nün laik devlet yapısı içerisinde HGS sertifikasına yer verilmemesi konusunu tartışma boyunca, devletin bu sertifika sürecine dahil olması boyutunda işlemiştir. Özel kurum ve kuruluşlardan bahsetmemiştir. Dolayısıyla, HGS uygulaması devlet kurumlarınca değil sadece özel kurumlar tarafından yapıldığında BÖ'nün itirazı ortadan kalkabilir. Buna ilave olarak HGS taraftarları da devletin bu sürece bizzat dahil olmasına dair bir rahatsızlık duyuyor olabilirler. Çünkü tartışma sırasında dile getirilmemiş olsa bile, TSE helal sertifika vermeye başladığı andan itibaren özel kurumlar tarafından özellikle de GİMDES tarafından eleştirilere maruz bırakıldığını, laik bir devletin dini bir konu da fetva makamı olamayacağı için bu işi din bilginlerine bırakması gerektiğini savunarak devletin bizzat HGS vermesini eleştirdiklerini ve HGS verirken uygulanan dini kriterleri yetersiz gördüklerini ve bununla ilgili basında tartışmaların döndüğünü yukarıda detaylandırmıştım. Her ne

kadar tartışmacılar program boyunca bu konulara değinmemiş olsalar da BÖ'nün devletin HGS süreci içerisinde olmamasına ilişkin itirazlarına da olumlu veya olumsuz karşılık vermemişlerdir. Buradan, yukarıda ikinci eleştirel sorunun değerlendirilmesi sırasında ifade edildiği gibi, Türkiye'de özel sektör için en büyük HGS veren kuruluş olan GİMDES'in, devletin bu sürecin içerisinde olmasını onaylamadığı bilgileriyle bakıldığında esasında HGS taraftarlarının da BÖ gibi devletin bu süreçte yer almasını onaylamadıkları anlaşılabilir. Dolayısı ile tarafların farklı sebeplerle de olsa devletin bizzat HGS sürecine dahil olmasını eleştirdikleri söylenebilir. Özetle taraflar, “*HGS uygulanabilir, ancak devlet bu sürecin dışında kalmalıdır*” boyutunda HGS konusunda uzlaşabilirler. Çünkü, BÖ'nün asıl itirazı başlangıçta, HGS'nin bizzat kendisi gibi görünmektedir. Ancak tartışmanın ilerleyen bölümlerinde bu itiraz daha çok devletin HGS sürecini başlatmış olması ve bizzat içerisinde yer almasına dönüşmüştür. Bu anlamda taraflar HGS sadece özel sektör kuruluşları tarafından bağımsız bir şekilde uygulandığında, devlet denetleme dahil olmak üzere hiç bir şekilde bu sürece dahil olmadığında, yani HGS süreci bir çeşit sivil toplum hareketi gibi çalıştırıldığında itiraz ortadan kalkabilir, taraflar HGS'nin yurtiçinde uygulanması konusunda uzlaşabilirler denebilir.

Son olarak tartışmacıların ortaya koydukları hedef için motivasyon kaynakları olan değerleri konusunda biz uzlaşma içinde olup olmadıklarına bakalım. Öncelikle, HGS taraftarlarını motive eden değerlere bakıldığında, yukarıda da detaylandırıldığı gibi, dini değerlerden ziyade insani değerleri ön plana çıkararak, kişilerin insan hakları çerçevesinde bilgi edinme hürriyetlerini önceliklemişlerdir. Bunun sebebi, BÖ'nün seküler duruşu sebebiyle ortak bir dili konuşuyoruz mesajı vermek olabilir. BÖ'nün HGS taraftarı MN tarafından ortaya konan “*HGS insanların bilgi alma hürriyetleri çerçevesinde, yedikleri gıdanın helal olduğu bilgisine ulaşmalarını sağladığı için gereklidir*” argümanına, tartışma sırasında hiç karşılık vermemesinin hemfikir olmasından kaynaklandığı söylenebilir. Çünkü karşılık verseydi “insan haklarının evrensel” olduğu ön kabulünden yola çıkarak muhtemelen bu koşulu kendisi de onaylayacaktı. Ancak itirazda bulunmamasını bu ortak değeri paylaşabilecekleri, bu konuda uzlaşabilecekleri şeklinde anlayabiliriz.

Uzlaşmaları mümkün görünmeyen konu ise BÖ tarafından iddia edilen helal kavramının ticarileştirildiği yönündeki “kutsal bir kavramdan Pazar oluşturulmasına”

yönelik itirazdır. Dinin pazarlaştırılması kavramından üçüncü eleştirel soruyu analiz ederken detaylı bir şekilde bahsetmiştik. Türkiye’de de GİMDES’in helal kavramının önemini ön plana çıkararak HGS’ye halk tabanından bir talep oluşturmaya çalıştığı yönünde tespitlerin olduğundan da bahsetmiştik. Bu anlamda BÖ, bir ticari kanal oluşturulmak suretiyle dini bir kavram olan “helal”in HGS gibi ticari bir mekanizmaya dönüştürülerek Pazar haline getirildiği iddiasındadır. MN ve ARD’ye göre ise, tartışma içerisindeki söylemleri tekrar yapılandırıldığında şunlar anlaşılabilir. Kapitalist sömürü toplumlarının “modernite” adı altındaki yaşam şekillerini müslüman toplumların da benimsemesiyle beraber helal kavramının müslümanlar tarafından önemsiz ve değersiz hale gelmesi, günümüz dünyasında müslüman toplumların geri kalmasının en önemli sebeplerinden birisidir. Müslümanların eski güçlerini kazanmaları ancak bu kavramların tekrar değerli hale gelmesiyle mümkün olabilir. Bu sebeple de müslümanlar helal konusunda kaybettikleri bilinci tekrar edinmeli ve günlük hayatta kullandıkları gıdadan tekstile, kozmetikten tatile ve bankacılık sistemine kadar herşeyde “helallik” durumunu gözetmeleri gerekir. Günümüz modern toplumlarında çok çeşitli üretim aşamalarından geçen tüketim ürünleri ile İslam’ın doğduğu ilk dönemlerde karşılaşılmayan bankacılık, turizm gibi hizmet sektörlerindeki helallik ise herkes tarafından bilinemeyeceğinden muhakkak bir sertifikasyon sürecinden geçip denetlenerek müslüman halka “helal” olarak sunulmalıdır ki bu da HGS sayesinde mümkün olabilir. Yani HGS taraftarlarına göre bu sertifika helal kavramından bir ticari meta ortaya çıkarmak amacıyla oluşturulmamıştır. Aksine modern toplumda, müslümanların inanç sistemlerine uygun olmayan bir Pazar içerisinde uygun bir segment oluşturulması çabasıdır. Bu arada ister istemez yeni bir ekonomik rant yolu açılır. Bu hem HGS sürecindeki rant, hem de helal olmak durumunda olan “geliştirilmiş yeni bir ürün” den gelen rant şeklinde özetlenebilir. Ancak bu talep müslümanlar tarafından gelmektedir ve gereklidir. Sırf ticari menfaat elde etmek için oluşturulmuş suni ve gereksiz bir kavram değildir. BÖ’nün o dönemin rakamlarıyla 580 milyar olarak belirttiği helal Pazar hacmi ile ilgili olarak, MN’nin 270’de “.... çok güzel, olsun, insanlar demek ki helal gıda yemek istiyor yani” ve ARD’nin 272’de “olsun daha fazlası da olsun” ifadelerinden de anlaşılacağı üzere böyle bir Pazar oluşmasında da hiç bir sakınca yoktur, aksine bu Pazar daha da artmalıdır.

Bu noktada tarafların bir uzlaşmaya varabilmeleri çok mümkün görünmemektedir. Bunun en önemli sebebi de ARD'nin 208, 229, 266 ve 268'de dört yerde farklı şekillerde MN'nin de 234-236 da belirttiği,

“... bütün mesele bizim entellektüelimizin din anlayışının kısıtlılığı....” ,
“aslında bizim ayrıldığımız bir nokta yok ama aldığımız ön kültürler bu alanda biraz farklı,.... mutabakatımız yok “bakınız sevgili kardeşimizle ayrıldığımız nokta şu, onun din anlayışı son derece kısır. Benim anlatmaya çalıştığım insan ve toplumun yararına olan herşey dinin gerektirdiğidir. İnsan ve toplumun zararına olan herşey dinin yasak kapsamına girer.” “sayın bayanın din faktörünü tamamen yok sayarak, iktisadi, gıda güvenliği, gıda güvencesi şu bu, vesaire kontrol montrol gibi meseleleri devamlı vurgulaması, dünyadaki açlık problemini vurgulaması meselenin çok dışında olduğunu gösteriyor. Yani helal kavramı üzerinde bir taban oluşmadan burda tartışma yapıyoruz”

ifadelerindeki noktadır. Yani tarafların ön kültürleri, veya dünya görüşleri veya dine bakış açıları ve en önemlisi de helal kavramı üzerindeki “tabanları” çok farklıdır. Bir tarafa göre din sosyal, toplumsal, hele ki gıda güvenliği gibi teknik alanların içerisinde hiç bir şekilde yer alamaz, yani “din hiçbir şekilde herhangi bir şekilde türkiyede yada dünyada gıdanın içerisine giremeyecek kadar üstte, giremeyecek kadar dışarıda kalması gereken bir öge” dir (178 BÖ), diğer tarafa göre ise dinin müdahil olamayacağı hiç bir alan söz konusu değildir, yani “...giremediği bir yer yoktur dinin” (179 MN) “....., din insan hayatıyla ilgili her alana müdahildir, içine alır...” (180 ARD)

Bu noktada tarafların uzlaşmaları yönünde yapılabilecek en iyi öneri, mevcut koşullar gereği HGS sürecinin dünya genelinde çoktan başlamış, belirli bir noktaya gelmiş ve öngörüler doğrultusunda da hızlı bir şekilde büyümeyle devam edeceği, bu sebeple de BÖ'nün bir yerde belirttiği gibi “... Türkiye gibi %99 u müslüman olan bir ülkede, ..”(61 BÖ) de bu sertifikasyon sürecinin dünya ile doğru orantılı olarak hacmen büyümeye devam edeceğinin kabulüdür. Çünkü akademik ve sosyolojik değerlendirmeler ne olursa olsun bu bir vakıadır. Aynı zamanda HGS'nin gerek karşısında olanların gerekse taraftarlarının kabul ettiği bir gerçektir. Geçtiğimiz 21-23 Aralık tarihleri arasında 6. sı İstanbul'da düzenlenen Uluslararası Helal Zirvesinde (90'dan fazla ülke katılmıştır) belirtildiği gibi helal pazarının bugünkü

hacmi 4 Trilyon USD'dan daha fazladır.²⁴ Bir başka ifade ile, tavuk mu yumurtadan yoksa yumurta mı tavuktan çıkar kısır döngüsüne benzer olarak, helal sertifika talebi müslümanlardan mı gelmiştir, yoksa bir kesim tarafından dini hassasiyetler kullanılarak mı talep oluşturulmuştur, bunun tespiti son derece zordur. Ancak HGS kavramı, günümüzün hem ticari hacim olarak büyüklüğü, hem de geniş bir kitle olarak talep eden müslümanlar söz konusu olduğunda, gözardı edilemeyecek bir gerçektir. Bu durumda tarafların sahip oldukları değerlerin uzlaşması mümkün olmasa da “vakıa olan gerçekleri tarafların kabulü” yönünde bir uzlaşma sağlanabilir.

Özetle bu tartışma programında bakış açıları, ön kültürleri, teknik ve bilimsel altyapıları birbirinden tamamen farklı iki tartışmacının, HGS ile ilgili bir takım teknik ve ekonomik bilgilerin açık edilmesiyle birlikte, ortak hedeflere sahip oldukları ortaya konarak uzlaşabilecekleri mümkün görünmektedir.

---

²⁴ <http://www.worldhalalsummit.com.tr/>

REFERANSLAR

- Abdullatif, M. (2008). "Halal Industry & International Market", Halal Industry Development Corporation, CCM Halal Awareness Seminar, MATRADE.
- Ab Talib, M. S., Chin, T. A., & Fischer, J. (2017). "Linking Halal Food Certification and Business Performance." *British Food Journal*, 119(7), 1606-1618.
- Ab Talib, M. S., Abdul Hamid, A. B. & Chin, T. A. (2015). "Motivations and limitations in implementing Halal food certification: a Pareto analysis", *British Food Journal*, Vol. 117 Issue: 11, pp.2664-2705.
- Ackrill, J., (1987), *A New Aristotle Reader*, Princeton, NJ, Princeton University Press.
- Alserhan, B. A. (2010). "Islamic branding: A conceptualization of related terms." *Journal of Brand Management* 18: 34–49.
- Batu, A., Regenstein, J. M., (2014). "Halal Food Certification Challenges And Their Implications For Muslim Societies Worldwide", *Turkish Studies - International Periodical For The Languages Literature and History of Turkish or Turkic*. Volume 9/11, p. 111-130, Ankara-Turkey.
- Casanova, J. (2006). "Rethinking secularization: A global comparative perspective." *The Hedgehog Review*, 8(1-2), 7-23.
- Chong, D., & Druckman, J. N. (2007). "Framing theory". *Annual Review of Political Science*, 10, 103-127. doi:10.1146/annurev.polsci.10.072805.103054. s:104
- Chouliaraki, L. & Fairclough, N. 1999. "Discourse in Late Modernity". Edinburgh, Edinburgh University Press.168.
- D'Angelo, P., & Kuypers, J. A. (Eds.) (2010). "Doing news framing analysis. Empirical and theoretical perspectives." New York: Routledge.
- Demir, Ö., Acar, M. and Toprak M. (2004), "Anatolian Tigers or Islamic Capital: Prospects and Challenges." *Middle Eastern Studies* 40 (6): 166–188.
- Eemeren, F. H. van,&Grootendorst, R. (2004). *A systematic theory of argumentation*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Eemeren, Frans van, Grassen, Bart & Meuffels, Bert. (2009). *Fallacies and Judgements of Reasonableness. Empirical Research Concerning the Pragma-Dialectical Discussion Rules* Dordrecht: Springer

- Eemeren, F. H. van, Grootendorst, R., Henkemans, A.F., (2010). *Argümentation: Analysis, Evaluation, Presentation, Preface*, New York London: Routledge
- Eemeren, F. H. van, (2010). *Strategic maneuvering in argumentative discourse: extending the pragma-dialectical theory of argumentation*, Amsterdam, Netherlands: John Benjamins,
- Eemeren, F. H. van, Garssen, B., Krabbe, E. C. W., Snoeck Henkemans, A. F., Verheij, B., & Wagemans, J. H. M. (2014). *Handbook of argumentation theory*. Dordrecht, Netherlands: Springer.
- Entman, R. M. (1993). Framing: Toward clarification of a fractured paradigm. *Journal of Communication* 43(4), 51- 58.
- Erdoğan, S. (2014). “Bir İnsan Hakları Sorunu Olarak Gıda Güvenliği”, s.110.
- Ertan, T.F., (2007). “Türkiye Cumhuriyeti Anayasalarında Laiklik.” *AÜ Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi* S 39, s. 409-423
- Fairclough, N. (1992). *Discourse and Social Change* (Cambridge: Polity Press)
- Fairclough, N. (2000a). *New Labour, New Language?* (London: Routledge)
- Fairclough, N. (2001). The dialectics of discourse (*Textus*) 14: 231-242.
- Fairclough, N., Jessop (R.) & Sayer (A.). (2004) *Critical realism and semiosis*. In: Joseph (J.) & Roberts (J.). eds. *Realism discourse and Deconstruction*. London: Routledge.
- Fairclough, N, (2010). *The Critical Discourse Analysis, The Critical Study of Language*, 2nd Edition, London, Routledge
- Fairclough, I., & Fairclough, N. (2012). *Political discourse analysis*. London, UK: Routledge.
- Fairclough, N., *Critical Discourse Analysis*, (2012). *International Advances in Engineering and Technology (IAET) ISSN: 2305-8285 Vol.7 International Scientific Researchers (ISR)*
- Fairclough, I, ORCID: 0000-0001-6718-2636 and Fairclough, Norman (2013) *Argument, Deliberation, Dialectic and the Nature of the Political: A CDA Perspective*. *Political Studies Review*, 11 (3). pp. 336-344. ISSN 14789299
- Fairclough, I, ORCID: 0000-0001-6718-2636 (2015) *Evaluating policy as argument: the public debate over the first UK austerity budget*. *Critical Discourse Studies*, 13 (1). pp. 57-77. ISSN 1740-5904

- Fairclough, I. (2015) Evaluating policy as argument: the public debate over the first UK austerity budget. *Critical Discourse Studies*, 13 (1). pp. 57-77. ISSN 1740-5904
- Fairclough, I., Mădroane, I. (2016) An argumentative approach to “policy framing “. Competing ‘frames’ and policy conflict in the Roşia Montană case. *Rozenberg Quarterly* .
- Fairclough, N., (2017), CDA as dialectical reasoning, Print ISBN: 9781138826403 eBookISBN: 9781315739342 Adobe ISBN: 10.4324/9781315739342.ch1
- Fairclough, I., Madroane, I. (2020) An argumentative approach to “framing”. Framing, deliberation and action in an environmental conflict. *Co-herencia*, 17 (32). ISSN 1794-5887
- Finocchiaro, M., Godden, D. M., (2011) "Deep disagreements: A meta-argumentation approach". *OSSA Conference Archive*. 31.
- Fillmore, C. J. (1985). Frames and the semantics of understanding. *Quaderni di Semantica* 6(2), 222-254.
- Fillmore, C. J., & Atkins, B. T. (1992). Toward a frame-based lexicon: The Semantics of Risk and its neighbours. In A. Lehrer & E. F. Kittay (Eds.), *Frames, fields, and contrasts: New essays in semantic and lexical organization* (pp. 75-102). Mahwah, NJ: Erlbaum.
- Fillmore, C. J. (2006). Frame semantics. In Brown, E. K. (Ed.), *Encyclopedia of Language and Linguistics*. (Vol. 4, pp. 613-620). Oxford: Elsevier.
- Freeman, J. B. (2011). *Argument structure: Representation and theory*. Dordrecht, Netherlands: Springer.
- Fogelin, R.J., (1985). "The Logic of Deep Disagreements," *Informal Logic* 7, pp. 1-8.
- Fogelin, R.J., (2005) *The Logic of Deep Disagreement*, ©InjormalLogicVol.25,No.1: pp.3-11.
- Fuseini, A. (2017). “Halal food Certification in the UK and its impact on food businesses: A review in the context of the European Union.” *CAB Reviews*, 12, [007].
- Gitlin, T. (1980). *The whole world is watching: Mass media in the making and unmaking of the New Left*. Berkeley: University of California Press.
- Gramsci, A. (1995). *Further Selections from the Prison Notebooks*. London: Lawrence & Wishart.
- Guillaume D. J., Kevin D. T. & Sonya A. G. (2017). “When the burger becomes halal: a critical discourse analysis of privilege and marketplace inclusion”, *Consumption Markets & Culture*.

- Habermas, J., (1996b) in Outhwaite W, *The Habermas Reader*, Cambridge, Polity Press, 180-192
- Hamblin, C. L. (1970). *Fallacies*. London, UK: Methuen.
- Izberg, B. E., (2013). *Theology Meets the Marketplace: The Discursive Formation of the Halal Market in Turkey*, In *Book: Consumption and Spirituality*, Publisher: Routledge, Editors: Diego Rinallo, Linda Scott, Pauline Maclaran
- Jackson, S. (2015). *Design thinking in argumentation theory and practice*. *Argumentation*, 29(3), 243–263.
- Johnson, R. (2000). *Manifest rationality: A pragmatic theory of argument*. Mahwah, NJ: Erlbaum.
- Keddie, Nikki R. (2005). “Secularization and Secularism.” In *New Dictionary of the History of Ideas*, Vol. 5, ed. Maryanne C. Horowitz. Detroit, MI: Scribner’s-Gale, 2194-97.
- Keleş, Y. (2015). “Helal Gıda Sertifikasyon/Belgelendirme Sorunları Ve Çözüm Önerileri”, *Diyanet İlmî Dergi*, 51(4)
- Kurt, E. (2013). “Dünya ve Ülkemizde Helal Belgelendirme Çalışmalarında Mevcut Durum”, *Standart Dergi*, s. 28.
- Kuru, A. (2007), *Passive and Assertive Secularism; Historical Conditions, Ideological Struggles and State Policies toward Religion*. *World Politics*, 59 (4), 568-594
- Lakoff, G., & Johnson, M. (1980). *Metaphors we live by*, Chicago: University of Chicago Press.
- Lewinski, M., & Aakhus, M. (2014). *Argumentative polylogues in a dialectical framework: A methodological inquiry*. *Argumentation*, 28(2), 161–185.
- Lewinski, M., Mohammad, D., (2016). *Argumentation Theory*, *The International Encyclopedia of Communication Theory and Philosophy.*, Klaus Bruhn Jensen and Robert T. Craig (Editors-in-Chief), Jefferson D. Pooley and Eric W. Rothenbuhler (Associate Editors). John Wiley & Sons.
- Manmeet K. & Bharathi M. (2016). “The commodification of Islam?: A critical discourse analysis of halal cosmetics brands.” *KEMANUSIAAN the Asian Journal of Humanities* 23(Supp. 2): 63–80.
- Marsden, R. (1999). *The Nature of Capitalism: Marx after Foucault* (London: Routledge)
- Memedi, V. (2007), "Resolving Deep Disagreement". *OSSA Conference Archive*. 108.

- Miller, T. (2009). "Mapping the Global Muslim Population," Pew Research Center.
- Navaro-Yashin, Yael. (2002). "The Market for Identities." In *Fragments of Culture: The Everyday of Modern Turkey*, edited by Deniz Kandiyoti and Ayşe Saktanber, 221–254.
- Nisbet, M. C. (2010). Knowledge into action: Framing the debates over climate change and poverty. In P. D'Angelo & J. A. Kuypers (Eds.), *Doing news framing analysis* (pp. 43-83). New York: Routledge.
- O'Keefe, D. J. (1977). "Two concepts of argument." *Journal of the American Forensic Association*, 13(3), 121–128.
- Perelman, C., & Olbrechts-Tyteca, L. (1969). *The new rhetoric: A treatise on argumentation*, Trans. J. Wilkinson & P. Weaver. Notre Dame, IN: University of Notre Dame Press.
- Pink, J. ed. (2009). *Muslim Societies in the Age of Mass Consumption*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing.
- Reese, S. D. (2007). "Framing public life: A bridging model for media research." In S. D. Reese, O. H. Gandy & A. E. Grant (Eds.), "Framing public life: Perspectives on media and our understanding of the social world" (pp. 7-31). Mahwah, NJ: Erlbaum.
- Sayer, A. (2011). *Why Things Matter to People: Social Science, Values and Ethical Life* (Cambridge: Cambridge University Press).
- Searle, J. R. (2010). *Making the Social World. The Structure of Human Civilization*. Oxford: Oxford University Press.
- Sevinç, K., Hood Jr, R. W. & Coleman, T J. (2017). "Secularism In Turkey", Researchgate publications, Oxford.
- Shahidan, S., Othman, M. N., (2014). "Halal Certification: An International Marketing Issues And Challenges", Universiti Malaya, Kuala Lumpur, Malaysia.
- Sniderman, P. M., & Theriault, S.M. (2004). "The Structure of political argument and the logic of issue framing." In P. M. Sniderman & W. E. Saris (Eds.), *Studies in public opinion: Attitudes, nonattitudes, measurements, error and change* (pp. 133-155). Princeton: Princeton University Press.
- Thomas, P. & Selimovic, A. (2015). "Sharia on a Plate?" A critical discourse analysis of halal food in two Norwegian newspapers", *Journal of Islamic Marketing*, Vol. 6 Iss 3 pp. 331 – 353.
- Tindale, C. (2015). *The philosophy of argument and audience reception*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.

- Toulmin, S. (1958/2003). *The uses of argument* (2nd ed.). Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Tüzüner, Ö. (2015). “Helal Sertifikasının Türk Medeni Hukuki Yönünden Değerlendirilmesi” *Sektörel Bazda Tüketici Hukuku ve Uygulamaları*, Ankara, Bilge Yayınevi.
- Üzelgün, M , Küçükural, Ö , Oruç, R . (2020). Argüman Analizinde Dört Yaklaşım: Toulmin Modeli, Pragma-Diyalektik, Politik Söylem Analizi ve Argüman Kaynakları Modelinin bir Karşılaştırması . *Connectist: Istanbul University Journal of Communication Sciences* , (59) , 265-297 . DOI: 10.26650/CONNECTIST2020-0666.
- Walton, D., & Krabbe, E. C. W. (1995). “Commitment in dialogue: Basic concepts of interpersonal reasoning.” Albany, NY: SUNY Press.
- Walton, D., (2006). *Fundamentals of Critical Argumentation* (New York: Cambridge University Press) s: 2.
- Walton, D., (2007a). *Media argumentation*. New York: Cambridge University Press.
- Walton, D., (2007b). *Evaluating practical reasoning*. *Synthese*, 157, 197-240.
- Walton, D., Reed, C., & Macagno, F. (2008). *Argumentation schemes*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Wenzel, J. W. (1990). “Three perspectives on argument: Rhetoric, dialectic, logic.” In J. Schuetz & R. Trapp (Eds.), *Perspectives on argumentation: Essays in honor of Wayne Brockriede* (pp. 9–26). Prospect Heights, IL: Waveland.
- Wilson A.J., Liu J. (2010). “Shaping the Halal into a brand?” *Journal of Islamic Marketing* Vol. 1 No. 2, pp. 107-123, Emerald Group Publishing Limited 1759-0833
- Wodak, R., & Meyer, M., (2002). *Language Arts & Disciplines*, SAGE Publications.
- Wynne, W., & Alexis, A., (2013). “Halal on the menu?: Contested food politics and French identity in fastfood.” *Journal of Rural Studies*, Elsevier, 32, pp.388 - 399.
- Yalçın, İ., (2017). “Fıkıh ve Siyaseti Şer’iyye Bağlamında Küresel Helal Belgelendirme Çalışmalarına Eleştirel Bir Bakış.” *Journal of History Culture and Art Research*, 6(3), 437-472.
- Büyüközer, Hüseyin Kami, *Dünyanın Gözü Dev Pazar Helal Ve Tayyip Gıda’da*, 5.9.2018, https://www.gidaraporu.com/halal-logolar-gimdes_g.htm, (03.09.2019)

Dünya Helal Zirvesi, <http://www.worldhalalsummit.com.tr/> , (25.12.2020)

Türk Edebiyatı, <https://www.turkedebiyati.org/sekuler/>, (05.10.2019)

Özkan Mehmet, İslam Dünyası ve Darfur. Türkiye'nin Darfur Politikasının sınırları ve imkanları, 17.05.2010,
https://www.bisav.org.tr/KAM/YuvarlakMasa/Detay/19/tezat/459/islam_dunyasi_ve_darfur_turkiye_nin_darfur_politikasinin_sinirlari_ve_imkanlari, (07.10.2019)

Türk Edebiyatı, <https://www.turkedebiyati.org/tartisma-nedir-turleri-ozellikleri-kurallari/>,
09.11.2019)

Al Jazeera, 30.12.2013, <http://www.aljazeera.com.tr/dosya/turkiyede-basortusu-yasagi-nasil-basladi-nasil-cozuldu>, (7.10.2019)

TSE'nin Helal Sertifikasına güvenebilir miyiz?, <http://sorular.gimdes.org/53/tsenin-helal-sertifikasina-guvenebilir-miyiz>, (11.11.2019)

GİMDES, <http://www.gimdes.org/>, (15.12.2020)

<https://www.halalcertificationturkey.com/tr>, (15.12.2020)

5N1K tartışma programı, 10.05.2013, https://www.youtube.com/watch?v=_qxQeWxzMKc
(15.12.2019)

EKLER

EK A: 27 EKİM 2010 5N1K PROGRAM ÇÖZÜMLEMESİ

- 1 Cüneyt Özdemir: 5n1k da bugün hayatın içinden farklı konularla geliyoruz. Hep aynı konuları konuşmaktan sıkıldık bıktık usandık biraz daha son birkaç gündür penceremizi açmaya çalışıyoruz. Birazdan stüdyoda konuklarımla Türkiyede yeni oluşan daha doğrusu şu son üç dört yıldır oluşmaya başlayan ve bugünlerde zirveye oturan yeni bir pazarı helal et gıda pazarını konuşacağız. Dinen helal et nedir? acaba bunların şirketler neden buna yöneliyorlar farklı seçenekler mi var. Türkiyede bugüne kadar bu kadar yoğun değildi. Gördüğümüz bazı ilanlarda artık helal olduğu, helal et olduğu artık belirtilmeye başlandı. Bu ne anlama geliyor? Gıda mühendisleri ne düşünüyor buna bakıcaz. .... Lafı uzatmayım hemen helal gıda meselesini konuşalım. Bugün zaman gazetesinde ilginç bir ilan vardı. Koskocaman bir ilan ve ilanın tepesinde “Helal sertifikalıdır” yazıyordu. “Etlerimiz helal sertifikalıdır.” Nedir acaba helal sertifikası diye merak ettik. Gerçi Avrupada biz biliyorduk ama hep avrupada başka nedenlerden dolayı olduğunu düşünüyorduk helal etin. Çünkü orda daha çok domuz tüketimi var. İşte domuz kesimi yapılan yerlerle normal kesim yapılan yerler arasında fark olmasının altı çiziliyor diye düşünüyorduk. Ama bugün dedik ki yahu biz bunu masaya yatıralım hatta olayın içine girince gördük ki önümüzdeki günlerde hem büyük bir ekonomik Pazar var hemde büyük bir tartışma gelmiş kapımıza dayanmış. Konuklarımızla bunu konuşacağız. Hoşgeldiniz. Bilge Ölmez, Gıda Mühendisleri odası Marmara şube başkanı, GİMDES bilim kurulu üyesi Mustafa Nutku var. Ama ilk olarak ben İlahiyat pofesörü Ali Rıza Demircanla başlayım istiyorum. Ali Bey hoşgeldiniz.
- 2 ARD: Hoşbulduk
- 3 CÖ: Nedir bu helal sertifikası, siz biliyor musunuz? Noldu da artık Türkiyede böyle ilanlar çıkmaya başladı.
- 4 ARD: helal gıda konusu müslümanlar için fevkalade önemli bir konudur. Yaradan yeryüzündeki bütün varlıkları bizler için yaratmıştır.ve Bizlerin şu veya bu şekilde yararlanabileceğimiz, ki bütün maddeler kuran dilinde rızık olarak sunuluyor, ama bu rızıklardan yararlanırken onların helal ve tayyip olması ön şartı ileri sürülüyor
- 5 CÖ: Evet
- 6 ARD: Şimdi helal ve tayyip olması bu nitelikler içinde rızıklardan yararlanılması müslümanlar için bir ibadet görevi olduğu, ibadetleri ile alakalı olduğu yaradanın huzurunda sorgulanacakları bir konu olduğu için fevkaledelik önem arz ediyor.

- 7 CÖ: peki ama düne kadar önemli değildi de bu şimdi mi önemli oldu. Neden şimdi
- 8 ARD: Efendim, bir, ithal ürünler çoğaldı. İki, yabancı yatırımcılar ülkemizde gıda sanayinde yatırım yapar oldular. Üç, ülkemizde domuz çiftlikleri kurulmaya sayıları artmaya başladı.
- 9 CÖ: başladı mı ben en son haber yaptım, bir tane bile yoktu, kurulmuyordu. Yada izin verilmiyordu kurulanlara
- 10 ARD: efendim, ben deniz doğrudan konuyu inceleme gücüne sahip değilim, intikal ettirilenleri medyaya aldıklarımızı aktarıyorum
- 11 CÖ: Evet
- 12 ARD: Bir dördüncüsü, bir dördüncüsü ... müslümanlarda helal gıda konusundaki duyarlılıklar giderek azaldı. Böyle olunca birilerinin çıkması ...müslümanlar adına konu üzerinde hassasiyetle durması bu konuları gündeme taşıması gerekirdi
- 13 CÖ: O da oldu diyorsunuz,
- 14 ARD: Olmakta
- 15 CÖ: Olmakta... Ben hemen bunu Mustafa beye soruyum, Mustafa Bey, siz ürünlerinizde helal sertifikası kullanıyorsunuz ... Ne diyorsunuz, hani, tam olarak tanımlaması nedir? Neden böyle bir ihtiyaç duydunuz. Satışları nasıl etkiliyor bu?
- 16 MN: Şimdi aslında benim GİMDES adlı derneğin yönetim kurulunda veya icra kurullarında değilim. Ben danışmanım,
- 17 CÖ: Bir saniyenizi rica ediyorum. Ankaradan bir haber geldi. Sözüünüzü kesiyorum. MGK ile kesmiş olayım. Kusura bakmayın. Ankarada Deniz Kilislioğlu var. MGK da ne çıktığını söyleyecek. Sanırım önemli bir gelişme var. Deniz nedir bu MGK dan çıkan sonuç. Hep rutin bir basılı bülten vardı sanırım ama bu sefer önemli bir konunun altı çiziliyor. Nedir o?
- 18 Deniz (muhabir): Evet, Uzun bir açıklama ama en kritik madde de en sona saklanmış bir anlamda. Milli güvenlik siyaset belgesi. Bugün tartışılacağını, konuşulacağını biliyorduk ve bu konuda bir karar var. MGK nun ardından yapılan açıklamada son maddede şöyle deniliyor. Yeni milli güvenlik siyaseti belgesi görüşülerek uygun bulunmuş ve bu konudaki tavsiye kararının bakanlar kuruluna bildirilmesine karar verilmiştir deniliyor. Yani MGK nın hem askeri hemde sivil kanadı mutabakata varmış durumda ve bunun bir tavsiye kararı olarak bakanlar kuruluna götürülmesine kadar verilmiştir deniliyor.Yani bu şu demek kamuoyunda kırmızı kitap olarak bilinen milli siyaset belgesi yeniden değişiyor. 5 yılda bir zaten değişiyordu. Çalışmalar uzun süredir devam ediyordu. İlgili bakanlıklar konuyla ilgili çalışmalarını yapmıştı. Milli güvenlik kurulu genel sekreterliği bir süredir çalışıyordu. Ve bugün mgk da bu konu değerlendirildi ve milli siyaset belgesinin değiştirilmesi konusunda tavsiye kararı çıktı kuruldan. Şunu söyleyelim tabiki

iç ve dış tehditler yeniden şekillendirilecek yeniden tanımlanacak. İç tehditlerden irtica tanımının çıkartılacağını biliyoruz. Bu konularda hem yasalarda bir karşılığı olmadığı hemde net tanımı olmadığı gerekçesiyle, ancak PKK terör örgütü, aşırı solcu gruplar, sol örgütler ve aşırı dinci gruplar örgütler yine tehdit, iç tehdit kapsamında kalmaya devam edecek. Dış tehditler yeniden belirleniyor. Bu da , değişen gelişen dünya koşullarına ayak uydurulacak, burda da Rusya İran gibi ülkeler tehdit algılamasından çıkartılıyor. Yeni tehditler, tehdit algılamaları kırmızı kitaba giriyor. Bunlarda siber tehdit, küresel iklim gibi konular. MGK nın ek kritik başlığı buydu. Kırmızı kitabun değiştirilmesi konusunun uygun bulunması ama tabi ki terörle mücadele başlığı da var. Terörle mücadelede iki menmli noktanın da altını çizelim. Mücadelemiz kararlılıkla sürecek deniyor Milli güvenli kurulu belgesinde. Bir diğer önemli noktada müttefiklere ve bölge ülkelerine de bir uyarı var bir çağrı var. Terör örgütüne, faaliyetlerine izin vermeyin deniliyor MGK bildirisinde. Tabi ki Irakta hükümet kurma çabaları, İsrailin mavi marmara saldırısı ve İranla ilgili konularda var ama genel hatlarıyla MGK bildirisine damgasını vuran Milli güvenlik siyaset belgesinin değiştiriliyor olması konusunda bir mutabakata varılmış olması.

- 19 CÖ: Deniz Kilislioğlu çok teşekkür ederiz, Sevgili seyirciler Deniz'in anlattıklarından anladığımız artık yeni düşmanlarımız var yada eski düşmanlarımızın bir kısmı devletin gözündə en azından yeni dostlarımız oldu diyebiliriz. evet ben sözü....
- 20 ARD: Acaba düşmanlarımız mıydılar
- 21 CÖ: İşte bunlar hep değişiyor biliyorsunuz. Yani 5 yıl düşmanımız oluyor. Sonraki beş yıl bir bakıyorsunuz bunlar düşman değil dostmuş meğerse diyorsunuz. Evet Mustafa Bey sizi dinliyoruz.
- 22 MN: Şimdi ben aslında helal sertifikası veren şu anda veren herhangi bir kurumun icra heyetinde değilim.
- 23 CÖ: Nedir peki helal sertifikası
- 24 MN: Helal sertifikası şudur ...
- 25 CÖ:Neye göre belirleniyor?
- 26 MN: Evet, helal zaten dini bir terimdir. Hoca efendi de burda zaten, o çok daha iyi izah edebilir. Aslında bir insanın hayatında dikkat etmesi gereken en mühim müslümanlar için tabi, müslümanlar için hayatlarında dikkat etmesi gereken en mühim bir kaç şeyden biri de helal gıda almaktır. Helal gıda almaktır. Bunu tabi tıbbi, biyolojik, işte fizyolojik vesaire yönlerden kısaca şöyle mütaala edersek, insanın yediği gıdalar, bir kısmı enerji olarak sarfoluyor, bir kısmıda vücudu inşa etmekte kullanılıyor. Devamlı yıpranan dokuları hücreleri inşaa etmekte kullanılıyor. Tabi bu inşa faaliyetinde kullanılan, inşaat malzemesi olan gıdalar eğer, helal gıda terimine uygun gıdalarsa,
- 27 CÖ:İşte nedir onlar?

- 28 MN: İşte bunlarda hoca efendiye verelim bu mütalaayı
- 29 CÖ: Hayır ama bu sertifika neye göre belirleniyor, tamam şimdi...
- 30 MN: Hayır şimdi bu dini bir kavramdır,
- 31 CÖ: Hayır ama bu sertifikada yazmıyor mu bunlar. Şu olacak, bu olacak bu olacak diye yazmıyo mu?
- 32 MN: Şimdi hoca efendi helal nedir onu söylesin
- 33 CÖ: Yazıyo mu siz biliyomusunuz hiç gördünüz mü böyle sertifika
- 34 MN: Hayır helal nerdir sorusuna hoca efendi cevap versin
- 35 CÖ: Bilge Hanım siz gördünüz mü?
- 36 BÖ: Hayır öyle bir sertifikanın varlığından haberdarız sadece
- 37 ARD: Şimdi, Helal islami bir terimdir. Ben yararlanacağımız, bizim yararlanmamız için yaratılan rızıklara helal ve tayyip olarak, kuran iki kelimeyi sundu.
- 38 CÖ: Evet,
- 39 ARD: Şimdi nedir? Helal denildiği zaman ne anlaşılır. Bir, helal denildiği zaman yararlanılabilecek herhangi bir maddenin gıdalar dahil olmak üzere, haram kılınan yollarla kazanılmamış olmaması, yani içki, kumar fuhuş işletmeciliği, rüşvet, karaborsacılık, faiz, emeği sömürü gibi, İslamın insanlara zararlı olarak niteleyip yasakladığı kazanç yollarıyla kazanılmamış olacak bir.
- 40 CÖ: Siz zaten kafadan bitirdiniz olayı (gülerek) bunu dediğinizden an ne kaldı ki geriye yani ahahaa
- 41 ARD: Şimdi, Ben bitirmedim, eğer müslümansak...
- 42 CÖ: Evet
- 43 ARD: Bizi yaradanın koyduğu ölçülerle bağlı görüyorsak bu bir,
- 44 CÖ: Peki bir bu dediniz, iki ?
- 45 ARD: Şimdi hayvanlar bağlamında helali ele aldığımız zaman; bir, Kuranı kerimde rabbimizin yasakladığı leş, kan domuz eti ve yaradandan başkası adına kişiler ve kurumlar için kesilmemiş olan hayvanlardır.
- 46 CÖ: Nasıl yani o sonuncuyu anlamadım, neyi kastediyorsunuz
- 47 ARD: Onu biraz açmamız lazım. Yani siz herhangi bir canlıyı kendi adınıza keserseniz, öldürürseniz bu insan öldürmek gibi bir cinayet olur.
- 48 CÖ: Peki yemek için...

- 49 ARD:Ama, ama siz bir canlıyı o canlıyı yaratan Allahın, sizler için yaratmış olduğu için, size verdiği ruhsatla, onun adını anarak, ondan aldığınız güçle kestiğiniz bilgisi ve bilinci içinde olursanız o madde helal olur
- 50 CÖ: Peki bir dakika bir ara vericem Bilge hanıma sorucam, Bilge Hanım ne diyosunuz siz bu tartışmaya, çünkü pek çok müslümanı özellikle yurt dışında yaşayanları yakından ilgilendiriyordu ama Türkiye’de yeni bir kavram olarak büyümeye başladı ve görünüyor ki bu pazarda büyüyecek. Nasıl değerlendiriyorsunuz bir gıda mühendisi olarak.
- 51 BÖ: Aslında Gıda Mühendisi olarak ve bağlayıcı konuşucam Gıda Mühendisleri Odası adına da konuşucam burda sadece bir Gıda Mühendisi açısından bakmıycam. Helal sertifikasyonu diye bir tanımlama var. Helal gıdayı kapsamıyor sadece. Helal sertifikasyon, kozmetiği de kapsıyor, taşımayı da, etiketlemeyi de, markalamayı da, lojistik hizmetleri de, seyahati de, bunun ilgili çok ciddi bir sertifikasyon yapılıyor, yurt dışında böyle. Türkiye de 2005 yılında yanlış anımsamıyorsam, TSE, Abdullah Gülün Sayın Abdullah Gül’ün Dış İşleri Bakanı olduğu dönemde TSE ye bununla ilgili bir yetkilendirme yapılıyor. Helal sertifikasyonu ile ilgili süreci Türkiye’de siz başlatın, bununla ilgili standartlar oluşturun şeklinde. O günden beri tartışılan bir kavram aslında 2005 den beri Türkiye’de tartışılıyor. Fakat son dönemlerde ön planda olmasının nedeni, biraz mevcut siyasi iktidardan kaynaklı olduğunu düşünüyorum ben. Birazcık gıda mühendisliği açısından yaklaşıcam, gıda güvenliği açısından yaklaşıcam ve politik kısmından yaklaşıcam. İki zeminde inceleyelim istedim. Gıda güvenliği ile ilgili Türkiyede biliyorsunuz çok ciddi sıkıntılar yaşanıyor. Her akşam televizyon programlarında da bununla ilgili takip edebiliyor halkımız. Türkiyede gıdayla ilgili ve dünyanın her yerinde gıdayla ilgili süreç gıda güvencesi ve güvenliği üzerinde yürüyor. Gıda güvencesi çok basit olarak tanımlamaya kalkışırsak, açlık üzerinden üretilen söylemleri kapsıyor, gıda güvenliği de gıdanın hijyenik anlamda halkın sağlığına uygun olması için oluşturulan zeminde, o süreci kapsıyor. Gıda mühendisleri odası olarak biz en fazla güvence ve güvenlik üzerinde duruyoruz. Helal gıda güvence kısmında yok, açlıkla ilgili kısmında yok. Yani Türkiyede açlık varken, hakikaten dünyanın pekçok bölgesinde açlık varken ve bir milyar insanı aşmışken, açlıkla ilgili sayı dünya üzerinde, helal gıda kapsamı içerisine girmiyor. Bize burda helal gıda ile ilgili söylenen
- 52 ARD: Kim diyor, Afedersiniz, bende merak ettim
- 53 BÖ: açlıkla ilgili dünyada bir milyar aç insan var
- 54 ARD: Var doğrudur
- 55 BÖ: hıhı
- 56 ARD: Bunlara....
- 57 BÖ: ve gıda güvenliği kısmına da girmiyor. Ben bitireyim sözümü sonrasında konuşucaz zaten

- 58 ARD: Tabi buyrun
- 59 BÖ: Türkiyede açlıkla ilgili, kronik bir açlık yok fakat gizli ve pardon, gizli rahatsızlıklar sözkonusu, gizli, insanların gizli hastalığı sözkonusu, o da beslenme yetersizliğinden kaynaklanan hastalıklar. Gıda güvenliği kısmında, gıda güvenliği kısmında Türkiyede denetimler çok yeterli düzeyde yapılamıyor ve bununla ilgili, üzerine Türkiye’de başlayan bir süreç var. Helal gıda sertifikasyonu gibi bir süreç var. Henüz güvenli gıda üretilmezken, gıda güvenliği Tarım Köy İşleri Bakanlığında ne yazık ki yetkin ve etkin şekilde yapılamazken, Helal Gıda Sertifikasyonunu sadece teknik bir konu değil politik bir konu olduğunu düşünüyoruz. Ve bununla ilgili son zamanlarda bilginiz vardır
- 60 CÖ: Yani siz yalan mı diyorsunuz anlamadım, biraz daha... şey olarak..
- 61 BÖ: Yalan değil, şöyle, sertifikasyonla ilgili olduğu için ticari bir boyutu var bunun. Yani bunun gıda güvenliği üzerinden yada gıda gereksinimi üzerinden değil halkın talepleri üzerinden, Türkiye gibi %99 u müslüman olan bir ülkede, hani bir başka ülkede yapılması belki anlaşılabilir,
- 62 CÖ: evet,
- 63 BÖ: Fransada kalkıp böyle bir talep anlaşılabilir. Fakat Türkiye gibi bir ülkede zaten helal gıdanın sorgulanması, bunun devlet üzerinden (vurgulu bir ifade ile) yapılması sıkıntılı,
- 64 CÖ: Mustafa Bey ne diyorsunuz, ticarete alet mi ediliyor helal gıda diye insanlar,
- 65 MN: Sayın konuşmacı hanfendiyi, yani yadırgıyorum yani, bu sözlerinden dolayı. Yani buna sadece siyasi bir boyut vermesi çok yanlış bir şey. Biraz evvel sözümün başlangıcında söylemiştim. İnsanın müslümanın yani hayatında dikkat etmesi gereken en mühim birkaç şeyden biridir bu. Ve Hoca efendi de helal gıdanın tarifini yaparken, yani, elde edilmiş yolları bakımından helal ve bizatihi yani kendisi helal olan gıda demektir diye tarifini yaptı.
- 66 CÖ: Peki ama sertifikasyonun neye göre helal olup olmadığını belirliyorsunuz
- 67 MN: Bunun siyasetle ne alakası var...
- 68 MN: Sertifikasyon islami ölçülere göre ....
- 69 CÖ: Nedir mesela referansınız ne, bi sayın..
- 70 MN: Aslında bu islami ölçüler fıkhıta belirlenmiştir. Mezheplerin fıkhında ayrı ayrı hepsi belirlenmiştir. Yani helal olan ve işte yenmesi caiz olan , mekruh olan, haram olan, mesela hepsi belirlenmiştir. Yani başta söyledim bu dini bir terimdir. Dini bir terime siyaseti sokmak, siyaset ithamında bulunmak bence çok yanlış bişey. Yani..
- 71 CÖ: Evet, tüketiciler birliği başkanı var şu anda hattımızda ona da ben bir bağlanayım istiyorum. Mustafa Dinç bey merhaba duyabiliyor musunuz beni.

- 72 MD: İyi akşamlar Cüneyt bey,
- 73 CÖ: Mustafa bey siz ne düşünüyorsunuz bu helal gıda hakkında acaba, çünkü konuklarımızın farklı görüşleri var. Hem ticari olarak görülüyor, hem oysa dini bir gerekliliktir deniyor. Sizin görüşünüz ne?
- 74 MD: Şimdi tabi gıdanın yerel olarak üretilmesi ve yerel olarak tüketilmesi aşamasından sonra küresel üretime gıdanın küresel üretimine ve tüketimine bakış açısından, onların ekonomi ve ihtiyaçlarına göre üretim metodundan kaynaklanıyor bu problem. Yani gıdanın tüketicinin ihtiyacına ve çıkarına yönelik olarak değil küresel üreticilerin çıkarlarına yönelik olarak hazırlanıyor. Birde ürünün daha fazla raf ömrü daha fazla .. gibi
- 75 CÖ: Mustafa bey telefonu arkadaşlarımız bağlayamadı ne yazık ki birşey var onu bir düzeltmeye çalışsınlar ben yine size dönücem bağlanıcam. Ben Ne demek istediğinizi genel olarak aldım ama. Diyor ki Mustafa bey bu ticari birşey aslında burda dini birşey değil ticari yönü öne çıkarılıyor deniyor.
- 76 ARD: Aslında tabi fazlaca konuşmuş oluyoruz. Eğer tayyip, rızıkların tayyip olma vasfını açıklasaydım,
- 77 CÖ: Tayyip olma ne demek?
- 78 ARD: İşte meselenin püf noktası o...
- 79 CÖ: Püf noktasına geldik, tayyip...
- 80 ARD: AMA bu bir kulu mimma razakakümüllahu helalen, tayyiben. Bu Arapça bir kelime olduğu için bunu hemen...
- 81 CÖ: Evet Türkçe, evet
- 82 ARD: iç politikaya yansıtmayalım
- 83 CÖ: Bende o yüzden merak ettim, tayyip olmak nedir acaba,
- 84 ARD: efendim, bir temelde helal olan bir gıdanın şu veya bu yolla zararlı bir nitelik kazanmaması, bu gıda da, ilaç sanayinde, kozmetik sanayinde böyledir. Eğer bir madde, üretilen bir madde şu veya bu şekilde zararlı bir yönleri olursa bu tayyip olma vasfını kaybeder. Bu bir... Benim bu konu üzerinde yaptığım bir çalışma, mesela genetiği bozulan, kuranda Taha suresinde çok anlamlı bir ayet var. Rızıklarda azgınlaşmayın, yani şu veya bu nedenlerle, politik veya ekonomik amaçlarla efendim genetikleriyle gıdaların oynamak..
- 85 CÖ: Rıza bey o zaman ne domates yiyebilecek insanlar nede salatalık yiyebilecekler
- 86 ARD: Kardeşim şimdi...
- 87 CÖ: Oynanmamış varmı şu anda dünyada

- 88 ARD: Sevgili kardeşim dünyayı ihtiras sahipleri alıp götürdü, bir taraftan silah sanayi efendim bir taraftan ilaç sanayi bir taraftan işgaller bilmem petrol sanayi..
- 89 CÖ: Bir yandan da tarım sanayi....
- 90 ARD: Her türde, ama milyarlarca insan sömürülüyor güçler tarafından. Hiç mi bir şey yapılmayacak bu konuyu İsrail götürüyor.
- 91 CÖ: Peki bi dakika dağıtmayalım. Bilge Hanıma sorucam şimdi mesela genetikten bahsediyor Ali bey, şimdi genetiği oynanmamış yada oynanmış mıdır, böyle bir kriterden gittiğimiz zaman, daha diğerlerine girmiyorum ama nasıl bir zorluk çıkıyor acaba tüketici için ve de üretici için....
- 92 BÖ: Genetiği değiştirilmiş organizmalarla helal gıdayı birleştirmek çok mümkün değil o anlamda ama genetiği değiştirilmiş organizmalarla ilgili zaten...
- 93 ARD: Peki kardeşim, bunun konusu benim, sizin değil ki benim, benim konum bu tayyip vasfı olması lazım
- 94 CÖ: İyi de yiyecek olan biziz yani
- 95 BÖ: Yani gıdanın kendisi....
- 96 ARD: Kardeşim bakınız nedir, olayın zarar denildiği zaman biz zararı tek yönlü olarak alıyoruz. Bakınız bu genetikleriyle oynanan gıdalardan yeni ürünler alınamıyor. Bir,
- 97 C: Alınamıyor mu? (BÖ'ye bakarak)
- 98 ARD: Tabii
- 99 BÖ: Alınamıyor, evet evet
- 100 ARD: İkincisi, yüce yaratıcı ki insanların muhtaç olduğu gıdaları, biz şimdi manavlara bakıyoruz şu meyveler şu meyveler şu meyveler biz onların tesadüfi yaratıldığını zannediyoruz. Hayır insanı yaratn yüce yaratıcı onun vücudunun muhtaç olduğu maddeleri toprağı fabrikasyon
- 101 CÖ: Ama rıza bey o zaman öyle bir yere geliyorsunuz ki nektar yemek günah diye birşey ortaya çıkıyor. Mesela nektar, erikle şeftaliyi birleştiriyor nektar diye birşey ortaya çıkıyor. Böyle birşey yoktu eskiden
- 102 ARD: Bakınız eğer bu olay zararlı bir niteliğe bürünmezse yada müslümanların ekonomik yönden büyük kayıplarına vesile olmazsa sakınca yok.
- 103 CÖ: Biraz flulaştınız şimdi ama
- 104 ARD: Hayırr
- 105 CÖ: Biraz muğlaklaştırdınız (gülerek) bir anda
- 106 ARD: Ama müsaade edin

- 107 CÖ: O zaman ne helal ne değil her şeyi birbirine katabiliriz yani
- 108 ARD: Nasıl yani değil
- 109 CÖ: Helalle şeyi mesela..
- 110 ARD: Eğer siz yaradanın, siz eğer narın yaradılışında insan vücudunda yararlı olan yönleri var.
- 111 CÖ: Ali Rıza bey öyle bir tablo çiziyorsunuz ki bu dediğinizde herşey haramda olablir helalde olabilir yani üretim biçimi...
- 112 ARD: gayet tabi
- 113 CÖ: ....biçimine giriyorsunuz
- 114 ARD: Bakınız insanlığın en önemli meselesi hayatiyetini sürdürececek gıdalar meselesidir
- 115 CÖ: Bakın bunu...
- 116 BÖ: Cüneyt bey çok farklı bir düzelemde açıkçası ben böylede düşünmemiştim. Biraz daha teknik gideriz belki diye düşünmüştüm. Ama farklı bir düzlemde
- 117 CÖ: Bizde biraz teknik gidelim şu an. Buyrun birde sizden dinleyelim
- 118 BÖ: Yani GDO larla ilgili başka bir süreç var. Çok geniş bir süreç birde onu ayrıntılandırmaya kalkıştığımızda helal gıdayla bir yerde bir bağlantı da kurulabilir ama ikisinin de ortaklaştığı yer aslında ticaret. Çokça ekonomik kaygılar üzerinden gidiyor böyle birşey, biraz önce politik zeminde açıklamaya çalıştığım oydu aslında. Böyle birşey hakikaten son dönemde hepimiz farkındayız, su, gıda ve enerji üzerinde çok büyük oyunlar oynanıyor, hem dünyada, dünyada gelişmelere paralel olarak Türkiyede de böyle bir süreç başlıyor. Ve ticari olmasının anlamı GDoların küçük üreticiyi yok etmesi, bununla ilgili teknik ayrıntılardan çok fazla söz edemeyeceğim ne yazık ki ama
- 119 CÖ: Girmeyelim zaten
- 120 BÖ: Evet evet, fakat bununla ilgili hem helal gıdanın hemde GDoların ortaklaştığı nokta para... Çok uluslu firmalar yada helal sertifikasyonu yapan firmalar bununla ilgili tüketici taleplerinden söz edebiliyorlar herhangi bir şekilde zaten
- 121 CÖ: Yani bu bir ticari bir meta mı
- 122 BÖ: Çok ciddi ticari, mutlaka
- 123 CÖ: Bi dakika Mustafa bey ne düşünürsünüz Bilge Hanım diyo ki bu işin ticareti şey yapıyo...
- 124 MN: Şimdi, şimdi bu mesele
- 125 CÖ: ..yapıyorlar

- 126 MN: bu mesele biraz dağılıyor aslında geniş bir meseledir de vaktimizde çok mahdud, sınırlı. Ben şimdi bu konudaki kendi bakış açımı özetlemeye çalışayım. Biliyoruz çünkü hepimiz Türkiye Cumhuriyeti laik bir devlettir.
- 127 CÖ: Evet
- 128 MN: Fakat, devlet laiktir, fert laik olamaz.
- 129 CÖ: Evet
- 130 MN: Yani fert dinle dünya işlerini ayıramaz. Bir tarafta içki içip ondan sonra gelip namaz kılamaz vesaire neyse. Şimdi fert laik olamayacağına göre ve anayasa ve insan hakları sözleşmelerine göre herkesin kendi dini inancını yaşama hürriyeti olduğuna göre dini inancını yaşamak isteyenler dini inancımıza göre biz helal gıdayla beslenmek istiyoruz şeklinde bir temayül bir eğilim ortaya koyuyorlar. Bu eğilime şimdiye kadar cevap verilmemiş Türkiye’de çok geç kalınmış. Bütün dünya ülkelerinde böyle 60 tane kadar böyle helal gıda sertifikası veren kuruluş varken Türkiyede daha yeni emekleme çağında bir tane kuruluş faaliyet göstermeye çalışıyor. Bu çok büyük bir gecikmedir. Hanfendinin dediği gibi Türkiyenin %99 unun müslüman olması demek Türkiyedeki her türlü gıdanın helal olması manasına gelmez. Yani küreselleşen bir dünyadayız.
- 131 BÖ: Ben bir araya girebilirmiyim
- 132 CÖ: bi dakika buyrun
- 133 BÖ: Pardon özür dilerim
- 134 MN: Küreselleşen bir dünyadayız.
- 135 BÖ: Özür diliyorum bir cümle söyliycem
- 136 MN: Bir dakika cümlemi bitireyim, 65 bin çeşit endüstriyel gıda ürünü var. 65 bin çeşit (vurgulayarak). Bunların içerisinde ne var, bunlar müslüman için helal mi değil mi bunu araştırmak yani aslında bir dini vazife olmaktan öte insani bir vazifedir
- 137 BÖ: Cüneyt Bey !!
- 138 CÖ: Buyrun
- 138 BÖ: Çok önemli, çok önemli....
- 139 MN: ihmal edilmemesi lazım
- 140 BÖ: Çok önemli bir ayrıma gitmek istiyorum
- 141 CÖ: Buyrun
- 142 BÖ: Helal gıda kimse şunu algılamasın güvenli gıda demek değildir. Çünkü tanımlarda ikisi çok farklı. Helal gıda çok başka bir sertifikasyonu gerektiriyor. Din üzerinden böyle birşey ve ticari usullerle böyle birşeyi gerektiriyor. Fakat güvenli gıda dediğimizde tarım köy işleri bakanlığının

türk gıda kodeksi var, yine 13 aralıkta yürürlüğe girecek olan yeni bir gıda yasası var. Bunun üzerinden zaten hükümler veriyoruz biz. Güvenli gıda dediğinizde tarladan çatala kadar güvenli üretimi kapsayan halkın sağlığını asla tehdit etmeyen bir süreci kapsıyor. Kimse bunun Türkiyede denetimler gıda ile ilgili yapılamazken ve çok ciddi sıkıntılar varken, ben size çok küçük bir sayıdan söz edicem. Yeni gıda yasası kapasitesine göre tüm işletmeleri ve gıda mühendislerini etkiliyor.

143 CÖ: Evet

144 BÖ: 13 aralıktan sonraki süreçte bunu lütfen herkese bu şekilde algılasın ve doğru algılasın. 13 Aralıktan sonraki süreçte konuyla ilgili gıdayla ilgili uzmanlık alanları gıda olan insanların 30 beygir gücünün altında kapasitesi olan gıda işletmelerinde çalışmalarıyla ilgili herhangi bir yasa yok. Devlet diyo ki 30 beygir gücünün altındaki gıda üretim yerlerinde eğer işverenler gerek görürse gıda mühendisi, ziraat mühendisi ya da kimya mühendisi istihdam edilebilecek

145 CÖ: Yani

146 BÖ: Yani devlet gıda güvenliği ile ilgili kapasitesi küçük işletmelerde artık yetkin insanları görevlendirmeye gitmiyor

147 CÖ: Anladım, şimdi tekrar bir helal gıda ile Ali Rıza bey bişey sorucam, dini ticarete alet etmek haram değil midir?

148 ARD: Bakınız, Tamam onun üzerinde durucam. Helal gıda ayrı, güvenli gıda ayrıdır dedi hanfendi.

149 CÖ: Evet

150 ARD: o bizim literatürümüze hakim olmadığı için bu ifadeleri kullanıyor. Bir gıdanın helal olması için mutlaka güvenli olması lazım

151 CÖ: Zaten diyosunuz güvenli olmayanı...

152 ARD: Güvenli vasfını yitiren gıda helal gıda olmaktan çıkar

153 CÖ: Ama öyle birşey yokmuş ki sertifikasyonda. Öyle birşey sormuyor dini kurallar geçerli mi diye soruyo. Sizin ki iyi niyetten kaynaklanan bişey

154 BÖ: Ya da şöyle bira ya da şarap güvenli üretilebilir

155 ARD: Evet

156 BÖ: ama helal olup olmaması da tartışılabilir. Yani bununla ilgili de

157 CÖ: (AliRıza beye bakarak) Diyor ki şarap güvenli üretilebilir helal olmayabilir

158 ARD: Bakın bakın, güvenli....., o zaman ayrıldığımız tek nokta şu olur. Siz temelde efemim, helal olmayan gıdaları sizin ölçüleriniz içerisinde benimde kabul edebileceğim ölçüler içerisinde güvenli olarak üretebilirsiniz. Ama

orada güvenilirlik bizim tanımladığımız anlamda güvenilirlik yaradanın koyduğu ölçülerle de çelişmemesi ama bu ölçüler

- 159 CÖ: Ama Yaradanın ölçülerine değil de sertifikasyonun ölçülerine baktığımızda güvenli gıda diye birşey aramıyor
- 160 ARD: Şimdi bakınız bakınız hayır
- 161 CÖ: Diyor ki dini vecibelere uygun mu diye bakıyor
- 162 ARD: Efendim dini vecibelerin eğer bu konuda çalışma yapan insanlar ilahiyatçılarla görüşme yapmazlarsa zaten bu konuda birşey yapamazlar. Zaten onlar helal gıdayı tanımlayamazlar. Sorunuza geleyim. Dünyanın her yerinde her zaman her nesil tarafından dini duygular istismar edilebilir. Bu ayrı bir konudur ama henüz daha türkiyede bu helal gıda sertifikası meselesi henüz daha ayağa kalkma safhasında, sürüklenme safhasında, henüz böyle bir durum.
- 163 CÖ: Evet
- 164 ARD: Sonra şeyi, biraz politik olacak ama kardeşimize de değinmeden yani son dönemlerde bu konu gündeme geldi. Son dönemlerde de Türkiyede daha bir demokratik gelişmeler var. Yani...
- 165 CÖ: Bunu demokrasiye mi bağlıyorsunuz
- 166 ARD: Evet, efendim bakınız halkın, halkın değerlerince halkın talepleri de değer kazanıyor. Yöneticilerin temel özelliklerinin halkın inançlarına ve ihtiyaçlarına göre yönetim belirlemesidir. Pek tabii ki Türkiyede bu ihtiyaçsa yönetimler, bilmiyorum olduğu kanaatinde de değilim. Ve ben bir ilahiyatçı olarak bugün ki yönetimden de müslümanların temel problemlerine gereğince eğilmediği için müştekiyim.
- 167 CÖ: (gülümseyerek) ona girmeyelim o zaman
- 168 ARD: Girmeyelim
- 169 CÖ: Mustafa bey son olarak siz ne diyorsunuz, siz tavsiye ediyor musunuz sonuçta bu helal gıdayı
- 170 MN: Mutlaka, mutlaka
- 171 CÖ: Neden tavsiye ediyorsunuz, son sözleri alayım
- 172 MN: Ben şimdiye kadar söylediklerim hep aynı tema üzerineydi. Yani biz fert olarak yani kendimize göre bir yaşama biçimi belirlemişsek yani bir tercih ortaya koymuşsak devlet veya herhangi bir şahıs, herhangi bir kişi dernek vesaire buna müdahale edemez. Bunu engelleyemez, yani ben helal gıda yemek istiyorum, benim vücudumun hücreleri dokularının Allahın helal kıldığı şeylerden inşaa edilmesini istiyorum derken başkası sen bunu istiyemezsin diyemez. Bu yani demokratik bir ülkede insan haklarına saygılı bir ülkede böyle bir şey olamaz. Buna başka bir takım kulplar takılarak bu gözden düşürülemeye tenkit edilmeye, bunun önüne çeşitli engeller

çıkartılamaz. Evet bu konunun çeşitli boyutları vardır. Bir boyutu da siyasidir, bir boyutu da ticaridir, bir boyutu ilmidir, bir boyutu dinidir. Ben bunları 2009 da uluslararası bir konferansta beş ayrı boyutunu anlattım, uluslararası bir konferansta, ama

- 173 CÖ: evet
- 174 MN: Ama bir tek boyuta indirgeyip te bu siyasidir bu ticaridir deyipte meselenin ehemmiyetine gölge düşürülemez aksi takdirde insan haklarına saygısızlık olur bu.
- 175 CÖ: Peki, Bilge hanım siz insan haklarına saygısızlık yapıp, uuu...,
- 176 BÖ: Öyle bir şey olamaz,
- 177 CÖ: Tek boyuta mı indiriyorsunuz meseleyi?
- 178 BÖ: Hayır, şöyle birşey sözkonusu, ben gıdayla ilgili her konuda çok hassas olunması gerektiğine inanıyorum. Böyle bir dönemde özellikle, GDO larla ilgili de çok hassasız biz, suyun ticarileştirilmesi ile ilgili de hassasız. Eğer bir gıda meta haline getiriliyorsa bu artık bir simge haline gelmeye başlıyorsa bununla ilgili çok ciddi bir sıkıntı yaşanacak demektir. Bizim, ben yanlış anlattım ifadelerde sanırım ama din hiçbir şekilde herhangi bir şekilde türkiyede yada dünyada gıdanın içerisine giremeyecek kadar üstte, giremeyecek kadar dışarıda kalması gereken bir öge. Çünkü
- 179 MN: Giremediği bir yer yoktur dinin efendim yani böyle şey olur mu?
- 180 ARD: Mümkün değil, din insan hayatıyla ilgili her alana müdahildir, içine alır. Meseleyi iyi kavramak meselesi
- 181 BÖ: Biz biraz daha farklı düşünüyoruz o anlamda
- 182 CÖ : gıda konusunda farklı standartlar var diyor
- 183 ARD: neymiş o farklı standartlar
- 184 BÖ: türkiye ve dünyanın her yerinde gıda güvenliği ile ilgili insanların minumumda eğer sosyal durumları ekonomik durumları uygun değilse, devlet tarafından mutlaka gıda güvencesinin sağlanmasını ve güvenli gıda üretmesinin sağlanmasının olduğu bir ülkede yaşamak isterim. Hani, bununla ilgili bir tercih yapmak gerekiyorsa önceliğimiz bizim.., devlet ne yazık ki denetim yapamıyo, lütfen denetimlerle ilgili sıklaştırılmasından söz edelim, gıda mühendisleri çok fazla dışarda ve işsiz kalabiliyorlar yada başkalarında. Ben, Türkiyede bir köyde bir mezrada yada nişantaşında yaşayan insanların eşit derecede güvenli gıda tüketmesinden yanayım. Gıda Mühendisleri Odası olarak böyleyiz.
- 185 CÖ: helal olup olmaması önemli mi sizce
- 186 BÖ: Helal olup olmaması devletin insiyatifinde olamaz, o benim..., hiç bir şekilde helal olup olmadığını belirleyemez.

- 187 ARD: Bakın yine müdahale edicem, dünyanın neresinde olursa olsun akli ölçüler, bilimsel veriler ortaya konularak gıda sanayi üzerinde geliştirilecek güvenlik dinin onay vereceği konudur. Ancak dinin oda domuz eti gibi, efendim, bide alkollü içkiler gibi çok az sayılı belli alanlarda dinin getirdiği kurallar var ki bunlar son derece zaten azdır, ama gıdanın belli haramların dışında gıdalarla alakalı yapılacak bilimsel çalışmalar, üretimin istihsalin her dalında yapılacak olumlu müdahaleler, dinin onay vereceği hatta gerekli göreceği, müslümanları yükümlü kılacağı bir alandır
- 188 CÖ: Ama diyo ki şimdi siz böyle diyosunuz da
- 189 ARD: Evet ne diyo
- 190 CÖ: Bilge hanım diyo ki evet başka standartlar da var tamam din diyosunuz ama
- 191 ARD: evet nedir bana söylesin nedir, nedir başka standartlar
- 192 CÖ: evet nedir bilge hanım başka sizin kastettiğiniz yerinize ben konuşmayım
- 193 BÖ: tamam, gıda güvenliği ile ilgili tarım köy işleri bakanlığının kendi mevzuatında uyguladığı, gıda yasasında uyguladığı standartlar var
- 194 ARD: nedir bunlar
- 195 BÖ: dünyanın her yerinde, örneğin ISO22000 var
- 196 ARD: Nedir bu
- 197 CÖ: Biraz daha açın, bir örnek verin mesela,
- 198 BÖ: AB uyum çerçevesinde ...
- 199 CÖ: bir örnek verin mesela bu standartlara, yiyecek üzerinden örnek verin
- 200 BÖ: örneğin bir meyze sebze üretiminden başlayalım
- 201 CÖ: evet
- 202 BÖ: bunun tarlada yetiştirilip insanın sofrada ambalajlandıktan sonra işlendikten sonra sofraya gelene kadar ki kriterleri kapsıyo
- 203 CÖ: nedir mesela bunlar
- 204 BÖ: bununla ilgili, pestisit kalıntıları olabilir. Bunların hijyenik ortamda üretiliyor olması olabilir orda yaşayan..
- 205 ARD: günahkar kılar, üreticiyi günahkar kılar
- 206 BÖ: yada işlenilmesi sırasında katkı maddelerinin kullanılması söz konusu olabilir
- 207 CÖ: ama siz burda insanları sadece manevi dünyaları ile değil, dünyevi standartlarla bir düzene koymak gerekmiyo mu yani, yoksa herkesin vicdanına kalıyo bu

- 208 ARD: bakınız cüneyt bey bütün mesele bizim entellektüelimizin din anlayışının kısıtlılığı, bakınız üretimin herhangi bir dalında topluma zarar verecek işlemlerin devreye sokulması islamın yasakladıkları kapsamında çıkar
- 209 CÖ: mustafa bey alırıza bey biraz fazla mı iyi niyetli, o zaman niye bir helal sertifikaya ihtiyacımız var
- 210 ARD: kardeşim niye böyle söylüyorsunuz
- 211 CÖ: sizi çok iyi niyetli görüyorum ben yani yanlış anlamayın kötü birşey söylemiyorum
- 212 MN: hayır kötü niyetli mi olmasını bekliyorsunuz
- 213 CÖ: Hayır çok iyi niyetli görüyorum ben, çok iyi niyetli, herkes sizin kadar iyi niyetli mi acaba
- 214 ARD: Bakınız cüneyt bey ben diyorum ki hayır bakınız,
- 215 CÖ: bu kadar sizin kadar inançlı müslüman mı
- 216 ARD: şimdi üretimin herhangi bir safhasında dinin onaylamayacağı bir durum varsa o sadece günahkar kılmaz toplum yönetiminide müdahale etmeye görevlendirir
- 217 CÖ: niye öyle diyorsunuz, yani ateist bir adam kabak yetiştiremez mi. Niye illa islami kurallara göre mi yetiştirecek
- 218 ARD: bakınız çok saptırıyorsunuz, ateist bir adam sadece bizim inancımıza göre canlı bir hayvanı kesemez. Bunun dışında dilediğini üretir. Allahın yarattığı varlıktır, Allahın yarattığı yer yüzünde üretim yapacaktır. Kim dediki üretim yapamaz
- 219 CÖ: işte onu bir örnek olarak veriyorum, dedik ya tarımda böyle
- 220 ARD: bakınız arkadaşımızın dediği güvenlik ...
- 221 BÖ: cüneyt bey birazcık sayılardan söz etmek gerekiyor. 580 milyar dolarlık bir hacmi var dünyada
- 222 CÖ: neyin
- 223 BÖ: helal sertifikasyonun
- 224 CÖ: yani ne demek bu
- 225 BÖ: sayılar üzerinden gidilirse çok büyük bir Pazar
- 226 CÖ: 580 milyarlık birşey
- 227 BÖ: evet 580 milyarlık bir pazarı var, piyasası çok geniş çünkü o anlamda, çünkü insanların çok rahat olarak kullanabilecekleri şeydir dinle ilgili duygular, çok hassas olduğumuz şeyler, benim içinde öyle bir başkası içinde öyle ve bunu paraya çevirmek gerçekten zor değil dünya üzerinde. Derlerse ki

ihracata yöneliktir, ıııııııııı... Yahudilerde İsrailde Koşer sertifikası diye bir sertifika var, bu dünya üzerinde yapılan bir sertifikasyon zaten. Denilirse ki ihracat için yapıyodur. Yani bu bile kabul edilmeden doğrudan din üzerinde yorumlar yapılması çok keyifli değil o anlamda, çok da anlamlı değil zaten kimse Pazar hacminden söz etmiyo çünkü

228 CÖ: evet

229 ARD: bakınız sevgili kardeşimizle ayrıldığımız nokta şu, onun din anlayışı son derece kısır. Benim anlatmaya çalıştığım insan ve toplumun yararına olan herşey dinin gerektirdiğidir. İnsan ve toplumun zararına olan herşey dinin yasak kapsamına girer.

230 CÖ: ama işte zaten o detaylarda bir tartışma var. Tartışma detayda çünkü

231 BÖ: ama güvenli gıda ...

232 ARD: tamam bu yasak kapsamına girmesi demek müeyyidesiz olması, aleyhlerinde yasalar çıkarılmaması manasına, soyut günah kavramıyla yetinilmesi manasına gelmiyor

233 CÖ: peki bu programda son bir söz varsa alıyım mustafa bey

234 MN: yani sayın bayanın din faktörünü tamamen yok sayarak

235 CÖ: Bilge hanım...

236 MN: yok sayarak, iktisadi, gıda güvenliği, gıda güvencesi şu bu, vesaire kontrol montrol gibi meseleleri devamlı vurgulaması, dünyadaki açlık problemini vurgulaması meselenin çok dışında olduğunu gösteriyor. Yani helal kavramı üzerinde bir taban oluşmadan burda tartışma yapıyoruz

237 BÖ: anlıyorum da bir saniye cüneyt bey

238 MN: helal kavramı üzerinde birleşmemişiz

239 BÖ: cüneyt bey birşey söyleyebilir miyim

240 MN: helal nedir bir kere

241 BÖ: bi saniye

242 MN: helal nedir

243 BÖ: ama siz ifade edemediniz

244 MN: ne demek edemediniz, hoca efendi...., gıda güvencesi şu bu meseleyi böyle şey ediyosunuz, karıştırıyorsunuz

245 BÖ: bi saniye hayır hayır, helal gıdadan söz ediyorsunuz, ama helal sertifikayla ilgili bilginiz olmadığı çok açık. Helal sertifikasyonu içerisine neleri katıyor az önce söyledim. Ama siz durup durup helal gıda üzerinden konuşuyorsunuz ve bunun ticari boyutlarından da söz etmiyorsunuz. Nasıl sertifikalandırıldığını....

- 246 MN: ya tabi var ben beş çeşit boyut üzerinde konferans verdim
- 247 BÖ: bi saniye, cüneyt bey sordunuz siz nasıl sertifikalandırıldığı
- 248 MN: 5 boyutunu anlatmışım
- 249 BÖ: anlatmadınız bunu
- 250 MN: helal...
- 251 BÖ: cüneyt bey sordu az önce anlatmadınız
- 252 MN: 5 çeşit boyutu üzerinde tebliğ verdim dedim
- 253 BÖ: hiçbir zaman anlatmadınız
- 254 MN: iktisadi konusuna getiriyorsunuz, bilmem sekülerizmin propagandasını yapıyorsunuz
- 255 BÖ: ama az önce cüneyt bey sorduğunda bunların hepsinin yanıtını verebilirdiniz vermediniz
- 256 MN: verdim, kısaca verdim, anlayan anlar
- 257 BÖ: nasıl yapılıyor denildi fakat bununla ilgili bende bilgilenmedim az önce
- 258 MN: hayır, helal gıda problemi dünyada 1 milyar aç olması sebebiyle askıya alınacak bir problem değildir. O ayrı bir problemdir
- 259 ARD: zaten gıda güvenliğini, ilaç güvenliğini, silah güvenliğini, petrol güvenliğini ikmal eden adamların yeryüzünü sömürmesinden kaynaklanan bir açlık sorunu var.
- 260 CÖ: peki
- 261 BÖ: evet 100 de 100 katılıyorum
- 262 ARD: evet
- 263 CÖ: bu noktada ben bitiriyorum, en azından bir noktada uzlaştık
- 264 BÖ: ama ticari ve siyasi boyutunu görmezden gelmek
- 265 MN: var tabi biz devamlı söylüyoruz tebliğ bile verdik o konuda diyorum görmezden gelmeyin diyorsunuz...
- 266 ARD: aslında bizim ayrıldığıımız bir nokta yok ama aldığımız ön kültürler bu alanda
- 267 CÖ: biraz farklı
- 268 ARD: mutabakatımız yok
- 269 CÖ: yine de önemli tabi ki 580 milyarlık bir pazardan bahsediyoruz az bir Pazar değil
- 270 MN: değil, çok güzel, olsun, insanlar demek ki helal gıda yemek istiyor yani

- 271 CÖ: peki
- 272 ARD: olsun daha fazlası da olsun
- 273 CÖ: ben yemesinler demiyorum. Bu sadece hanfendinin altını çizdiği kuşkların doğmasının sebebi..., böyle bir kuşku doğması da normal
- 274 BÖ: cüneyt bey sertifikalar parayla dağıtılıyor
- 275 BÖ: cüneyt bey sistemle ilgili de şöyle bir sıkıntımız var bizim, bu sertifikalar ücretlede dağıtılabiliyor. Yani 1000 2000 dolar verdiğinizde yada onun karşılığını ücret olarak ödediğinizde sertifika bile yapılabilir
- 276 ARD: Allah korusun bu yapılabilir
- 277 CÖ: peki
- 278 MN: Tarım bakanlığı iptal etsin onun sertifika verme yetkisini olsun bitsin
- 279 CÖ: peki, çok teşekkür ederim gerçekten hararetli bir tartışma oldu. Bu konuda bu kadar hararetli bir tartışma olacağını düşünmüyordum. Ama görünen o ki daha çok konuşcaz.

EK B TEZ SÖZLÜĞÜ

Metinde kullanılan bir kısım çeviriler farklı literatürlerde farklı anlamlarda ifade edilmiştir. Bu kavramları Türkçeleştirirken hangi anlamda anlaşıldığını göstermek açısından bir sözlüğe ihtiyaç duyulmuştur. Kelimeler alfabetik sıraya göre değil, metinde geçtiği sıraya göre verilmiştir.

Tartışma, argüman: *argumentation*

derin anlaşmazlık: *deep disagreement*

pratik tartışma şeması: *practical argumentation scheme*

akıl yürütmede: *reasoning*

iyi akıl yürütme: *good reasoning*

eleştirel tartışma: *critical argumentation*

eleştirel düşünme: *critical thinking*

retorik: *rhetorical*

dialektik: *dialectical*

eleştirel rasyonalite: *critical rationality*

tartışmalı: *argumentative*

yanlışlar: *fallacies*

kıyas: *syllogism*

öncül: *premise*

mevzi, kaynak: *topoi*

konuşmacı: *Rhetors*

örtük kıyas, kıyas-ı muzmar: *enthymeme*

törenselsel: *epideictical*

veri: *data*

iddia: *claim*

ruhsat: *warrant*

niteleyici: *qualifier*

istisnalar: *rebuttal*

kurgu: *layout*

konumlar: *loci*

çıkarm yapıları: *structures of inference*

Eleştirel Sorular: *Critical Questions*

muallil, delil veren, cevaplayan: *protagonist*

muhalif, delil isteyen, soran: *antagonist*

pragma-diyalektik: *pragma-dialectic*

normatif: *normative*

prosedür, işlem: *procedure*

amaç: *goal*

argüman şemaları: *argumentation scheme*

tartışmanın yapısı: *argumentation structure*

eleştirel tartışma: *critical argumentation*

çokdillilik: *polylogues*

çok anlamlı: *polisemical*

genişletme: *extension*

tartma: *weighing*

pragma diyalektik yöntemi: *pragma dialectical method*

yapılar: *structures*

oluşlar: *beings*

aktör: *agent*

koşullar: *circumstances*

hedefler: *goals*

araç-sonuç: *means-end*

değerler: *values*

araç amaçlar: *means goal*

temsiller –veya simgeler- : *representations*

tür: *genre*

itiraz etme: *objection*

çürütme: *rebuttal*

çıkarımlar: *inferences*

Müzakere: *deliberation*

tartışma türü: *argumentative genres*

faaliyet tipleri: *activity types*

konuşma eylemleri: *speech events*

müzakere türü: *deliberation genres*

normatif-pratik: *normative-practical*

diyalektik akıl yürütme: *dialectical reasoning*

pratik akıl yürütme: *practical reasoning*

açıklama ve bileşenleri: *explanan ve explanandum*

müzakereli eylem türlerinde: *deliberative activity types*

etkiler: *effects*

Çerçeveleme Teorisi: *Framing theory*

politik söylem analizi: *political discourse analyses*

müzakere şeması: *deliberation scheme*

dinin pazarlaştırılması: *marketization of religion*